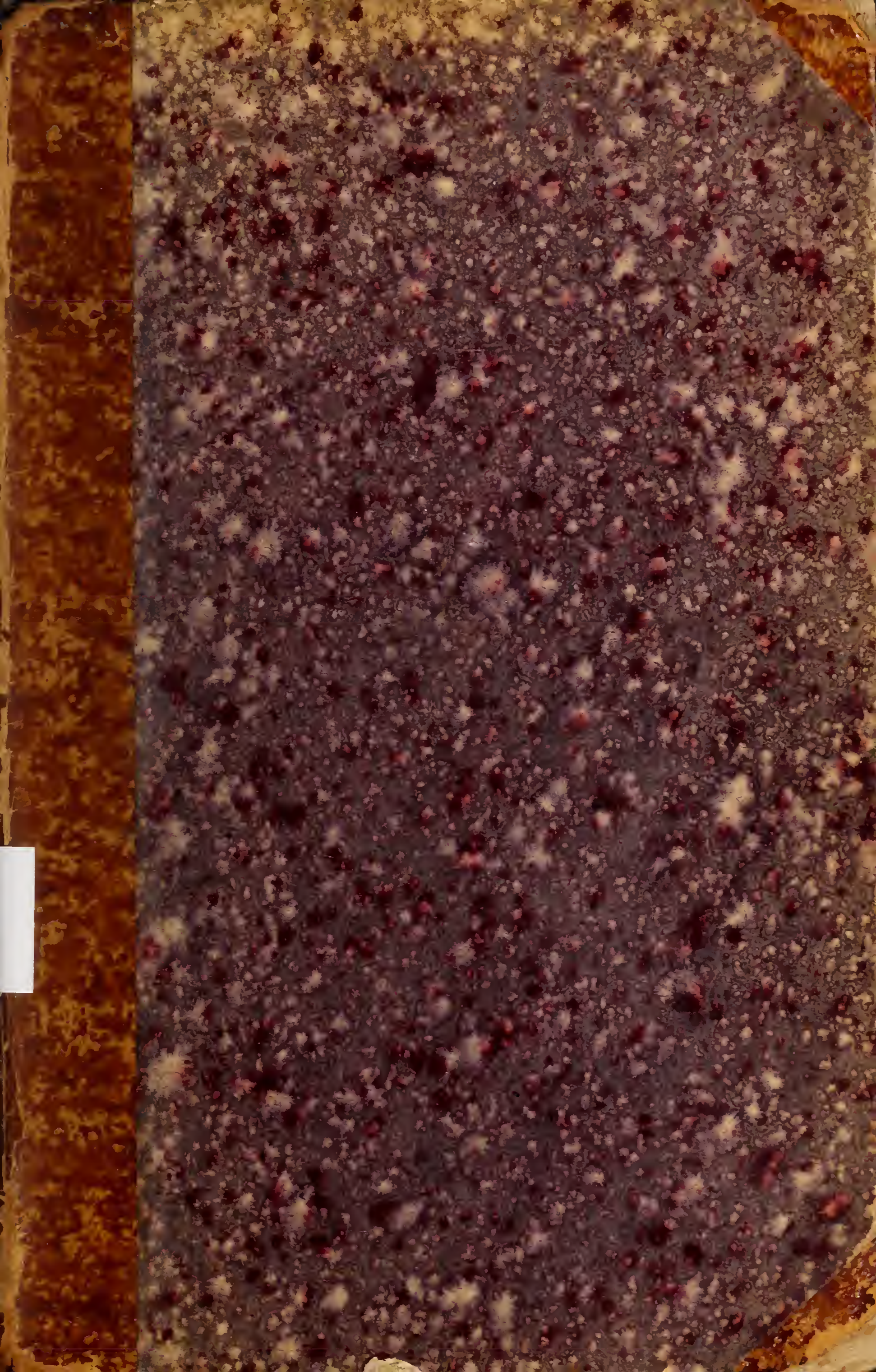
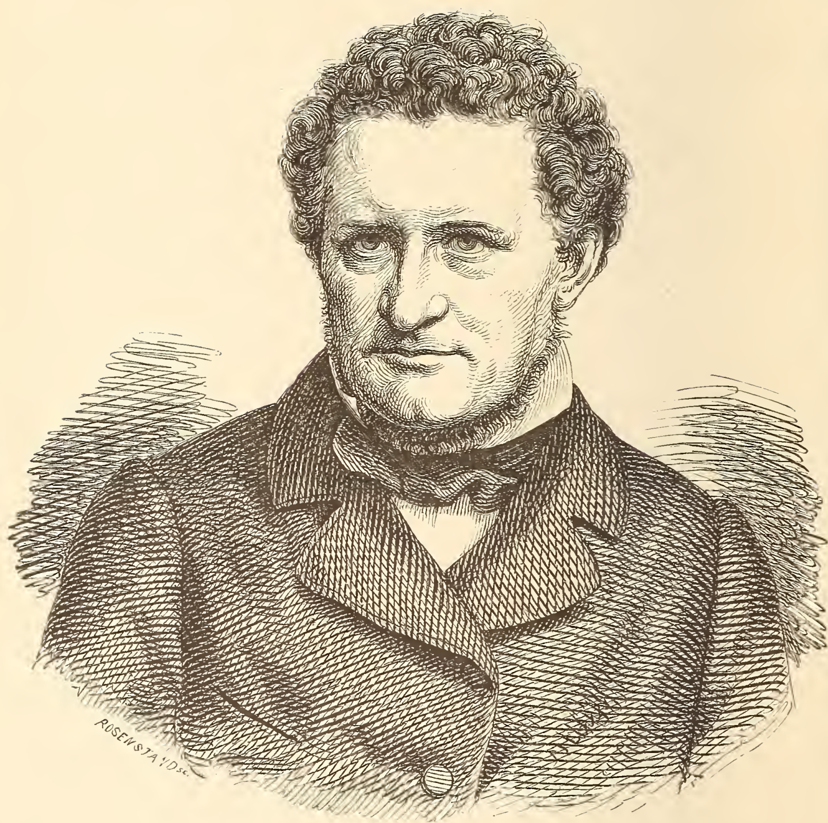

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

Orla Lehmann

Orla Lehmann

og

hans Samtid.

Et Bidrag til Belysning af Friheds- og Nationalitets-
Tankens Udvikling i Danmark

af

C. E. F. Reinhardt.

Med Orla Lehmanns Billede.

Kjøbenhavn.

Forlagt af G. E. C. Gad.

G. S. Wibes Bogtrykkeri.

1871.

Forord.

Tilblivelsen af nærværende Skrift skyldes en Opfordring, som den danske Folkeforenings Bestyrelse umiddelbart efter Orla Lehmanns Død stillede til mig om at paatage mig Udarbejdelsen af et populært Mindeskrift om den Hedengangne, affattet saaledes, at det ikke alene gav et Billede af hans Virken for Frihed og Fædreland, men tillige en Oversigt over de Begivenheder og Rørelser i Tiden, der dannede Baggrunden, paa hvilken hans Liv og dets Gjerning maatte ses. Da den Afdøde havde gjort mig den Ære at tælle ogsaa mig blandt sine Venner, kunde denne Opfordring i og for sig ikke Andet end være mig kjærkommen; men jeg var dog i nogen Tid ikke meget tilbøjelig til at overtage det mig tiltænkte Hverv, fordi jeg dengang mistvivlede om, at der allerede forelaa tilstrækkelige Kilder til et saadant Skrift, og under alle Omstændigheder gyste noget tilbage for det overvældende Forarbejde, der var nødvendigt, nemlig at gjennemgaa henved en Menneskealders Journalliteratur for at udgrave det Stof, som der laa gjemt. Naar jeg ikke desto mindre tilsidst gav efter for den

stillede Anmodning, da var det, fordi hine Betænkeligheder overvandtes af det levende Ønske hos mig om at kunne yde ogsaa min Skærv til at give Almenheden et med de faktiske Forhold stemmende Indtryk af den afdøde — engang forgudede, senere stundom ogsaa miskjendte — Hædersmands Virken og Personlighed.

Jeg har allerede antydet een Kilde til det foreliggende Skrift — hvorunder selvfølgelig ogsaa Stændertidenden, Rigsdagstidenden og lignende officielle Blade henhøre — og iøvrigt tør jeg tro, at overhovedet ikke noget trykt Bidrag til Belysning af Lehmanns Liv er undgaaet min Opmærksomhed. Men desforuden er der, efterat jeg først havde paataget mig Skriftets Udarbejdelse, tilflydt mig ikke faa mundtlige og haandskrevne Meddelelser hertil fra Lehmanns Slægtninge og Venner, og ligesom Udenrigsministeriets Direktør med stor Liberalitet har givet mig Adgang til, hvad dets Arkiv indeholdt til Løsningen af min Opgave, saaledes har ogsaa Lehmanns literære executor testamenti, Byfoged H. Hage, været saa velvillig at stille enkelte af mig udpegede Afsnit af den Afdødes efterladte Manuskripter til min Afbenyttelse.

Det var just ikke nogen Opmuntring under Arbejdet, at der, efterhaanden som dette skred frem, offenliggjordes forskjellige mindre literære Behandlinger af samme Emne (af Hage, Ploug, Raab og maaske endnu Flere), ikke saameget fordi disse skulde have gjort mit Arbejde overflødigt — thi dertil var der alene i den Maalestok, hvorefter dette var anlagt, en altfor stor Forskjel — som fordi de dog altid toge Interessen for Emnet i Beslag. Forsaavidt der imellem et enkelt af hine Arbejder (Plougs Mindetale) og det her foreliggende Skrifts

første Halvdel ofte fremtræder en vis Overensstemmelse ikke alene i Grundanskuelse, men stundom ogsaa i Enkeltheder (f. Ex. i Valget af Indledning), skylder jeg mig selv den Oplysning, at da hint offenliggjordes, forelaa allerede første og en Del af anden Bog af nærværende Skrift ikke alene udarbejdet, men renskrevet — paa enkelte senere gjorte Endringer og Tilføjelser nær — i samme Skikkelse, som det nu er trykt. Det er mig overhovedet ikke uden Interesse at henlede Opmærksomheden paa, at det hele Skrifts Udarbejdelse i alt Væsenligt allerede ligger noget tilbage i Tiden, fordi der vel neppe er nogen alvorlig Mand, hvis tidligere politiske Anskuelser ere blevne helt upaavirkede af de mægtige Begivenheder i 1871, og det derfor ogsaa vel turde være, at mit Syn paa Et og Andet af, hvad der berøres i det foreliggende Skrift, var blevet noget modificeret, hvis det var affattet et halvt Aar længere frem i Tiden.

Uagtet jeg ingenlunde har skrevet Bogen alene med Menigmand for Øje, har den Omstændighed, at Opgaven lød paa at levere et populært Mindeskrift, ikke kunnet undgaa at indvirke paa sammes Løsning. Den har gjort det nødvendigt eller tilraadeligt at medtage en Del Stof, som turde forudsættes den literært eller politisk dannede Læser mere eller mindre bekjendt, og den har paavirket hele den Tone, hvori Skriftet er holdt. Herhen hører ogsaa den Bemærkning, at medens iøvrigt Alt i Bogen, og særlig de mange Steder af Lehmanns Taler eller Skrifter, der meddeles med Anførselstegn, er gjengivet ordret, har jeg dog troet det rettest med lempelig Haand at ombytte største Delen af de fremmede Udtryk, hvoraf det politiske Sprog i Aarene før 1848 langt

mere end i vore Dage var belemret, med tilsvarende danske. Jeg anfører dette udtrykkelig, fordi Enkelte maaske vilde finde Berettigelsen hertil noget tvivlsom; men iøvrigt haaber jeg, at hin Omstændigheds Indvirkning paa Bogens Tone snarere vil findes at være til dens Fordel end til dens Skade.

Slutteligt bemærkes, at det foranstaaende Billede af Orla Lehmann er blevet til ved en med Afbenyttelse af Bissens i Aaret 1850 modellerede Buste foretagen fri Bearbejdelse af et 1860 hos Em. Bärentzen & Co. udkommet Lithografi, saaledes at det er forsøgt at gjengive den Afdødes Ydre ved det omtrent midt mellem begge de nævnte Aar liggende Tidspunkt, eller med andre Ord endnu i hans kraftigste Alder.

Frederiksberg i November 1871.

Fr. Reinhardt.

Indhold.

Indledning.

Første Bog.

Side.

Anden Bog.

Side.

Tredje Bog.

Fjerde Bog.

Rettelser.

S. 21 L. 35 Christian V.s l. Kristian V.s.
— 61 „ 4 Behov l. behov.
— 65 „ 8 blev l. gave.
— 82 „ 11 tilsvarende l. saadan.
— 93 „ 17 tydsk l. Tydsk.
— 133 „ 10 modtages l. modtoges.
— 149 „ 30 „vilde vi kunne forstaa, at det ikke var med et let Hjerte" l. „kjendte man ham vel ikke dengang; men det turde alligevel ikke have været med et let Hjerte."
— 173 „ 1 Provindsen l. Provinsen.
— 179 „ 18 derve l. derved.
— 180 „ 2 tusindstemnmige l. tusindstemmige.
— 183 „ 22 den l. de.
— 207 „ 16 gaa ind paa l. anerkjende.

Orla Lehmann

og

hans Samtid.

Indledning.

Fyrretyve til et halvt hundrede Aar ere kun et kort Spand af Tid i et Folks Liv; men hvor betydelig er ikke alligevel Forskjellen mellem Forholdene paa Stats- og Folkelivets Omraade her til Lands, som de ere nu, og som de vare i Aarene 1820! Modsætningen mellem dengang og nu er saa stor, at hvo der er født eller i alt Fald først kommen til Skjelsaar og Alder paa denne Side af Aaret 1848, vanskelig vil kunne fatte den, naar han ikke særlig har gjort sig det til Opgave at trænge ind i Datidens Forhold, Stemninger og Tilstande. Lad os til nærmere Belysning af Forskjellen i al Korthed kaste et Blik paa Nutiden og paa hin Fortid.

Nu er det danske Folk saa fuldt som nogen Nation i Evropa i Besiddelse af borgerlig og politisk Frihed og Lighed. Det er Folket selv, der raader for sin Skæbne, der har saavel Hæderen som Ansvaret derfor; thi Enhver lige ned til den jævneste Almuesmand har jo gjennem sin Udøvelse af den politiske Valgret middelbart Lod og Del i Lovgivningen, i Anvendelsen af Landets Penge og overhovedet i Styrelsen af dets Anliggender. Ingen snærende Baand hæmme længer den frie Rørelse, være sig paa det materielle eller aandelige Livs Enemærker, thi ligesom Grundloven har paabudt Fjernelsen af enhver Skranke for den frie og lige Adgang til borgerligt Erhverv, saaledes hjemler den os jo ogsaa Frihed i Tros- og Samvittighedssager, Frihed for Ordet, det mundtlige som det

skrevne og trykte, Frihed til at slutte sig sammen og mødes med Ligesindede i ethvert lovligt Øjemed. — Hvad det nationale Liv angaar, da er Følelsen af vor Folke-Ejendommeligheds Væsen og Værd mere og mere trængt ud iblandt og ned igjennem Folket. Saa langt vort Modersmaal rækker, have vi lært for Alvor at agte og elske det, lært at kæmpe for dets Bevarelse og Opretholdelse. Vi have tilegnet os saa megen Aarvaagenhed, at vi i alt Fald ikke sovende skulle bestjæles for vort Folks lovlige Eje. Vi vide, hvor vort Eget ender, og hvor de Fremmedes begynder, hvad der nationalt hører sammen med os, og hvad der er imod os.

Visselig har Nutiden ogsaa sine store Brøst. Vi ere ikke blinde for, hvor tit Friheden og den politiske Valgret misbruges, hvor tit Ligheden søges drevet ud i sit eget Vrængebillede. Vi have heller ikke glemt, at ikke blot Landet, men ogsaa Folket er hugget i sønder, og den Del af dette sidste, for hvem vor Nationalitets Værd er gaaet dybest og inderligst op, er given hen i Fjendevold. Men vi tør dog nok sige, at Friheden har skabt Liv, og saalænge der er Liv, er der ogsaa Haab.

D e n g a n g — for nogle og fyrretyve Aar siden — var der derimod paa det politiske og folkelige Omraade saa lidt af Liv at spore, saa meget, om just ikke af Død, saa dog af Søvn. Den kongelige Enevælde, der i over 150 Aar havde tynget paa Folket, stod endnu usvækket i hele sin Fylde. Hvor velvillig og godmodig den gamle Frederik VI end var som Menneske, vaagede han dog iversyg over sin kongelige Almagt, og om han end maaske til en vis Grad følte og indrømmede, at Alt skulde ske f o r Folket, taalte han dog ikke, at Noget skete v e d Folket. Dette var udelukket endog fra den blotte Kundskab om det, der mest angik dets Ve og Vel; thi den hele Statsforvaltning var indhyllet i et saadant Slør af Hemmelighedsfuldhed, at Folket end ikke vidste, hvortil de Skatter, det betalte, bleve brugte. Havde Enevælden end efterhaanden gjort ikke Lidet for at udjævne Kløften mellem de forskjellige

Samfundsklasser, bestod der dog endnu Uligheder nok, og det baade i Byrder og Rettigheder. For ikke i saa Henseende at gaa for meget i det Enkelte behøve vi jo blot at erindre om, at Værnepligten dengang og endnu længe derefter udelukkende hvilede paa Bondebefolkningen. Paa alle Livets Omraader hæmmedes Friheden af Baand og Tvang. Lavsvæsen, Monopoler og Privilegier saavelsom en skarp Adskillelse mellem Kjøbstad og Land dannede Skranker for Fremskridt og kraftig Rørelse paa det materielle Livs Enemærker. Og hvorledes det stod sig til paa det aandige Livs, lader sig tilstrækkelig slutte deraf, at Enhver, der ikke ubetinget tog ved den Psalmebog eller Lærebog i den kristne Tro, som Regeringen havde foreskrevet, Enhver, der uden af Staten dertil at være kaldet tillod sig at tale et Gudsord til Medkristne, saavelsom Enhver, der hørte eller husede en saadan, blev forfulgt med Fængsel og Bøder. For Forsamlings- eller Foreningsfrihed udenfor det religiøse Livs Omraade var der ligesaa lidt Hjemmel, og de kjendtes neppe af Navn. Ytringsfriheden endelig — den dyrebareste og umisteligste af alle borgerlige Rettigheder, den, der til en vis Grad kan erstatte dem alle, fordi den er det bedste Middel til at erobre dem alle — havde den dalevende Slægts Fædre dog kjendt. Men Forordningen af 27de September 1799 havde lamslaaet den ikke alene ved de strænge Straffe, den satte for Presseforseelser, men især ved den Bestemmelse, at en Forfatter, der domfældtes for en saadan, for Livstid var underkastet Censur, ɔ: ikke kunde faa trykt det Mindste, var det endog kun en Vise til et Bryllup eller anden Familiefest, uden at undergive det Politiets Gjennemsyn, som deri kunde udstryge, hvad det fandt for godt. Det var en underlig Stilhed i alt offenligt Liv, der var fulgt efter hin Forordnings Kundgjørelse, men Regeringen var langt fra at blive staaende ved de Indskrænkninger i Pressefriheden, den indeholdt. Først forbødes det under Straf paa Tryk at meddele Rygter om almindelige eller offenlige Foranstaltninger, det vil sige: enhver Beretning om saadanne, der ikke støttede sig til Regeringens

egen Meddelelse derom (Plakat af 18de Oktober 1805). Dernæst bestemtes det, at Ingen maatte udgive noget Blad, hvori der meddeltes politiske Nyheder og Efterretninger fra Udlandet, med mindre han havde kongelig Bevilling derpaa, og i denne betingedes det, at Bladet fuldstændig skulde være undergivet Politiets Censur (Plakat af 2den Oktober 1810). Endelig sattes Kronen paa Værket ved det Paabud, at intet Skrift, der ikke var over 24 Ark stort, maatte udgives, førend det var gjennemset af Politiet, der, naar det fandt Noget at udsætte paa Indholdet, havde at lægge Skriftet under Beslag, indtil Regeringen havde afgjort, om det maatte frigives, eller Forfatteren skulde sættes under Tiltale derfor (Plakat af 13de Maj 1814). Efter disse Antydninger kan Enhver sige sig selv, under hvilke Kaar den var stillet, der skulde have udtalt sig offenlig om politiske Gjenstande. Men om disse tav man: hvor Mangt og Meget der end blev skrevet, saa skreves der dog fast Intet om Statens og Folkets højeste og dyrebareste Anliggender.

Dette laa nu visselig ikke deri, at der i Folket selv var ubetinget Tilfredshed med det Bestaaende. En lang Række af Ulykker havde jo allerede den svundne Del af Aarhundredet væltet ind over Fædrelandet. Kjøbenhavns Bombardement og Flaadens Tab, Norges Løsrivelse fra Danmark, Ødelæggelsen af Pengevæsenet og den derefter paafølgende Række af Aaringer, da Kornpriserne faldt i den Grad, at den hele Landbefolkning saa at sige bragtes til Tiggerstaven, saa Mangfoldige maatte gaa fra Hus og Gaard og et stort Antal Ejendomme sælges, fordi de ikke kunde udrede Skatterne — Alt dette var vel istand til at sprede en dyb Misstemning over Folket. Men der var noget underlig Dødt i denne Misstemning, den æggede ikke, den slappede kun, den var uklar baade med Hensyn til Aarsag og til Maal. Den dannede Del af Befolkningen søgte at glemme Tidens Tryk ved udelukkende at kaste sin Interesse over paa Literatur og Kunst, der netop dengang stode paa et saa højt Trin herhjemme. Den gik helt op i en, stundom

baade blind og ufrugtbar, Beundring for vore Digtere og andre Aandens Stormænd, og Offenliggjørelsen af en ny Digtsamling eller et nyt Skuespils Fremkomst paa Brædderne var en Begivenhed, der satte Sindene i samme Bevægelse som til andre Tider Budskabet om en ny Kamp paa Valpladsen. Den lavere stillede Del af Nationen optoges fuldstændig af den under Forholdenes Tryk dobbelt tunge Kamp for det daglige Brød og bragtes mere og mere til at betragte det Almindelige som sig uvedkommende. Det var yderst Faa, som havde en Anelse om, at der fraoven kun gjordes Lidet eller Intet for at bøde paa Ulykkerne, eller som opkastede sig det Spørgsmaal, om Meget ikke vilde have været eller kunde blive anderledes, naar Staten havde en anden Forfatning, der ikke lod Kongen ene om Alt. Blandt disse Faa var Doktor i Theologien J. J. Dampe. Han lod det ikke blive ved blot at spørge, han vilde hidføre en Forandring i de bestaaende Forfatningsforhold. Men han var en Sværmer, en Mand uden praktisk Sands og udrettede derfor ikke Andet end at nedkalde Ulykke over sit eget Hoved. Han affattede et Skrift, der gik ud paa at vise, at det danske Folk ikke 1660 for evige Tider havde fraskrevet sig Ret til Forandring i den da gjennemførte Regeringsform, at Kongen manglede Beføjelse til at modsætte sig Folkets Forsøg paa at hidføre en slig Forandring, og at Folket, hvis der alligevel gjordes Modstand, var berettiget til at sætte Magt mod Magt. Han søgte at danne et Selskab til Udbredelse af disse Anskuelser og havde lejet en Sal til det vordende Selskabs Sammenkomster; men allerede ved det første Møde her den 16de November 1820 blev han fængslet og Aaret efter dømt fra Livet — en Dom, der af Frederik VI forandredes til Hensættelse for Livstid under stræng Bevogtning paa Kristiansø. Den ulykkelige Mands Skæbne vakte imidlertid kun ringe Deltagelse. Han var snart glemt, og trods den ubestemte Misfornøjelse med Forholdene benyttede man enhver forefaldende Lejlighed til at lægge sin underdanige Kjærlighed til Konge og Kongehus for Dagen. I

Tale og Sang overbød man hinanden i Opfindelsen af Tilnavne som Frederik Ejegod, Marie Danebod o. s. fr., og Haand i Haand med denne Forgudelse af Kongehuset gik Hymner om Danmarks Lidenhed og Fredelighed, som om Lidenheden var Andet end en Svaghed og Fredeligheden Andet end en Drøm.

Med sand Nationalfølelse stod det sig ogsaa kun smaat. Her i Kongeriget førte man vel tidlig og silde „Dannerriget" og „Dannerfolket" paa Læberne; men man leflede dog med alt Fremmed, og man var grundig uvidende om sit Folks og sit Modersmaals Udstrækning. Det var ej alene Menigmand, for hvem Sønderjylland stod som et halvt ubekjendt Noget, der gik under Navnet „dansk Holsten", det var ej alene Menigmand, der ikke vidste, at Sønderjylland ogsaa i sproglig Henseende var et væsenlig dansk Land. Nej Enhver, der kunde bryde, om end nok saa lidt, paa det Tydske, troede, at han nødvendigvis maatte begynde at tydskes, saasnart han havde overskredet Kongeaaen. Og i Sønderjylland selv — hvor sørgelig saa det dog ikke ud der? Trods al den Vold og alle de Rænker, der Aarhundreder igjennem fra tydsk Side vare anvendte for at faa den hele Befolkning i hint Landskab omskabt til Tydskere, var Folkesproget vel endnu dansk næsten lige ned til Sli og Dannevirke og derfra til Husum. Men desuagtet blev hele Sønderjylland regeret paa Tydsk: fra Ejderen til Kongeaaen var Rets- og Øvrighedssproget tydsk, og kun en Tredjedel af Befolkningen havde Dansk til Kirke- og Skolesprog. Og at Modersmaalet saaledes tilsidesattes og traadtes i Støvet i den danske Konges Navn, deri fandt de dansktalende Sønderjyder sig uden Knurren som i Noget, der ikke kunde være anderledes. Dernede bar man de unaturlige Forholds Kors i døsig Stilhed, herovre troede man, at Alt var i den skjønneste Orden.

Endnu mindre var der Nogen, være sig paa denne eller hin Side af Kongeaaen, som ret havde Øjet aabent for, at der fra Syd kunde true Statens Enhed og Sammenhold nogen Fare, eller at det kunde være betænkeligt for Danmark at staa

i statsretlig Forbindelse med Holsten som Bestanddel af det tydske Forbund. Og det var dog allerede saa godt som strax efter, at Holsten 1815 var bleven optaget i Forbundet, at blandt den mægtige Adel i Holsten og Sønderjylland (det saakaldte Ridderskab) og ved Kiels Universitet hin grundfalske Lære dannede sig, der siden under Navn af „Schleswigholsteinismen" har bragt saa ubodelig Ulykke over vort Fædreland. Ved hint Universitet, hvor det fra da af upaatalt lærtes, at Sønderjylland var et tydsk og af Tydske beboet Land, der i Forening med Holsten retlig udgjorde en af Danmark uafhængig og for sig bestaaende Stat, som kun for Tiden havde Konge tilfælles med hint, fik begge Hertugdømmers tilkommende Embedsmænd, Læger, Sagførere o. s. v. deres Uddannelse, derfra bragte de Giften med sig og indpodede den efterhaanden af bedste Evne i den øvrige Del af Befolkningen. Man saa ikke Faren, uagtet Ridderskabet allerede forlængst offenlig havde gjort Paastand paa en fælles stændersk Forfatning for begge Hertugdømmer og, da denne Paastand ikke fandt Naade for Kongens Øjne, havde udvist en Adfærd mod denne, der kun var et Skridt fjernet fra at kunne stemples som oprørsk.

— Hvorledes kunde nu en Tilstand som den, vi her i korte Træk have skildret, i Løbet af en Snes Aar omskabes i det Væsenlige til den, hvorunder vi selv leve? Tidsforholdene og den almeneuropæiske Udvikling have jo vel deres Andel heri; men det er dog overvejende en lille Skare af enkelte Mænd, det danske Folk kan takke for, at det i saa kort Tid vaktes til Erkjendelse paa engang af den politiske Friheds Goder, af vor Nationalitets Værd og Betydning og af den Fare, der truede saavel denne som vort Fædrelands selvstændige og ubeskaarne Bestaaen. Det er en af disse Mænd, der satte hele sin Personlighed ind i Kampen for at bringe vort Folk til hin Erkjendelse, det er **Orla Lehmann**, hvis Levnet og Virken for Frihedens og Nationalitetens Sag vi her skulle skildre. Og forat Billedet af ham og hans Gjerning kan ses paa sin rette

Baggrund, skal det tillige være Opgaven at give i alt Fald et flygtigt Omrids af Samtiden selv, af dens Begivenheder og Rørelser, saaledes at Skildringen af disse skal gaa Haand i Haand med Paavisningen af Lehmanns Forhold til dem, hans Andel i dem. Paa denne Maade vil der i det Følgende ogsaa nu og da falde et Strejflys ud over de Mænd, der vare Lehmanns Medkæmpere og med ham dele Kravet paa det danske Folks Taknemmelighed for, at det nu dog altid er kommet ikke lidet videre, end det var paa hin Side af Aaret 1830. Men hvilke Bedrifter end disse kunne have øvet i Kampen, det staar dog fast, at i glimrende Begavelse, i glødende Begejstring, i hensynsløs Ihærdighed, i urokkelig Tro paa Sejr for den Sag, Kampen gjaldt, blev Lehmann ikke overgaaet af nogen blandt sine Samtidige, og ligesom ingen af dem i højere Grad end han af Naturen var anlagt til at bryde Banen for en ny Tid, saaledes har neppe heller nogen i Virkeligheden havt større Andel i dennes Skabelse end netop han. Han var fremfor Nogen Manden, som Tiden netop havde Brug for, og allerede hans første beskedne Optræden er præget med et Stempel, der varsler herom. Naar vi i det Følgende ville søge at give Lehmann selv Ordet i et saa vidt Omfang som muligt, spørge derfor Ingen, om der ligger saa stor Magt paa, hvad en ung Student skrev eller en ikke meget ældre juridisk Kandidat talte i denne eller hin offenlige Forsamling for nogle og tyve eller tredive Aar siden. Thi i det, der saaledes skreves eller taltes, laa der gjemt fremtidssvangre Spirer, og vi kunne derom sige, hvad Lehmann selv engang i en tilsvarende Anledning har sagt: „Naar mange Ting ere glemte, som dengang ansaas for saare vigtige, vil Betragtningen med Interesse dvæle ved hine svage Begyndelser, der ere som de sagte rislende Kilder til de Vande, der engang skulle bære Navn af store Floder. For Verdenshistorien ere de kun af ringe Betydning, men ikke for vor indre Udviklings Aarbøger."

Første Bog.

Peter Martin Orla Lehmann fødtes i Kjøbenhavn — i Gaarden Nr. 6 i Ny Kongensgade — den 19de Maj 1810. Hans fædrene Slægt nedstammede fra Schlesien eller Bøhmen, og en af hans Forfædre skal for over 400 Aar siden i Hussiternes Rækker have kæmpet for Bøhmens Trosfrihed og politiske Uafhængighed af Tydskland og have taget Navn efter Leen, det Vaaben, han i hin Kamp havde svunget. I alt Fald bærer Slægten endnu den Dag idag i sit Vaaben to korslagte Leer med den latinske Omskrift »capita ut segetes«, ɔ: Hoveder ligesaavel som Korn. I forrige Aarhundrede nedsatte Familien sig i Holsten, hvor vor Lehmanns Fader, Martin Kristian Gottlieb Lehmann var født. Denne var en dygtig og velstuderet Mand, iøvrigt tydsk af Sprog og Dannelse saavel som af Fødsel, men sin Konge tro og hengiven. Efter at have tilbragt flere Aar ved Universiteter i Udlandet kom han i Begyndelsen af dette Aarhundrede til Kjøbenhavn og ansattes i et af de daværende Regeringskollegier. Her steg han efterhaanden til de højeste Poster, men trak sig i 1840 tilbage til Privatlivet og døde 1856 i en høj Alder. I Aaret 1809 ægtede han Frederikke Lovise Bech, Datter af en af Hovedstadens Borgmestere, en mild, ædel og af Byrd, Sind og Dannelse dansk Kvinde. Aaret efter fødtes som sagt deres ældste Søn, der fik sit Kjendingsnavn Orla efter en af Heltene i den gamle skotske Skjald Ossians Sange, som netop dengang henrev hele det dannede Evropa.

Orla var et usædvanlig dejligt Barn, og det viste sig snart, at der bag det skjønne Ydre boede en rigtbegavet Aand. Hvor tilbøjelige end Alle vare til at forkjæle den smukke og opvakte Dreng, var hans Fader dog fornuftig nok til tidlig og omhyggelig at tage sig af hans Opdragelse og Undervisning, og i det dannede Hjem, blandt hvis Omgangsvenner der taltes mange af Datidens mest udmærkede Mænd, lærte han fra Lille af at højagte Begavelse, Kundskab og Dannelse. Efterat Faderen som sagt selv havde lagt den første Grund til hans Undervisning, satte han Sønnen i St. Petri Menigheds Realskole, en tydsk Undervisningsanstalt midt i Danmarks Hovedstad, der bestaar endnu den Dag idag. Med en tydskfødt Fader, opvoxet i et Hjem, hvor det tydske Sprog stadig taltes, og hvor Tydske vare de jævnligste Gjæster — deriblandt Flere, som senere hen i Tiden gjorde deres Navne bekjendte ved Deltagelse i de schleswigholsteinske Bevægelser — og endelig i en Række af Aar Elev af en tydsk Skole, vendte Drengen dog helt og udelt sin Hu til Danmark. Denne Kjærlighed til det danske Fødeland maa saa at sige være indsuget med Modermælken og udviklet gjennem de første halv bevidste Indskydelser, som Barnet modtager netop gjennem sin Moder, og den var saa stærk, at den modstod enhver Paavirkning i modsat Retning. Et slaaende Vidnesbyrd om, at det i det Hele var mod Nord og ikke mod Syd, Drengens Tanker og Følelser pegede, er den lille Kjendsgjerning, at han allerede som Elev i Petri tydske Skole skrev et udførligt Udkast til en ny Kalmarforening mellem Nordens Folk. At det var til Baade for Udviklingen af dette hans danske Sind, at han endelig 14 Aar gammel blev frigjort for en Del af de tydske Luftninger, hvori hans Barndom hidtil var hengaaet, og hensat i mere ublandede danske Omgivelser, er en Selvfølge. I Aaret 1824 blev han nemlig fra Petri Skole hensat i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, som netop dengang lededes af den i vor Skoleverden velbekjendte Rektor Michael Nielsen, blandt hvis kjæreste Elever den unge Orla Lehmann snart taltes. Herfra sendtes han tre

Aar senere som Student til Kjøbenhavns Universitet, hvis Adgangsprøve han bestod med Udmærkelse.

— Det havde hjemmefra bestandig været forudsat, at Orla Lehmann, naar han blev Student, skulde vie sig Retsvidenskabens Dyrkelse. I det første Studenteraar var der dog efter den daværende Ordning af Universitets-Forholdene ikke Tale om at begynde paa noget Embedsstudium, det var endnu udelukkende ofret den almindelige videnskabelige Uddannelse, og dette saakaldte „Rusaar" var efter Lehmanns egen Forsikring for ham ikke blot det fornøjeligste, men tillige frugtbareste Afsnit af hans Studenterliv. Af de Universitetslærere, han hørte i dette Aar, følte han sig særlig tiltrukken af Madvig, H. C. Ørsted og Sibbern. Især øvede den sidste paa ham som paa saa mangfoldige andre af sine Tilhørere en egen vækkende Indflydelse, og han skyldte ham, efter hvad han selv har ytret, ikke mindst „den Aandens Fornemhed, som selv, hvor den ikke har Styrke nok til at binde an med de store Tankeopgaver, dog er det bedste Skjold mod Verdens Smuds i alle dets mangfoldige Skikkelser." Da Rusaaret var omme, skulde Lehmann tage fat paa Studiet af Retsvidenskaben; men det dreves dengang saa aandløst ved vort Universitet, at han ikke skulde føle sig synderlig begejstret derfor. Og selv om Højskolen i saa Henseende havde ydet Mere, er det efter Lehmanns hele Personlighed forklarligt nok, at det valgte Embedsstudium ikke helt kunde udfylde hans Interesse, ligesom det under alle Omstændigheder er en Selvfølge, at den Mand, der senere ved sin henrivende Veltalenhed bidrog saa mægtig til at løfte den danske Folkeaand, i de unge Aar ikke udelukkende kan have syslet med Lovbog og Forordninger. Ogsaa efter det første Studenteraar fordybede han sig tillige ikke blot i den danske, men ogsaa i forskjellige andre europæiske Folks skjønne Literatur. Særlig fængsledes han af Englands og Tydsklands Digterfyrster Shakespeares og Goethes udødelige Værker, ligesom ogsaa den yngre tydske Digter Heine, som han læste i

Selskab med H. C. Andersen, til en Tid udøvede en stor Tiltrækning over ham og, som han selv har sagt, turde have havt større Indflydelse paa ham og hans Stil, end det maaske var ønskeligt. Umiskjendeligt er det overhovedet, at denne Syslen med Digtekunstens Stormænd ikke blev uden Paavirkning paa hans naturlige Anlæg for Veltalenhed, og at det tildels er dens Frugter, som spores i den dristige Flugt, den glimrende Billedpragt, kort hele det Skjønhedspræg, der senere betegnede hans Taler. Foruden til Digtekunsten følte han sig ogsaa hendragen til Historien, og der var i det Hele ikke ret mange af Aandslivets Ytringer, hvormed han ikke i alt Fald til en vis Grad var fortrolig. Hvad fremmede Sprog angaar, medbragte han jo fra Hjemmet det fuldstændigste Kjendskab til Tydsk; senere lagde han sig med særlig Forkjærlighed efter Fransk, hvorover han vandt et saadant Herredømme, at han ogsaa paa dette Sprog, om end selvfølgelig ikke saa fuldt og frit som paa Modersmaalet, kunde bejle til Veltalenhedens Pris. Saaledes udrustet med Dannelsens og Kundskabens Skatte og i Besiddelse af en egen Gave til at virke vækkende paa sine Omgivelser, søgte og fik han ogsaa Lejlighed til at meddele af sin Rigdom til Andre. Han virkede saaledes en Tidlang som Lærer i Landgrev Wilhelm af Hessens Hus, hvor han læste nogle Timer daglig med Sønnen Prins Frederik, i hvem man engang saa Danmarks tilkommende Konge, ligesom han ogsaa en kort Tid meddelte dennes to Søstre, Prinsesserne Marie og Louise — vor nuværende Dronning — Undervisning i Dansk.

Med den øvrige akademiske Ungdom deltog Lehmann i de befalede Vaabenøvelser som Medlem af den da bestaaende Studentervæbning eller — som den i Forretningsstilen hed — „Hans Majestæt Kongens Livkorps" og besejrede uden Vanskelighed Fristelsen til at lade sig ansætte som Officer heri, uagtet dens daværende Højstbefalende søgte at gjøre den uimodstaaelig ved at antyde, at det var en Vej, der kunde føre til intet Mindre end en Kammerjunkertitel. Derimod var det først noget senere, at Lehmann deltog i det Studenterliv, som havde

sin egenlige Tumleplads i Studenterforeningen. Her var det imidlertid, at hans Veltalenhed fejrede sine første smaa Triumfer, medens de Sejre, den vandt, tilstrækkelig betegnede hans hele Aandsretning. Det var saaledes væsenlig ham, det skyldtes, at det under Paavirkning af det Misnøje, Studenterne følte over, at der i Aaret 1832 var bleven nægtet kongelig Stadfæstelse paa Professor Clausens Overtagelse af Posten som Universitetets Rektor, den 30te Juni blev besluttet samme Aften at bringe den højtagtede Lærer et Fakkeltog. Medens de Højtideligheder, der ledsagede Rektorskiftet, foregik i Regensens Kirke, var en Mængde Studenter samlet i Kollegiets Gaard, og det var her, at Lehmann gjorde sig til Tolk for den bevægede Stemning, som herskede iblandt dem, og fra et Bord under den gamle Lind i Gaardens Midte stillede Forslag om at give Clausen det antydede Vidnesbyrd om deres Deltagelse. Ved Fakkeltoget, der bragtes Clausen paa hans Landsted i Taarbæk, var Lehmann Studenternes selvskrevne Ordfører. Han udtalte, at Kjærligheden til Clausens Virken ikke var indskrænket til hans nærmeste Elever, Theologerne, men at alle Studenter i ham ærede en af vor Højskoles ypperste Prydelser og Sandhedens uforfærdede Talsmand, hvorfor den blotte Tanke om en ham tilføjet Tilsidesættelse havde været tilstrækkelig til at samle dem under det Banner, de aldrig skulde svigte: Begejstring for Aandens Frihed og Taknemmelighed mod dens værdige Stridsmænd.

Som dette var Lehmanns første offenlige Optræden i Egenskab af Taler, saa var Beretningen til „Kjøbenhavnsposten" om det Skete hans første Bladartikel. Den Politiembedsmand, der efter Bestemmelserne i den ovenomtalte Plakat af 1814 havde det foreløbige Gjennemsyn af trykte Sager, tog sig imidlertid den Frihed at stryge et Par Slutningsbemærkninger i denne Beretning. Da Lehmann fik dette at vide, begav han sig til Politikamret og gjorde Embedsmanden opmærksom paa, at han var aldeles uberettiget til at ændre en Tøddel i, hvad der trykt blev ham forelagt, men blot havde at tage Beslutning,

om det skulde beslaglægges eller ej, idet vor Presselovgivning kun hjemlede Censur for domfældte Forfattere og privilegerede politiske Blade. Hans Modpart opbød al sin Opfindsomhed for at forsvare den brugte Fremgangsmaade, men maatte tilsidst, fuldstændig slaaet af Marken, lade Lehmanns Beretning urørt og erkjende sin Mangel paa Berettigelse til at øve Censur, og den unge Student havde saaledes her i Gjerningen ført Bevis for, hvad der to Aar senere fra anden Side offenliggjordes som Opdagelsen af noget helt Nyt. Iøvrigt var hele Begivenheden i Taarbæk noget dengang, da man kun havde set Fakkeltog til fyrstelige Personers Ære, saa Uvant, at Lehmann ikke alene maatte døje mangen Formaning og Advarsel af „besindige" Venner og Bekjendte, men endog blev opkaldt til Universitetets Rektor for at modtage en Irettesættelse, som imidlertid paa Grund af den Paagjældendes eget kildne Forhold til Sagen faldt temmelig spagfærdig ud.

Kort Tid efter fik Lehmann Lejlighed til paa en ikke mindre slaaende Maade at gjøre sig bekjendt i Studenterverdenen. Dagen efter Fakkeltoget fejrede Regensens Beboere Stiftelsens aarlige Mindefest, og nogle Deltagere, der vilde benytte Resten af Natten til en Skovtur, kom i Klammeri med Vagten ved Nørreport, der endtes med, at de sattes fast. Sagen gjorde en vis Opsigt, den sattes paa højere Steder uden Grund i Forbindelse med Fakkeltoget for Clausen, og Studenterforeningens Bestyrelse paatænkte af overdreven Underdanighedsfølelse at faa de paagjældende Studenter udstødte af Foreningen. De henvendte sig til Lehmann om Bistand, han lod sig indmelde i Foreningen og optraadte paa det til Sagens Afgjørelse indvarslede Møde med en saa kraftig Forsvarstale for de Anklagede, at Bestyrelsens Forslag faldt til Jorden. Dette var Indledningen til et længere Felttog baade mod den hidtidige Bestyrelse og de bestaaende, i temmelig aristokratisk Aand affattede Love for Foreningen, og efter mangen varm Dyst kronedes endelig Kampen i begge Retninger med Sejr. Om denne Kamp siger Lehmann selv: „Disse Forpostfægtninger,

hvor ungdommelige de end vare, indeholde Indledningen og ligesom Udkastet til mit senere offenlige Liv: først en skarp Retsforhandling, derpaa en lang møjsommelig Opposition, saa en stigende Indflydelse, endelig Sejren og som dennes Frugt en ny Forfatning."

— Foruden hvad vi allerede have omtalt, var der endnu Eet, og det for hans fremtidige Liv og derigjennem for os det ulige Vigtigste, som fængslede Lehmann allerede i Studenteraarene, nemlig den politiske Interesse. Allerede fra Hjemmet af havde han medbragt et Blik for politisk Friheds Betydning og en vis Længsel efter at smage deres Goder; thi iblandt den yngre Kreds af holstenske Embedsmænd, som der færdedes, og hvoraf mange havde studeret ved fremmede Universiteter, vare Frihedstanker og Frihedsønsker temmelig almindelig udbredte. Og et Par Maaneder, efterat han havde fyldt sit 20de Aar, indtraf der en Begivenhed, der strakte sine Virkninger ud over en stor Del af Evropa, der medførte et Vendepunkt ogsaa i vort Fædrelands Udvikling og blev af afgjørende Betydning for Lehmanns hele følgende Liv. Denne Begivenhed var Julirevolutionen i Paris 1830. Siden Napoleons Fald havde den saakaldte „hellige Alliances" Jernhaand hvilet tungt og knugende paa de evropæiske Folk og kvalt enhver friere Rørelse. Nu kom som et Tordenslag hin Statsomvæltning, saa berettiget i sine Aarsager og saa maadeholden i sit Forløb. Den rensede den tunge Luft, og gjennem Dampen af det Blod, der var udgydt i Parises Gader, sendte Frihedssolen atter sine varmende og lysende Straaler udover vor Verdensdel. I den 20aarige danske Students Sjæl kastede Julirevolutionen en Gnist, der snart blussede op til Flamme for aldrig siden at slukkes, saalænge han levede. Den indviede ham til en Apostel for de store Tanker, som vare fødte til Verden i Aaret 1789, som siden vare forvanskede, saa knap Nogen kunde gjenkjende dem, halvkvalte i Blod og efterhaanden fast forglemte, men som 1830 gjenfødtes til et nyt og bedre Liv.

Ogsaa for vort Fædreland medførte Julirevolutionen et Vendepunkt i Udviklingen, sagde vi. I Tydskland, hvor Fyrsternes Tyranni havde ophobet Fængstof nok, vakte den voldsomme Uroligheder, og Bevægelsen herfra forplantede sig til Holsten. Uve Lornsen, der i Slutningen af 1830 var udnævnt til Landfoged paa Øen Sild, udgav, inden han tiltraadte sit Embede, et Skrift om „Forfatningsværket i Schleswigholstein", i hvilket han ikke alene i stærke Ord forlangte, at der skulde gives en fri Forfatning, men tillige gjenoptog Ridderskabets Paastand paa, at en saadan Forfatning burde være fælles for det tydske Forbundsland Holsten og det danske Sønderjylland, og uden videre stemplede de saaledes forenede Hertugdømmer som en „Provinds af Tydskland." Dette Skrift gjorde stor Opsigt, og Forfatteren rejste omkring for yderligere at bearbejde Stemningen for sine Anskuelser, indtil han paa kongelig Befaling blev fængslet og senere dømt til Embedsforbrydelse og et Aars Fribedstab. Lornsens Tanker om politisk Frihed hvilede iøvrigt paa en altfor folkelig Grundvold til, at det mægtige Ridderskab i Holsten og Sønderjylland vilde slutte sig til ham. I en Henvendelse til Kongen misbilligede det udtrykkelig hans Færd, men androg dog samtidig paa, at der maatte gives „Hertugdømmerne" en Forfatning i Fællesskab, hvad Kongen imidlertid ogsaa denne Gang bestemt erklærede sig imod.

I Danmark paa denne Side af Kongeaaen kom det vel ikke til nogen saadan Bevægelse som den, der dels fandt sit Udtryk i Uve Lornsens Skrift, dels faldtes til Live ved samme. Men ogsaa til vore Sletter naaede dog en frisk Brise af den Storm, der havde rejst sig ved Seinens Bredder. Siden Tiden omkring 1826, da de for Danmarks Landbrug og Handel saa trykkende Aar endelig ophørte og Velstanden igjen begyndte at tiltage, var det, ligesom en noget frejdigere og mandigere Aand begyndte at gjøre sig gjældende her til Lands. Man lod ikke i samme Omfang som før fem være lige, og der hørtes Røster, som i alt Fald ytrede Ønske om, at det Slør, der var kastet over Rigets Pengeforvaltning, maatte

løftes noget. Julirevolutionen bidrog kjendelig til yderligere at løfte Stemningen og vække Interesse for det Almene, og hos enkelte blandt de Bedre i Nationen kom nu bevidst den Tanke til Gjennembrud, om ikke en maadeholden politisk Frihed vilde være det hensigtsmæssigste Middel til at løfte Folkeaanden og berede Vejen for en lykkeligere og lysere Fremtid.

Under Paavirkning af disse Rørelser, vistnok dog mest den i Hertugdømmerne, troede Regeringen endelig selv at burde komme Tidens Aand i Møde ved at aabne Folket en indskrænket Deltagelse i Lovgivningen. Efterat Sagen i længere Tid havde været Gjenstand for Raadslagning i Regeringskredsene, udkom der den 28de Maj 1831 tvende Anordninger, hvorved Kongen, „for desto fuldkomnere at sætte sig og sine Efterkommere paa Thronen i Stand til stedse at erholde den tilforladeligste Kundskab om Alt, hvad der kan fremme hans kjære og trofaste Folks Tarv og for derved tillige at knytte de Baand desto fastere, som forene Kongehuset med Folket, saa og bidrage til Almenaandens Oplivelse", gav Løfte om Indførelsen af raadgivende Provindsial-Stænder. Der skulde være fire saadanne Stænderforsamlinger, en for Østifterne, en for Nørrejylland, en for Sønderjylland og en for Holsten og Lauenborg, og idet Regeringen saaledes vel fastholdt sit Forsæt om ikke at indrømme Holsten og Sønderjylland nogen fælles Stænderforsamling, valgte den for at faa Pillen til lettere at glide hos Ridderskabet den Udvej tillige uden nogensomhelst fornuftig Grund at splitte Kongerigets Stænder i to Forsamlinger. Valgret og Valgbarhed skulde være knyttet til Besiddelsen af Hus eller Jord enten som Ejer eller Fæster, hvorhos Kongen forbeholdt sig at udnævne Medlemmer af Forsamlingerne for Universiteterne og Gejstligheden. Stændernes Betænkning skulde indhentes over enhver Lov, der havde „Forandring i Undersaatternes personlige eller Ejendoms-Rettigheder eller Skatterne og de offenlige Byrder til Gjenstand." De skulde have Ret til at andrage paa Forandring i den bestaaende Lovgivning og til at fremkomme med Besværing over Maaden,

hvorpaa Lovene overholdtes, samt udøve Medvirkning ved Ordningen af Kommunernes Anliggender. De nærmere Bestemmelser til Udførelsen af de her angivne Grundtræk skulde ikke træffes, forinden de vare tagne under Overvejelse af en Del „oplyste Mænd fra forskjellige Dele af Riget", som Kongen til den Ende vilde lade sammenkalde.

At Julirevolutionen virkelig havde fremkaldt en Trang i Folket til en friere Udvikling af Statsforholdene, fremgik deraf, at, hvor knap end efter vor Tids Begreber den folkelige Medvirkning i Ordningen af de offenlige Anliggender var, som Stænder-Anordningerne stillede i Udsigt, vakte disse dog ikke alene almindelig Tilfredshed rundt omkring i Landet, men tillige en efter Omstændighederne ret livlig offenlig Drøftelse af den heldigste Maade, hvorpaa de givne Grundtræk til en Stænderforfatning kunde udføres. I denne Drøftelse deltog ogsaa den unge Orla Lehmann, idet han dog af Beskedenhed optraadte under Navnløshedens Skjul. Det var i det for Februar 1832 udkomne Hefte af „Maanedsskrift for Literatur" — stiftet tre Aar forud af en Del af vore paa det aandige Livs Omraade mest udmærkede Mænd, hvoriblandt saadanne Navne som Clausen, David, Forchhammer, Heiberg, Madvig og H. C. Ørsted — at Lehmann under Form af en Anmeldelse af Grev Holstein-Holsteinborgs lille Bog „Om de danske Provindsial-Stænders Væsen og Værd" søgte Lejlighed til at udtale sig om det samme Emne. Hans Artikel, som han udarbejdede i den dybeste Hemmelighed, gjorde almindelig Opsigt saavel ved den Klarhed og Bestemthed, ja Overlegenhed, hvormed den behandlede sin Gjenstand, som ved den fine og smukke Fremstilling, og den vilde sikkert have gjort det endnu mangefold mere, hvis man havde anet, at det var en 22aarig Student, der her for første Gang fremtraadte i Literaturen. Artikelen fortjener derfor, at vi noget nærmere gaa ind paa den.

Den begynder med en Paavisning af, at der i og for sig var aandelig Modenhed nok i Folket til, at det fortjente „at

indføres til en selvstændigere Medvirkning i Bestyrelsen af dets egne Anliggender". Det anføres i saa Henseende, at „den danske Nations Kjerne bestaar af en oplyst og agtværdig Middelstand, som i sig har optaget alle de højere Stænder og derved arvet disses aandige og politiske Fortrin, og som dagligen rekruterer sig af de lavere Klasser, hvilke den derved aabner Adgang til den adelige Lighed, under hvis Skjold den selv har vundet og hævdet en høj Grad af Værd og Velfærd", samt at „denne bedre Del af Nationen ved sine naturlige Anlæg og sin aandige og sædelige Dannelse indtager en meget hæderlig Plads i Civilisationens Række." Men med al Anerkjendelse heraf er Forfatteren dog ikke ganske uden Frygt for, hvorledes det vilde gaa den Spire, der var nedlagt i Stænder-Anordningen. „Det er nemlig unægteligt" — siger han — „at der hos os findes en forunderlig Mangel paa den befrugtende Varme, den fyrige Begejstring, som ene formaar at føde store Tanker og stor Kraft, og som ved udvortes Begivenheder vel stundom vaktes til en øjeblikkelig Tilværelse, men ingenlunde præger hele vor Historie — en Mangel paa levende kraftig Interesse for vore egne dyrebareste Anliggender, som vi ikke kunne betragte som et lykkeligt Varsel". Denne „Lunkenhed og Ligegyldighed for det, der dybest griber ind i vor Statstilværelse", gjenfinder han endog „i vor Tid, om hvilken det er blevet til et staaende Mundheld, at dens Retning er politisk". Hvad han savner, „er aldeles uafhængigt af enhver Regeringsform, er nemlig den store Regulator i enhver Statsmaskine, den offenlige Mening, udtalt igjennem og atter uddannet ved Pressen. Selv den mest fuldkomne Repræsentation er jo intet Andet end det Brændpunkt, hvori den offenlige Mening ligefrem personliggjøres for med retlig Virkning at udtale Nationens Vilje". „Men i den offenlige Menings Natur ligger det at tænke højt; er den stum, da varsler det enten Storm eller Vindstille, begge lige farlige for Statsskibets heldige Fart. Forfatteren har derfor heller ikke ventet nogen ret alvorlig Indsigelse imod en Paastand, som vor Tid næsten har hævet til en Grundsætnings

Uantastelighed, at nemlig Pressens Medvirkning er nødvendig for Alt, hvad der skal slaa dybe Rødder i Folkets Hjerte". „Pressen skal" — vedbliver han — „ved at bearbejde og undervise Folket gjøre det modtageligt for den paatænkte Forbedring, og her er Kjendskab til det udtrykkelig Givne en ringe Biting. Hvad det derimod er om at gjøre, er at bibringe Folket nogen Indsigt i de første statsretlige Grundbegreber, at gjøre Enhver begribeligt, at hans personlige Interesse uadskillelig er bunden til Statens, at vække de Slumrende og med Alvor og Kraft at minde de Vaagende om ej aldeles at glemme det Danske over det Udenlandske. Thi det lader sig ikke nægte, at den lange Vane at betragte Statens Anliggender som Noget, der ene vedkommer Embedsmændene eller maaske endog Hoffolkene, i Danmark har fremkaldt en sørgelig Mangel paa politisk Indsigt og gjort, at den Kundskab, der i saa Henseende findes hos os, er saa fremmed og unational, at den hverken kan afgive en praktisk frugtbar Gjenstand for de mere Oplystes Tænkning eller med Kraft og Lethed meddele sig Almenheden. Man vilde derfor neppe anse det for en utidig Bestræbelse, om Pressen ved en Undervisning i Begyndelsesgrundene havde forberedt os til med Ære at indtræde i den højere politiske Opdragelsesanstalt, som vor Konge vil indstifte." Heller ikke vilde det kunne betragtes som utidig Gjerning, om Pressen i langt større Omfang end hidtil ligefrem havde taget fat paa en alsidig og grundig Drøftelse af selve Grundtrækkene til den tilkommende Stænder-Indretning. At Saadant skulde være utilstedeligt af den Grund, at Institutionen fremtraadte som en Gave fra Kongen, kan han mindst af Alt gaa ind paa, og det maatte netop gjælde om at tale i Tide for at paavirke de „oplyste Mænds" Overbevisning, hvis Forslag ved den kongelige Stadfæstelse sandsynligvis vilde faa Lovskraft. Der udfordres jo „kun ringe Kjendskab til det menneskelige Hjerte for at indse, at det er langt lettere at faa en Anden til at antage vor Mening, saalænge han selv endnu ingen bestemt Mening har ytret eller maaske endog dannet sig, end at bevæge ham til

at frafalde en engang gjort Paastand. Saalænge derfor Regeringen endnu ikke har bestemt sig, vil Pressen ikke blot kunne udtale sig med større Frihed og Uforbeholdenhed, men ogsaa arbejde under langt gunstigere Forhold og med større Udsigt til at udrette Noget, end om den senere mulig maatte træde op imod de af Regeringen vedkjendte Grundsætninger." Kort, Pressen og derigjennem den offenlige Mening burde lige fra Begyndelsen af have medvirket til Indstiftelsen af Stænder-Indretningen, thi „bliver det ikke Folkets ramme Alvor med kjærlig Omhu at opelske Frihedens Træ, da nytter det kun lidt, at vor ædle Konge planter det iblandt os — den første Østenvind vil dræbe det."

Efter saaledes stærkt at have fremhævet Nødvendigheden af en offenlig Drøftelse af Grundtrækkene til Stænder-Indretningen giver han selv Exemplet ved klart, kort og bestemt at angive sine egne Anskuelser i saa Henseende. Han undersøger først Rigtigheden af at udstykke den vordende Folkepræsentation i flere Forsamlinger paa Grundlag af Provins-Inddelingen. Et Vidnesbyrd om den politiske Uskyldigheds-tilstand i hine Dage afgiver det Forsvar, Grev Holstein havde opstillet for denne Udstykning, og som væsenlig gik ud paa, at „man i en eneste (det hele Folk repræsenterende) Forsamling vilde savne Lokalkundskab til hele Riget." Idet Lehmann blotter dette Forsvars Intethed, erklærer han sig for sit Vedkommende med stor Styrke imod Udstykningen; thi „hos os gives lykkeligvis ingen paa Folkets Karakter eller dets historiske Erindringer, ingen paa naturlige eller ved faktiske Forhold betingede Interesser begrundet Adskillelse af vort lille Land — og denne kostbare Enhed skulde vi bringe til Offer?" Han kan ikke frigjøre sig for „den mørke Anelse, at hin Adskillelse kun vil bære bitre Frugter, idet den ikke blot vil undergrave hele Institutionens Virksomhed, men endog lettelig kan rokke vort lille Danmarks Enhed og Enighed", og udtaler det varme Ønske, at ligesom vi have een Gud, een Tro, een Konge og een Lov (Fortalen til Christian V.s Lov), ligesom hele Landet,

Intet undtaget, til evig Tid skal være uskift og udelt (Kongelovens Art. 19), ligesom vi i Oprindelse, Skæbne og Sprog, Interesse og Tilbøjelighed kun ere een Nation, vi saaledes ogsaa kun maatte faa een Nationalrepræsentation." Dernæst berører han Tidsbestemmelserne om, hvor ofte og hvor længe Stænderforsamlingerne skulle holdes, i hvilken Henseende han Intet finder at erindre, men kun fastholder den formentlige Nødvendighed af, at hele Forsamlingen hver Gang fornyes ved nye Valg. Hvad angaar Spørgsmaalet om Valgbeføjelsen, da finder han, at „10,000 Medborgeres Dom, udtalt gjennem hele Distriktets Valg", turde afgive fornøden Sikkerhed, og kan under alle Omstændigheder ikke indse Grunden til at ville tillægge Besiddelsen af fast Ejendom større Indflydelse paa Statens Anliggender end f. Ex. Handelen, Industrien eller endog den blotte Kapitalbesiddelse. Men selv om man i saa Henseende vilde se Sagen fra samme Synspunkt som han, vilde det dog være en stor Ensidighed at blive staaende ved de materielle Interesser og i politisk Henseende ikke tillægge de aandige nogen Vægt, og her er der i det Hele et Punkt, man ikke hidtil havde skænket den tilbørlige Opmærksomhed. Han antager, at i alt Fald Enhver, der har taget en Embedsexamen ved Universitetet eller underkastet sig en anden offenlig Prøve, som dermed kan sættes i Klasse, i politisk Henseende bør have samme Ret som den, der ejer et Hus eller nogle Tønder Hartkorn, og han tror overhovedet, at man ved Ordningen af Valgretten i Betragtning af vor Folkekarakter mindre skal frygte for en altfor hovedkulds Fremtrængen end for Stillestaaen. Kronens Valgret erklærer han sig ubetinget imod. Med Hensyn til Valgbarheden finder han, at en Bestemmelse, der gjorde større Fordringer til denne end til Valgdygtigheden — en modnere Alder maaske undtagen — ikke blot vilde være aldeles unfornøden, men tillige højst betænkelig, ligesom han ogsaa erklærer sig for Embedsmænds Valgbarhed; thi „ved at udelukke Embedsmændene fra Repræsentationen vilde man kun altfor let bevirke, at de allerede fra Først af kom til at danne

en Modstand mod denne, i hvilken man alt har befrygtet at den mindre oplyste Del af Embedsklassen vil se et Indgreb i dens formentlige Regerings-Eneret." Han anbefaler fremdeles umiddelbare Valg og lægger megen Vægt paa det Udviklende i de større Sammenkomster mellem Medborgere og den deraf flydende personlige Berøring og Meningsudvexling, hvortil disse Valg ville give Anledning. Endelig udtaler han sig med stor Styrke for, at de tilkommende Stænderforsamlingers Forhandlinger skulle være fuldstændig offenlige, og det baade for Folkets og for Forsamlingernes egen Skyld. „Offenligheden" — siger han — „maa anses for den ufravigelig nødvendige Betingelse for Vækkelsen og Oplivelsen af den Selvbevidsthed, den Almenaand og det Statsborgersind, hvorpaa efter vor Formening hele Institutionens Værd og Betydning fornemmelig beror. En umaadelig Masse af Indsigt og Kraft, der hidtil slumrede hos Folket eller var druknet i Smaating, vil derved vækkes til et herligt betydningsfuldt Liv. Vor periodiske Presses Frembringelser ville da ikke længer for største Delen være usle, af Styverfængeri avlede og af Pøbelaand opammede Misfostre, vort selskabelige Liv ikke længer gaa til Grunde i lutter Ubetydeligheder, men de ville adles til en livfuld og aandrig Forhandling af de indholdsrigeste og vigtigste Gjenstande". Omvendt kjender han „Intet, der er bedre skikket til at opdage enhver uædel Bevæggrund end en hel Nations kritisk spejdende Øje, Intet, som stærkere allerede i Fødselen kunde kvæle ethvert lavt egennyttigt Forsæt, end Frygten for at blotte sin egen Slethed for alle sine Medborgere, hvis Omdømme selv den Mægtigste frygter, Intet endeligen, der med større Vægt kunde modarbejde ethvert fordærveligt Forslag end hele Folkets tydelig udtalte Mishag." Han imødegaar den Indvending, at Forhandlingernes Offenlighed vilde skræmme Medlemmer, der manglede Talegaver, fra at yde deres Bidrag til Sagernes Drøftelse og give dem, der vare rigt begavede i saa Henseende, for stort Raaderum. Der er nu vel, mener han, ingen Grund til at frygte for, at Folket „til Repræsentanter udnævner saa-

danne Umælende, som ej med Orden og Sammenhæng kunne sige deres Mening", saa at der ved hin Indvending kun sigtes til saadanne Mænd, som med en sund Forstand og gode Indsigter ikke forene nogen sær udmærket Veltalenhed. Men disse ville netop hos den danske Almenhed finde et nok saa villigt Øre som de, der i Veltalenhed ere dem overlegne, og de kunne i alt Fald i Udvalgene øve stor Indflydelse. Der er overhovedet, tror han, ikke Anledning til at antage, at den uægte Veltalenhed, der bestaar i tom Ordskvalder, vil gjøre noget Indtryk paa „vore Landsmænds lidt prosaiske, men sunde og rene Sands", og han føjer hertil følgende netop for en af Danmarks vordende største politiske Talere ikke uinteressante Udtalelse. Sigtes der derimod ved Talegaver, siger han, til „den ægte Veltalenhed, der i et Sprog fuldt af Kraft og Majestæt, fuldt af Bøjelighed, Velklang og Ynde, fremsætter det klart og rigtig Tænkte med en uimodstaaelig Beviskraft, da er det i højeste Grad baade naturligt, rigtigt og ønskeligt, at en saadan mægtigen virker ind paa enhver Forsamling". En slig Veltalenhed, fortsætter han, er „en Magt, hvorunder selv det stolteste Menneskesind med Glæde bøjer sig, og hvor lidet aristokratisksindet Forfatteren end er, saa er dog dette Fortrin et Adelsbrev, han villigen erkjender."

Vi have dvælet saa udførlig ved hin Afhandling i „Maanedsskrift for Literatur", ikke alene fordi den var Lehmanns første Udtalelse for den danske Almenhed, men tillige fordi den virkelig indeholder noget af det Klareste og Sundeste, der i hin vor politiske Barndomstid fremkom om det Emne, den behandlede. Det vil vel, selv kun med det foranstaaende korte Uddrag for Øje, ikke undgaa den tænksomme Læser, at den unge Mand kan spores i enkelte Meninger og Paastande, ligesaalidt som, at hvor skarpt et Blik Forfatteren end røber, saa var dette Blik dog endnu dengang ikke skarpt nok til, at han allerede „havde opdaget Sønderjylland". Men ser man bort herfra og fæster man Øjet paa Helheden, maa det indrømmes at være et af de sjeldne Særsyn, at en Yngling paa knap 22 Aar var

i Stand til at optræde belærende og overbevisende ligeoverfor den dannede Almenhed i et vigtigt fædrelandsk Anliggende. Men det bliver dobbelt mærkværdigt, naar man veed, i hvilken Grad selv den overvejende Flerhed af Folkets iøvrigt mest dannede Mænd var blottet for de første politiske Begreber. Elleve Aar senere lød fra den Side, der kæmpede for en friere Udvikling af vore Samfundsforhold, en offenlig Dom over hin Artikel paa, at „de Bedste iblandt os næsten ubetinget endnu ville underskrive enhver hans Ytring, ethvert hans Ønske, ja næsten ethvert hans Ord, forudsat at vi ikke kunne faa en Konstitution" ud af Stænder-Indretningen.

Allerede i den nysomtalte Artikel havde Lehmann i Forbigaaende udtalt sig for det Rigtige i at indrømme Island en særegen Repræsentation. Af B. Einarsons Skrift „Om de danske Provindsialstænder med specielt Hensyn paa Island" tog han Anledning til i en ny Artikel i samme Maanedsskrifts Hefte for Juni 1832 at fremkomme med en udførligere Paavisning af, at man „uden mindste Frygt for, at Uddannelsen og Forstærkelsen af Islands Nationalitet vil bevirke en Løsrivelse fra Danmarks Interesser, en Slappelse af de Baand, der knytte det til os", kunde og burde give det en særlig raadgivende Forsamling ved en Gjenoplivelse af Althinget, en „Institution, som gjennem otte Aarhundreder har udgjort Landets Stolthed, og som for dette Folk, hvis Liv er Historien, endnu lever i et med hellig Ærefrygt bevaret og plejet Minde". Han benyttede derhos Lejligheden til paany alvorlig at bekæmpe den Anskuelse, at de enkelte Bestemmelser i Anordningen af 28de Maj 1831 skulde anses for den vordende Stænder-Indretnings urokkelige Grundvold, hvori ingen Tøddel kunde tænkes ændret. Men den største Interesse frembyder Artiklen netop ved den Lighed i Grundanskuelsen om Islands Forhold til Danmark, der er mellem Forfatterens Standpunkt dengang og da han 37 Aar senere som Ordfører for Landsthingets Udvalg angaaende den islandske Forfatningssag kæmpede med samme Varme for Islands velbegrundede Selvstændighedskrav som imod et is-

landsk Partis Tilbøjelighed til Overgreb paa Danmarks Bekostning.

Foruden med de her berørte Artikler syslede Lehmann endnu i Aaret 1832 med et noget større politisk Arbejde. H. C. Ørsted, der kom i Huset hos Lehmanns Forældre og havde megen Interesse for den begavede unge Mand, havde opfordret ham til at skrive en Afhandling om Trykkefriheden, der skulde gaa ud paa at modvirke det uheldige og for denne Frihed skadelige Indtryk, som Datidens Pressemisbrug havde fremkaldt. Lehmann fulgte Opfordringen og agtede at udgive Afhandlingen i Forbindelse med de to ældre Artikler. Han sendte den dog først til Ørsteds Gjennemlæsning; men denne fandt den ikke egnet til Opnaaelsen af det tilsigtede Øjemed og fraraadede i et Brev til Lehmann Udgivelsen. „Skjønsomme Læsere“ — skrev han — „ville sige, det er en ung Forfatter af Aand, der har skrevet dette, men han har gjort sig Arbejdet for let“, og knyttede hertil en faderlig Advarsel til Lehmann om ikke at vise sig som „en altfor varm Ven af Bevægelsespartiet“, da han lettelig derved uden at udrette noget Godt kunde forspilde sin egen og Andres Lykke. Denne Skrivelse besvarede Lehmann et Par Dage efter i et Brev, hvoraf nogle Linier turde fortjene en Plads her. For at betage Ørsted den mulige Tro, at han skulde overvurdere sine egne Arbejder, skrev han: „De vil maaske mindes, med hvilken Engstelighed, med hvilken Mistillid til mig selv jeg fremkom med den første Artikel, og jeg kan forsikre Dem, at det ikke blot var mig en stor, men selv en uventet Glæde, at den ikke blev forkastet. Og at den anden Anmeldelse er mindre end ubetydelig, føler Ingen stærkere end jeg.“ Formaalet for det Arbejde, der var Brevvexlingens nærmeste Gjenstand, skulde efter hans Forsikring være „at fremstille Trykkefriheden i sin Fornuftnødvendighed som en Fordring af Menneskets moralske Værdighed.“ „Jeg skrev altsaa“ — vedbliver han — „ikke for Regeringen, som jeg maa overlade det til selv at løse en af sine største og vanskeligste Opgaver, ikke heller for Trykke-

frihedens Fjender, til hvis Omvendelse jeg ikke tror mig stærk nok. Men jeg skrev for den langt talrigere Klasse af lunkne eller halve Venner af Pressens Frihed, som jeg haabede at kunne meddele noget af den Varme og Energi, som gløder i mit eget Bryst." Med Hensyn til Ørsteds Advarsel erklærede han, at han ikke frygtede for at komme til at ligne de tydske Fremskridtsmænd Heine eller Børne, da han hverken havde deres Aand og Talent eller „deres Mangel paa Religion, paa Moralitet, paa ærlig selvfornægtende Kjærlighed til det Gode og Sande". Iøvrigt takkede han for, at det var indpræntet ham, „at det nu er Tid, ej til at skrive, men til at læse". Han fulgte Ørsteds Raad, og Afhandlingen om Trykkefriheden saa saaledes aldrig Lyset; men det turde vel være, at Adskilligt af, hvad den indeholdt, kom frem under den langvarige Kamp, som Lehmann — hvad vi senere skulle erfare — i en noget modnere Alder førte for Pressens Frihed.

— Den livlige Deltagelse, Lehmann viste for Alt, hvad der foregik omkring ham, og de mangehaande Interesser, der udfyldte hans Studenteraar, havde i Forbindelse med en heftig Tyfus, der i 1830 længe fængslede ham til Sygelejet, hidtil forhindret ham i at fuldende sin Forberedelse til den juridiske Embedsexamen. Den 15de April 1833 tog han endelig den nævnte Examen med bedste Karakter og saa sig kort efter i Stand til ved en Onkels Gavmildhed at foretage en lille Rejse i Nordtydskland og at tilbringe Vinteren 1833—34 i Berlin. Dette Ophold benyttede han ikke alene til at fortsætte sine videnskabelige Studier og i Almindelighed at udvide sin aandelige Synskreds ved flittig at følge de ved det derværende Universitet ansatte udmærkede Videnskabsmænds Foredrag — blandt hvilke de to store Tænkere Schleiermacher og Savigny særlig fængslede ham — men ogsaa til at skærpe sit politiske Blik ved nøje at sætte sig ind i de preussiske Forhold, hvorom han gav Vidnesbyrd i flere Afhandlinger. Han knyttede ogsaa her flere personlige Forbindelser, der ikke bleve

uden Betydning for hans senere Liv. Saaledes levede han en Tid sammen med daværende Kapitain i Artilleriet A. F. Tscherning, som dengang paa Grund af sine frimodige Ytringer i Hjemmet var underkastet et Slags halv Landsforvisning. Mere Paavirkning paa Lehmann end dette Samliv havde dog Bekjendtskabet med den omtrent jævnaldrende Nordmand Professor A. M. Schweigaard, der senere baade som Videnskabsmand og Politiker indtog en saa fremragende Plads i det norske Folks Udvikling. Hans ualmindelige Begavelse og aandige Overlegenhed i Forening med hans ejendommelige sanddru, jævne og dog storslaaede Personlighed drog Lehmann mægtig til sig, og da denne i sit Livs Aften modtog Budskabet om hans Død (den 1ste Februar 1870), skrev han i sit Mindeord om ham: „Skjøndt mit personlige Samliv med Schweigaard har indskrænket sig til en forholdsvis kort Tid, er der blandt mine Jævnaldrende Ingen, som har havt saa megen Indflydelse paa mig som han, og ingen Frastand og ingen Tid har kunnet svække det skjønne Billede, jeg gjemmer af hans Personlighed."

Fra Berlin hjemkaldtes Lehmann ved Budskabet om, at hans Moder var syg, og i Maj 1834 døde hun. Hun hængte med inderlig Kjærlighed ved sin ældste Søn, og denne Søn gjengjældte hendes Kjærlighed med hele sit varme Hjerte og glemte hende heller aldrig. Uagtet det venlige Forhold mellem Lehmann og hans Fader uanset al Meningsulighed vedblev uforandret — hvad der endnu lagde sig for Dagen, da den gamle Mand nogle og tyve Aar senere paa sin sidste Fødselsdag var samlet med sine Sønner, der alle ligesom den ældste havde vendt deres Hu til Danmark, og ved denne Lejlighed paa Dansk holdt en kjærlig Affkedstale til hver især — var det dog, ligesom der ved Moderens Død indtraadte en Løsning i hans Forhold til Hjemmet. Han gik fra nu af sin egen Vej, og denne var ikke den slagne Landevej til en hurtig Befordring i Statstjenesten, der havde været en saa begavet og haabefuld ung Mand som ham sikker nok især med de Til-

knytningspunkter til det høje Bureaukrati, hvoraf han var i Besiddelse. Hans Vej skulde forsaavidt snarere gaa paatvers af den almindelige Landevej, og Maalet skulde være Erobringen af politisk Frihed ved at vække det slumrende Folk til Erkjendelse af dennes Værd og dets Attraa efter dens Besiddelse. Julirevolutionen havde skænket ham Bevidstheden om hans Kald, hans Moders Død fjernede enhver Betænkelighed i ham ved at følge det. I de mellemliggende Aar havde han yderligere forberedt sig dertil ved med Liv og Sjæl at følge den politiske Udvikling i Frankrig, hvis navnkundige parlamentariske Talere dengang havde hele det lyttende Evropa til Tilhørere. Frankrig blev i det Hele fra 1830 af hans Forbillede og Gjenstanden for hans varme Kjærlighed. Hvor dansk han end var af Hjertelag, var der dog i hans egen Natur ikke saa faa Tilknytningspunkter til det ædle og letbevægelige franske Folk. Han var fyrigere, varmere, ildfuldere end de Fleste her til Lands, og der var i hans Sjæl adskilligt mere af Begejstring end af den Besindighed, der saa tit er bleven anprist som en dansk Nationaldyd, men kun ogsaa altfor ofte har været et Skalkeskjul for Træghed og Egennytte. Han stod i det Hele fuldt rustet til at træde op som Folkefører, men som Folkefører i ædleste Forstand, fyldt af den reneste, uegennyttigste, ridderligste Hengivenhed for Fædreland, Folk og Frihed, med eet Ord: han var fra Taa til Top, hvad man med et fremmed Ord kalder Idealist. I vore Dage er det let nok at overtage en Folkeleders Rolle, i vore Dage er det let nok at stille sig i Fremskridtsmændenes første Række, thi der krummes ikke et Haar paa Ens Hoved derfor. Dengang var det anderledes. Dengang maatte en Mand, der stillede sig paa hin Plads, vide med sig selv, at Indsatsen i Spillet var Frihed, Velfærd eller maaske endog Liv. Det er derfor ogsaa ret betegnende, hvad en af Lehmanns yngre Samtidige for nylig har berettet om en Ordvexel, der foregik en Dag, da Lehmann gjorde et Besøg hos en anden af Datidens frygtløse og uegennyttige Strids-

mænd for den nyfødte Frihedstanke, Overlærer ved Roskilde Kathedralskole Johannes Hage. En anset Videnskabsmand var netop tilstede hos den Sidste, og saasnart Lehmann var ude af Døren, udbrød hin, slaaet af det Præg af aandig Højhed, der hvilede over hans hele Personlighed: „Men hvem var dog den unge Mand?“ „Det var Orla Lehmann“ — lød Hages Svar — „se kun ret paa det Hoved; det er skjønt, og det bliver maaske ikke længe siddende.“

Hvorledes skulde nu en Kamp for Friheden føres, og med hvilke Vaaben? En Folkerepræsentation var lovet, og i 1834 udkom de Anordninger, som nærmere udførte de tre Aar forud givne Grundtræk til samme. I Folkeraadet var imidlertid endnu ikke Lehmanns Plads. Men der var et Felt, hvor der om mulig med endnu større Frugt lod sig arbejde for samme Maal, og hvor der visselig var nok saa stor Trang til sligt Arbejde. Det var det Felt, Lehmann selv i hin Afhandling havde paapeget, Pressen. Det er allerede ovenfor antydet, at man i Aarene før 1830 saa fuldstændig havde undladt at benytte Pressen til Behandling af Anliggender, der vedrørte det egenlige Statsliv, at det næsten saa ud, som man havde glemt eller ikke vidste, at der dog endnu inden visse Grændser retlig var Pressefrihed i Danmark. Dette maatte nu blive anderledes. Den tilkommende Folkerepræsentation vilde efterhaanden miste alt Hold og al Betydning, naar dens Virksomhed ikke støttedes af en periodisk politisk Presse. En Begyndelse var ogsaa allerede gjort. At „Maanedsskrift for Literatur“ dog ikke ganske havde ladet Politiken ligge, fremgaar af det Foregaaende, og dette var endnu mere Tilfældet med „Dansk Ugeskrift“, der i Oktober 1831 paabegyndtes af den ædle og frisindede J. F. Schouw, Professor i Plantelære ved Kjøbenhavns Universitet. Begge vare imidlertid — det sidste i alt Fald endnu i de Aar, hvorom her er Tale — overvejende viede andre Interesser, og en egenlig politisk Presse begyndte først i September 1834 med Ugebladet „Fædrelandet“.

Tanken om dette Foretagende var allerede et Aar forud undfanget af den ovennævnte Overlærer J. Hage. Han henvendte sig i den Anledning til Professor i Statsøkonomien C. G. N. David og vandt hans Samstemning, ligesom Tanken ogsaa bifaldtes af daværende Kancellist T. Algreen-Ussing — begge Mænd, der dengang gik med i Spidsen for Ønskerne om en friere Udvikling af Samfundsforholdene. Da Hage imidlertid ved sin Hustrus Død forhindredes i foreløbig at deltage i Udgivelsen, begyndte David Bladet alene. Det første Nummer satte sammes Opgave i at bidrage til Udbredelsen af „Kundskab til Statens Væsen, Indsigt i Statsforholdenes Natur, Bekjendtskab til de Institutioners Hensigt og Virksomhed, der ere til i og for Staten, Vished om Statens Tilstand, Erkjendelse af, hvad den Enkelte i Staten skylder det Hele, og hvad det Hele skylder ham", og fremhævede stærkt, at „uden denne Samling af Kundskab, Indsigt og Erkjendelse og en deraf udsprungen levende Interesse for Staten vil Folket altid kun blive en Masse af Indbyggere istedetfor en Forening af Borgere". Bladets Ledelse bar Præg af Indsigt, Dygtighed og levende Almensands, og det vakte derfor ogsaa strax stor Opmærksomhed baade hos den dannede Del af Folket og hos Regeringen. Men medens denne Opmærksomhed for Folkets Vedkommende snart gik over til Paaskjønnelse og Samstemning, vare de Følelser, hvormed Regeringen saa det nye Foretagende, af en hel anden Beskaffenhed. Frederik VI. havde vel gjort Tidsaanden den Indrømmelse at indføre raadgivende Stænder; at de, der bleve valgte til engang at tage Sæde i disse Forsamlinger, sagde deres Mening om Statsanliggender, det kunde han forstaa, men at man uden et saadant rent udvortes Kald af egen Drift kunde gjøre sig det til Opgave at drøfte almene Anliggender, som ikke personlig vedrørte En, det forstod han ikke, og det led han ikke. Hans Pirrelighed ligeoverfor, hvad han med Rette eller Urette ansaa for Misbrug af Pressen, var tilmed allerede i den sidste Halvdel af Aarene 1820 bleven betydelig forøget dels ved de lumpne Angreb paa

Medborgeres Ære, hvoraf det vrimlede i et af Datidens Smudsblade ved Navn „Raketten", dels ved den lidenskabelige Maade, hvorpaa en Række kirkelige Stridigheder, der tog deres Udgangspunkt fra en Uenighed mellem Professor Clausen og Pastor Grundtvig, førtes af den sidstes Tilhængere.

Under disse Omstændigheder varede det ikke længe, inden det Tordenvejr af Ugunst og Misnøje, som for hvert Nummer af det nye Ugeblad, der udkom, samlede sig tættere i de høje Sale, fik Udbrud. Ogsaa Orla Lehmann var iblandt dem, der sluttede sig om Davids Blad, og to ypperlige Artikler af ham, den ene om Stændernes Betydning i Almindelighed, den anden om deres Ret til at indgive Andragender til Kongen om offenlige Anliggender, havde allerede fundet Vej til dets Spalter, da med det 11te Nummer Lynet slog ned. En Artikel af J. Hage „Hvad kan det hjælpe?" bragte Bægeret til at flyde over. Generalfiskalen fik Befaling til at tiltale Udgiveren Professor David ikke alene paa Grund af denne Artikel, men ogsaa for Indholdet af to tidligere udkomne Nummere af Bladet, af hvilke det ene optoges af Lehmanns ovennævnte Artikel om Stændernes Andragende-Ret. Medens det nærmest var hele Aanden i Hages Artikel, som Generalfiskalen angreb, idet det i samme „var med en næsten mageløs Forvovenhed forsøgt godtgjort, at Folket kan, hvad det vil, naar det blot har Mod, thi Mod giver Lykke", forsynede Lehmanns antydede Artikel ham med en rig Mængde Enkeltheder til formentlig Begrundelse af Udgiverens Strafskyld. Han fremhævede saaledes, at det var paastaaet at være en let Sag for Folket og Stænderne „at erhverve den Ret og Frihed, der først vil gjøre, at Folket i sine Udvalgte bliver Herre i sit eget Hus", at der var sagt, det „for en stor Del vil komme an paa Stænderne selv, hvorvidt de ville udvide deres Virksomhed, ligesom det beror paa Folket, hvilken Kraft det vil lægge i sine Udvalgtes Beslutninger", og at det om Andragende-Retten hed, at den „giver Folket Haab om, at dets Ønsker ville blive udtalte og dets Fornødenheder dragne for Dagens Lys . . .

med al den Sikkerhed, som Bevidstheden om en fælles Samvirken giver, og med al den Magt, hvormed hele Nationens forenede Aand og Kraft vil vide at gjøre sig gjældende der, hvor Fornødenheden helliges af Lovmæssigheden" — Altsammen Ytringer, der visselig ville forekomme os hel uskyldige, især naar det erindres, at Lehmann ved Siden heraf med stor Styrke fremhævede, at det vilde være højst uklogt, om Stænderne overskred deres Beføjelse, og at de selv indenfor denne burde vise største Maadehold i Brugen af den omhandlede Ret. Generalfiskalen gjorde imidlertid alligevel gjældende, at Bladet i de paagjældende Artikler havde „lastet og søgt at udbrede Misnøje med den ved Rigets Grundlov bestemte Regeringsform" og „anbefalet Folket samdrægtigen at forene sig om at bevirke Forandring af Konstitutionen og af Regeringens Handlemaade." Det var den første Pressesag af egenlig politisk Betydning i Mands Minde; thi da Ingen havde lukket sin Mund op i politiske Sager, havde der ikke været Noget at paakalde Lovens Arm imod. Man maatte gaa tilbage til de Dage, da de første Ofre for Forordningen af 27de September 1799 domfældtes og landsforvistes, for at finde et Sidestykke, og den Deltagelse, som Sagen vakte, var derfor særdeles stor. Den 18de Maj 1835 faldt Hof- og Stadsrettens Dom, der frifandt David med Idømmelse af Sagens Omkostninger. Regeringen indankede imidlertid denne for Højesteret, men med lige Udfald, idet Underretsdommen den 2den December s. A. stadfæstedes — et Udfald, den dannede Befolkning i Hovedstaden hilsede med jublende Bifald, der gav sig Luft saavel ligeoverfor David som for hans dygtige Forsvarere for de tvende Retter, Haagen, Sporon og Høegh-Guldberg. Uagtet Domstolene saaledes havde kjendt Bladets Udgiver brødefri, tog Regeringen dog paa egen Haand den Hævn, den forgjæves havde søgt ad retlig Vej, idet den uden videre afskedigede David fra hans Post som Universitetslærer. Under Sagens Drift var denne imidlertid fratraadt Redaktionen af „Fædrelandet" og afløst af J. Hage, der med Djærvhed og Frygtløshed fort-

fatte det begyndte Værk. Men heller ikke han undgik Sammenstød med Regeringen, og efterat han i en Pressesag et Par Aar senere ved Højesteret var ifunden en Bøde, som efter den gjældende Lovgivning medførte bestandig Censur, knækkede dette hans Livsmod i den Grad, at han kort efter døde en tidlig Død.

— Tiltalen mod „Fædrelandet" varslede just ikke godt for en begyndende politisk Virksomhed gjennem Pressen; men Orla Lehmann var for sit Vedkommende fuldstændig fortrolig med Tanken om, at det Maal, der skulde tilstræbes, ikke kunde naas uden Kamp, Fare og Ofre, og var rede til at tage, hvad der maatte følge paa. Han havde ogsaa efter, at der var reist Sag mod David, ydet Bidrag til dennes Blad; men altsom Tiden for Stændernes første Sammentræden rykkede nærmere, følte han Trang til en hyppigere og stadigere Lejlighed til Udtalelse end den, en Optræden som tilfældig Medarbejder i et politisk Ugeskrift kunde yde ham. Den 1ste Oktober 1835 skulde Østifternes Stænderforsamling aabnes. Flere af de Mænd, der allerede havde Ord for at staa paa Frihedens og Fremskridtets Side, deriblandt — foruden Schouw og Algreen-Ussing — Grosserer L. N. Hvidt, Fabrikejer J. C. Drevsen og Professor P. G. Bang, vare valgte til at tage Sæde i samme. Til Regeringens Kommissarius var udset daværende Generalprokurør A. S. Ørsted, til hvem hele Nationen dengang saa op som „ikke blot Kongens, men ogsaa Folkets Mand", og det lod sig forudse, at flere af de Spørgsmaal, der i den almindelige Bevidsthed allerede saa at sige stode paa Dagsordenen, f. Ex. om Stænderforhandlingernes Offenlighed, om en Forening af de to Forsamlinger for Kongeriget, om en forbedret Finansforvaltning o. s. fr., vilde komme frem i Stændersalen. Her var Noget at støtte for en dygtig og frisindet Presse, og den unge Frihedens Stridsmand higede efter at være med i den snart begyndende Kamp. Umiddelbart før Stændernes Aabning offenliggjordes der rigtignok en

kongelig Befaling af 22de September, som nok kunde slaa koldt Vand i Blodet. Den forbød ethvert Tidsskrift eller Dagblad at optage Noget om Stænderforhandlingerne, som ikke først var blevet meddelt i den ved Regeringens Foranstaltning udgivne Stændertidende, og paalagde vedkommende Politiembedsmænd uden videre at stryge Alt, hvad Bladene maatte optage imod dette Forbud. Men heller ikke dette kunde holde Lehmann tilbage, og endnu i samme Efteraar gav han sig helt i den politiske Presses Tjeneste, idet han sluttede sig til Dagbladet „Kjøbenhavnsposten."

Dette Blad udgaves og redigeredes dengang af Sekretær A. P. Liunge; men Bladets egenlige Leder havde allerede i Løbet af et Aars Tid været Cand. juris J. F. Gjødwad, der fra April næste Aar ogsaa af Navn og Ansvar blev Bladets Redaktør. Gjødwad var ligesom Lehmann selv en af de unge Mænd, der tidligst og dybest havde følt sig greben af Frihedstanken. En yngre, senere navnkundig Kampfælle har udkastet følgende Billede af hans Personlighed. „Gjødwad aftvang ved sin Karakters Renhed og Hæderlighed selv sine politiske Modstandere Agtelse. For at naa sit Maal gjorde han Afkald paa alt Andet i Livet. Sagen var ham Alt, hans egen Personlighed var ham Intet. Han traadte gjerne i Baggrunden og glædede sig over sine mere talentfulde Medarbejderes Berømmelse, som var det hans egen. Han var Baandet, der ved sin Trofasthed bandt Krandsen sammen, og var tilfreds med selv at være i det Skjulte. Hans tavse Paalidelighed var som et Ordsprog." Mellem ham og Lehmann udviklede der sig et inderligt Forhold, og paa fjerde Aar forestod de i Forening det nævnte Blad, som de trods de mangehaande Tryk, hvormed de havde at kæmpe, gjorde til en efter Datidens Maalestok baade kraftig og veltalende Talsmand for de Ønsker og Anskuelser, der raadede hos det unge danske Fremskridtsparti — en Talsmand, hvis Udtalelser fandt Øre i en vid Kreds og i det Hele og Store vandt fortjent Paaskjønnelse. Lehmanns Pen var den ulige letteste, og det turde saaledes især være

fra ham, den Række Artikler hidrørte, der i hint Tidsrum stillede Bladet saa højt i det almindelige Omdømme, uden at vi imidlertid her tør indlade os paa i det Enkelte at gjøre Rede for den Virksomhed, han udfoldede, eller i saa Henseende overhovedet gaa videre end at bemærke, at der ikke var nogetsomhelst af de Spørgsmaal, der lagde Beslag paa Tidens Opmærksomhed, som jo kom paa Bane i Bladets Spalter. Men medens Lehmann skrev — stundom med saa kort Varsel, at det i en Tid, da den journalistiske Kunst endnu var saa uudviklet her til Lands, maatte vække Beundring — har det vistnok overvejende været den mere sindige Gjødwad, der som en klog Styrmand vidste at lavere mellem alle de Klipper og Skær, hvorpaa man i den trange Tid saa let havde kunnet løbe sig fast. Og lykkedes det end, som vi senere skulle se, ikke ganske at undgaa Havari, var det dog med den Frimodighed, der prægede Bladets Udtalelser, store Ting, at det i saa lang Tid holdtes oven Vande.

Vi sagde, at Lehmann og Gjødwad i deres Virksomhed for „Kjøbenhavnsposten" kæmpede under mangehaande Tryk. Det var nemlig i mere end een Henseende, at et Dagblads Kaar i de Dage vare saare ublide. Arbejdet i Pressens Tjeneste var strængt og betalte sig kun daarlig. Optagelsen af politiske Nyheder, der forholdsvis vel kræver det mindste Arbejde, var jo forbudt ethvert Blad, der ikke havde særligt kongeligt Brev derpaa, og et uafhængigt Blad kunde ikke indlade sig paa at søge et saadant, da det jo herved voldgav sit Indhold til Politiets Godtbefindende. Paa den anden Side var den Indtægtskilde, en Avis nu kan have ved for Betaling at optage Bekjendtgjørelser, ogsaa kun til for de dertil eneberettigede Blade. Men hertil kom endnu, at den Varsomhed, som et Blad, der kæmpede for en friere Udvikling af Stats- og Samfundsforholdene, hidtil havde maattet iagttage for ikke at støde an mod Straffelovgivningen, ikke længer strakte til. Thi netop kort efter, at Stænder-Indretningen virkelig var traadt i Live, var Presselovgivningen bleven skærpet, i Stedet for at man

havde kunnet haabe at se den mildnet. Et lille Tilbageblik vil i saa Henseende oplyse Udviklingsgangen.

Allerede medens Retssagen mod David endnu stod paa, havde der i Kjøbenhavn gaaet et — som vi nu vide — ingenlunde uhjemlet Rygte om, at Regeringen ved Siden af hin Retsforfølgning tænkte paa yderligere at indskrænke Trykkefriheden, ja maaske endog paa en Indførelse af almindelig Censur for alle Forfattere. Dette Rygte foranledigede et i Enevældens Historie hidtil ukjendt Skridt. Professor Schouw, der i sit Ugeskrift allerede Aaret forud havde lagt sine Medborgere paa Sinde den store Forskjel mellem de to Midler til at hæmme Pressens Misbrug, Forfølgning ad Rettens Vej og Censur, udstedte i Forening med sine Embedsfæller, Professorerne Clausen, Sibbern og Høyen, Kommandørerne M. Lütken og Brinck-Seidelin samt Grossererne Meinert og Suhr Indbydelse til at indgaa til Kongen med et Bønskrift om, at Pressen maatte forskaanes for yderligere Indskrænkninger end de allerede bestaaende, og især om, at Forfatterne som hidtil kun skulde staa Domstolene til Ansvar for deres Ytringer. Dette Andragende, der blandt Hovedstadens dannede Klasser opnaaede ikke mindre end 572 Underskrifter, blev med disse afleveret i Kongens Forværelse og senere efterfulgt af lignende Bønskrifter fra Roskilde, Helsingør, Nakskov og flere Landsogne paa Lolland, især forsynede med Underskrifter af Embedsmænd. Den 26de Februar 1835 faldt det kongelige Svar. Andragendet, erklærede Frederik VI, havde været ham uventet; „thi ligesom Vor landsfaderlige Opmærksomhed stedse har været henvendt paa at bidrage Alt, hvad der stod i Vor kongelige Magt, til at virke for Statens og Folkets Vel, saaledes kan heller Ingen uden Vi alene være istand til at bedømme, hvad der er begges sande Gavn og Bedste."

Efter saadanne Ord kunde der med Grund spørges: men hvad skal da Stænderne til? og selv den, der satte nok saa megen Pris paa den gamle Konges personlige elskværdige Egenskaber, maatte føle sig fristet til at mistvivle om, at han var

i Stand til i nogen Henseende at komme Tidens Trang i Møde. Under alle Omstændigheder varslede hint Svar — der fulgtes af Tilrettevisninger til de militære Embedsmænd blandt Underskriverne — ikke godt med Hensyn til det, man vilde have opnaaet ved sin tillidsfulde Henvendelse, og allerede i Stændernes første Samling blev der da ogsaa forelagt Udkast til en Anordning indeholdende nærmere Bestemmelse af Trykkefrihedens Grændser. Forslaget gik ud paa at ramme den, der omtalte Rigets Forfatning eller Love eller Regeringens Handlinger paa en Maade, der var skikket til at opirre Sindene og fremkalde Misnøje med eller Ringeagt herfor, men hvor den onde Hensigt ikke var saa aabenbar, at Forordningen af 1799 kunde anvendes, idet der nemlig fastsattes Straf af Bøder fra 100 til 500 Rdr. for „Mangel paa pligtskyldig Opmærksomhed". Som Regeringens Talsmand i Stænderne henviste Ørsted i sit Forsvar for den paatænkte nye Lov netop til den Erfaring, der var indvunden ved Sagen mod David; men med en aldeles overvejende Stemmeflerhed (i Roskilde 55 mod 9, i Viborg 45 mod 2) fraraadede begge Stænderforsamlinger at give et Lovbud som det foreslaaede. Der toges imidlertid intet Hensyn til dette Raad. Den 1ste November 1837 udkom Loven, kun med den Lempelse, at en Forfatter, der dømtes for at have tilsidesat den omtalte „pligtskyldige Opmærksomhed", ikke for hele sit Liv, men for visse Aar, der fastsattes i Dommen, skulde være undergiven Censur.

— Men havde Regeringen saaledes benyttet hin navnkundige Retssag som Anledning til yderligere at forøge Antallet af de Vaaben, dens Rustkammer indesluttede til en Kamp mod Pressen, saa havde dennes Venner i Hovedstaden for deres Vedkommende heller ikke været ledige i modsat Retning. Under de Forhandlinger, der gik forud for Indgivelsen af det omtalte Bønskrift til Frederik VI, havde Grosserer Hvidt udtalt Tanken om Oprettelsen af en Forening til at værne om Trykkefriheden, modarbejde dens Misbrug og virke for Folkeoplys-

ning. Den 18de Februar 1835 udstedte han i Forening med Advokat Høegh-Guldberg og de ovennævnte otte Mænd, der havde givet Stødet til hin Adresse, Indbydelse til Dannelsen af et saadant „Selskab for Trykkefrihedens rette Brug", og paa et af omtrent 500 Medborgere afholdt Møde den 12te April s. A. blev Selskabet dannet og Schouw valgt til dets første Formand. Foreningsfriheden var — som vi have set — visselig endnu mindre hjemlet i Enevældens Lovgivning end Pressefriheden. Men man vilde i alt Fald forsøge ved en Anvendelse af den at virke for en Bevarelse af den Trykkefrihed, man havde, og tillige skabe en stærk offenlig Mening, der kunde danne en Modvægt mod Tilbøjeligheden hos de Styrende til yderligere Indskrænkninger i den. Dette Selskab, der udgav et Ugeblad („Dansk Folkeblad") og efterhaanden en lang Række tildels særdeles gode folkelige Skrifter især om historiske Emner, samlede i sin Midte en stor Del af Nationens bedste Kræfter og vandt en saadan Udbredelse over hele Riget, at det allerede i sit andet Leveaar havde over 3000 Medlemmer. Det blev efterhaanden en virkelig Magt i vort Samfund, et Slags Folkerepræsentation udenfor Stænderforsamlingen, i hvis Midte senere meget af det, der i hine Dage rørte sig i Folket, kom til Forhandling.

Til dette Selskab sluttede Lehmann sig lige fra dets Oprettelse med Liv og Interesse. Han valgtes strax til Medlem af dets Repræsentantskab, og, naar vi se bort fra Studenternes snevrere Kreds, var her det første Sted, hvor Medborgere fik Lejlighed til at stifte Bekjendtskab med hans store Færdighed i at tumle det levende mundtlige Ord. Lehmanns Virksomhed i og igjennem Trykkefriheds-Selskabet har i de første Aaringer af dettes Tilværelse fornemmelig to Sider, ved hvilke vi her skulle dvæle. For det Første søgte han gjennem Selskabet at virke for en Løsning af de Baand, der tyngede paa Pressen. Han kunde for sit Vedkommende ikke slaa sig tiltaals ved, at Selskabet middelbart ved sin blotte Tilværelse skulde søge undgaaet, at Pressen stilledes under endnu ugun-

stigere Vilkaar end hidtil, men kæmpede for at skaffe den Opfattelse Indgang, at det ved umiddelbare Skridt hos Regeringen eller Folkerepræsentationen skulde arbejde paa at opnaa større Frihed for Pressen. Der behøvedes imidlertid stor Dygtighed og Udholdenhed for at trænge igjennem med en saadan Anskuelse. Lehmanns Meningsfælle J. Hage klager 1837 i et Brev til en Ven over, at „Folket lader sig kramme som en Vante og er saa sygelig loyalt, at det næsten harmes, naar man vil sige Sandheden". Og uagtet Trykkefriheds-Selskabet dog fortrinsvis maatte antages at omfatte Pressens varmeste Venner her til Lands og i det Hele at repræsentere den Del af Folket, der hyldede Frihed og Fremskridt, kunde Lehmann dog efter mangen en varm Forhandling i hint Selskab have havt Grund til at istemme hin Klage. Thi i lang Tid mødte hans Bestræbelser kun Kulde, Tvivl og Betænkeligheder selv hos dem, i hvem han ellers maatte se sine nærmeste Meningsfæller. Allerede paa Selskabets Aarsmøde 1836 bragte han Sagen frem i et Forslag om, at Forsamlingen vilde bemyndige Repræsentantskabet til i paakommende Tilfælde i et Andragende, efter Omstændighederne enten til Kongen eller til Stænderne, at udtale som Selskabets Overbevisning, at saalænge det skulde være Bladene i Almindelighed forbudt at meddele politiske Nyheder og Efterretninger, burde Afgjørelsen af, hvad der skulde anses som saadanne, henhøre under Domstolene. Med stor Dygtighed skildrede han de fordærvelige Følger for vor Bladliteratur, som hint Forbud havde havt, og paaviste, at Forholdene vilde blive aldeles utaalelige, hvis man skulde finde sig i, at Kancelliet, der ikke havde Lovgivningsmyndighed, vedblev med den Fremfærd, det i den senere Tid havde indført, uden Lov og Dom at beslaglægge et Blad for formentlige politiske Efterretninger. Hvad han tilsigtede ved sit Forslag, var at fremkalde en Tilkjendegivelse af den offenlige Mening, der baade ved Stemmernes Antal og Betydning kunde have større Vægt end den, man plejede at tillægge en enkelt Klage i Pressen. Han kunde ikke skjønne Andet, end at

Selskabet vilde svigte de Grundsætninger, det skyldte sin egen Tilværelse og Indflydelse, hvis det forsømte at anvende de i dets Magt staaende Midler til at søge gjort gjældende, at kun Domstolene bør have Afgjørelsen af Trykkefrihedssager. Det paatænkte Andragende skulde end ikke indgives strax, men kun, hvis nye Kjendsgjerninger forhøjede Nødvendigheden af at træde op mod Kancelliets paaankede Fremfærd. Hvor maadeholdent Lehmanns Forslag end var, og hvor stor en Flerhed af Selskabets Medlemmer der end i Gjerningen var enig med ham i hans Anker, gjordes der dog saamange Indvendinger, hentede fra Tvivlen om Selskabets Beføjelse til en slig Optræden og fra Betimelighedshensyn, at Lehmann dengang maatte tage sit Forslag tilbage. Ja saa stærk var Frygten for at gjøre noget Skridt, der skulde kunne anses for at gaa videre, end Selskabets Formaal tillod, at 15 af dettes Stiftere, hvoriblandt Mænd som Schouw, Clausen og H. C. Ørsted, nogen Tid efter endog nedlagde formelig Indsigelse mod, at Selskabet skulde give sig af med at værne om Trykkefriheden ved umiddelbare Skridt hos Statsstyrelsen.

Men Lehmann holdt ud og satte tilsidst i det Væsenlige sin Sag igjennem. Henved to Aar senere, i Sommeren 1838, indgav han til Selskabets Repræsentantskab et særdeles udførligt Andragende, der senere tryktes baade i Folkebladet og som særligt Skrift, og der uden al Tvivl indeholder baade den grundigste Belysning af vor Presses daværende fortrykte Kaar og et af de mest veltalende Indlæg for en større Trykkefrihed, som vor Literatur ejer. Andragendet, i hvis Indledning Forfatteren maatte indlade sig paa en udførlig Gjendrivelse af alle de gamle Indvendinger mod det Skridt, han havde at foreslaa, og deriblandt saadanne, som at Selskabet overvejende bestod af ubekjendte, for en stor Del yngre Mænd, der ikke gave nogen Sikkerhed for deres særlige Indsigt i Presselovgivningen, eller at et Andragende som Udtryk for en personlig Overbevisning ikke kunde udgaa fra en Forening af mange Medlemmer — gik ud paa, at Repræsentantskabet vilde indgaa med et Bøn-

skrift til Roskilde Stænder om, at disse i deres forestaaende Samling vilde tage vor Trykkefriheds hele daværende Tilstand under Overvejelse. Som mislige Bestemmelser i den gjældende Presselovgivning, der formentlig burde ophæves eller i alt Fald nærmere begrændses, henledede Lehmann Opmærksomheden paa Plakaten af 1814 om det Polititilsyn, der skulde gaa forud for trykte Sagers Udgivelse, og som gjorde det muligt for Regeringen at beslaglægge og saggive et Skrift, uagtet det ikke var offenliggjort, medens det til Begrebet af en Presseforseelse dog hører, at den paaankede Ytring er offenliggjort — paa Forbudet i Plakaten af 1810 mod Meddelelsen af politiske Nyheder og Efterretninger i ikke privilegerede Blade, der berøvede den uafhængige Dagspresse det Stof, der havde den største Interesse, og som efterhaanden var blevet et Led i den almindelige Dannelse, medens Censuren over de privilegerede Blade holdt enhver ærekjær og frisindet Mand borte fra disses Spalter — paa Plakaten af 1805, hvis Forbud mod Rygters Offenliggjørelse enten var umuligt at overholde eller ogsaa omtrent maatte tilintetgjøre enhver Meddelelse af indenlandske Efterretninger — endelig paa Plakaten af 1837, der straffede Forfattere for Mangel paa pligtskyldig Opmærksomhed. Han ønskede endvidere, at Censuren for domfældte Forfattere ligesom enhver anden Retsvirkning af en Dom først maatte indtræde, naar Dommen var endelig og ikke længer kunde paaankes, og at det maatte indskærpes alle Vedkommende, at det kun er Domstolene, som efter lovlig Omgang have at afgjøre, hvad Enhver, der ikke er under særlig Censur, har Tilladelse til gjennem Trykken at offenliggjøre, ligesom han endelig ønskede det udstedte Forbud mod to frisindede norske Blades Indbringelse her i Riget ophævet. Lehmann havde af Erfaring lært ikke at være altfor tryg med Hensyn til sit Andragendes Skæbne. Han lagde derfor sine Medrepræsentanter varmt paa Sinde i alt Fald at skænke Sagen en alvorlig Forhandling, hvis Virkninger ikke vilde være indskrænkede til Selskabet selv, men „bidrage ikke lidet til at klare, styrke og oplive den offenlige

Mening om et af Almenhedens vigtigste Anliggender og give Stødet til en ved Manges indsigtsfulde Medvirken understøttet Bestræbelse efter at tilvejebringe gunstigere Forhold for vor Presse, for den Institution, der overalt, hvor den ikke er lænkebunden, har vist sig som det mægtigste Redskab for Aandens Herredømme, som det kraftigste Middel til Folkets Oplysning og Forædling, som det bedste Værn for Samfundets Frihed og for hver Enkelts Ret". Til foreløbig Drøftelse af Lehmanns Andragende nedsattes der et Udvalg paa 5 Medlemmer, hvoriblandt Clausen og David, som i det Væsenlige tiltraadte Forslaget og kun fandt en Anke over Plakaten af 1837 for tidlig fremkommen og en Begjæring om Ophævelse af Forbudet mod de norske Blade ikke at være paa sin Plads ved denne Lejlighed, medens det derimod ønskede det ovenomtalte Reskript af 22de September 1835 optagen blandt de Bestemmelser, der attraaedes ophævede. Sagen kom derefter til Forhandling i det samlede Repræsentantskab. Men der udfoldedes her paany en saa rig Opfindsomhed i Retning af Betænkeligheder og Tvivl, at 39 af de tilstedeværende 55 Repræsentanter Dagen efter toge den raske Beslutning i eget Navn at opsætte og underskrive et Andragende til Stænderne, affattet i Overensstemmelse med Lehmanns Forslag og Udvalgets Betænkning. Den 22de Oktober 1838 afgik Andragendet til Stænderne, hvor det trods den kongelige Kommissærs Indvendinger med 58 Stemmer mod 2 vedtoges at henvise Sagen til et Udvalg, der imidlertid kom til det Resultat kun at tilraade Ophævelsen af Plakaterne af 1810 og 1814. Dengang kom Sagen ikke til endelig Behandling; men Lehmann saa dog den Frugt af sin ufortrødne Virksomhed for den betrængte Presse, at Selskabet for den ene efter den anden af de paafølgende Stænderforsamlinger gjentog Andragendet om større Trykkefrihed.

— Der er dog en anden Side af Lehmanns Virksomhed i Trykkefriheds-Selskabet, der især i sine Virkninger var nok saa betydningsfuld som den, vi her have berørt. Det var nemlig

her, at han første Gang fik Lejlighed til at løfte Nationalitetens Banner, til at rive Landsmænd med sig for den Tanke, som han siden den Tid tjente med samme Begejstring, Varme og Troskab som selve Frihedstanken, Tanken nemlig om Haandhævelsen af den betrængte Danskhed i Sønderjylland og denne Landsdels Bevarelse for Moderlandet.

Den schleswigholsteinske Lære havde siden 1830 gjort mægtige Fremskridt, og desværre havde Regeringen i Stedet for at træffe Foranstaltninger imod den snarere selv arbejdet den i Hænderne. Vel var der ikke blevet indrømmet nogen fælles Stænderforsamling for Holsten og Sønderjylland; men den samme Konge, der, som ovenfor berettet, offenlig erklærede, at han alene vidste, hvad der var til Statens og Folkets sande Gavn og Bedste, havde gjort et Skridt, der var til begges ubodelige Skade, der for en stor Del tilintetgjorde Virkningen af hans Fasthed ligeoverfor Fordringen om Stændernes Forening og i Grunden ligefrem paatrykte den schleswigholsteinske Lære Berettigelsens Stempel, idet han nemlig den 15de Maj 1834 havde henlagt begge Hertugdømmer under en fælles Regering paa Gottorp og en fælles øverste Domstol i Kiel. Det statsopløsende Parti havde tilmed faaet mægtige Forbundsfæller i Kongens to Søstersønner, Hertugen og Prinsen af Augustenborg, der fra Aaret 1836, da de saa deres Haab skuffet om, at en af dem skulde arve Statholderposten i Hertugdømmerne efter den gamle Landgrev Karl af Hessen, stillede sig i Spidsen for Schleswigholsteinerne for saaledes paa engang at faa mættet deres indædte Had imod deres kongelige Morbroder og opfyldt deres ærgjerrige Drøm om en Krone for deres Æt. I den fortrykte og usle Stilling, som Danskheden indtog paa sin egen Jordbund i Sønderjylland, var der endnu ikke sket nogen Bedring og heller ikke i den ligegyldige Uvidenhed om de virkelige Forhold histovre, hvori man levede hen her i Kongeriget. Men i den første Samling af Sønderjyllands Stænder klang der endelig en Røst fra selve den dansktalende

Befolkning i denne Landsdel, som varslede om, at den begyndte at komme til Erkjendelse af de bestaaende Forholds Unatur. Den 3dje Juni 1836 fremkom den djærve Bonde, Gaardmand Nis Lorenzen fra Lilholt, med det Forslag, at Forsamlingen skulde indgaa med et Andragende om, at Dansk maatte indføres som Rets- og Regeringssprog overalt, hvor Kirke- og Skolesproget var dansk. Intet er bedre egnet til at vise, hvorledes Forholdene vare i Sønderjylland, end den Beskedenhed, hvoraf dette Forslag bar Præg. Nis Lorenzen tog nemlig ikke Hensyn til de omtrent 30 Sogne, hvor Folkesproget var udelukkende dansk, men Kirkesproget tydsk eller blandet, eller til de mange Sogne, hvor Folkesproget selv var blandet, eller til de mange danske Kjøbstæder og Flekker. Men hvad han forlangte, erklærede han for Befolkningens enstemmige Ønske. „Hvor i al Verden" — sagde han — „gives der vel et Folk, som vilde se sine offenlige Anliggender behandlede i et andet Sprog end sit eget? . . . Embedsmændene ere dog i Landet for Folkets Skyld. Hvo som ikke vil paatage sig den ringe Ulejlighed at lære at læse, tale og skrive Dansk, han kan jo blive blandt Tydskerne. Vi ønske ikke at have ham; han bliver dog en Fremmed, der ikke har Hjerte for os, ingen Interesse for vore Anliggender." Forslaget blev vel for den Gang begravet i et Udvalg. Men den dansktalende og danskfindede Befolkning i Sønderjylland vakte det til Erkjendelse af Modersmaalets uværdige og fortrykte Kaar og til en Rejsning for dets Gjenindsættelse i sine Rettigheder. Og paa denne Side af Kongeaaen aabnede det endelig, i alt Fald hos de mere Fremmelige, Blikket for, at der histovre levede et Par hundrede Tusinde Brødre og Søstre, der, naar de ikke støttedes fra Moderlandet, truedes med fuldstændig at hjemfalde til den graadige, bestandig mere om sig gribende Tydskhed. Men Orla Lehmann var det, der med sin vanlige Kraft og Ihærdighed slog denne Erkjendelse fast og raabte til Kamp for de Fortrykte.

Til det samme Aarsmøde i Trykkefriheds-Selskabet, hvor han fremkom med sit første Andragende i Pressesagen, anmeldte

han et Forslag, der gik ud paa, at Forsamlingen skulde paalægge Repræsentantskabet at tage under Overvejelse, ved hvilke Midler Selskabets Virksomhed kunde udvides til den dansktalende Del af Sønderjyllands Befolkning, og at foranstalte det derefter videre Fornødne. Paa Mødet selv, der afholdtes om Aftenen den 4de November 1836 i Hotel d'Angleterre paa Kongens Nytorv, fik han Ordet for at begrunde dette Forslag. Han begyndte med at værge sig mod enhver Mistanke om, at han tilsigtede nogen Udvidelse af Danskhedens Omraade ud over dens daværende Grændser, og fralagde sig særlig stærkt enhver Tanke om at ville fordanske Holsten. Derefter skildrede han med levende Farver Modersmaalets hidtidige Skæbne i Sønderjylland, paaviste, ved hvilke Midler Tydsk var blevet paatvunget det oprindelig næsten udelukkende danske Landskabs Befolkning som Regerings- og tildels ogsaa som Kirke- og Skolesprog, hvorledes det var gaaet til, at ikke blot det Danskes Grændser stedse vare blevne trængte mere og mere tilbage, men at det selv indenfor disse Grændser bestandig var sunket dybere i Anseelse og Værdighed. Men han paaviste tillige, i hvor vid en Udstrækning det danske Sprog dog endnu var Folkesprog, og at Danskheden, om den end for Tiden befandt sig i en unaturlig Undertrykkelsens og Hjælpeløshedens Tilstand, dog turde haabes, naar vi Andre kom den til Hjælp, at ville rejse sig og gjøre sin lovlige Ret gjældende. For dette Haab fandt han en Borgen ikke blot i hele Tidens folkelige Aand, men tillige i de Bestræbelser, som det vaagnende Folkeliv i Sønderjylland selv allerede havde fremkaldt og sikkert endnu mere vilde fremkalde. Hvad der i de offenlige Forhold kunde ske for at skaffe det danske Sprog og den danske Nationalitet sin Ret, derpaa skulde han ikke indlade sig, det maatte overlades de danske Sønderjyder selv. Men hvad deres Brødre herovre i Kongeriget desværre kun altfor længe havde forsømt, og som de nu baade kunde og burde gjøre, det var at søge at uddanne og forædle det danske Sprog i Sønderjylland for saaledes at styrke det i dets Modstand mod det Fremmedes

Overgreb. Dertil kunde ogsaa Trykkefriheds-Selskabet medvirke, og han opfordrede det derfor til at erklære en saadan Virksomhed for stemmende med dets Øjemed. Herved vilde der være opstillet en Grundsætning, hvis umiddelbare Virkning paa Brødrene hiştovre ikke vilde udeblive, men hvis Udførelse iøvrigt maatte forbeholdes nærmere Overvejelse.

Det var første Gang, at Sønderjyllands Navn og Sønderjyllands Forhold vare bragte paa Bane i en Forsamling af danske Mænd paa denne Side af Kongeaaen. Men der var her berørt Strænge, som, hvor uvant de end klang, dog gav Gjenlyd i ethvert ægte dansk Hjerte. Det lykkedes da ogsaa Lehmann med sine varme Ord at rive hele Forsamlingen med sig. Formanden erklærede, at hele Repræsentantskabet allerede var enigt i Forslagets Tanke, at der derfor ikke behøvedes noget Paalæg, men kun en Bemyndigelse til at gjøre de fornødne Pengeofre for Sagen, og Forsamlingen meddelte denne enstemmig. Men langt ud over de Hundreder, der hin Novemberaften havde hørt Lehmanns ildfulde Tale, fandt denne Forstaaelse og Tilslutning, og den havde vistnok en væsenlig Andel i, at Selskabets Medlemstal i Løbet af det paafølgende Virksomhedsaar steg indtil henved 5000. Den nærmeste Følge af Lehmanns Forslag var, at Selskabet nu ogsaa udvidede sin Virksomhed til Sønderjylland og søgte at skaffe den dansktalende Befolkning der Adgang til god dansk Læsning, hvorfra den hidtil næsten ganske havde været afskaaret. Men for at udbrede Kjendskab til de virkelige Sprog- og Nationalitetsforhold i Sønderjylland besluttede Selskabet endvidere at tilvejebringe et folkeligt Skrift om dette Emne. Saa fremmed var man imidlertid endnu, efterat Sandsen for Sagen selv var vaagnet, for Personer og Forhold paa hin Side af Kongeaaen, at Selskabets Bestyrelse, der dog talte saa megen Indsigt og Interesse i sin Midte, pudsig nok forsøgte at formaa Professor Falck i Kiel, en af det schleswigholsteinske Partis Hovedstøtter, til at paatage sig Udarbejdelsen af hint Skrift. Til Held for Sagen var han ærlig nok til at afvise Opfordringen,

og de Paagjældende fik tilmed fuldstændig Rede paa hans Standpunkt, da hans Svar erklærede Lehmanns Foredrag for „en fanatisk Prædiken“, der havde gjort „et modbydeligt Indtryk“ paa ham, og nedlagde Indsigelse imod, at Selskabet „anmassede sig Ret til at blande sig i Hertugdømmernes Anliggender, der ikke vedkom Indbyggerne i Kongeriget“. Hos en anden Professor i Kiel, den ædle og sandhedskjærlige C. Poulsen, var man heldigere, og hans lille Skrift „Det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig“, der i Tusinder af Exemplarer udbredtes af Selskabet over hele Danmark, gjorde uberegnelig Nytte til i den almindelige Bevidsthed at lade Sønderjylland gjenopstaa som et væsenlig dansk Land.

Efterat Orla Lehmann selv var bleven vakt til Erkjendelse af, at der med Styrke og Alvor maatte trædes op for Bevarelsen af den danske Nationalitet og for Rigets Sammenhold, lod han det i sin Stræben for at faa Folket til at dele denne Erkjendelse ikke forblive ved hint Foredrag i Trykkefriheds-Selskabet. I Modsætning til den Holdning, som „Kjøbenhavnsposten“ indtog til den nationale Sag i en senere Tid, da det stillede sig først ligegyldig, senere endog ligefrem fjendtlig til den, blev Bladet under Gjødwads og Lehmanns Ledelse fra nu af en ligesaa ufortrøden, vækkende og oplysende Talsmand for den truede Nationalitet som for Frihedstanken. Ogsaa her var fortrinsvis Lehmann virksom, og det er maaske ikke overdrevent, naar det allerede for mange Aar siden er sagt til hans Ros, at det især skyldes hans Anstrængelser, at der overhovedet blev en Kamp om Sønderjylland mellem Danmark og Schleswigholsteinerne, og at disse ikke fuldstændig opslugte hin Landsdel, inden det danske Folk mærkede det.

Ogsaa ad en mere stille Vej, gjennem en formanende, styrkende, oplysende og overbevisende Brevvexling med flere af de Mænd, der i den nærmeste Fremtid kom til at optræde som Førere og Støtter for den nationale Rejsning blandt det nordlige Sønderjyllands Befolkning, virkede han for samme Formaal. Ad denne Vej turde han særlig i en væsenlig Grad have

bidraget til at gjøre en Erobring, som der ikke noksom kan vides ham Tak for. Blandt den sønderjydske Stænderforsamlings Medlemmer var der faa, der ragede mere frem end den ligesaa djærve som dygtige Kjøbmand Peter Hjort Lorenzen fra Haderslev. I den første Tid, efterat Stænderne vare traadte i Virksomhed, og inden den nationale Spænding mellem Dansk og Tydsk endnu havde naaet en saadan Højde som senere, var der en vis Samarbejden og stundom personlig Meningsudvexling mellem Fremskridtsmændene i Kongeriget og Sønderjylland, ja endog i Holsten, og Lehmann, der fra Hjemmet havde mange Forbindelser i Hertugdømmerne og var Tydsk lige saa mægtig som Dansk, havde allerede i hin Tid indledet en politisk Brevvexling bl. A. netop med Lorenzen. Denne, hvis Livsmaal var at tilkæmpe sit snevrere Fødeland Sønderjylland politisk Frihed, havde hidtil i den Overbevisning, at saadan lettest ad den Vej lod sig opnaa, sluttet sig til det schleswigholsteinske Parti. Men Lorenzen begyndte snart at mærke, at dette, i alt Fald efterat Augustenborgerne vare blevne dets Førere, tænkte mindre paa sand Folkefrihed end paa ved Løgn og Forræderi at opføre en Throne for hine. Han fik samtidig Øje for den Alvor og Dygtighed, hvormed Frihedsmændene i Kongeriget kæmpede for samme Sag som han, og allerede i 1839 turde det være lykkedes Lehmann at bringe ham paa det Rene med, at der for Sønderjylland var langt mere Udsigt til at vinde Friheden i Forbindelsen med det øvrige Danmark trods dets Kongelov, der tidligere havde skræmmet Lorenzen tilbage, end med det tydske Forbundsland Holsten. Det er et ikke umærkeligt Bidrag til Belysning af de bagvendte Forhold, hvorunder man hidtil havde levet, at den Mand, som da vel turde kaldes Danskhedens djærveste Talsmand paa denne Side af Kongeaaen, og han, der faa Aar senere paa hin Side af den kastede Fejdehandsken lige i Øjnene paa det overmodige tydske Parti, førte deres Brevvexling paa Tydsk. Men paa Tydsk tog Lehmann ikke i Betænkning at ytre som sin Overbevisning,

at „et Schleswigholstein, sammenkittet med Riddere og Prælater og behersket af Augustenborgere efter Frankfurter-Forbundsbeslutninger", aldrig vilde kunne smage Lorenzen, eller at udtale sin Glæde over, at denne havde brudt med „den ærgjerrige, hovmodige, tvetungede Toryhertug og alle hans Fuchsjægere og Fuchssvandsere", og sit Haab om, at han selv og Lorenzen efterhaanden i alle Henseender skulde komme til Enighed. Og at de kom det, derom bar Fremtiden Vidne.

— Lehmanns Virksomhed for „Kjøbenhavnsposten" endtes i April 1839, da Gjødwad som Bladets ansvarlige Redaktør for en iøvrigt af Lehmann skreven Artikel om den Højesteretsdom over J. Hage, der utvivlsomt bidrog til at lægge denne i Graven, blev idømt en Bøde af 300 Rdr. og to Aars Censur. Gjødwad var altsaa nu indtil videre umulig som Redaktør og afløstes som saadan af J. P. M. Grüne. Men det var hin, gjennem hvem Lehmann havde været knyttet til Bladet, og han forlod det derfor samtidig, saameget mere som de sikkert begge allerede dengang ved flere Lejligheder havde følt sig hæmmede ved, at de ikke selv vare Herrer i Huset, idet Bladet vedvarende ejedes af den tidligere Redaktør Liunge. Deres Hu stod til at kunne arbejde for og i Pressen med større Selvstændighed, og det varede ikke længe, inden det lykkedes dem at faa dette Ønske opfyldt.

David, der efter Hages Domfældelse atter havde overtaget Redaktionen af „Fædrelandet", følte snart, at et Ugeblad ikke afgav Raaderum nok til at holde Skridt med Forholdenes Udvikling. Allerede fra 1ste Oktober 1839 havde han begyndt at lade Bladet udgaa to Gange om Ugen, og kort efter enedes han, Lehmann, Gjødwad, Overretsprokurator B. Christensen og Dispacheur A. Wessely om i Forening at grunde et nyt politisk Dagblad, der skulde antage Navnet „Fædrelandet" efter hint Ugeblad og udkomme fra 1ste April 1840. Den 15de November udstedtes der en af Lehmann af-

fattet Indbydelse til Subskription paa det saaledes paatænkte Blad, der udførlig og frimodig udtalte sig om de Grundsætninger, det vilde forfægte. Det erklæredes heri for Udgivernes Overbevisning, „at det konstitutionelle Kongedømme er den Statsform, som fuldkomnest svarer til den evropæiske Civilisations historisk begrundede Tilstand, den Statsform, som mest begunstiger alle gode Kræfters frie Udvikling og bedst sikrer et oplyst og retelskende Folk Fremgang i Dyd og Velvære." I Henhold hertil vilde de for det Første „søge at udbrede Kundskab til frie Samfundsformer og Kjærlighed til et frit Folkeliv og stræbe at befæste det Borgersind og de Dyder, hvorved et Folk gjør sig værdigt til Frihed." De vilde vel med undersaatligt Sind nære den Ærefrygt, „der skyldes Fyrstens Person og hans Viljes Renhed", men ved Siden deraf stræbe af al Magt „at virkeliggjøre den moralske Ansvarlighed, der paahviler alle Kongens Raadgivere ligeoverfor en oplyst offenlig Mening". De vilde slutte sig nøje til Stænder-Indretningen, „søge at udbrede Kundskab til Forhandlingerne, at forplante dem over i hele Nationens Tænkning, skærpe Folkets Tilsyn med sine Udvalgtes Færd og saaledes bidrage deres Skærv til, at denne Institution maa vorde stærk i Folket og da tillige stærk ved Folket", men Alt dog i sikkert Haab om dens fremtidige Udvikling. Et Formaal for deres Stræben skulde det fremdeles være at „udbrede Erkjendelsen og styrke Overbevisningen om, hvor stort et Gode Trykkefrihed er, og hvor uundværlig den navnlig er under en Statsforfatning som vor", og idet de vel samvittighedsfuldt vilde holde sig den bestaaende Presselovgivning efterrettelig, vilde de dog vedholdende minde om, hvor ufuldkommen den var, og modsætte sig enhver vilkaarlig Indskrænkning deri. Følelsen af Stammefrændskabet mellem Nordens Folk vilde de af al Magt levendegjøre samt bekæmpe de Fordomme og udsone de Interesser, som kunde træde i Vejen for at fremme det videst mulige Samkvem mellem dem paa det aandige og materielle Livs Omraade. Hertugdømmernes

Beboere lovedes der broderlig Understøttelse i enhver berettiget Anke og Tilslutning til enhver hæderlig Stræben efter større borgerlig Frihed. Men paa den anden Side erklæredes der aaben Kamp mod alle Tilbøjeligheder og Rænker, der gik ud paa Statens Søndersplittelse, og i nøje Forbindelse hermed hed det fremdeles: „Den samme Agtelse, som vi skylde den germaniske Nationalitet hos de med os under samme Scepter forenede Tydskere ville vi naturligvis fordre for vor danske Nationalitet og vort danske Sprog, hvilke vi derfor efter Evne ville forsvare mod al Fornærmelse og Undertrykkelse". Endelig opstilledes det endnu som Udgivernes Formaal at virke for Simpelhed, Offenlighed og Besparelser i Statsforvaltningen, for en hensigtsmæssig Ordning af Forsvarsvæsenet, for Kommunernes Selvstændighed, for Bondestandens fuldstændige Frigjørelse og Opkomst o. s. fr.

Her var saaledes de Fordringer, som den nye Tids Mænd opstillede paa alle Stats- og Folkelivets Omraader, udtalte saa fuldstændig og uforbeholdent, at det uvilkaarlig forbavser. Endnu sad jo nemlig den gamle Frederik VI trods sine næsten 72 Aar stærk og aandsfrisk paa sin Throne. Endnu kun et halvt Aar i Forvejen havde han umiddelbart ved Reskript tilretteviist Trykkefriheds-Selskabets saakaldte „Skriftkomite", hvori bl. A. ogsaa Lehmann havde Sæde, for en frimodig Udtalelse i Folkebladet om vort Finansvæsen og truet den og Selskabet med „yderligere Ubehageligheder", hvis Saadant gjentoges. Men hin Indbydelse var skreven ligesom i Forudfølelsen af, at det ikke kunde vare længe, inden den gamle Tid sank i Graven med den gamle Konge og den nye kom til Roret med Thronfølgeren Prins Kristian. Til ham saa Fremskridtets Mænd hen med lyse Forventninger. Selv Barn af en yngre Tid maatte han, højt begavet og dannet, som han var, antages at samstemme med dennes Anskuelser og Følelser. I den korte Tid, han 25 Aar tidligere havde siddet paa Norges Throne, havde han været med at grundlægge dette Broderlands poli-

tiske Frihed. Han havde senere i Udlandet staaet i Forhold til flere udprægede Frihedsmænd, og enkelte Tegn, f. Ex. det, at han havde ytret Glæde og Tilfredshed med Trykkefriheds-Selskabets Stiftelse, opfattedes, som om han ikke havde svigtet sin Ungdoms Synsmaader. Ogsaa Lehmann delte af fuldt Hjerte disse Forventninger. Tiden var nær, da det skulde vise sig, om de kunde staa Virkelighedens Prøve.

Anden Bog.

Om Morgenen den 3dje December 1839 indgik Kong Frederik VI til sine Fædre og lod Thronen i Arv til sin Fætter Kristian VIII. Lehmann fattede strax den alvorlige Betydning af dette Dødsfald. Efter det Billede, man havde dannet sig af Kong Kristians Personlighed, tænkte han sig Muligheden af, at denne, naar han strax ved sin Thronbestigelse mødte en kraftig Udtalelse af Ønsket om politisk Frihed, vilde føle sig stemt til at imødekomme dette. Og selv om denne Forventning ikke slog ind, saa vilde der dog, naar Kongen kun ikke optraadte helt afvisende ligeoverfor hint Ønske, sandsynligvis være vundet det Fremskridt, at Spørgsmaalet om en konstitutionel Forfatnings Indførelse i Frihed lod sig drøfte, og at dets Behandling i alt Fald ikke længer som i Frederik VI.s Dage vilde blive betragtet som halsløs Gjerning.

I Overensstemmelse med denne Tanke besluttede Lehmann strax at handle. Han fik endnu til samme Aften indkaldt et almindeligt Studentermøde i Hotel d'Angleterre, hvor han stillede Forslag om, at der i Mødets Navn skulde overrækkes den nye Konge en Adresse, der udtalte de Forhaabninger i Retning af en fri Forfatnings Meddelelse, som man nærede til ham. Dette Forslag var langt fra at møde almindelig Tilslutning. Lehmann havde i Forvejen af den snevrere Kreds, paa hvis Vegne han forelagde sit Adressendkast, faaet dette

godkjendt uden nogen Ændring; men med at faa Udkastet gjengivet i en passende Renskrift var der gaaet saa megen Tid til Spilde, at han og hans Medindbydere kom en Time for sent. Denne Ventetid var af Sagens Modstandere benyttet til at vinde Tilslutning til deres Anskuelser. Mange Stemmer rejste sig imod den ytrede Tanke, og i den stormende og lidenskabelige Drøftelse stod Lehmann længe ene, forfægtende sit Forslag med urokkelig Udholdenhed, indtil endelig Magister D. G. Monrad, som her for første Gang lod sin indtrængende Tale høre i en offenlig Forsamling, kom ham til Hjælp. Først efter Midnat skred man til Afstemning. Indgivelsen af en Adresse efter det af Lehmann affattede Udkast vedtoges, og fra Kl. 7 til 9 næste Morgen henlaa denne til Underskrift. Halvtredje hundrede akademiske Borgere tegnede deres Navne under den, og i Spidsen for de øvrige dertil udsete Deltagere i Mødet — hvoriblandt Hother Hage, Monrad og Karl Ploug — forelæste Lehmann den allerede samme Formiddag for Kongen og overrakte den i hans Hænder. Efter nogle indledende Ord om den Bevægelse, hvormed Studenterne havde modtaget Budskabet om Frederik VI.s Død, og en undersaatlig Lykønskning til hans Eftermand, mindede Adressen om, at det, da denne sidste altid havde været „en trofast Dyrker og nidkjær Beskytter af Videnskab og Kunst", var helt naturligt, at Danmarks studerende Ungdom var blandt de Første, der med glad Forventning hilsede den nye Regering. En af de vigtigste Betingelser for de aandelige Interesser, som denne Ungdom repræsenterede, var Trykkefriheden, og i Kongens oplyste og frisindede Karakter saa Underskriverne en Borgen ikke alene for, „at den vil vorde befriet for alle de trykkende Baand, som nu hæmme dens gavnlige Virksomhed", men ogsaa for, „at Frihed i alle gode Kræfters Udvikling, Frihed navnligen ogsaa i Ordningen af de store Samfundsforhold, hvori enhver enkelt Stræben hviler, og hvoraf alt højere Opsving og al aandig Fremgang er betinget", i ham vilde finde en kraftig Befordrer. „Deres Majestæt har" — hed det i Fortsættelsen af denne

Tanke — „forlængst givet Verden et usvigeligt Pant paa den Aand, der vil besjæle Deres Regering, ved at skænke et elsket Broderfolk, der i Aandskultur visselig ikke stod over os Danske, den Forfatning, som har kaldt dets slumrende Kræfter til Live og i Historiens Aarbøger beredt Deres Majestæt en Hæder, som det nu er givet Dem paa den herligste Maade at stadfæste."

Kongen tog meget naadig mod Lehmann og hans Ledsagere og bevidnede dem sin Paaskjønnelse af den Aand, i hvilken Adressen var affattet, idet han deri saa et nyt Bevis paa den Hengivenhed for ham, som Studenterne stedse havde lagt for Dagen. Ingen, forsikkrede han dem, erkjendte mere end han „Almenaandens frugtbringende Virkninger paa alle Statens og Videnskabens Forhold", men skulde en fremskridende Udvikling føre til det forønskede Maal, maatte den støtte sig til Erfaringens Lærdomme. Hans Forgænger havde allerede gjort et stort Skridt fremad ved Stændernes Indførelse, der aabnede Folket fuldstændig Adgang til at faa dets Ønsker nedlagte for Thronens Fod; derved maatte man nu blive staaende. Adressen henviste vel til den norske Grundlov; men det maatte vel erindres — og det bad han sine Tilhørere særlig at lægge Mærke til — at den var fremkommen under ganske særegne Omstændigheder. Havde det ikke dengang været nødvendigt saa hurtig at ordne Landets Forhold, var han overbevist om, at hin Grundlov vilde være bleven bedre og den paafølgende Udvikling sikrere. I hans Stilling var der i det Hele mange Hensyn at tage i Betragtning, og hvor meget han end erkjendte Nødvendigheden af saavidt muligt at forbedre Statsforvaltningen, maatte han dog først spørge Erfaringen til Raads. „De nævne Trykkefriheden" — vedblev han — „den har ingen varmere Ven end mig, og jeg erkjender fuldkommen, at det ogsaa for Staten og de offenlige Forhold er gavnligt, at man udvexler sine Tanker". Men Trykkefriheden maatte begrændses ved Love, og da det var Misbrugen, der gjorde Indskrænkninger nødvendige, vilde det for en stor Del bero paa den Brug, der gjordes især af Dagspressen, hvor fri den vilde blive. Han

bad til Slutning sine Tilhørere og dem, i hvis Navn de vare udsendte, at have Tillid til ham og hans oprigtige Vilje til at fremme sit Folks Vel.

Hvad her foregik mellem Kristian VIII og Studentermødets Afsendinge, hørte visselig atter til det, som aldrig hidtil var set her til Lands: en Samling unge Mænd uden anden Bemyndigelse end den, deres Hengivenhed og Begejstring for Frihed og Fædreland gav dem, udtalende Folkets Ønsker og Forhaabninger for Kongen og denne med Mildhed og Velvilje indladende sig med dem! Hvad Under derfor, om hine betoges saaledes af denne Holdning, der dannede en saa paafaldende Modsætning til Frederik VI.s butte og afværdigende Væsen, at de i Kongens Ord saa en Stadfæstelse af deres Forventninger, uagtet Ordene dog for en kold og uhildet Opfattelse kun altfor vel passede til hans aabne Brev i Anledning af Thronbestigelsen, der alene lovede „saadanne Forbedringer i Forvaltningen, som Erfaring maatte tilraade“, men ikke stillede nogen Forandring af Forfatningen i Udsigt. Men heller ikke dette kunde nedslaa Forventningen om, at den, i hvem man saa Skaberen af Norges frie Forfatning, ogsaa vilde blive Skaberen af Danmarks — en Forventning, der nu engang var bleven en Trossætning, som fandt et ret betegnende Udtryk deri, at „Kjøbenhavnsposten“ i sit Nummer for 4de December aftrykte de væsenligste Bestemmelser i Norges Grundlov, forat Folk kunde vide og vurdere, hvad der var i Vente. Og de Ønsker og Forhaabninger, hvis Udtalelse først havde naaet Kristian VIII.s Øren gjennem Lehmanns Mund, de gjentoges fra hin hans Regeringstids første Morgen daglig i Udtalelser fra de mest mangfoldige Sider. Det varede imidlertid ikke længe, inden man lærte at fatte, at hvor høflig og velvillig Formen end var, saa var Indholdet dog afvisende, og det varede heller ikke længe, inden Kongen selv, netop fordi han — om han end maaske i det første Øjeblik har vaklet — dog i alt Fald snart blev bestyrket i den Beslutning ikke at opfylde den saa enstemmig udtalte Forventning, begyndte at tabe Taalmodig-

heden over denne Enstemmighed og, hvor meget end Høflighed og Finhed var ham tilvant, havde ondt ved længere at iagttage disse Egenskaber i sine Svar. Allerede den 21de December fik nogle stakkels Udsendinge fra Korsør, der istemmede det sædvanlige Omkvæd, en unægtelig, som Kongen selv kaldte den, „oprigtig“ Besked. Idet han bebrejdede dem, at ogsaa de fremkom med „Ønsker om Forandringer i Forfatningen, som om saadanne vare nødvendige til Folkets Lykke“, tilføjede han: „Naar en enkelt Kommune fremstaar som Tolk for hele Folkets Ønsker, og dens Adresse i Udtryk og Ytringer ganske ligner Adresser fra andre, fra den fjerne Steder, saa fristes man til at forklare Ligheden af en fælles Oprindelse og til at tro, at de samtlige udgaa fra en og samme Kilde for at strømme tilbage i et større Antal, som om de vare Udtryk af Ønsker, der næredes af en stor Del af Folket, endskjøndt de kun udgaa fra Enkelte, og man kan da ikke tillægge slige Ytringer nogen særdeles Vægt.“ Disse Ord indeholdt en temmelig utilhyllet Hentydning til, at netop Lehmann skulde være Forfatter til den korsørske Adresse og dens ligestemte Forgængere som overhovedet den, der havde sat den hele Adressestorm i de første 2—3 Uger af Kongens Regeringstid i Bevægelse, og det tør neppe betvivles, at man virkelig har bibragt Kongen denne Tro. Den var imidlertid, saavidt vi have kunnet spore, om ikke aldeles grundløs, saa i alt Fald i høj Grad overdreven. Lehmann turde nemlig vel have gjort Sit til at fremkalde den videst mulige Udtalelse af de konstitutionelle Ønsker; men ligesom han vistnok i Virkeligheden ikke har affattet nogen anden af de i hin Tid indgivne frisindede Adresser end netop den, der vedtoges paa Studentermødet den 3dje December, saaledes indkom der utvivlsomt mange, i hvis Tilblivelse hverken han eller hans nærmeste politiske Venner havde den mindste Andel.

— Da man først havde faaet Troen i Hænde paa, at Kongen ikke for Alvor tænkte paa Enevældens Opgivelse, ind-

traadte der naturligen en Følelse af Skuffelse og Misstemning hos Frihedens Venner, og den med saa megen Tillid og saa mange Forhaabninger hilsede Kristian VIII maatte snart faa en Fornemmelse af, at han mødtes med Mistillid og Kulde. Fra ham vendte man sig nu til Stænderne, der for tredje Gang traadte sammen i 1840. Der indkom Andragender fra forskjellige Egne af Landet med omtrent 9000 Underskrifter, som opfordrede dem til at foreslaa Kongen Foreningen af begge Kongerigets og Sønderjyllands Stænderforsamlinger til een udelt Folkerepræsentation, der skulde udrustes med fuldstændig Skattebevillingsret, og hertil sluttede sig et Andragende fra henved halvfjerde Tusind af Hovedstadens Borgere, der fordrede besluttende Medvirkning i Lovgivningen for Folkets forenede Repræsentanter. Kongen søgte imidlertid i skarpe Udtryk at formaa Stænderne til ikke at tage noget Hensyn til saadanne Andragender, idet han allerede den 30te Juli 1840 udtalte den Forventning, at de ikke vilde „lade sig henrive af Enkelte, som, utilfredsstillede med det Bestaaende og uden at agte paa Vore Bestræbelser for at forberede en fuldkomnere Statsforvaltning, tiltage sig i Folkets Navn at forlange Forandringer i Statens Grundlove." Ikke desto mindre vedtog baade Øernes og Nørrejyllands Stænderforsamlinger med betydelig Stemmeflerhed (46 mod 21 og 38 mod 11) at indsende de omtalte Andragender til Kongen med Indstilling om, at han vilde imødekomme Trangen til en friere Udvikling af Stænder-Indretningen baade ved Forandring i Valgloven, ved en Forening af de adskilte Forsamlinger og en Udvidelse af deres Myndighed, idet den kongelige Kommissarius Ørsteds Modstand med udmærket Dygtighed bekæmpedes af begge Forsamlingers Formand Professor Schouw, der i Roskilde støttedes især af Clausen, Hvidt og Ussing og i Viborg af Oberst Brock, Herredsfoged With, Godsejer Roulund m. Fl. Regeringens Svar paa de gjorte Indstillinger kunde efter den vedtagne Skik først ventes meddelt, naar Stænderne to Aar senere atter sammentraadte. Men at de ikke vare faldne i god Jord

hos Kongen og hans Raadgivere, lod sig temmelig sikkert slutte af et Skridt, Regeringen tog endnu inden Udgangen af Aaret 1840. Ifølge en kongelig Befaling af 31te Oktober blev der nemlig tildelt enhver Embedsmand, som havde underskreven de til Stænderne indkomne Henvendelser om Skattebevillingsret, en alvorlig Tilrettevisning med Antydning af, at han herved havde overtraadt sin Embedsed, og at han i Gjentagelsestilfælde ikke vilde kunne undgaa Afskedigelse og anden passende Straf — en Tilrettevisning, der endog udstraktes til de Lensbesiddere, som vare i samme Tilfælde. Endnu tydeligere i den antydede Retning talte den Kjendsgjerning, at da Kongen i November 1841 udnævnte de Medlemmer af Stænderne for de næste 6 Aar, som det var ham forbeholdt at vælge, forbigik man Professor Schouw, som Frederik VI ved det første Stændervalg havde udset til Medlem for Kjøbenhavns Universitet — den Mand, som baade Øernes og Nørrejyllands Stænder i alle hidtidige Samlinger havde valgt til sin Formand, og om hvem Ussing 1840 i Roskilde Stændersal sagde, at hans Røst vejede ligesaameget som Titusindes.

Misstemningen over Skuffelsen af de Forventninger, man havde knyttet til Kristian VIII, fandt dog fortrinsvis sit Udtryk i Dagspressen, der i Hovedstaden var bleven forøget med et nyt Blad, som i Dygtighed og Udholdenhed i at forfølge sit Maal overgik, hvad man hidtil havde set her til Lands. Vi have allerede tidligere berørt, at Lehmann i Forening med fire Meningsfæller i November 1839 havde udstedt Indbydelse til et nyt Dagblad, der skulde tage det smukke Navn „Fædrelandet" i Arv efter Davids Ugeblad og udkomme fra 1ste April 1840. Efter et af Mange udtalt Ønske blev dette Tidspunkt forandret til Nytaar 1840. Men da den gamle Konge imidlertid var død, ønskede Lehmann at fremskynde Udgivelsen saameget som muligt, og ved hans ufortrødne Bestræbelser lykkedes det at faa dette Ønske gjennemført saaledes, at det første Nummer allerede udkom fire Dage efter Thronskiftet, den 7de December 1839. Enhver, der kjen-

der Noget til danske Presseforhold, veed ogsaa, hvilken udmærket Talsmand dette Blad nu i over 30 Aar har været for politisk Frihed, for Hævdelsen af Modersmaalets Ret og Danmarks nationale Uafhængighed, og gjøres Vidnesbyrd Behov skulle vi kun minde om, at da Grev Karl Moltke 1853 forbød dets Udbredelse i Sønderjylland, hed det derfra, at det havde saa stort Krav paa Taknemmelighed hos dette Lands danske og dansksindede Befolkning som intet andet Blad eller Skrift. Ved Bladets Tilblivelse var den ene af dets fem Stiftere, Gjødwad, der var udset til som Redaktionssekretær at skulle have den stadige og personlige Ledelse af Foretagendet, fraværende paa en Rejse til Paris, og det var derfor Lehmann, der blev „Fædrelandets" første egenlige Redaktør, medens B. Christensen havde det retlige Ansvar for dettes Indhold. Samtidig med, at Gjødwad ved sin Hjemkomst i April 1840 overtog Bladets Ledelse, traadte David ud af Udgivernes Kreds og afløstes af Monrad, der et Aar efter gik over i en anden Virksomhed for at erstattes af Karl Ploug. Senere fratraadte Christensen og Wessely, tilsidst — fra Juli 1842 — ogsaa Lehmann, der imidlertid, som vi senere skulle erfare, var kaldet til paa anden Maade at kæmpe for sin Livsopgave, og fra da af optraadte Gjødwad og Ploug som Eneudgivere. Trods alle mellemkommende Personforandringer havde Lehmann i de forløbne halvtredje Aar været Sjælen i Kredsen af de Mænd, der arbejdede for og i „Fædrelandet", og gjennem en Række dygtige, beaandede og veltalende Artikler — paa hvilke vi dog her ligesaalidt nærmere kunne indlade os som paa hans tidligere Virksomhed for „Kjøbenhavnsposten" — havde han fremfor nogen af hine Mænd bidraget til at give Bladet dets Indvielse og paatrykke det dets ejendommelige Præg. I Begyndelsen var Bladets Holdning ligeoverfor Regeringen temmelig hensynsfuld; thi endnu havde Lehmann og hans Meningsfæller ikke ganske kunnet opgive de Forventninger, de havde knyttet til Kristian VIII.s Thronbestigelse. Da Forventningen imidlertid bestandig skuffedes, gav Misstemningen

sig ogsaa Luft gjennem „Fædrelandets" Spalter, Bladet stillede sig afgjort som Modstander af Regeringen, og der udbrød en Kamp mellem det og Magthaverne.

I denne Kamp var Sol og Vind imidlertid højst ulige fordelte. Havde en uafhængig og frisindet Presses Kaar allerede i Frederik VI.s Dage været møjsommelige og tornefulde, værre bleve de dog under Kristian VIII. Denne havde vel i sit Svar paa en Adresse fra Trykkefriheds-Selskabet gjentaget den Forsikring, han en Uges Tid i Forvejen havde givet Lehmann og hans Fæller, om, at Trykkefriheden i ham havde en varm Ven, og tilføjet: „Jeg forlanger ikke mere end Sandhed, thi kun Sandheden kan Regeringen ønske bliver gjældende; derfor hilser jeg Dem som Sandhedens Bundsforvandte." Men det er svært for en Konge at høre Sandheden, naar den er ubehagelig, og ligeoverfor den uforbeholdne og — det skal villig indrømmes — stundom vel drøje Maade, hvorpaa Pressen angreb hans Holdning som Hersker, blev han snart saa pirrelig, at er der Noget, han i sin Regeringstid kan siges at have ført en Krig mod paa Liv og Død, saa er det Pressen. Retlig Tiltale for Presseforseelser og, hvad der var endnu værre, Beslaglæggelse af Blade ved Øvrigheds-Foranstaltning hørte ligefrem til Dagens Orden. Særlig frembød Forbudet mod ikke-privilegerede Blades Meddelelse af politiske Nyheder og Efterretninger — et Begreb, der af Kancelliet udvidedes ud over enhver rimelig Grændse — et velkomment Paaskud til Undertrykkelse af, hvad der ikke var Magthaverne behageligt at høre. Som Følge af hin Plakat af 1837, der hjemlede Idømmelsen af Straf for „Mangel paa pligtskyldig Opmærksomhed", steg Antallet af Domfældelser i Pressesager i et utroligt Omfang. Da hver saadan jo medførte Censur for den Paagjældende, blev det nødvendigt for de fleste kjøbenhavnske Blade, over hvilke det især gik ud, hvert Øjeblik at skifte ansvarlig Redaktør, saaledes at denne i mangt et Tilfælde var en udenfor al Deltagelse i det egenlige Arbejde ved Bladet staaende Person, der kun lagde Navn til, forat de

virkelig arbejdende Kræfter kunde gaa fri. I Retsforfølgningen af Pressesager indførte man efterhaanden Optagelsen af personligt Forhør over Forfattere og Redaktører til Oplysning om Meningen med deres trykte Ytringer. Ja man havde endog Exempel paa, at et gammelt Kongebud fra forrige Aarhundrede, der hjemler Anvendelsen af Fængsel paa Vand og Brød mod en Mistænkt, som nægter Forklaring under et Forhør, blev bragt til Anvendelse paa en ansvarhavende Redaktør af „Fædrelandet"*), fordi han erklærede ikke at kunne erindre, hvorledes han havde forstaaet en Artikel ved dens Optagelse i Bladet 5 Maaneder tilbage i Tiden. Hvorvidt Regeringen kunde gaa i at befale Tiltale for formentlige Presseforseelser, vil kunne skjønnes deraf, at der anlagdes Sag mod en Mand for at have læst Korrektur paa en Opfordring til at indsamle Penge for at komme de Bladredaktører til Hjælp, der bleve idømte Bøder for at have talt Bondestandens Sag, medens Domstolene for deres Vedkommende gik saa vidt i stræng Opfattelse af den bestaaende Presselovgivning, at man oplevede at se Redaktøren af „Kjøbenhavnsposten" ikjendt Bøder for nogle Tankestreger. Et Par Talstørrelser ere iøvrigt maaske bedre end noget Andet i Stand til at oplyse Forholdene. Vi skulle derfor minde om, at man har udregnet, at de 5 kjøbenhavnske Blade, „Fædrelandet", „Kjøbenhavnsposten," „Den Frisindede," „Morgenposten" og „Korsaren", i Kristian VIII.s Regeringsaar have maattet udrede i Straffebøder ikke mindre end 17,980 Rdr. — deraf „Fædrelandet" alene 6,450 — ikke at tale om de Domme paa Fængsel paa Vand og Brød, der vare overgaaede vedkommende Redaktører.

Adskilligt af, hvad her er omtalt, tilhører nu visselig en Tid, der er noget senere end det Punkt, hvortil vor Skildring iøvrigt er naaet, idet vi paa eet Sted have villet give de fornødne Antydninger til, at man kan danne sig et Billede af Pressens Vilkaar under Kristian VIII. Men i sine Grund-

---

*) Nuværende Folkethingsmand J. A. Hansen.

træk passer dog hint Billede allerede paa Kongens første Regeringsaar, og der var derfor al Anledning til at gjentage den Henvendelse til Stænderne, hvortil Lehmann 1838 i Trykkefriheds-Selskabet havde givet Stødet. Han var nu selv i Forening med Clausen, David, Hvidt og Monrad Medlem af Selskabets Skriftkomite, og fra denne rettedes der et nyt Andragende til Stænderne, der i det Væsenlige indeholdt de samme Ønsker som det forrige. Denne Gang naaede begge Stænderforsamlinger at faa Behandlingen af Andragendet afsluttet, og uagtet den kongelige Kommissarius gjorde Sit til ogsaa at bringe denne Sag til at strande, vedtog dog Stænderne med overvejende Stemmeflerhed at anholde om Ophævelsen af Plakaterne af 1810 og 1814, den jydske tillige om Ophævelse af Plakaten af 1805. Dette Skridt førte dog ikke til det attraaede Maal. Kongens Svar gik nemlig ud paa, at han ikke kunde finde det stemmende med sine Herskerpligter at indrømme de ansøgte Lempelser i Presselovgivningen uden dermed at forbinde andre Bestemmelser, der kunde tjene til at værne imod den forøgede Misbrug af Pressen, som under de daværende Forhold vilde være at befrygte af hine Lempelser.

— I og for Trykkefriheds-Selskabet vedblev Orla Lehmann, der den 31te Marts 1841 indtraadte i Bestyrelsen for samme, ogsaa i den følgende Tid at virke. Men vi skulle ikke længer følge hans Deltagelse i hint Selskabs Arbejder og Forhandlinger nu, da det var ham forbeholdt at optræde paa større Skueplads. Nytaarsdag 1840 havde Kjøbenhavn faaet sin nye Kommunal-Forfatning, og ved de første efter Forordningens Udkomst foretagne Valg blev Lehmann den 9de April samme Aar kaaret til Borgerrepræsentant. Han modtog saaledes inden sit fyldte 30te Aar det første offenlige Tillidshverv af erkjendtlige Medborgere. Snart skulde han imidlertid modtage et endnu betydningsfuldere. Valget til Stænderne for Aarene 1842—46 skulde foretages henimod Slutningen af 1840. Fra to forskjellige Valgkredse fik Leh-

mann, der for at opnaa Valgbarhed i Marts samme Aar havde taget Borgerskab som Grundejer i Kjøbenhavn, Opfordring til at lade sig vælge. Han modtog den først indkomne fra det 8de Kjøbstaddistrikt (Nyborg, Svendborg, Faaborg og Rudkjøbing), hvor han den 23de December valgtes til Medlem af Østifternes Stænderforsamling, medens han maatte afslaa den anden, fra Helsingør indkomne Opfordring.

Det var disse samme Stændervalg, der middelbart blev Anledning til den mest opsigtvækkende Begivenhed i hele Lehmanns Liv. En af hans ældre politiske Venner, den før nævnte Fabrikejer Drevsen, var bleven valgt til Medlem af Stænderne for ikke mindre end tre forskjellige Landkredse, og da han troede ikke at burde tage imod netop det første Valg, der faldt paa ham, for Falster Landdistrikt, fandt han det passende personlig at gjøre Vælgerne en Forklaring i saa Henseende. Da det imidlertid for en Mand i hans allerede fremrykkede Alder vilde være meget byrdefuldt alene at foretage sig en saadan Rejse midt i den strængeste Vintertid, søgte han at formaa Lehmann til at ledsage sig, hvortil denne strax var villig. Lørdag den 30te Januar 1841 holdt Drevsen et Møde paa Raadhuset i Nykjøbing med sine Vælgere, forelagde dem de Grunde, der havde bestemt ham til at afslaa Modtagelsen af det Tillidshverv, hvormed de havde hædret ham, og understøttedes af sin unge veltalende Rejsefælle i at overbevise dem om disse Grundes Vægt. Umiddelbart forud for Mødet var Lehmann af en tilstedeværende, ham ubekjendt Bonde, der erklærede sig selv for en Modstander af en fri Forfatning, bleven opfordret til at fremkomme med de Grunde, der kunde tale for en saadan; men da Lehmann dengang ikke havde Lejlighed til at indlade sig med ham, lovede han, at han ved den forestaaende Sammenkomst skulde være til hans Tjeneste. Efterat nu Mødets egenlige Gjenstand var udtømt, erindrede Lehmann sit Løfte og opfordrede højt Bonden til at fremkomme med sine Indvendinger, som han da skulde være rede til at besvare — en Opfordring, som hin strax efter-

kom. Uagtet det for Lehmann gjaldt om at tale aldeles uden Forberedelse, var han i den Grad Herre over det Emne, der her var bragt paa Bane, at Gjendrivelsen af de fremførte Indvendinger blev til et udførligt og veltalende Foredrag, der hævdede den konstitutionelle Statsforms Fortrin fremfor det uindskrænkede Kongedømme.

Foredraget tog sit Udgangspunkt fra den af hin Bonde fremsatte Paastand, at de enevældige Konger havde gjort Meget for Bønderne og været deres Forsvar mod de Mægtige, og at det derfor var urigtigt at tage Magten fra Kongen og give den til Stænderne. Lehmann godtgjorde for det Første, at der heri indeholdtes en stor historisk Misforstaaelse, idet den danske Bondestand ligefra 1660 og indtil henimod Slutningen af forrige Aarhundrede ikke havde modtaget nogen Velgjerning af de enevældige Konger, der tvertimod, medens de byggede saa mange Lystslotte, at man i Nordsjelland „kunde staa paa Altanerne og spille Fjerbolt fra det ene til det andet", og lod deres tydske Yndlinge „skumme Fløden af Landets Indtægter", ikke rørte en Haand for at mildne Bondestandens usle Kaar. Først Frederik VI havde vist sig som Bondens Velgjører ved de Foranstaltninger, der under hans Førelse af Regeringen som Kronprins bleve trufne til Bondestandens Frigjørelse og Gjenoprejsning. Men disse Foranstaltninger havde Intet med Forfatningen, Intet med Kongeloven at gjøre. De skyldtes til Syvende og Sidst „Tidsaanden, den ved mange ædle og kloge Mænds Tænkning og Tale forberedte, ved Pressen udbredte, ved Begivenhederne styrkede offenlige Mening," og hvor megen Ros der end maatte ydes Frederik VI for hans store og hæderlige Andel i, hvad der skete, saa tilkom den ham personlig og ikke den Forfatning, under hvilken han regerede, saa vilde det, der skete, være sket, hvad enten Kongen havde havt Enevoldsmagt eller ej. Men var dette saa, kunde der jo ikke være Noget til Hinder for at tænke sig, at en af Frederik VI.s Efterfølgere, at Kristian VIII, den daværende Kronprins eller hans ufødte Afkom kunde, paavirket af en anden Tids-

aand og af andre Omgivelser, stille sig i et andet Forhold til Bondestanden, end han havde gjort — og hvad Sikkerhed kunde saa denne finde i den kongelige Enevælde? Vilde altsaa Bønderne sikre sig, hvad de havde opnaaet, og aabne sig Udsigt til at naa, hvad de endnu med Ret og Billighed kunde attraa, maatte de slutte sig til Ønsket om en fri Forfatning, der vilde give hele Nationen og særlig ogsaa deres Udvalgte Medvirkning i Lovgivningen. Men selv under en slig forandret Forfatning vilde jo Kongen vedblive at være den Første i Staten, den, uden hvis Vilje og Samtykke Intet kunde blive Lov, og der kunde følgelig ikke være Tale om at tage Magten fra ham og give den til Stænderne, saameget mindre som Kongen jo, saaledes som Enevælden efterhaanden havde udviklet sig, end ikke under den bestaaende Forfatning i Virkeligheden havde den hele Magt. Og gav man Stænderne Andel i Magten, hvad vilde da Følgen blive? „Selvfølelse og Selvbevidsthed, Glæde og Virkelyst vil vaagne i hver dansk Mands Bryst. Regeringen vil vinde i Dygtighed og Styrke, Skatterne ville blive ringere, eller i det Mindste ville de offenlige Midler blive anvendte paa en nyttigere Maade. I Kommunerne, i Sognene, Amterne og Byerne, ville mange brave Folk, hvis Kræfter nu ligge ubenyttede, faa Lejlighed og Lyst til at virke for deres Medborgere, og selv rent private Foretagender ville trives bedre, naar der er Mere tilladt, Mindre forbudt, hvor Friheden sikrer Retten, styrker Modet, letter Bevægelsen. Kort sagt, det vil blive lettere at gjøre noget Godt, vanskeligere at gjøre noget Slet, vanskeligst at gjøre — slet Ingenting.“ Særlig dvælede Taleren endnu ved Skattebevillingsrettens Fordele. Den vilde forøge Folkets Kræfter til at bære de Byrder, som Nationens Ære og Frihed og ethvert i Sandhed nyttigt og ædelt Foretagende fordrer, og paa den anden Side være et Værn mod Misbrug af de offenlige Midler. At det skulde være Hensigten smaalig at afknappe de Udgifter, som Kongens Værdighed og Kronens Glands udfordrede, var en Mistanke, hvorimod han udtrykkelig værgede sig,

medens han dog indprentede ikke at forvexle, hvad der i Virkeligheden hører til Kronens Værdighed, med de Snylteplanter, der altid og overalt have søgt at klamre sig fast til Thronen og ikke bidraget til at forøge Folkenes Agtelse for eller Kjærlighed til denne. Han sluttede med den Bemærkning, at Spørgsmaalet efter hans inderligste Overbevisning ikke var, „om, men naar vi skulle faa, hvad de fleste oplyste Nationer alt have, hvad ingen, der har faaet det, vil opgive, hvad alle, der ikke have det, stræbe efter" — en saadan fri Forfatning som den, han havde skildret.

At Foredraget aandede en varm Frihedskjærlighed, behøver efter Talerens hele Fortid ikke særlig at fremhæves. Men at det tillige helt igjennem var holdt i en blot oplysende og overbevisende Tone og saameget mindre anlagt paa at vække Ophidselse og Bitterhed, som det var præget af et vist Lune og Humor, der var mere egnet til at fremkalde Latter og Munterhed end onde Lidenskaber, derom vare senere alle de afhørte Tilhørere enige, hvor forskjellige de end iøvrigt vare i Henseende til Dannelsestrin og Livsstilling. Et af Lehmann selv paa Hjemrejsen nedskrevet Uddrag af Talen optoges ogsaa kort efter uden alt Anstød i „Lolland-Falsters Stiftstidende", der som privilegeret politisk Blad stod under Politiets særlige Censur. Lehmann naaede derfor vistnok sit Hjem uden nogensomhelst Tanke om, at Foredraget paa Nykjøbing Raadhus skulde have anden Følge end den, at en Del falsterske Landboere ved hans veltalende Forsvar vare vundne for Ønsket om en fri Forfatning. Men hin tilsyneladende saa betydningsløse Rejse til Falster skulde afføde store Begivenheder. Det gik her, som H. C. Andersen siger i sin Historie „Det er ganske vist", at „en lille Fjer nok kan blive til fem Høns." I den maaske paa anden eller tredje Haand gjorte Indberetning om det Skete, som Regeringen modtog, var dette kommet til at se ud, som om Lehmann saa omtrent havde prædiket Oprør for de Tilstedeværende. Og medens man i Hovedstaden var i Færd med at give ham endnu et tredje Bevis paa Medborgeres

Tillid ved at vælge ham til borgerlig Raadmand, lod Kancelliet ham den 18de Februar sætte under Generalfiskalens Tiltale for i sit Foredrag ved hint Møde at „have søgt at udbrede Had og Misnøje mod Danmarks Forfatning og Maaden, hvorpaa vore Konger have udøvet deres Magt, samt for ved disse og andre Forestillinger at have søgt at formaa de Tilstedeværende til at virke for en Forandring i Forfatningen."

Tiltalen mod Lehmann var ikke det første Angreb paa Talefriheden under Kristian VIII. Allerede i Maj Aaret forud var der overgaaet Prokurator B. Christensen samme Skæbne i Anledning af et Foredrag i Trykkefriheds-Selskabets Repræsentantskab. Men der var den store Forskjel, at det nu drejede sig om en Tale, holdt af en Mand, der var valgt til Medlem af Stænderne, i et i Anledning af et Stændervalg sammenkaldt Møde af Vælgere. Sagen blev yderst pinlig og byrdefuld for Lehmann og greb for lang Tid standsende og afbrydende ind i alle hans Arbejder og Planer. Den behandledes nemlig fuldstændig i de for Misgjerningssager befalede Former, og for første Gang slog man ind paa den mislige Vej at søge de enkelte Ytringer i et mundtligt Foredrag oplyste ved 5—9 Uger senere optagne Forhører saavel over Taleren selv som over en uoverskuelig Række af Tilhørere — en Fremgangsmaade, der unægtelig med fuld Føje kunde berettige Lehmann til den Paastand, at der i Kongens Riger og Lande ikke gaves nogen Mand, som kunde være tjent med, at enhver Ytring, han ved en eller anden Lejlighed maatte have brugt, skulde søges godtgjort ved Thingsvidne. Der gik over tre Fjerdingaar hen, inden Sagen var moden til Paakjendelse ved Hof- og Stadsretten, hvor hans Forsvar førtes af Højesteretsadvokat Buntzen, hvis grundige og overbevisende Indlæg, der blev trykt i „Fædrelandet", beslaglagdes af vedkommende Politiembedsmand, men dog af Kancelliet fik Lov at gaa fri. Den 4de December 1841 faldt Hof- og Stadsrets-Dommen, der ikjendte Lehmann en Bøde af 500 Rdr., som det lod til, væsenlig fordi han havde udtalt Tvivl om,

hvorvidt Kristian VIII nærede fuldt saa stor Velvilje for Bondestanden som hans Forgænger. Dommen var i det Hele affattet efter den Sædvane, der havde uddannet sig for Pressesagers Behandling, idet den uden Blik for Helheden tabte sig i en Undersøgelse af enkelte løsrevne Ytringer, og den fik af Generalfiskalen selv det haarde Skudsmaal, at han ikke kunde se mindste Sammenhæng mellem Grundene indbyrdes eller imellem dem og Udslaget. Den blev imidlertid ved Regeringens Foranstaltning strax indanket for Højesteret, og Lehmann søgte og fik udvirket, at Sagen der skulde behandles mundtlig og offenlig.

I Midten af Januar 1842 skulde Sagen foretages for Rigets højeste Domstol. Med en overordenlig Spænding imødesaa Almenheden Udfaldet, og i de Dage, Sagens Forhandling stod paa, vare fra den tidlige mørke Vintermorgen Adgangene til Rettens Forsamlingssal — i „Prinsens Palais" ved Frederiksholms Kanal — belejrede af en tæt Menneskestimmel. Den 17de holdt Generalfiskalen Treschow sin Anklagetale, der endte med Paastanden om, at Orla Lehmann skulde straffes som for Højforræderi, altsaa paa Ære, Liv og Gods. Næste Dag hengik med Fremlæggelsen og Oplæsningen af de Bevisligheder, der skulde godtgiøre den Tiltaltes Skyld, og den 19de holdt Lehmann selv, der paa Grund af en Knæskade maatte sidde ned foran Højesterets Skranke, sin navnkundige Forsvarstale. Vi kunne ikke her indlade os paa at at give et endog blot sammentrængt Uddrag af denne glimrende Tale, der, da den senere tryktes — for i faa Dage at spredes i Tusinder af Exemplarer og strax at oversættes paa Tydsk — viste sig at fylde hele 100 Sider. Vi maa indskrænke os til at gjengive et Par mere fremtrædende Udtalelser deraf.

Der er en egen Vemod, en dyb Følelse af Øjeblikkets overvældende Betydning for Taleren selv i den simple og dog saa storslaaede Indledning. „Fra min tidlige Barndom har det stedse været min Tanke engang at blive Advokat. Dette Forsæt

er opvoxet med mig, og alt som jeg blev ældre, tiltog det i Klarhed og Styrke. Siden hine første Dage har jeg set mange Drømme synke i en tidlig Grav; men dette Ønske har dog overlevet dem alle, og Generalfiskalen har for faa Øjeblikke siden berettet Deres Majestæt*), med hvor trofast Udholdenhed, men tillige, med hvor ringe Held jeg gjennem en Række af Aar har forfulgt mit Maal. Endelig har jeg naaet den Havn, hvortil min Higen stundede: her staar jeg ved Foden af Deres Majestæts Throne! Her staar jeg i Skranken for Danmarks Højesteret! — Men, allernaadigste Konge! hvor ganske anderledes ere de Forhold, hvorunder jeg idag — for første og rimeligvis for sidste Gang i mit Liv — har Ordet i denne ærværdige Forsamling — o hvor forskjellige fra dem, hvorpaa min Hu var rettet! Det er ikke i Advokatens præstelige Kaabe, det er som Anklaget, jeg staar for Deres Majestæt. Man har kaldt mig en Forbryder og Misgjerningsmand. Man har udstødt mig af den Forsamling, hvori Medborgeres Tillid havde beredet mig en Hædersplads. Man har i dets Sted bænket mig for Forhørets Skranke, og Statsanklageren har imod mig rejst den haardeste af alle sine Beskyldninger — Beskyldningen for Højforræderi. Det er under Vægten af en saadan Anklage, at jeg her fremstaar for Deres Majestæt, det er for at forsvare mig, min Fremtid, mit Livs Velfærd mod en saadan Sigtelse, at jeg har taget Ordet."

Interessant med Hensyn til Lehmanns hele Optræden som Politiker er det Sted, hvor han vedkjender sig, at han ligesaa lidt ved hint Møde i Nykjøbing som ved nogen anden Lejlighed har fornægtet sin Overbevisning om, at Danmark trængte til en friere Udvikling af sine Samfundsforhold. „Men" —

*) Under Enevælden tænktes Kongen bestandig at indtage Forsædet i Højesteret, uagtet han i Virkeligheden kun gjorde det ved Rettens højtidelige Aabningsmøde hvert Aar. Derfor stiledes enhver Tiltale til Retten i Formen til Kongen selv, ligesom dens Domme udfærdigedes i Kongens Navn.

fortsætter han — „jeg vil bede Deres Majestæt selv at besvare det Spørgsmaal, om de Frihedstanker, der fremlyse af dette Foredrag, ere tomme Luftkasteller og udsvævende Drømme, eller om de have deres Rod i en ganske sund og praktisk Livsanskuelse — selv at afgjøre, om de Ønsker om en højere Statsudvikling, jeg deri vedkjender mig, gaa ud paa en lov- og tøjlesløs Omstyrten af alle bestaaende Forhold eller paa en maadeholden og paa lovlig Maade gjennemført Statsforbedring. Navnlig haaber jeg, at Deres Majestæt vil billige, at jeg ingenlunde blot har holdt mig til det, der vistnok laa mine Tilhøreres Begreber og Interesser nærmest, til den materielle Side af Staten, men at jeg har bestræbt mig for, saavidt det stod i min Magt, ogsaa at aabne deres Øje for sammes aandige Formaal og saaledes at lade et Glimt af et højere Menneskeliv kaste sit mildnende og lutrende Skær udover de Forhold, som kun deri finde deres sande Berettigelse og højeste Indvielse. Ikke mindre vil det finde Deres Majestæts Bifald, at jeg ikke har ladet mig friste til noget Slags pøbelagtig Tanke eller Udladelse. Dette er Noget, hvorfor jeg hele mit Liv har holdt mig saa fri, at jeg af Mange anses som en slem Aristokrat, og jeg er mig bevidst ligesaa lidet i hin Forsamling af Bønder at have fornægtet det Aandens Aristokrati, hvilket jeg anser for Demokratiets ædleste Blomst, som jeg her fornægter dette. I det Hele tør jeg vel uden Ubeskedenhed forudsætte, at den politiske Grundanskuelse og det statsborgerlige Sind, der udtaler sig i dette Foredrag, ere af den Natur, at det ikke vilde staae ilde til med Samfundet og den borgerlige Orden, dersom saadanne Begreber om Stat og Frihed vare almindelig herskende mellem Almuen. . . . Deres Majestæt kjender bedre end jeg de statsopløsende Tankebygninger, hvorpaa det sidste halve Aarhundrede har været saa frugtbart, og som ikke blot angribe Stat og Kirke, men endog antaste Ejendomsret, Ægteskab, kort sagt: Grundpillerne for al Samfundsorden. Jeg beder Deres Majestæt dermed at sammenligne et Foredrag, der visseligen ikke indeholder Noget, der ikke er baade

gammelt og velbekjendt, men kun er en svag Gjenlyd af, hvad de ædleste Mennesker, de største Tænkere, de ansieteste Videnskabsdyrkere, de mest prøvede Statsmænd have baade udtalt og udført."

Talen endte med følgende ligesaa bevægede som mandige Ord, der paa en værdig Maade sluttede sig til Indledningen. „Mit Forsvar er her til Ende, og jeg skal nu overantvorde min Sag og med den min Fremtids Skæbne i Deres Majestæts Haand. Jeg gjør dette med fast Fortrøstning til Højesterets Retfærdighed; thi jo mere det ligger i Forholdenes Natur, at Øvrigheds-Myndighederne under saamange krydsende Hensyns forstyrrende Indvirkning maa være udsatte for at give efter for Øjeblikkets vexlende Krav, desto større Beroligelse er det for enhver Anklaget, at Dommerkaldet hviler i en lidenskabsløs Ro, højt ophøjet over Øjeblikkets ustadig bevægede Higen, desto større Trøst finder ogsaa jeg i her at turde indskyde mig under den Domstolenes Uafhængighed, som er denne Institutions skjønneste Eje. — Jeg har med beraad Hu ladet mange Punkter uberørte, som et Forsvar i Reglen plejer at medtage. Dersom ikke Sagen selv overtyder Deres Majestæt om, at min Hensigt har været god, og at mit Forhold under hele denne Prøvelsens Tid saa vist som i mit hele tidligere Liv har været agtværdigt, saa vilde det være forgjæves, om jeg selv her paaberaabte mig Saadant. At jeg ikke har handlet uden særdeles Foranledning, har jeg lejlighedsvis alt fremhævet, saavelsom at Alt, hvad jeg har gjort, staar i nøje Sammenhæng med vor hele senere Statsudvikling og navnligen med Indstiftelsen af det Folkeraad, hvis Medlem jeg er. Langt betydeligere end den Straf, Hof- og Stadsretten har idømt mig, ere de Onder, den blotte Tiltale har paaført mig. Den har forspildt og forbitret mig et helt Aar af mit Liv — et Aar, som jeg tiltraadte med saa glade Forhaabninger og med det Forsæt ret samvittighedsfuldt deri at forberede mig til mit Kald som Stændermedlem. Den har stødt mig tilbage fra det, der er et lovligt og sømmeligt Maal for hver Mands Stræben

— en fast Livsstilling, en bestemt Virkekreds, et sikret Erhverv — og det i det Øjeblik, da der aabnede sig en Udsigt for mig til paa den ærefuldeste Maade at naa Alt dette. Og dog, allernaadigste Konge! dog ønsker jeg Intet usket af, hvad jeg har gjort; thi jeg har handlet i den faste Overbevisning at opfylde min Pligt, og efter al den Opfordring til stræng Selvprøvelse, som dette Aar har bragt mig, tør jeg udtale det uden Overmod og uden Forsagthed, men med den modne Selvbevidstheds rolige Styrke: min Samvittighed frikjender mig! I denne Følelse ligger der en Fred og Hvile og livsalig Glæde, som Mennesker ikke kunne give og Mennesker ikke tage, med denne Følelse imødeser jeg Deres Majestæts Dom." Han paastod sig slutteligt frifunden for Generalfiskalens Tiltale, saaledes at Sagens Omkostninger paalagdes det Offenlige.

Istedetfor selv at udtale nogen Dom over Talen i dens Helhed skulle vi meddele et Par Ytringer af en navnløs Anmeldelse af den, der optoges i „Tidsskrift for Literatur og Kritik", og som nu vides at hidrøre fra den et Par Maaneder senere til Statsminister udnævnte A. S. Ørsted, altsaa visselig ingen for Lehmann partisk Dommer. „Hr. Lehmann" — siger han — „har udført sit Selvforsvar for Højesterets Skranker med en saadan Klarhed og Styrke i Tanke og Fremstilling og tillige med en saadan Rolighed og Maadehold, at en begavet, taktfast og derhos fuldkommen loyalsindet Advokat, saafremt han havde nedlagt sit Forsvar i en saadans Hænder, ikke i det Hele vilde have kunnet skille sig hæderligere og bedre ved dette Arbejde. Naar vi udhæve det Maadehold, Hr. Lehmann har iagttaget, saa mene vi herved ikke blot, at han har holdt sig fra al Bitterhed og Heftighed og langtfra at have forstærket Udtrykket af den politiske Tænkemaade, hvorfra saavel den paatalte Fremfærd som hans hele øvrige Virken i den senere Tid er gaaet ud, snarere, uden dog at fornægte samme, har søgt at mildne dens Skarphed; men vi have ogsaa taget Hensyn til, at han har holdt Maade i at benytte sin Begavelse som Taler. Vistnok har han Intet opofret ved dette sit

Maadehold ... Imidlertid har den rigtige Sands, han derved har lagt for Dagen, ikke blot et aandigt, men og et sædeligt Værd."

Dagen efter, at Lehmann havde holdt sin Forsvarstale, faldt Højesterets-Dommen. Regeringen havde denne Dag funden det nødvendigt at lade en Afdeling Husarer rykke op udenfor Rettens Lokale. De Tusinder, der fyldte ikke alene Højesteretssalen og dens Tilgange, men ogsaa de tilstødende Gader og Pladse, ventede imidlertid med største Ro i flere Timer paa, at Afstemningen skulde faa Ende. Endelig forkyndtes Dommen, som kjendte for Ret, at Orla Lehmann skulde hensættes i simpelt Fængsel i 3 Maaneder og udrede alle af Sagen flydende Omkostninger. Nu kom der Bevægelse i Menneskemassen. Som efter en fælles Aftale gik den i Orden og uden Støj fra Frederiksholms Kanal til Lehmanns Bolig paa lille Kjøbmagergade, hvor den bragte ham et tusindstemmigt jublende „Leve". Største Delen af de Forsamlede gik derefter rolig hver til Sit. Men flere Hundrede af de Yngre og mere Varmblodige undte dog ogsaa andre Øren end den Domfældtes egne en Gjenklang af hint „Længe leve Orla Lehmann", idet de gjentoge det paa Amalienborg udenfor Kristian VIII.s Palads. Det turde vel især have været denne Efterklang, der foranledigede saadanne her til Lands hel usædvanlige Forsigtigheds-Foranstaltninger, som at Husarafdelinger hver Nat i den paafølgende Ugestid patrullerede gjennem Gaderne, ja at der endog — efter hvad man sagde — skal have været opkjørt Kanoner paa Fæstningens Materialgaard.

Hvad man nu end vil dømme om de Følelser hos Regeringen, der gav sig Vidnesbyrd i slige Foranstaltninger, saa meget er i alt Fald vist, at Intet mere end Bevægelsen i Anledning af Tiltalen mod Lehmann og hans Domfældelse røbede, hvilken Kløft der havde aabnet sig mellem den bestaaende Styrelse og en overvejende Del af Folket. Og havde Lehmann virkelig været en Regeringen farlig Mand før, saa var han visselig bleven det mangefold ved dens seneste Skridt imod ham.

Det er ikke for meget sagt, naar vi paastaa, at i en Menneskealder har intet Navn i Danmark med Undtagelse af Frederik VII.s været i den Grad paa Tusinders Læber og i Tusinders Hjerter, som Orla Lehmanns var det i 1841 og 1842. Allerede strax efter, at Tiltalen var befalet, gav Folkestemningen for ham sig de mangfoldigste og utvetydigste Vidnesbyrd, og saaledes vedblev det hele Tiden, medens Sagen stod paa, og længe derefter. Den 26de Marts valgte Kjøbenhavns Borgerrepræsentanter ham til deres Næstformand — Formanden var L. N. Hvidt — og omtrent samtidig udstedtes der af en Del ansete Mænd Indbydelse til Indsamling af et Beløb, der skulde erstatte ham de Udgifter og det Næringstab, Retssagen forvoldte ham. I sin offenlige Taksigelse bestemte Lehmann imidlertid den indkomne Sum, 4—5000 Rdr., til Understøttelse „for den haardt betrængte Presse“ og paadrog sig herved en ny offenlig Tiltale, for hvilken Hof- og Stadsretten dog den 15de Marts 1842 frifandt ham, uden at Regeringen fandt sig opfordret til at indbringe Sagen for Højesteret. Hans Valgkreds tilstillede ham en Adresse med Bevidnelsen om de Mænds udelte Tilslutning og Samstemning, der havde kaldt ham til Sæde i Folkerepræsentationen. Fra Deltagerne i den Forsamling i Nykjøbing, for hvilken han havde holdt sit følgerige Foredrag, modtog han en Gulddaase med Indskrift „Til Orla Lehmann fra Borgere og Bønder paa Falster“ og smykket med et emailleret Landskab omgivet af 6 kostbare Diamanter — en Gave, der turde have været Lehmann det kjæreste af de mangfoldige Vidnesbyrd om Deltagelse og Erkjendtlighed, han i hin Tid modtog. I hans Taksigelses-Skrivelse hed det: „En Daase af pureste Guld med funklende Diamanter — det er den Gave, som store Herrer pleje at give deres tro Tjenere. De have herved villet sige mig, at Folket skal være min Herre, og at jeg skal være tro i dets Tjeneste. Jeg har forstaaet det og skal erindre det.“ — Alt dette var imidlertid Intet imod den Højde, Begejstringen for Lehmann naaede, efterat Højesteretsdommen var falden og den Domfældte Dagen efter hensat i sit

Fængsel. Selve dette var af Kvindehænder smykket med Blomster, og der gik fast ingen Dag, hvor Lehmann ikke indenfor sine jernstængede Vinduer modtog dette eller hint Pant paa mandlige eller kvindelige Medborgeres Hengivenhed. Udenfor skrev man Digte og Bladartikler til hans Ære, hvorved man stundom fik Presselovgivningens Vogtere paa Halsen. Overalt lyste En hans skjønne aandfulde Ansigtstræk i Møde i mere eller mindre heldige Gjengivelser; thi hans Billede var ikke alene udstillet i enhver Boghandlers Udhængsskab og enhver Gibsers Vindu, men i Urtekræmmeres og Tobaksspinderes Boder anbragt paa Chokoladepakker, Tobakskarduser o. s. fr. — ikke at tale om, at Lehmanns Navn af Kræmmerne misbrugtes til at skaffe Afsætning snart paa Kager og Brystsukker, snart paa fuselfri Akvavit og Gud veed hvad. Kunde det saaledes ikke undgaas, at den tilløjede og beregnende Begejstring her som altid blomstrede ved Siden af den ægte, formaaede hin dog ikke at ødelægge denne. Den gav sig atter Luft, da Lehmann den 21de April 1842 løslodes af sit Fængsel, og Tusinder af Mennesker omgav Raad- og Domhuset for i Triumf at føre ham til hans Bolig og med uendelige Leve- og Hurraraab at bevidne deres Glæde over, at Frihedens Talsmand atter var en fri Mand.

— I det første Øjeblik efter Lehmanns Domfældelse var der i Hovedstaden Mange, der frygtede for, at den idømte Straf skulde gjøre ham umulig baade som Stændermand og Borgerrepræsentant. „Fædrelandet" ilede imidlertid med at gjøre opmærksom paa, at simpelt Fængsel ikke kunde have en slig Virkning, og at altsaa de Forhaabninger, Frihedens Modstandere i saa Henseende maatte have sat til Tiltalen, vare tilintetgjorte ved Dommen. Faa Maaneder efter sin Løsladelse indtog da ogsaa Lehmann uhindret sin Plads i Roskilde Stænderforsamling, der sammentraadte den 7de Juli 1842, og for første Gang klang hans vægtige Røst saaledes i et dansk Folkeraad.

Ihvorvel Lehmann aldrig før eller siden stod højere i Folkets Gunst end netop ved det Tidspunkt, da han indtraadte i Stænderne, blev hans personlige Stilling som Medlem af samme dog ikke aldeles uden Torne. Hos det Parti, der stillede sig fjendtlig mod Ønsket om større politisk Frihed, var Uviljen mod Lehmann voxet i samme Forhold som den øvrige Befolknings Hengivenhed for ham, og gjennem en Del højere Embedsmænd og store Jordegodsbesiddere var dette Parti netop stærkt repræsenteret i Roskilde Stændersal. Der var i og for sig Anledning nok til Sammenstød mellem dette Parti og Lehmann; men disse Sammenstød fik undertiden et særlig bittert Præg, der skyldtes ikke alene Tilbøjeligheden hos hine til at give den omtalte personlige Uvilje Luft, men ogsaa et Karaktertræk hos Lehmann selv, der unægtelig var egnet til at ægge en slig Tilbøjelighed. Det havde allerede fra hans tidlige Aar været en Svaghed hos ham ikke at kunne tøjle et øjeblikkelig født Indfald, helst naar det kunde formes til en Vittighed eller Aandrighed, som overhovedet ikke at kunne holde sin Mening tilbage uden Hensyn til, om Udtalelsen saarede en Ven, end sige en Fjende, og var han end altid rede til at læge Saaret, naar han fik Øje derpaa, saa var det dog stundom dybere, end at det stod i hans Magt at hele det. Allerede i Stændernes andet Møde, da et af Hvidt indbragt Forslag om Indgivelsen af en Adresse til Kongen var under Forhandling, forefaldt der en lille Begivenhed, der var egnet til at give Lehmann et klart Indblik i Stemninger og Tilstande i Roskilde Stændersal, medens den iøvrigt var mere betegnende for det aristokratiske Partis Lyst til at yppe Strid med ham end just for det antydede Træk i hans egen Karakter. Lehmann havde taget Ordet for Adressen og i Anledning af en fra et Medlem paa Modpartiet falden Antydning om, at Indgivelsen af en Adresse var et ikke fuldkommen lovligt Skridt, i sit Foredrag bl. A. ytret, at denne Antydning gik ud paa at vække den Forestilling, at han og hans Meningsfæller i et urigtigt Øjemed vilde benytte et ikke lovligt Middel, og at han derfor,

ihvorvel hin Indvending var fremkommen fra en Side, han troede man ikke kunde tillægge en saadan Vægt, at den vilde faa nogen væsenlig Indflydelse, dog ikke vilde lade den staa uimodsagt. Professor Clausen, der indtog Formandssædet i Forsamlingen, havde ikke fundet Anledning til nogen Bemærkning ved denne Ytring, men en af det paagjældende Medlems Meningsfæller væltede sig ukaldet ind paa Lehmann og opfordrede Formanden til at meddele denne en Tilrettevisning. Paa hin Ytring, der visselig helst burde have været usagt, men som der dog hørte særlig Ømskindethed til at optage som forargelig, blev der lavet et helt bevægeligt Optrin, som Lehmann imidlertid var godmodig nok til at afslutte med en undskyldende Forklaring.

Lod det saaledes til, at den Del af Roskilde Stænderforsamling, man kunde betegne som Salens højre Side, i Lehmann saa en vild „Demagog", paa hvem det var nødvendigt strax at tage fat med Staalhandsker, skulde dog allerede den første større Sag, der kom paa Bane i Stænderne 1842, bære Vidne om, at Lehmann i sin politiske Færd kunde være saa maadeholden, at han derved satte sin Folkegunst i Vove. Det er ovenfor fortalt, at der to Aar forud baade fra Roskilde og Viborg var indkommen Andragender om en tidssvarende Udvikling af Stænder-Indretningen. Det kongelige Svar paa disse Andragender, der nu meddeltes Stænderne, gik ud paa et Afslag, særlig ogsaa af Begjæringen om en Forening af de adskilte Forsamlinger, hvorimod Kongen forlangte Stændernes Betænkning over Tanken om Oprettelsen af saakaldte Stænderkomiteer, ɔ: staaende Udvalg af Medlemmer fra samtlige fire Stænderforsamlinger, der efter kongelig Befaling skulde afgive Betænkning over Anliggender, der angik flere Provindser eller den hele Stat. Lehmann blev tilligemed Bang, David, Hvidt, Ussing, Biskop Mynster samt Godsejerne Neergaard, Scavenius og Estrup Medlem af det Udvalg, som Forsamlingen nedsatte til foreløbig Drøftelse af Sagen. Udvalget kom enstemmig til den Beslutning at anbefale Indførelsen af

de omspurgte Komiteer, idet der — som Betænkningen i Datidens underdanige Sprog udtrykte sig — ikke skjønnedes rettere, end at Stænderne havde god Grund til at udtale deres „taknemmelige Erkjendelse af det landsfaderlige Sindelag, som aabenbarer sig i den allerhøjeste Meddelelse; thi Hans Majestæt har herved ikke alene i Almindelighed kundgjort, hvorledes den af Forsamlingen indstændig ønskede Udvikling af Stænder-Institutionen ligger ham paa Hjerte, men han har tillige anvist en Forbindelse mellem de hidtil adskilte Stænderforsamlinger ved Oprettelsen af en ny i sit Væsen folkelig Institution, som vi tør haabe anordnet efter ikke mindre frisindede Grundsætninger end dem, som ere fulgte ved Ordningen af den nærværende Stænder-Institution, og som da vil kunne blive en i Sandhed hensigtsmæssig Udvikling af denne til Ære for Kongen og til Held for Folket."

Lehmann havde, som han senere bemærkede, for sit Vedkommende underskrevet denne Udvalgs-Betænkning med den romerske Kejser Neros bekjendte Ord: „Gid jeg aldrig havde lært at skrive!" og i det særdeles udførlige Foredrag — det, om hvilket det siden hed i „Fædrelandet", „at man visselig ikke skal opvise dets Mage i den roskildske Forsamlings Aarbøger" — hvori han, efterat Betænkningen var forelagt Forsamlingen, begrundede sin særegne Stilling til Sagen, fremhævede han med stor Styrke, at det ikke var uden Betænkeligheder og kun efter den alvorligste Overvejelse, at han havde bekvemmet sig til dette Skridt. Hans Overbevisning om, at Selvregering gjennem fritvalgte Repræsentanter er en sædelig og historisk Nødvendighed for ethvert Folk, som er kommet til en vis Grad af aandig og materiel Modenhed, skulde visselig være det, han mindst af Alt i Stænderforsamlingen kunde fornægte. Hans Tanke havde ogsaa været den, i Forsamlingen at indbringe et et særligt Andragende om, at der maatte skænkes Landet en fri Forfatning, og han vilde have gjort det med fuld Bevidsthed om, at raadgivende Provindsial-Stænder og — tilføjede han — „at navnlig den nærværende Forsamling hverken har

Kraft eller Sind til at føre den folkelige Udvikling saa højt ud over sit eget Standpunkt, at Danmark deri kunde finde Fred og Hvile". I et saadant Andragende vilde han ikke være bleven staaende ved Spørgsmaalet i dets ubestemte Almindelighed, men have paavist en praktisk Vej til at naa Maalet, og da det forkvaklede Forhold mellem Statsdelene indbyrdes visselig frembød en Hindring for dette Maal, havde han særlig tænkt sig at ville have foreslaaet Nedsættelsen af en Kommission af Medlemmer fra alle fire Stænderforsamlinger for først at søge hint Forhold ordnet og derefter paa dette Grundlag at gjøre Forslag ogsaa til Ordningen af Retsforholdet mellem Konge og Folk. Den Plan, han saaledes havde havt, var imidlertid nu mindre nødvendig, da noget Lignende turde haabes at ville komme ud af det foreliggende Forslag. Derfor troede han med frelst Samvittighed ikke at burde vise dette fra sig. Han tog imod det ikke som en Opfyldelse af, hvad man havde andraget paa, men som en Indrømmelse, der, naar den benyttedes forstandig, kunde føre til det forønskede Maal. Han tog imod det paa Grundlag af den Tankegang, som et andet Medlem udtrykte gjennem det Billede: naar En skylder mig en Sum og tilbyder et Afdrag, saa tager jeg imod det, men kvitterer ikke for Mere, end jeg har faaet. Hvad særlig den Kjendsgjerning angaar, at Udvalgs-Betænkningen havde stillet sig paa Standpunktet af en Statsenhed, der skulde omfatte alle de Lande, som laa under Kongen af Danmarks Scepter, da troede han ikke paa, at der kunde tilvejebringes nogen virkelig Statsenhed mellem Danmark og Holsten, thi „jo mere Tydskland udvikles, desto mere vil Holsten løsnes fra Danmark"; men han vilde ikke tage det paa sin Samvittighed at modsætte sig et Forsøg i den Retning. Derimod ansaa han en Forbindelse som den tilsigtede mellem Kongeriget og Sønderjylland for i høj Grad vigtig, idet han udtalte som sin Tro, „at hvis Regeringen med Klogskab, Kraft og Maadehold vil benytte den lovlige Indflydelse, enhver Regering kan udøve paa Forholdene, da er Slesvig endnu ingenlunde tabt for Danmark", og at en

Forbindelse mellem Udvalgte fra hine to Landsdele vilde gjøre det klart for begge Parter, hvor stort et Fællesskab i Interesser der var tilstede. Han fremhævede særlig, at det, hvis Holsten skulde gjøre Modstand mod det foreliggende Forslag, var hans Ønske, at det alligevel maatte gjennemføres for Kongerigets og Sønderjyllands Vedkommende. Derimod vilde han aldrig kunne gaa ind paa, men af al Magt modsætte sig Tanken om en stadig Forening af de Udvalgte fra den sønderjydske og den holstenske Stænderforsamling til Forhandling af Anliggender, som maatte agtes fælles for dem. Og hvor heldig end en tilsvarende Forening af Medlemmer fra begge Kongerigets Stænderforsamlinger i flere Henseender vilde være, troede han dog, at den „ikke blot vilde være for dyrt kjøbt, men ligefrem en Ulykke, dersom den skulde medføre en tilsvarende Forbindelse mellem de tvende Hertugdømmer"..

Til Sagens endelige Behandling stillede Lehmann i Overensstemmelse med et allerede i Betænkningen taget Forbehold et Ændringsforslag til denne, hvorefter det udtrykkelig skulde udtales, at „Folkets Trang til en friere Udvikling af dets Samfundsforhold ikke vilde kunne føle sig tilfredsstillet" ved de foreslaaede Stænderkomiteer, og i Begrundelsen af dette Forslag udtalte han sig endnu yderligere om sit Forhold til Sagen. Han fandt det ikke overflødigt at minde om, at Meningen med hans Tilslutning til denne ikke var, „som man har udtrykt sig, at grave en Grav for vort politiske Liv". Men hvorledes var Stillingen? „Paa den ene Side staar der et Middel, som rettelig ordnet og rettelig benyttet paa den bedste Maade synes at kunne føre til Maalet, paa den anden Side det blotte Intet." Enhver kunde visselig indbringe et Forfatnings-Andragende, men der var et stort Spring herfra til, at Stænderne gjorde det til sit, og herfra atter til, at det blev Lov, og netop i den konstitutionelle Sags Tjeneste troede han ikke at kunne gjøre noget Bedre og Klogere, end han havde gjort. Der var i Salen blevet ytret Ønske om, at Medlemmerne mere vilde lade sig lede af Kjærlighed til Fædrelandet

end af Kjærlighed til Folkestemningen. Han troede, at hans Færd i denne Sag viste, hvor ganske han delte denne Anskuelse, og han havde baade forudset og forudsagt, at han ved sin Indtrædelse i Stænderne vilde komme til at skille sig fra Folkestemningens mere umiddelbare Standpunkt. Hans Endringsforslag fandt selvfølgelig Modstand baade hos den højre Side og hos den kongelige Kommissarius, der fandt det upassende at forbitre Anerkjendelsen af Kongens Tilbud ved en slig Ytring, og det blev ved Afstemningen forkastet med 34 mod 27 Stemmer.

Vi have dvælet saa udførlig ved Lehmanns Stilling til Sagen om Stænderkomiteerne, fordi den toges ham meget ilde op af Frihedens yderliggaaende Venner, uagtet en saa trofast og prøvet Frihedsmands Navn som gamle Hvidts stod ved Siden af Lehmanns under Betænkningen, ligesom bl. A. baade Clausen og Drevsen i Stændersalen og Schouw udenfor den udtalte sig for Forslagets Vedtagelse, medens blandt de mere bekjendte politiske Mænd kun B. Christensen i Roskilde erklærede sig derimod. Man bebrejdede Lehmann ligefrem, at han havde opgivet sig selv, at han havde svigtet hele sin Fortid ved at gaa ind paa Tanken om de saakaldte „preussiske Komiteer“, der kun var en Snare fra Regeringens Side for at faa en egenlig fri Forfatning udskudt i en uvis Fremtid. Vi have givet Lehmann selv Ordet i et saa vidt Omfang, at vi ikke behøve at anføre Mere imod disse Bebrejdelser fra hans Standpunkt end den ene Bemærkning, at hvor varm en Frihedsven han end var, saa elskede han dog Danmark endnu højere end Friheden, og det kunde ligge nær nok for ham i Forslaget om Stænderkomiteer at se en Udvej til muligen at undgaa den Opløsning af Staten, der allerede i 1842 stod som en truende Uvejrssky i Horisonten. Men netop i dette Syn paa Sagen turde hans Fejl have ligget. Var Tanken traadt i Live, havde der nemlig vistnok været al Grund til at befrygte, at det var sket paa en Maade, der havde styrket det schleswigholsteinske Parti istedetfor at svække dets Bestræbelser. Faren herfor laa allerede deri, at den sønderjydske og den hol-

stenske Stænderforsamling, uagtet de repræsenterede en i Tal langt ringere Befolkning end Kongerigets to Forsamlinger, dog skulde sende ligesaa mange Medlemmer til Fællesudvalget som disse, og hvad de sønderjydske Stænder angaar, var paa Grund af Valglovens uheldige Beskaffenhed den store dansksindede Befolkning kun repræsenteret af et forsvindende Mindretal. En anden Fare — Faren for, at Regeringen i saadanne Sager, hvor Lovgivningen var fælles for eller i alt Fald havde udviklet sig ens i begge Hertugdømmer, vilde forhandle særlig med de Udvalgte fra disses Stænderforsamlinger i Forening — havde Lehmann vel forudset og stærkt advaret imod. Men det turde desuagtet have været et stort Spørgsmaal, om ikke Sagen alligevel vilde være bleven ordnet paa denne Maade, hvis den var bleven gjennemført. Det blev den imidlertid aldrig. Forslaget gik vel igjennem i Roskilde med 47 Stemmer mod 14, og Viborg Stænderforsamling udtalte sig ligeledes med stor Stemmeflerhed i samme Retning, idet det dog i Betænkningen herfra skarpt fremhævedes, at Stænderkomiteerne ikkun kunde betragtes som et Mellemled i Udviklingen til en egenlig fri Forfatning. Men da baade den sønderjydske og den holstenske Forsamling bestemt modsatte sig Forslaget, lod Regeringen Sagen falde, idet den i den kongelige Besked til Stænderne 1844 indflettede den Bemærkning, at „kun den ene af de fire Stænderforsamlinger fuldelig har sat sig ind i Vore landsfaderlige Hensigter med den videre Udvikling, som Vi vare sindede at give den af Vor forevigede Forgænger stiftede Provindsialstænder-Institution“.

For at give et Indtryk af den Rolle, Lehmann spillede i den første Stænderforsamling, hvori han deltog, skulle vi bemærke, at han foruden i den omtalte Sag om Indførelsen af Stænderkomiteer blev Medlem af Udvalg endnu i sex andre Sager, blandt hvilke især fortjener at fremhæves Forslagene til den senere i Maj 1845 udkomne nye Arvelov, til Indførelsen af almindelig Værnepligt og til et Lovbud, der gik ud paa nærmere at bestemme den Ret, som maatte tilkomme

Mindretallet i en af Stænderforsamlingerne til at faa sin afvigende Mening optaget i Forsamlingens Betænkninger eller Andragender. I den første af disse Sager viste han tilstrækkelig, at han var i Stand til at udfolde ligesaa megen Grundighed og Dygtighed i Behandlingen af et almindeligt Lovgivnings-Anliggende som af de Spørgsmaal, for hvis Skyld han nærmest havde søgt en Plads i Folkeraadet. I den anden gav han som Mindretal i Udvalget en særlig Betænkning, i hvilken han kraftigere end nogen Anden hævdede Nødvendigheden af almindelig Værnepligts snarlige Indførelse. I den tredje endelig, der havde været et Stridsemne mellem Regeringen og Stænderne, valgtes han til Ordfører og affattede som saadan en mesterlig skreven Betænkning, som det vistnok væsenlig skyldtes, at Regeringens Lovudkast, der gik ud paa at gribe hæmmende ind i et Anliggende, der maatte betragtes som udelukkende at henhøre under Stændernes eget Omraade, ved Afstemningen faldt igjennem. Men ogsaa udenfor de Sager, til hvilke hans Navn særlig knyttedes som Medlem af de paagjældende Udvalg, deltog han paa en fremragende Maade i i Forsamlingens Forhandlinger, fremfor Alt dog maaske ved Behandlingen af et Andragende af Usfing om, at der for hvert Toaar maatte forelægges Stænderne til Betænkning et Overslag over Statens Indtægter og Udgifter for derpaa efter at være stadfæstet af Kongen at udkomme som en Alle forbindende Forskrift. Stænderne havde vel allerede tidligere sysselsat sig med Statens Pengevæsen og særlig virket for Tilvejebringelsen af en større Offenlighed med Hensyn til samme end den, hvortil Regeringen omtrent samtidig med Stændernes første Sammentræden havde gjort Begyndelsen. Men hint Andragende gav Anledning til, at Anvendelsen af Statens Penge for første Gang af Repræsentationen blev gjort til Gjenstand for en alvorlig og grundig Undersøgelse og Bedømmelse, og der var ikke Mange, som under de udførlige Forhandlinger gav saa ypperlige Bidrag til Opgavens Løsning som netop Lehmann. Naturligvis kunde det ikke undgaas, at han i Behandlingen af et

saadant Emne undertiden kom ind paa saa kildne Spørgsmaal, at det førte til Sammenstød baade med den kongelige Kommissarius og med Medlemmer af Forsamlingens Højre. Herpaa skulle vi dog ikke nærmere gaa ind, men derimod minde om, at Lehmann greb Lejligheden til med stor Styrke at fremhæve, at, hvis der ikke skulde blive Noget af de foreslaaede Stænderkomiteer, for hvilke man bl. A. særlig havde tænkt sig et Overslag over Statens Indtægter og Udgifter forelagt, maatte der næste Gang blive Tale om noget ganske Andet end om Forelæggelsen af hint Overslag for Stænderne til raadgivende Behandling: der maatte da blive Spørgsmaal om fuldstændig Skattebevillingsret for Folkets Repræsentanter. Og ligesom han havde støttet Tanken om Stænderkomiteer som et Overgangsled til en egenlig repræsentativ Forfatning, saaledes var det atter her for gjennem det Mindre at opnaa det Større, at han støttede Ussings Forslag.

— Lehmann havde allerede i Sommeren 1836 gjort en Rejse paa et Par Maaneder til Norge, hvor han ikke alene befæstede det allerede i Berlin indgaaede Venskabsforhold til Schweigaard, men ogsaa knyttede Forbindelser med flere yngre begavede Nordmænd, der senere have spillet en mere eller mindre fremtrædende Rolle i deres Fædrelands Literatur eller Politik, især Advokat Dunker, Digteren Welhaven, Historikeren P. A. Munch, den senere Statsraad Birch-Reichenwald o. fl. Han fik ved hint Besøg desuden Lejlighed til paa nærmere Hold at iagttage et livligt bevæget konstitutionelt Liv paa nordisk Grund, det han fulgte med aabent Øje og aabent Sind, ja endog til at følge Forhandlingerne i en Rigsretssag imod en af Ministrene. Sex Aar vare forløbne siden den Tid, og især efter Begivenhederne i det sidste Par Aar kunde Lehmann i høj Grad trænge til en Forfriskning. I November 1842 tiltraadte han derfor en længere Udenlandsrejse. Han tog først Vejen til Frankrig — det Land, han næst Norden elskede højst, med hvis Folkekarakter han følte sin egen beslægtet, i

hvis daværende politiske Indretninger han saa et efterlignelsesværdigt Forbillede, og hvis store politiske Mænd stode for ham selv som Mønstre. I Paris tilbragte han Vinteren, studerede her med Iver fransk Sprog og Historie, bivaanede med levende Interesse Forhandlingerne i de franske Kamre og drog senere til Italien. Han gjæstede Rom og Neapel og tog derfra til Sicilien, hvor han traf sammen med en 11 Aar yngre Landsmandinde, Arnette Marie Bolette Puggaard, Datter af Grosserer Hans Puggaard i Kjøbenhavn. Denne unge Pige havde allerede tidligere gjort et stærkt Indtryk paa ham, og ved et nyt Møde i Sorrent i Nedreitalien blev hun i Juni 1843 Orla Lehmanns Brud. Hun skildres af Mænd, der have staaet begge nær, som en mild, men stærk og alvorlig Kvinde, over hvis hele Væsen der var udbredt en egen Ro, en storslaaet bramfri Jævnhed. Hendes Personlighed dannede saaledes i flere Henseender en Modsætning til Lehmanns ildfulde, livlig bevægede Natur; men Modsætningen frastødte ikke, den drog dem kun saa meget inderligere til hinanden. Født og opdragen i et Hjem, der var rigt paa Kunstskatte, og hvor Kunstnere jævnlig færdedes, elskede hun Kunsten varmt og bidrog vistnok sin Del til yderligere at udvikle den Sands i samme Retning, som Lehmann tidligere havde været i Besiddelse af. I Nydelsen af de Herligheder saavel paa Kunstens som Naturens Omraade, Syden ejer, henrandt Lehmanns og hans Bruds første Samliv, indtil han med hende og hendes Familie over Schweitz og Tydskland kom tilbage til Fædrelandet i Eftersommeren 1843.

Efter at være bleven forlovet længtes Lehmann dobbelt efter ved Siden af den politiske Virksomhed, hvortil han hidtil havde opofret sig, at opnaa en borgerlig Stilling, et sikkert Erhverv, der — som han i sin Forsvarstale for Højesteret havde sagt — er et lovligt og sømmeligt Maal for enhver Mands Stræben. Han havde i Aarene 1830 havt Fuldmagt hos flere Overretssagførere, men forgjæves anstrængt sig for selv at faa Bestalling som Sagfører. Af hans nysnævnte

Tale vide vi, at det især altid havde været hans inderlige Ønske at blive Højesteretsadvokat, hvortil baade hans grundige juridiske Dannelse og hans glimrende Veltalenhed gjorde ham særlig kaldet; men de Begivenheder, der vare en Følge af hans Foredrag i Nykjøbing paa Falster, syntes at have fjernet ham længere fra dette Ønskes Opfyldelse end nogensinde. Efter sin Hjemkomst gjorde Lehmann imidlertid alvorlige Forsøg paa at faa Tilladelse til at underkaste sig den for Ansættelse som Højesteretsadvokat befalede Prøve, og som det synes, var det Kristian VIII selv, der, forsonligere end sine Ministre, foranledigede, at Tilladelsen i November 1843 blev ham meddelt. Den 12te Februar Aaret efter førte han sin første Prøvesag for Højesterets Skranke — ved hvilken Lejlighed han i sine Indledningsord udtrykkelig vedkjendte sig, at han uforandret medtog sin Fortids politiske Grundsætninger over i sin nye Stilling — og den paafølgende 17de April modtog han sin Bestalling. Han søgte Lejlighed til personlig at takke Kongen for sin Udnævnelse, og ved dette Møde kom det til følgende Samtale mellem begge. „Jeg haaber" — sagde Kongen — „at Deres Talent i Fremtiden ogsaa vil blive mig til Glæde". „Ja, Deres Majestæt" — svarede Lehmann — „jeg haaber ved at arbejde efter min bedste Overbevisning ogsaa at glæde Deres Majestæt". „Men" — fortsatte Kongen — „Domstolene have dømt Dem for at have overtraadt Lovene, og De maa da erkjende, at De har fejlet". „Jeg har lidt min Straf" — bemærkede Lehmann — „og har jeg fejlet, saa har jeg nu udsonet min Brøde". „Deri har De Ret", svarede Kristian VIII, og Lehmann selv var af den Tro, at han uden Tiltalen af 1842 og sin Forsvarstale i den Anledning ikke var bleven Højesteretsadvokat.

Uagtet Stillingen som Advokat snarere maa betragtes som et borgerligt Erhverv end som et Embede, fordres dog den almindelige Embedsed ogsaa aflagt af Højesteretsadvokater, og den 5te Maj underskrev Lehmann Edsformularen, der i stærke Udtryk forbandt den Paagjældende til bl. A. at hævde

Kongens „absolutum dominium og Souverainetet". Spørgsmaalet, om han, uagtet han som antydet ikke var til Sinds at opgive de Grundsætninger, for hvis Gjennemførelse han hidtil havde kæmpet, dog med frelst Samvittighed kunde aflægge en saadan Ed, havde i høj Grad sysselsat Lehmanns Sind, og Udslaget af sine Overvejelser i saa Henseende nedlagde han Dagen, forinden har underskrev Eden, i en udførlig Afhandling i „Fædrelandet" med Overskrift „Om Embedseden". Næst at værge sig mod den Formodning, at han skulde anse den politiske Ed for at være et tomt Spilfægteri eller dens Aflæggelse for at være fremkaldt ved en saa stærk sjælelig Tvang, at den mistede sin bindende Kraft — hævdede han gjennem en Prøvelse af Edens historiske Oprindelse, at de ovenfor fremhævede Udtryk ikke sigtede til den Magt, Kongeloven hjemlede Danmarks Hersker, eller med andre Ord ikke indeholdt en Forpligtelse for den Sværgende til at søge Enevælden opretholdt. Skulde hans Bevisførelse for denne Menings Rigtighed imod Forventning findes uholdbar, saa maatte dog, som han nærmere søgte at paavise, hin Forpligtelse efter hele den historiske Udvikling nu have tabt sin bindende Betydning ad Retssædvanens Vej. Vilde man endelig, hvad han ikke troede muligt, trøste sig til at modbevise ham ogsaa heri, da indeholdt dog Embedseden under alle Omstændigheder ikke en Trosbekjendelse, men en Overenskomst, saa man altsaa i Nødsfald kunde sige sig løs fra Forpligtelsen ved at opgive selve den Stilling, hvortil den knyttede sig. — I Anledning af denne Artikel satte Kancelliet sig strax i Bevægelse, og efter gjentagen Brevvexling med Højesteret og Indhentning af Erklæring fra Lehmann befalede Kongen den 1ste Juni, at Bestallingen skulde forelægges ham til Tilintetgjørelse, hvis Lehmann ikke inden otte Dage afgav en bestemt og uforbeholden Erklæring om, at hans Underskrift paa Embedseden af ham ansaas og agtedes som ubetinget forpligtende, saaledes at han erkjendte, at de af hans omtalte Fortolkning flydende Indskrænkninger og Forbehold ikke i nogen Maade kunde formindske de

ham paahvilende Forpligtelser. Dette Kongebud besvarede Lehmann den 4de med den forlangte Erklæring, idet han bemærkede, at han „naturligvis ikke kunde have mindste Betænkelighed" ved at afgive den.

I enhver Mands Liv er der mindst eet svagt Punkt, og det tør neppe betvivles, at Lehmanns Færd i denne Sag var et saadant. Vidnede end hin Afhandling og de Overvejelser, hvoraf den var Frugten, om hans Samvittighedsfuldhed, saa indeholdt dog netop den Omstændighed, at han følte Trang til en offenlig Udtalelse i den Anledning en Antydning af, at der var bleven en Tvivl tilbage i ham om Udslagets Rigtighed. Han maatte da unægtelig helst, i Stedet for at afvente et Tilfælde, hvor der forelaa et virkeligt Sammenstød mellem den af Eden flydende Forpligtelse og et eller andet Skridt, hvortil hans politiske Overbevisning drev ham, strax have frigjort sig for en Stilling, hvori slige Sammenstød kunde befrygtes. Det kunde betragtes som taabeligt, naar en Indsender i „Kjøbenhavnsposten", blot fordi han havde attraaet og faaet Posten som Højesteretsadvokat, i et slet Digt kunde bebrejde ham at have svigtet sin Fortid og i den Anledning udbryde:

„Nyd ret din Stilling og Rang,
Men tænk kun sjelden tilbage
Paa, hvad du var engang!"

Men det lod sig mindre let afvise, naar samme Blad i Anledning af, hvad der var foregaaet med Hensyn til Embedseden, ytrede, at det var „ikke ganske unaturligt, om man gjorde den Slutning: Forfatteren har antydet de Betingelser, under hvilke han alene er i Stand til at opfatte Embedseden; blive de ikke antagne som gyldige, vil han anse sig forpligtet til at opgive sit Embede hellere end at vedblive det under Forhold som de bestaaende, han vil med andre Ord benytte „Udvejen" og aflevere sin Bestalling."

— Det var det Ejendommelige ved Udviklingen herhjemme i de sidste Aaringer af Frederik VI.s og i hele Kristian VIII.s

Regeringstid, at der paa engang stod de to i og for sig forskjellige Opgaver til Løsning, paa den ene Side Erobringen af politisk Frihed, paa den anden den nationale Vækkelse og Haandhævelsen af Statens truede Enhed og Sammenhold. Om denne Dobbelthed i Opgaven var heldig, skulle vi ikke nærmere undersøge. Vi paapege kun, at den var tilstede, og til en Tid stod denne, til en anden hin Sag fremmest paa Dagsordenen. Allerede henimod den Tid, da Stænderne skulde samles 1842, havde det, vi for Kortheds Skyld ville kalde det nationale Spørgsmaal, trængt sig frem i Forgrunden, og dette blev som Følge af mellemkommende Begivenheder endnu mere Tilfældet under Lehmanns Fraværelse fra Fædrelandet. Vi skulle i Korthed gjøre Rede for Stillingen.

Det er tidligere omtalt, at Nis Lorenzens i de slesvigske Stænder 1836 fremsatte Forslag om Indførelse af dansk Rets- og Regeringssprog i de Egne af Sønderjylland, hvor Kirke- og Skolesprog var dansk, dengang ikke var blevet afgjort. Det fremkom derfor paany i Samlingen 1838, og til den Tid var der dog endnu saa meget tilstede af sund Sands og Billighedsfølelse, at Andragendet efter en haard Kamp gik igjennem med 3 Stemmers Overvægt. Hvad man gav med den ene Haand, toges jo rigtignok paa en Maade med den anden, idet Forsamlingen i Sammenhæng hermed androg paa, at der skulde meddeles Undervisning i Tydsk i de Landsbyskoler i Sønderjylland, hvor Skolesproget iøvrigt var dansk. Regeringen gik ind paa begge Dele, og det paagjældende Kongebud udkom den 14de Maj 1840. Men uagtet Befalingen til Embedsmændene i de Egne af Sønderjylland, hvor Kirke- og Skolesproget var dansk, om i Rets- og Regerings-Anliggender at betjene sig af det danske Sprog, var den simpleste Retfærdighedshandling mod Befolkningen, og uagtet den støttede sig paa Stændernes egen Indstilling, vakte dens Gjennemførelse dog den bitreste Modstand hos hele det tydske Slæng derovre lige fra Kongens Svoger, Hertugen af Augustenborg, og indtil den laveste Embedsmand. Da Stænderne

endnu i samme Aar næste Gang traadte sammen, undsaa de sig ikke ved at anholde om, at den paa deres egen Foranledning givne kongelige Befaling fuldstændig maatte tilbagekaldes, og samtidig hermed forlangte man den danske Udgave af Stændertidenden afskaffet som unyttig og theologiske Kandidater fra Kjøbenhavns Universitet udelukkede fra Embedsansættelse i Sønderjylland. En saadan Optræden fra Stændernes Side bidrog kun altfor meget til at støtte Opsætsigheden hos den utro Embedsstand mod den kongelige Viljestilkjendegivelse. I Stedet for med Kraft at træde op imod denne lod Kongen sig skræmme deraf og var svag nok til at indrømme den ene Lempelse efter den anden med Hensyn til Udførelsen af sin egen Befaling, saa at der tilsidst ikke var stort tilbage af dens oprindelige Indhold.

Dog det blev ikke herved. Da Statholderposten i Hertugdømmerne 1842 igjen blev ledig, havde der været Lejlighed til at rette Fortidens Misgreb ved at ophæve Fællesskabet i deres øverste stedlige Styrelse og saaledes gjøre et ikke ubetydeligt Skridt mod de voxende statsopløsende Tilbøjeligheder. Denne Lejlighed lodes dog ikke alene ubenyttet; men uagtet Hertugen af Augustenborg ved alle givne Anledninger, i som udenfor Stænderne, udviste en saadan Holdning, at hver nogenlunde uhildet og skarpsynet Mand heri Landet allerede dengang i ham frygtede den tilkommende Landsforræder, begik Kristian VIII dog den utilgivelige Uforsigtighed at „sætte Ulven til Faarenes Vogter“ ved den 24de Marts 1843 at udnævne Hertugens Broder og tro Medhjælper i alle hans Planer, Prins Frederik af Noer, til Statholder og øverstbefalende General i Sønderjylland og Holsten. Tvende af Kronens gamle prøvede Raadgivere, Udenrigsministeren Krabbe-Carisius og Præsidenten i det saakaldte slesvig-holstenske Kancelli Otto Moltke til Espe, vilde efter dette Misgreb ikke mere tjene Kongen og søgte deres Afsked, men erstattedes paa Prinsens Raad af de to Brødre, Greverne Josef og Heinrich Reventlow-Criminil, der ledsagedes ind i Ministeriet af A. S. Ørsted. Tusinder

af Kongens tro Undersaatter, der hidtil havde holdt med ham i hans Modstand mod Frihedsbevægelsen, vendte nu deres Hjerter fra ham, og en uhyggelig Angst for, hvad Fremtiden skulde bringe, greb mangt et ærligt dansk Hjerte. Men i den kort efter sammentrædende sønderjydske Stænderforsamling takkede man Kongen for Udnævnelsen af de Mænd, han havde sat i Spidsen for „de tydske Hertugdømmers" Styrelse, medens man samtidig fremkom med Forslag om Dannebrogs Afskaffelse for Sønderjylland og dets Afløsning af det nyopfundne slesvigholsteinske Flag saavelsom om Borttagelsen fra sønderjydske Skibe af Mærket „Dansk Ejendom" — dette „Trældommens Stempel", som et lidenskabeligt Medlem af Forsamlingen behagede at kalde det. Alt dette var dog endnu ikke nok. Ligeoverfor det sidst omtalte Forslag og al den Haan mod Danmark, der ledsagede dets Fremsættelse, uden at det blev tilladt at tage til Gjenmæle derimod, var det, at den djærve Peter Hjort Lorenzen, som hidtil havde talt tydsk i Forsamlingen, besluttede sig til for Fremtiden at tale Dansk. Men da han i Møderne den 11te, 14de og 16de November 1842 udførte denne sin Beslutning og trods al den Tummel, det vakte, vedblev at tale Dansk, endte det med, at Forsamlingens slesvigholsteinske Flertal kastede sig over ham med de gemeneste Skældsord og Trusler, uden at han kunde finde Beskyttelse enten hos Formanden eller endog hos den kongelige Kommissarius.

Denne Forhaanelse af vort Modersmaal paa vor egen Grund var Mere, end det danske Folk stiltiende kunde bære. I de nørrejydske Stænder, der vare mødte samtidig med de slesvigske, indbragtes strax Forslag til en Adresse til Kongen om at antage sig det danske Sprog i Sønderjylland og skaffe Nationen Fyldestgjørelse for den tilføjede Krænkelse. Og uagtet Ørsted paa det Alvorligste nedlagde Indsigelse imod, at denne Sag nød Fremme, uagtet han endog tillod sig at stryge samtlige i den Anledning førte Forhandlinger af Stændertidenden — hvad der foranledigede tvende Medlemmer, Godsejerne Hvass og Nyholm, til at forlade Forsamlingen — stod

denne fast og vedtog Adressen med 46 Stemmer mod 3. Fra hele Riget strømmede Taksigelses- og Anerkjendelses-Skrivelser ind til P. H. Lorenzen for hans djærve Holdning ved hin Lejlighed, Foreninger dannede sig for at støtte de brave dansksindede Sønderjyder i deres Kamp for den fælles Nationalitet, og i et stort Folkemøde paa Skamlingsbanken den 18de Maj 1843 overrakte Drevsen ham et Sølvdrikkehorn, hvortil der over hele Danmark var indsamlet Bidrag, og som bar den betegnende Indskrift: „Han talte Dansk og blev ved at tale Dansk." Men heller ikke i denne Sag gik Kongen og Folket sammen. Kristian VIII havde allerede kort efter hin Begivenhed i den slesvigske Stændersal paa P. H. Lorenzens Klage over den Medfart, han havde lidt, udtalt, at det ikke kunde billiges, at han ikke i saa Henseende havde underkastet sig Formandens Kjendelse — der gik ud paa at forbyde ham at benytte det danske Sprog — om der end paa den anden Side ikke kunde gives Forsamlingen Medhold i, at det beroede paa den, om et Medlem maatte tale Dansk eller ej. Og den 29de Marts 1844 afgjorde han endelig det almindelige Spørgsmaal derhen, at et Medlem af Sønderjyllands Stænderforsamling kun maatte tale Dansk i Forsamlingen, naar han ikke troede sig det tydske Sprog tilstrækkelig mægtig, at han strax ved sin Indtrædelse i Forsamlingen havde at gjøre Anmeldelse herom, og at de danske Foredrag skulde tages til Protokollen i tydsk Oversættelse — en Bestemmelse, der foranledigede de dansksindede Medlemmer af Stænderne til i Samlingen 1844 helt at udeblive.

Lehmann havde under sin Fraværelse fra Fædrelandet saa vidt muligt med levende Interesse fulgt den Bevægelse, som hin oprørende Begivenhed i Sønderjyllands Stændersal havde vakt trindt omkring i Danmark. Kunde han, der allerede 6 Aar tidligere inden nogen Anden havde løftet sin Røst for det fortrykte Modersmaals Ret paa sønderjydsk Grund, ikke personlig deltage i de Skridt, som simpelt Nødværge mod schleswig-holsteinsk Vold og Haan maatte paabyde det danske Folk, saa

havde han dog den Trøst, at Sagen var i gode Hænder. Det var især den saakaldte „Syvstjerne", Clausen, Drevsen, Hvidt, Schouw, Professor J. E. Larsen samt Grossererne H. P. Hansen og Meinert, der med den førstnævnte Hædersmand i Spidsen ledede hin Bevægelse ind i det rette Spor. Fra dem udgik Indbydelsen til Dannelse af et Selskab til dansk Undervisnings Fremme i Sønderjylland saavelsom til Stiftelsen af den saakaldte slesvigske Hjælpeforening, der satte sig til Formaal at skaffe de fornødne Pengemidler til overhovedet at fremme Foretagender til dansk Nationalitets Opretholdelse, Beskærmelse og Udvikling i hin Landsdel. Fra dem udgik ligeledes Opfordringen til Indgivelse dels af det Bønskrift til Kongen om det danske Sprogs Ligeberettigelse med det tydske i Sønderjyllands Stændersal, der i kort Tid fik over 20,000 Underskrifter, dels af et Andragende baade til Øernes og Nørrejyllands Stænderforsamlinger om, at der maatte udvirkes den danske Nationalitet i Sønderjylland den Betryggelse, som den hidtil ganske havde savnet. Til hine Mænds ufortrødne Virksomhed for det betrængte Modersmaal sluttede Lehmann sig efter sin Hjemkomst med vanlig Iver; men han kæmpede ved Siden heraf for at klare Erkjendelsen om det sande Forhold mellem Statsdelene og gjøre Folket fortroligt med den Tanke om et „Danmark til Ejderen", for hvis Gjennemførelse det ikke mange Aar senere optog Kampen med hele det store Tydskland, og som han tidligere og bestemtere end nogen Anden turde have udtalt. I de Ytringer, vi ovenfor have anført af Lehmanns Foredrag under de roskildske Stænders Forhandlinger over Sagen om Stænderkomiteer, er denne Tanke forstaaelig nok antydet. Men allerede forinden, i den korte Mellemtid, der forløb mellem hans Løsladelse af Fængslet og Stændernes Sammentræden, havde han offenlig fremsat den saa utilhyllet som mulig i den mærkelige Tale, han holdt ved Festen den 28de Maj 1842 paa Skydebanen ved Kjøbenhavn. „Vi maa ganske opgive Holsten" — sagde han blandt Andet — „det vil sige: ikke en velvillig og velordnet

Forbindelse, men enhver Tanke om en Statsenhed, som mange Aarhundreders indholdsrige og sørgelige Erfaring har vist er uopnaaelig, og som, hvis den kunde opnaas, vilde være uheldbringende for begge Parter. Kun naar vi selv agte den Grændse, som Naturen og Historien og Retten have anvist os, kun da kunne vi vente at agtes i vor Berettigelse indenfor denne Grændse. Denne Grændse, mine Herrer, er Ejderen!" Slige Ord klang dengang helt forargelige i Manges Øren; men Begivenhedernes rafke Udvikling overbeviste snart Tusinder og atter Tusinder om deres Sandhed. P. H. Lorenzen havde Lehmann allerede forlængst vundet for den Tanke, de udtalte, og for den, som stod i nøjeste Forbindelse dermed, Tanken om, at Frelsen for de Farer, hvormed Schleswigholsteinernes Bestræbelser truede Danmark, var at søge i Kongerigets og Sønderjyllands Forening under en fælles fri Forfatning. Det havde været aftalt mellem dem, at de i Stændersamlingen 1842 hver især paa Grundlag heraf skulde bringe Forfatnings-Spørgsmaalet frem, hvori de kun forhindredes — Lorenzen ved den Medfart, Schleswigholsteinerne lode ham lide, og Lehmann ved den uventede Fremkomst af Forslaget om Stænderkomiteer.

I Efteraaret 1843 kom tre af de mest fremragende nordslesvigske Bønder i den fælles Sags Interesse til Kjøbenhavn, deriblandt den da kun 26aarige, senere saa navnkundige Lavrids Skau fra Sommersted. Lehmann deltog ikke alene i og forherligede ved sin Veltalenhed de Festligheder, hvormed Kjøbenhavnerne bevidnede Gjæsterne deres Medfølelse og Samstemning, men knyttede ogsaa ved og igjennem dem yderligere personlige Forbindelser med Kampfællerne i Sønderjylland. Særlig følte han sig hendragen til Lavrids Skau, hvis rige Begavelse og ejendommelige, paa engang beskedne og djærve Væsen, som han senere har sagt, „fortryllede os Alle", og da P. H. Lorenzen allerede i Marts 1845 lagdes i Graven, knækket og tilintetgjort af alle de Krænkelser og Forfølgelser, hvorfor han fra Schleswigholsteinernes Side var Gjenstand, kom Skau til ligeoverfor Lehmann i visse Maader at indtage

hans Plads. Efterat Kristian VIII uagtet alle de Oplysninger om de virkelige Forhold i Sønderjylland, som Lavrids Skau personlig havde givet ham, havde truffet den usalige endelige Afgjørelse af Sprogsagen, og den af de danskfindede Bønder hidtil oprettede slesvigske Forening paa Grund af sine bitre Udtalelser om hin Afgjørelse var bleven forbudt — gjensaas Lehmann og Skau ved det andet storartede Folkemøde paa Skamlingsbanken den 4de Juli 1844, hvor 12,000 danske Mænd og Kvinder fra begge Sider af Kongeaaen havde sat hverandre Stævne. Efterat Skau her havde holdt den forunderlig skjønne og gribende Tale om Modersmaalets Betydning, der fandt Gjenklang overalt, saavidt den danske Tunge lød, tog bl. A. ogsaa Lehmann Ordet. Lavrids Skau, „den stolte Riddersmand i Bondekofte", havde lagt ham og de tusind Andre, der med ham vare komne som Gjæster til Sønderjylland, paa Hjerte, at dettes Sag var hele Danmarks. Han vilde hertil svare, at derfor netop vare de komne hid, og i hine Tusinders Navn vilde han tilsige Sønderjyderne „Fostbroderskab til at staa Last og Brast i Trængslens Tider og i Farens Stund, det føre nu enten til Undergangens Jammer eller Sejrens livsalige Glæde, Fostbroderskab for Liv og Død i vort elskede Fædrelands velsignede Navn." Efter en glødende Skildring af, hvad Danmark havde været og hvad det haade mistet, tilføjede han: „Skal det nu være kommet saa vidt, at midt i den dybeste Fred, midt i dit eget Skjød en Haandfuld hovmodige Aristokrater og kløgtige Rænkesmede skal kunne antaste et herligt Stykke af dit lovlige Eje? Nej, det skal aldrig ske!" Denne hans Forvisning var fremfor Alt bygget paa Sønderjyderne selv. „Og De ville sejre" — sluttede han — „naar De kun tilegne Dem den vanskeligste af alle politiske Dyder, en urokkelig Udholdenhed, der nok giver Tid, men aldrig giver efter, den største af alle politiske Kunster, at bruge ethvert lovligt Middel, men aldrig noget ulovligt. Lad os derfor frejdig gaa Fremtiden i Møde, hvor mørk den end kan se ud! De maa stole først paa Dem selv, dernæst paa Deres Brødre

hinsides Belt og Kongeaa, hinsides Øresund og Kattegat, men mest dog paa den Gud, der er de Svages Støtte og de Betrængtes Forsvar!"

— Kun faa Dage efter Festen paa Skamlingsbanken sammentraadte Stænderforsamlingerne i Slesvig og Viborg. Den sidste havde allerede to Aar forud saa djærvt værnet om Modersmaalets Ret, at det turde antages, den ikke med Tavshed vilde forbigaa den nye Krænkelse af denne Ret, Kristian VIII.s seneste Afgjørelse af Sprogsagen indeholdt. Og denne Forventning slog ikke fejl. Allerede i den kort efter Forsamlingens Aabning vedtagne Adresse til Kongen udtaltes det ligefrem, at det danske Folk ikke alene forgjæves havde ventet paa enhver til dets krænkede Nationalitets Beskyttelse og den truede Statsenheds Opretholdelse sigtende Foranstaltning fra Regeringens Side, men endog maattet se den tage Forholdsregler, hvorved Folkets Bekymring for disse dyrebare Goder maatte forøges. „Derfor" — hed det — „er den bevægede Stemning hos Folket gaaet over til en ligesaa dybt følt som almindelig Misstemning, og navnlig har Sprogpatentet af 29de Marts fremkaldt en levende Utilfredshed og Smerte hos det hele Folk." Denne djærve og uforbeholdne Udtalelse fremkaldte fra Kongens Side et ligesaa skarpt Svar, hvori han med Mishag afviste „en slig ugrundet Ytring" som, at han Intet skulde have gjort for Statsenhedens og den danske Nationalitets Beskyttelse. Men Forsamlingen lod sig ikke skræmme herved. Den vedtog enstemmig at udtale for Kongen, at Sprogpatentet ikke havde vist den danske Nationalitet i Sønderjylland Retfærdighed og derfor fremkaldt en levende Smerte og Utilfredshed, en dyb og almindelig Misstemning hos det danske Folk, idet Alle følte, at skulde dette være den endelige Afgjørelse, da var dermed Staven brudt over den danske Nationalitet i hint Landskab. Desuden androg Forsamlingen paa, at der ikke ligeoverfor det schleswigholsteinske Parti maatte indrømmes Noget, der var til Skade for Stats-

enheden eller stred mod Kronens Ret til Sønderjylland. Ligesom Viborg Stænder derhos allerede i hin Adresse havde udtalt deres Beklagelse over, at Kongen ikke havde set sig i Stand til at gaa ind paa en videre Udvikling af Stænder-Indretningen, og deres Haab om, at han ikke desto mindre omgiven af et folkeligsindet Raad vilde forberede og gjennemføre en saadan Omdannelse af Statsforfatningen, som Folket ønskede — saaledes indgave de senere et formeligt Andragende om, at Kongen vilde lade samtlige fire Stænderforsamlinger udvælge Mænd til at træde sammen med dertil af Regeringen Beskikkede for at medvirke til Ordningen af det indbyrdes Forhold mellem Statsdelene og udarbejde Forslag til en Statsenheden betryggende Udvikling af Stænder-Indretningen. Forgjæves bekæmpede Ørsted som kongelig Kommissarius alle disse Andragender, ja tog sig atter denne Gang den Frihed at udstryge Forhandlingerne om Adressen af Stændertidenden. I Følelsen af, at Bevægelsen begyndte at blive for stærk til, at han kunde stille den, antydede han, at det var den sidste Samling af Kongerigets Stænder, han ønskede at overvære som Regeringens Repræsentant, og i sin Slutningstale udtalte han de betydningsfulde Ord, at det syntes, som om Kongen og Folket i Stedet for at nærmes vare komne længere bort fra hinanden end nogensinde.

Vi have i Korthed antydet Udfaldet af de vigtigste Sager, der i Samlingen 1844 forhandledes i Viborg Stændersal. Udførligere maa vi dvæle ved, hvad der samme Aar foregit i Østifternes Stænderforsamling, der blandt sine Medlemmer talte den Mand, hvis offenlige Liv er dette Skrifts nærmeste Gjenstand. Ogsaa i denne Forsamling, hvis Møder aabnedes den 15de Oktober, indbragte Professor J. E. Larsen det Andragende om den danske Nationalitets Beskyttelse, som Viborg Stænder saa kraftig havde taget sig af. Andragendet mødte her strax en uventet Modstand hos daværende Bankdirektør P. G. Bang, der fandt, at det vilde være urigtigt og uklogt at fremme det, da det gik ud paa en

Indblanding i Sønderjyllands indre Anliggender. Den kongelige Kommissarius talte selvfølgelig i samme Toneart: Ordningen af de indre Forhold i hint Hertugdømme maatte være dettes egen Sag, og det rejste Spørgsmaal kunde vel have „en ideel Interesse“ for det øvrige Danmark, men ikke nogen saadan, som man kunde forlange gjort gjældende ved Siden af den, der udtalte sig i Sønderjylland selv. For at bekæmpe denne Modstand tog Orla Lehmann med Inderlighed og Varme Ordet den ene Gang efter den anden. Han gjorde P. H. Lorenzens Ytring til sin, at Sprogpatentet af 29de Marts var et Spørgsmaal, rettet til hele Folket, om der gives en dansk Nationalitet og dansk Nationalære eller ikke, og hævdede, at det var umuligt, at nogen dansk Folkerepræsentation ved formelle Betænkeligheder skulde kunne lade sig afholde fra at antage sig en Sag, i hvilken det kom an paa Folkets højeste og helligste Goder, eller at en saadan i et Nødstilfælde som det foreliggende skulde være ubeføjet til at opfordre Statens Overhoved til Beskyttelse af hine Goder. Udvalgs Nedsættelse besluttedes da ogsaa med 53 Stemmer mod 11, og Lehmann blev Medlem deraf. Udvalget kom til den Beslutning at anbefale Andragendet; men, som venteligt var efter dets brogede Sammensætning, var den afgivne Betænkning ikke saa djærv og uforbeholden og heller ikke saa omfattende og righoldig som de jydske Stænders. Men der bødedes paa denne Mangel af en Mand, som i den her omtalte Sag bærer Palmen for Alle, og denne Mand var Clausen. I et udførligt, dybtgaaende og alvorsfuldt Foredrag, som han fra Formandssædet holdt ved Sagens anden Behandling, fik han sagt Alt, hvad der fattedes Betænkningen, sagt Alt i saa bogstavelig Forstand, at der ikke var Noget for Andre at føje til. Det blev siden sagt, at den Dag bruste Folkeaandens mægtige Vingeslag gjennem Salen, og den viste sin fulde Styrke, saa dens mange vanslægtede Sønner ikke vovede at kny, og hint Foredrag var visselig ikke uden rig Andel i, at Sagen ved den endelige Afstemning gik enstemmig igjennem.

I sine Følger endnu betydningsfuldere blev det Andragende, som Algreen-Ussing indbragte om Midler til at betrygge den i de senere Aar anfægtede Statsenhed. Ogsaa i denne Sag blev Lehmann Medlem af Udvalget, hvis Betænkning gik ud paa at anbefale Forsamlingen Indgivelsen af et Andragende om, at Kongen paa en højtidelig Maade vilde bringe til almindelig Kundskab, at hele den danske Stat gaar i udelelig Arv efter Kongelovens Arveregler, og træffe de fornødne Foranstaltninger til for Eftertiden at standse ethvert Foretagende fra Undersaatternes Side, der maatte gaa ud paa at løsne denne Forbindelse. Lehmann kunde selvfølgelig efter sit hele Standpunkt ikke være uenig i denne Indstilling. Men da det forekom ham, at dens Begrundelse indeholdt den Forudsætning, at der bestod ikke alene samme Arvefølge for Danmark med Sønderjylland paa den ene og de tydske Forbundslande paa den anden Side, men ogsaa en egenlig Statsenhed mellem disse uensartede Bestanddele, ansaa han det for rettest at ledsage Betænkningen med en særlig Begrundelse. Han betonede heri stærkt, at han fuldstændig tiltraadte det øvrige Udvalgs Formening om, at den Enhed mellem Statsdelene, der fulgte af fælles Arvefølge, var retlig begrundet, og ønskede Forbindelsen styrket ved et saa omfattende Fællesskab, som kunde bestaa med den nationale og statsretlige Forskjel, men at han derimod ikke var i Stand til at underskrive Noget, der, om endog kun middelbart, indeholdt en Anerkjendelse af en virkelig Statsenhed mellem hans nordiske Fædreland, det uafhængige Danmark, og de tydske Forbundslande Holsten og Lauenborg. Thi „ligesom det er utænkeligt" — skrev han — „at udrive Holsten og Lauenborg af Tydskland og det tydske Forbund, saaledes vilde Danmark, hvis det med dem skulde udgjøre en virkelig Statsenhed, nødvendigvis saaledes blive draget ind i den hele tydske Politik og øvrige tydske Udvikling, at det tilsidst maatte hjemfalde til det tydske Forbund og saaledes vilde forlise ikke blot sin gjennem alle Skæbnens haarde Tilskikkelser hidtil frelste Selvstændighed, men ogsaa ethvert

Haab om en højere national Udvikling og historisk Betydning navnlig gjennem en nøjere aandig og politisk Tilknytning til det øvrige skandinaviske Norden." Dette var unægtelig en saa uforbeholden og frejdig Udfolden af Ejderfanen, at Alle de, der endnu trods Tidens utvetydige Tegn følte sig hendragne til den gamle fordærvelige Politik gjennem det danske Sønderjylland at ville fastholde det tydske Holsten, traadte i Skranken mod Lehmann. Hvad der blev anført imod ham, er velbekjendt for Enhver, der er, om end nok saa lidt, fortrolig med vor nyere Historie, thi det var det Samme, der senere lige indtil 1864 blev anført for Hævdelsen af den saakaldte „Helstat". Det lod sig Altsammen føre tilbage til en nærmere eller fjernere Omskrivning af den kongelige Kommissarius Ørsteds Ord: „Forbindelsen med det tydske Forbund forstyrrer aldeles ikke Statsenheden. Tydskland er ikke en Forbundsstat, men et Statsforbund, og det er saa langt fra, at dette Forbund ophæver de enkelte Staters og Statsoverhoveders Uafhængighed, at det just er en Forudsætning for Indlemmelse i Forbundet at være en uafhængig Fyrste." I sin Optræden mod denne Modstand lagde Lehmann saa lidt Fingrene imellem, at han flere Gange satte Formanden i Forlegenhed, og at Kommissarius ytrede Tvivl om, hvorvidt han vilde kunne lade Lehmanns Foredrag optage i Stændertidenden. Det lykkedes imidlertid ikke denne at sætte sine Ønsker med Hensyn til Betænkningens Affattelse igjennem. Ved Afstemningen fik ikke engang Indstillingens Slutning om, at der maatte træffes Foranstaltninger til at standse enhver Modstand mod Statsenheden, Lov til at blive staaende, hvorimod Resten gik igjennem med 59 Stemmer mod 2.

Blandt de øvrige Sager, i hvilke Lehmann blev Medlem af Udvalg, staar Godsejer Tuteins mærkelige Andragende om en saadan forandret Ordning og Sammensætning af Statsraadet, at deraf kunde fremgaa et kraftigt, med Folket og dets Udvalgte samstemmende Ministerium, i nøje Sammenhæng med de nysberørte Anliggender. Idet Forslagstilleren

til Godtgjørelse af, at den dagjældende Ordning af den antydede øverste Statsmyndighed ikke var fyldestgjørende, og at det var nødvendigt at søge udvirket en saadan Forandring i det Bestaaende, at Ansvarligheden kunde komme til sin Ret og Statsraadets Medlemmer ikke altid henskyde sig under den enevældige Konge — paaberaabte sig den gjennemgaaende og stedse tiltagende Uoverensstemmelse mellem Regering og Folk, fremhævede han i saa Henseende ikke alene Finanssagen, Pressens Forhold, Spørgsmaalet om en Udvikling af Stænder-Indretningen i friere Retning, men først og fornemmelig netop den sønderjydske Sprogsag og den Kjendsgjerning, at statsopløsende Tilbøjeligheder og falske Lærdomme om Arvefølgen ustraffet fik Lov til at ytre og brede sig. Ogsaa dette Andragende fandt en kraftig Støtte i Lehmanns Veltalenhed, men det nedsatte Udvalg fik ikke afgivet sin Betænkning inden Samlingens Slutning.

Forfatnings-Spørgsmaalet blev ikke umiddelbart berørt i Roskilde Stænder 1844, netop fordi alle Tanker og alle Kræfter samlede sig om den nationale Opgave. Derimod blev der rig Lejlighed til at sysselsætte sig med det, der baade med Hensyn til Frihedens og til den nationale Sag var Folkets bedste og fast eneste Vaaben, Pressen og dens Forhold. Ogsaa til de 1842 forsamlede Stænder var der fra Trykkefriheds-Selskabet indkommet Andragender om Lempelser i de bestaaende Indskrænkninger af Pressefriheden, uden at det imidlertid i nogen af Forsamlingerne kom til endelig Behandling af Sagen. Ikke desto mindre havde Kongen den 8de Maj 1844 befalet Kancelliet at underkaste den gjældende Presselovgivning et Gjennemsyn og udarbejde Forslag til en ny Lov om dette Emne. Kongen havde vel ved denne Lejlighed paany vedkjendt sig, at han ansaa Trykkefriheden for det virksomste Middel til Oplysnings Udbredelse; men han erklærede tillige, at Erfaring havde lært ham, at den bestaaende Lovgivning ikke afgav et tilstrækkeligt Værn mod en ildesindet Presse, naar den satte sig til Formaal at løsne Baandet mellem Konge og Folk eller sætte Tvedragt saavel mellem

Statsdelene som mellem de forskjellige Borgerklasser indbyrdes. Der var saaledes ikke Anledning til at haabe paa noget stort Udbytte for Pressefriheden af det nye Lovarbejde, og da det saa Lyset, viste det sig, at det vel gik ud paa at ophæve den titomtalte Plakat af 1810 tilligemed Forbudet mod navnløs Skribentvirksomhed og derhos indeholdt adskillige Lempelser dels i den urimelige Anordning mod Rygters Udbredelse dels i de gjældende Bestemmelser om Censur for domfældte Forfattere, men at det paa den anden Side indeholdt det nye Tryk paa Pressen, at Udgivelsen af Tidsskrifter og Blade betingedes af, at der som Sikkerhed stilledes en efter vore Forhold meget betydelig Sum Penge, ligesom det indførte en Række nye Presseforseelser og stillede Begrebet af flere ældre paa en for Ytringsfriheden meget farlig Maade. I Viborg Stænderforsamling havde derfor det til Drøftelse af Lovforslaget nedsatte Udvalg udtalt den Anskuelse, at dette langtfra indrømmede den Trykkefrihed, som Nationen maatte siges at have Krav paa, men endog forværrede de Kaar, hvorunder Pressen hidtil havde været stillet, og derfor fraraadet dets Ophøjelse til Lov. Sagen kom dog ikke der til endelig Behandling; men Forsamlingen fik dog paa anden Maade atter denne Gang tilstrækkelig Lejlighed til som saadan at lægge sine Anskuelser om de bestaaende Presseforhold for Dagen. Professor Larsen havde nemlig indbragt en varm og indtrængende Besværing fra Schouw over Kancelliets Beslaglæggelser uden Lov og Dom, og uagtet Ørsted her i bogstavelig Forstand kæmpede for sin egen Sag med al den Dygtighed, der stod ham til Raadighed, havde Forsamlingen dog med 34 Stemmer mod 16 vedtaget en skarp Klage til Kongen over Kancelliets „ulovmedholdelige Fremfærd". — Begge de omhandlede Sager kom nu ogsaa paa Bane i den roskildske Forsamling. Medens Schouws Klage ikke naaede længere end til Afgivelsen af Betænkning fra det nedsatte Udvalg, der ikke kunde enes om en fælles Beslutning, lykkedes det her at tilendebringe Behandlingen af den nye Presselov. Lehmann havde i denne Sag den Tilfredsstillelse som Medlem

af Udvalget ikke at behøve at fjerne sig fra de øvrige Medlemmer eller at afgive nogen særlig Betænkning. Vel var han især levende overbevist om det Ubillige i Fastsættelsen af saa høje Sikkerhedssummer, som Forslaget opstillede; men han fandt det klogest at give efter saavel med Hensyn til dette som andre Punkter, forat der kunde opnaas fuldstændig Enighed i det, der for ham stod som Kjærnen i hele Sagen, Paastanden paa Ophævelsen af det foreløbige Gjennemsyn. Under Forhandlingerne hævdede han med stor Styrke den ene Gang efter den anden, at Ophævelsen af dette Gjennemsyn var Forudsætningen for den hele Udvalgs-Betænkning, og at, hvis Fordringen herom ikke indrømmedes, vilde den hele offenlige Drøftelse af Nationalitets- og Forfatnings-Spørgsmaalet enten fuldstændig standses eller kun finde sin Frelse deri, at Tingenes egen Fornuft og den historiske Udviklings Medfør er stærkere end Lovgiverens Vilje. Det lykkedes da ogsaa i denne Sag at komme til en enstemmig Beslutning, der — bortset fra en Masse Ændringer i Lovforslagets endelige Bestemmelser — gik ud paa at opstille Gjennemsynets Ophør som en Betingelse for Forsamlingens Tilslutning til Forslaget. Den Følelse af Pressefrihedens Værd, der gav sig Vidnesbyrd i denne Beslutning, prægede i det Hele ogsaa Forhandlingerne i Sagen, og Lehmann udtalte sin Glæde herover, ikke alene fordi han haabede, at de vilde udøve en forsonende Virkning paa Regering og Folk, men ogsaa for Forsamlingens egen Skyld, „fordi" — sagde han — „det ingenlunde er mig ligegyldigt, hvorledes de roskildske Stænder staa i den fornuftige offenlige Mening".

At Pressesagen i den af Kongerigets Stænderforsamlinger, der ellers havde Ord for at være tilbøjelig til endog alt for meget at holde igjen ligeoverfor Tidens Rørelser, enstemmig fik hint Udfald, gjorde et stærkt Indtryk, men mildnede langtfra strax Pressens Vilkaar. I Antallet af Beslaglæggelser uden Lov og Dom og af Tiltaler for virkelige eller formentlige Presseforseelser skete der ingen Formindskelse, og tilsidst slog Lynet ned endog paa den hidtil uangribelige Schouw. Et

Nummer af „Dansk Ugeskrift", der indeholdt en Artikel om de preussiske Forhold, blev beslaglagt af Politiet som formentlig stridende mod Plakaten af 1810. Beslaglæggelsen blev stadfæstet af Kancelliet, og Schouw tog sig dette saa nær, at han kort efter — i April 1846 — standsede den nu i 15 Aar fortsatte Udgivelse af hint fortrinlige Ugeskrift. For ikke senere at komme tilbage til Presseforholdene under Kristian VIII skulle vi endnu bemærke, at Stændernes Optræden for Trykkefriheden i 1844 dog ingenlunde blev ganske uden Frugt. Vel afviste Regeringen kort den viborgske Forsamlings Klage over Kancelliet med den Ytring, at samme var fundet „ugrundet"; men den 3dje Juni 1846 udkom der en Anordning, der, om den end snarere udvidede end indskrænkede Forbudet mod politiske Meddelelser i dertil uberettigede Blade, dog i alt Fald aabnede den hidtil savnede Adgang til, at formentlige Overtrædelser heraf undergaves Domstolenes Paakjendelse og derhos indskrænkede det foreløbige Gjennemsyn efter Plakaten af 1814 til Skrifter, der ikke udgjorde mere end 6 Ark.

— Billedet af de Rørelser, der i det Tidsrum, som her sysselsætter os, gik igjennem det danske Folk, og af Orla Lehmanns Forhold til disse, vil ikke blive fuldstændigt, naar vi ikke tillige omtale den nordiske Enhedstanke eller, som den i hine Dage i Almindelighed hed, Skandinavismen. Udviklingen af denne Tanke gik Haand i Haand med Udviklingen af den nationale Tanke i snevrere Forstand. Den blomstrede op samtidig med Bevidstheden om Sønderjyllands Karakter som et væsenlig dansk Land, med den rette Vurdering af Modersmaalets Bevarelse indenfor dets lovlige Grændser og af det nedarvede Fædrelands statsretlige Uafhængighed. Og jo stærkere en Samstemning og Tilslutning det statsopløsende Parti i Hertugdømmerne fandt i det store Tydskland, desto naturligere var det, at den Erkjendelse herhjemme blev mere levende, at vi i det svenske og norske Folk havde Stammefrænder, og at vi i dem maatte søge et i alt Fald aandeligt Rygstød. Den stan-

dinaviske Tanke fandt tidligst et almindeligere Udtryk i Møder mellem Naturforskere fra alle tre nordiske Riger, hvoraf det første holdtes 1839 i Gøteborg, det andet allerede Aaret efter i Kjøbenhavn, og omtrent samtidig i mindre Møder mellem Lunds og Kjøbenhavns Studenter. Men den fik et mægtigt Opsving, da 152 danske Studenter i Forening med deres Brødre fra Lund i Juni 1843 gjæstede Stockholm og Upsala og her fandt en begejstret Modtagelse. Naturforskermøderne havde ikke fundet nogen Hindring hos vor Regering. Men da Upsala-Toget 1843 havde vist, at en stor Del af den akademiske Ungdom var greben af den nordiske Enhedstanke, saa den i denne Tanke en ny Fare, der maatte besværges med de sædvanlige Vaaben. Allerede strax efter Studenternes Hjemkomst befaledes der Tiltale mod deres Fører paa hint Tog, Karl Ploug, for en Tale, han havde holdt i Kalmar. Og da der fra en Del af de hjemvendte Upsala-Farere var udgaaet Indbydelse til Dannelsen af et „skandinavisk Samfund" i Kjøbenhavn med det temmelig uskyldige Formaal at fremme det selskabelige og literære Samkvem mellem de nordiske Folk, nedlagde Kancelliet den 22de Juli Forbud mod Samfundet, og Kongen stadfæstede det.

Med det ovenfor meddelte Træk fra Orla Lehmanns Skoletid i Minde vil man let fatte, at han saa tidlig som Nogen følte sig mægtig greben af den nordiske Enhedstanke, og af det Foregaaende fremgaar det, at han allerede gjentagne Gange offenlig havde vedkjendt sig sine Følelser i den Henseende, saaledes baade i Indbydelsen til „Fædrelandet" og i Stænderforsamlingen 1842. Under Opholdet i Paris havde hans Sind særlig været optaget af denne Tanke, og for at gjøre Sit til at skaffe den Indgang i den europæiske Bevidsthed havde han til Optagelse i det udbredte franske Tidsskrift »Revue des deux mondes« skrevet en Afhandling om Norden og de nordiske Folk, som hans Venner imidlertid fraraadede ham at lade trykke, fordi Tiden endnu ikke syntes moden dertil. Umiddelbart efter hans Hjemkomst fra Italien finde vi ham i Forening med Clausen, Schouw, Hvidt, Hall, Monrad,

Madvig o. fl. som Deltager i det nye Forsøg, der gjordes paa at faa dannet en Forening til Fremme af samme Tanke ved Stiftelsen af „det skandinaviske Selskab". Mærkværdig nok kronedes dette nye Forsøg med Held, idet Regeringen ikke vovede at dræbe hint Selskab i Fødselen saaledes som dets Forgænger. Det fik vel — ligesom Trykkefriheds-Selskabet Aaret efter — et Tilhold om ikke at give sig af med Politik, saafremt det vilde undgaa Opløsning. Men uagtet dette Tilhold vanskelig lod sig følge efter Bogstaven og heller ikke blev det, bestod dog Selskabet uanfægtet i en Række af Aar og virkede ved Foredragsmøder, selskabelige Sammenkomster og Udgivelsen af Smaaskrifter for samme Formaal som det, der var opstillet for dets dødfødte Forgænger. Lehmann valgtes til Medlem af dets første Bestyrelse og gjenvalgtes baade 1845 og 1847.

Hvor livlig en Virksomhed Selskabet end i sine første Aaringer udfoldede, er det dog en Selvfølge, at dets Paavirkning ikkun kunde spores indenfor et forholdsvis snevrere Omraade. Men i 1845 indtraf en Begivenhed, der paa engang gav Skandinavismen her i Landet et hidtil neppe anet Opsving, det store nordiske Studentermøde, der afholdtes i Kjøbenhavn fra den 23de til den 28de Juni 1845, og hvor for første Gang Ungdommen fra alle Nordens fire Universiteter var repræsenteret. Der er noget vidunderlig Opløftende i, naar en hel Befolkning med eet Slag gribes af en stor historisk Tanke, og noget Saadant var det, der i hine sex Sommerdage foregik i Danmarks Hovedstad. Det var, som om Studenternes Jubel og Begejstring over den Tanke, der havde forenet dem, elektriserede hele Hovedstadens Befolkning og pludselig rev Bindet fra dens Ojne og lod den se, at de Gjæster, Stadens Volde indesluttede, og de Folk, hvis Blomst de var, ikke vare Fremmede, men Kjød af dens eget Kjød og Ben af dens egne Ben. Vi kunne ikke her indlade os paa en nærmere Udmaling af de enkelte Træk, der over hine Dage kastede et saa gyldent Skær, at det, hvor mange

Skuffelser end den skandinaviske Tanke senere har beredt os, i den blotte Tilskuers, end sige da i de umiddelbare Deltageres Sjæl ikke er blegnet endnu efter Fjerdedelen af et Aarhundredes Forløb. Vi skulle kun minde om, at det atter var Orla Lehmann, hvis glødende Hjertelag for alt Stort og Skjønt, og hvis veltalende Tunge fandt det fyldigste Udtryk for de Følelser, der i hine Dage besjælede Alle. Det var paa Mødets anden Dag, om Aftenen den 24de Juni, ved den storartede Fest i Kristiansborg Slots Ridehus, at Lehmann holdt den Tale for Nordens Enhed, der vistnok i Udtrykkets henrivende Skjønhed og i flammende Begejstring staar blandt det Ypperste af Alt, hvad han nogensinde har ydet som Taler, og som derfor ogsaa greb hans Tilhørere som intet Andet af, hvad der blev talt og sunget i hine festlige Dage.

„Det er med et frydefuldt Sind" — begyndte han — „med et jublende Hjerte, at jeg hilser denne festlige Stund; thi den kommer til mig som Fredens milde Due med det glade Budskab, at Tvedragtens og Vanheldets syndige Tid stunder til Ende, den kommer til mig som Vaarens Svale, der forkynder, at den lange Fimbulvinter, hvis kolde Dødsslummer rugede over Nordens Lande, flygter for Livets Lys og Livets Varme." Han paaviste, at Tanken om Nordens Enhed „er vor hele Histories inderste Sjæl og egenlige Indhold", er „den ledende Grundtanke i Nordens Liv, den Nordstjerne, som vel ofte kan tilhylles af Taager og Stormskyer, men om hvilken det ligefuldt er sandt: „nescit occasum" *). At denne Tanke saa længe havde ligget i Dvale, var kun, fordi Folkelivet selv havde ligget i Dvale, men neppe rejste det sig paany, før ogsaa Enhedstanken kom til Bevidsthed og til Orde. Var Tanken saaledes end gammel som Norden selv, saa hilsede han dog Øjeblikket som bringende noget Nyt, „thi det er et mægtigt Vidnesbyrd om, at vi omsider ere slaaede

*) ɔ: „Den kjender ingen Nedgang" (den svenske Nordstjerneordens Indskrift).

ind paa den rette Vej, idet vi ikke mere søge at grunde Nordens Enhed paa Vold og Undertrykkelse, men paa Frihed og Kjærlighed." Det var Erkjendelsen af, at der ad denne Vej skulde arbejdes for Maalet, som havde ført Gjæsterne hid, og det var helt naturligt, at denne Erkjendelse først havde grebet de Unge, som derfor ikke skulde lade sig anfægte af, at de kun vare de Unge. „De Gamle" — vedblev han — „ere ikke imod os; vi have jo Vidnerne rundt omkring os og midt iblandt os. Men vare de os imod, da skulde det ikke rokke min Tro. Jeg vilde da sige til de Gamle, at de skulle vandre i Ørkenen indtil den sidste iblandt dem, men vi skulle se vore Ønskers forjættede Land, og de Unge vil jeg minde om, at om et eller to Tiaar ligger vort Fædrelands Skæbne i vore Hænder. Da sidde vi i Kongernes og Folkenes Raad, da have vi vor anviste Gjerning, hver i sin Kreds, trindt om i alle Nordens Lande, da have vi alle Midler i Hænde til at fuldbyrde, hvad vi have sat os som vort Livs Opgave. Og blive vi da tro den store Sag, vi nu omfatte med Ungdommens begejstrede Kjærlighed, arbejde vi da hver paa sin Vis, hver med de Kræfter, der ere ham givne, og i den Livsstilling, der vorder ham til Del, for dens Fremgang og Sejr — da vil vort Liv have Indhold og Betydning, da vil vor Stræben bære rige og velsignede Frugter for vort store fælles Fædreland, det stolte herlige Norden. Det er det Løfte, jeg her aflægger i denne højtidelige Stund, og kræver Dem alle, saa mange de ere, til Vidne paa mine Ord. Og jeg spørger Dem alle, som her ere tilstede, jeg spørger Dem med al den Alvor, som fylder min Sjæl, og som lyser mig i Møde fra Deres Øjne, jeg spørger Dem, om De med os ville indgaa et saadant Fostbroderskab. Jeg spørger Dem, om dette Ja er mere end et begejstret Øjebliks flygtige Rus, om det er Deres inderste Sjæls dybeste Tanke og sanddru Udtryk, saa at det ikke skal henvisne, naar Livets møjsommelige Arbejde tungt sænker sig ned over Deres Isse, ikke henvejres, naar Modgangens Storme fare hen over Deres Hoveder. Jeg spørger Dem, om De vide, at et saadant Ja er et helligt Løfte, hvor-

med ingen ærlig Mand letsindigen tør lege, et helligt Løfte, hvorfor De sætte i Pant Deres Manddoms Ære og Deres Sjæls Fred. Nu saa spørger jeg Dem da, om De som ærlige Mænd ville holde, hvad De af et oprigtigt Hjerte have lovet, om De blive tro, tro indtil Enden, tro i Liv og i Død." Hele Rækken af disse Spørgsmaal besvaredes af den talrige Forsamling med tordnende Ja, og Bevægelsen naaede tilsidst en saadan Højde, at Taleren maatte holde inde. Idet han, da Stormen atter stilnede af, med en iøvrigt noget vel dristig Tankeforbindelse hentydede til det Øjeblik, da mere end et halvt Aarhundrede tilbage i Tiden de i Boldhuset i Versailles forsamlede Franskmænd svore at blive sammen, indtil de havde frelst deres Fædreland, fortsatte han: „Lover De, at vi ville holde sammen, indtil vi have frelst vort Fædreland? Veed De, at Deres Fædreland er ikke denne eller hin Egn, men det hele store skandinaviske Norden? De svare mig Ja — saa gaa da hen og hold Deres Ord! Udrust Deres Sjæl og bered Deres Sind til at fuldbyrde Deres Gjerning, først og fremmest i det, der nu ligger Dem nærmest, i Aandens og Videnskabens Verden, men ogsaa efterhaanden, som De føres ind i det praktiske Liv og kaldes til at deltage i dets Idræt, i Virkelighedens Rige!" — Da han havde sluttet, brusede Bifaldets Storm paany omkring ham, og den begejstrede Ungdom løftede ham efter svensk Skik paa sine Skuldre og bar ham saaledes i Triumf omkring i Salen. Ord føde ej altid Daad; men Lehmanns henrivende Ord hin Aften var visselig en Udsæd, der ikke var uden Andel i det Blod, svenske og norske Ynglinge tre Aar senere ofrede for Danmarks Sag paa Sønderjyllands Valpladser.

Desværre skulde ogsaa hine Ord efter Datids Vane faa et yderst nøgternt Efterspil. For sin Tale i Ridehuset blev nemlig Lehmann for anden Gang sat under Generalfiskalens Tiltale tilligemed Kapellan L. Helveg og Kandidat H. F. Poulsen i Anledning af deres ved samme Lejlighed holdte Taler for Finland og for Norge. For Lehmanns Vedkommende gik

Paastanden denne Gang ud paa Forbrydelse af hans Bestalling som Højesteretsadvokat „foruden anden efter Lovgivningen passende Straf". Men da den nyoprettede Kriminal- og Politiret endelig den 10de Februar 1846 fældte sin Dom i Sagen, under hvilken Lehmann med vanlig Dygtighed førte sit Forsvar, lød denne paa Frifindelse, dog med Idømmelse af Sagens Omkostninger. Og Regeringen, hvis Syn paa den nordiske Enhedstanke imidlertid turde være undergaaet nogen Forandring — hvad der i alt Fald syntes at aabenbare sig under Kong Oskars senere paafølgende Besøg i Kjøbenhavn — fandt sig ikke opfordret til at indbringe Sagen for Højesteret.

— Studentermødet i Kjøbenhavn og dets Jubel var i mere end een Henseende som en Oase i Ørkenen. Efterat Larmen af dets Festligheder havde tabt sig, stod Tiden der igjen med al sin Møje og Alvor, alle sine uopfyldte Krav, alle sine ildespaaende Varsler. Netop ved denne Tid var der tilmed kommet endnu et Gjæringsstof til de mange, som allerede var der i Forvejen. Den hele Bevægelse henimod politisk Frihed havde i lang Tid udelukkende gjennemtrængt Folkets dannede Mellemlag, eller hvad man med et fremmed Ord kalder „Intelligentsen", og særlig havde Landalmuen ganske staaet udenfor. Den Tid var nu kommet, da ogsaa Bondestanden inddroges med i Tidens Rørelser, om end baade Maaden, hvorpaa det skete, og det i alt Fald nærmeste Formaal var ikke lidet forskjelligt fra, hvad Tilfældet var hist. Det var ikke en ad Tænkningens Vej naaet Vurdering af en repræsentativ Forfatnings Goder, der kaldte den i Ilden, det var Ønskerne om Hartkornets lige Beskatning, om almindelig Værnepligt, om Hoveriets Afløsning og om Fæstevæsenets Overgang til Selvejendom. Og endda paa disse Omraader var det fra Først af mere enkelte udenfor Landalmuen staaende Mænds Bestræbelser end egne Anstrængelser, der bragte Bondespørgsmaalet frem paa Dagsordenen. Mere end noget Andet var det maaske det 1842 af Skomager J. A. Hansen og Skole-

lærer Rasmus Sørensen stiftede Blad „Almuevennen", der bragte de Forandringer i Landboforholdene, som fra Bondens Standpunkt maatte anses ønskelige, til almindelig Bevidsthed hos Standens egne Medlemmer og hævede deres Selvfølelse ligeoverfor Godsejerne. Aaret efter fratraadte R. Sørensen Redaktionen, men kun for paa idelige Omrejser ved det mundtlige Ord at paavirke Bondestanden i samme Retning som hidtil gjennem „Almuevennen", og i denne Gjerning fik han snart en endnu dygtigere Fælle i Husmand Peder Hansen af Lundby.

I Stænderne var det tidligst Drevsen og B. Christensen, der gjorde sig til Tolk for de Ønsker, der begyndte at gjære i Bondestanden, idet de i de roskildske Stænders Samling 1844 fremkom med Forslag om Nedsættelse af en Kommission med det Hverv at undersøge og gjøre Forslag om de Forhold og Vilkaar, under hvilke den danske Bondestand befandt sig. Dette Andragende fremhævede som sin Hensigt at virke til, at Bondestanden blev hævet „til virkelig Frihed og Lighed for Person, Ejendom og Virksomhed med Statens øvrige Borgere", og antydede netop som Formaal, der særlig kunde være Spørgsmaal om at faa gjennemført, Fremme af Selvejendom eller Arvefæste, Hartkornets Udjævning, Indførelse af almindelig Værnepligt, Forbud mod Oprettelse af Len og Stamhuse o. s. v. Forslagstillerne selv udtalte, at de ikke nærede stort Haab om, at Forsamlingen i sin daværende Sammensætning vilde paa en fyldestgjørende Maade tage sig af Sagen, men at de alligevel bragte denne frem af Hensyn til den mellem Landalmuen især paa Sjelland herskende bevægede og foruroligende Stemning. En saadan Udtalelse var nu visselig henset baade til Tid og Sted ikke nogen heldig Indledning til Sagens Drøftelse. Den havde utvivlsomt ogsaa sin ikke ubetydelige Andel med i at give Forhandlingerne det Præg af Lidenskab, hvormed de især fra Modstandernes Side førtes, og som naaede sit Toppunkt i en saadan Ytring som, „at Andragendet nedværdigede Forsamlingen, og at der deri fremsattes Grund-

sætninger, som, hvis de følges, vilde nedbryde al Ejendomsret." Forslagstillernes Tvivl om Sagens Fremme blev iøvrigt ikke gjort til Skamme, idet Andragendets Henvisning til Udvalg nægtedes med 36 Stemmer mod 26. Hermed var imidlertid Landbosagens Forhandling ikke endt. Der forelaa endnu Forsamlingen to af et Medlem indbragte Andragender fra Holbek Amt om Hartkornets lige Beskatning og om Selvejendoms Fremme. I Anledning af disse blev der dog nedsat Udvalg, hvis Betænkning imidlertid var stærkt præget af, at dens Forfattere delte den kongelige Kommissarius Ørsteds Betragtningsmaade af Andragenderne, hvis Tilblivelse han tillagde de „fule Folkeforførere", der rejste omkring og udbredte Misnøje blandt Bønderne. Den indstillede nemlig, at Kongen skulde udtale sit Mishag med den Retning, hvori Andragenderne gik, idet den dog anbefalede adskillige Reformer med Hensyn til de omhandlede Forhold. Især ved den endelige Behandling af denne Betænkning opblussede Kampen mellem Bondens Talsmænd og Aristokratiet igjen i hele sin Heftighed, og det var her, at Drevsen fandt sig foranlediget til at lægge de sidste paa Sinde den Ytring af en Gaardmand i Holbek Amt: „Gjøres der ikke Noget for Bondestanden, saa frygter jeg for, at Postelinet bliver slaaet itu." Orla Lehmann, der allerede under den indledende Behandling af Drevsens og Christensens Andragende havde støttet dette og med usædvanlig Besindighed søgt at slukke den Brand, det havde antændt, traadte under denne Forhandling i Skranken for Bonden med sin mægtige Veltalenhed. Med Grundighed og Maadehold søgte han at gjendrive den afgivne Betænknings snæverhjertede Syn paa Sagen og udtalte sig især med stor Varme for Selvejendoms Fremme ikke blot fra Bondestandens og Agerbrugets Standpunkt, men fornemmelig fra Statens som et Middel til at løfte Landalmuens bedste Bestanddele op i den egenlige Middelstand. Til den endelige Behandling stillede han ogsaa et Endringsforslag til Betænkningen, der gik ud paa, at Kongen ved en dertil beskikket Kommission vilde „lade undersøge,

hvorvidt der — forøvrigt uden at træde Ejendomsretten eller andre velerhvervede Rettigheder for nær — fra Statens Side ad Lovgivningens eller Forvaltningens Vej kunde gjøres Noget til at fremme og lette Fæstegodsets Overgang til Selvejendom eller i alt Fald til Arvefæste." Ændringen forkastedes imidlertid med 40 Stemmer mod 24, og ved sin Optræden opnaaede Lehmann nærmest kun at blive Skive med for alt det grove Skyts, som man fra Salens højre Side afskjød mod Christensen og Drevsen. Det gik i den Henseende endog saa vidt, at Formanden maatte kalde et af Forsamlingens højadelige Medlemmer til Orden for et altfor nærgaaende Udfald imod ham. Enden paa Sagen blev dog, at det med 34 Stemmer mod 30 vedtoges at indgive Andragende til Regeringen om Udjævning af Hartkornets ulige Beskatning mod fuld Erstatning til det hidtil skattefri Hartkorn, om Bortarvefæstning af Bøndergaardene paa Krongodserne og om Forbud mod, at der for Fremtiden oprettedes Len og Stamhuse paa saadanne Betingelser, at der lagdes Hindringer i Vejen for Bøndergodsets Afhændelse.

Ligesom Lehmann havde maattet dele den Medfart, Bondesagens Modstandere i Stænderne havde ladet vederfares Drevsen og Christensen, saaledes fik han ogsaa sin rigelige Andel med i de mangfoldige skriftlige og mundtlige Bevidnelser af Tak og Paaskjønnelse, som i den nærmeste Fremtid derefter fremkom fra Bondestanden rundt omkring i Landet for hine Mænds Holdning under Stænderforhandlingerne. Festmaaltider for og Adresser til dem vare imidlertid ikke de eneste Følger af hine lidenskabelige Ordvexlinger i Roskilde Stændersal. Det er umiskjendeligt, at den haardnakkede Modstand mod Forbedringer med Hensyn til Landboforholdene, som den højre Side af Salen havde røbet, vakte en dyb Misstemning og Bitterhed i Bondestanden, og det er neppe urigtigt, naar man har troet at turde paastaa, at det væsenlig var fra de omtalte Stænderforhandlinger, det maa hidledes, at ogsaa Bøndernes Ønsker kom til at gaa i Retning af en virkelig fri

Forfatning paa en langt mere demokratisk Grundvold end Stændernes. Misstemningen i Landbefolkningen skulde dog faa yderligere Tønder derved, at Regeringen ubetinget stillede sig paa dens Modstanderes Side og forsøgte paa ved Magtsprog at kue den allerede stedfindende Bevægelse. I Marts Maaned 1845 udstedte Kancelliet en Rundskrivelse til alle Amtmændene, hvori disse i Anledning af, at det var bragt i Erfaring, at R. Sørensen og P. Hansen rejste omkring for at ophidse og forlede Almuen til Indgivelse af falske Klagemaal m. v., opfordredes til at skaffe Visked i Sagen og træffe Foranstaltninger derimod. Dette var selvfølgelig Løsenet til en Hærskare af Forhører og Undersøgelser, der dog ikke bragte noget Ulovligt for Dagen. Længere hen paa Aaret forbødes det Sognefogderne at give sig af med at indsamle Underskrifter paa Adresser i Bondesagen. Da imidlertid Bønderne og deres Førere, blandt hvilke nu den forhenværende Skolelærer Gleerup indtog en sær fremtrædende Plads, ikke lode sig skræmme, men ved offenlige og private Møder og paa mangehaande andre Maader søgte at vinde yderligere Indgang for deres Anskuelser, greb Regeringen til det Yderste. Ved et Cirkulære fra Kancelliet af 8de November 1845 blev det under Paaberaabelse af det herskende Røre i Landbostanden foreskrevet, at Afholdelse af Forsamlinger paa Landet til Drøftelse af Bondens Retsforhold for Fremtiden skulde være betinget af forud indhentet Tilladelse fra vedkommende Politimester, af hvis Skjøn Tilladelsens Meddelelse afhang, og som tilmed selv skulde overvære Forsamlingen, ligesom det ubetinget forbødes, at saadanne Forsamlinger afholdtes i Kjøbstæderne, eller at de besøgtes af Andre end Beboerne i det paagjældende Sogn. Dette Cirkulære vakte en hel Storm. Den frisindede Del af Hovedstadens Dagspresse, af hvilken særlig „Fædrelandet“ allerede tidligere havde aabnet sine Spalter for Bondesagen, brød enstemmig Staven derover, og selv den maadeholdne Schouw traadte tilsidst i sit „Dansk Ugeskrift“ op imod det forhadte Cirkulære.

Kun faa Uger efter, at dette var udkommet, indfandt der sig i Hovedstaden en Sendelse af Bønder for at overbringe Kongen en Adresse, som var underskreven af over 9000 af deres Standsfæller, og hvori der androges paa Iværksættelsen af de Landbo-Foranstaltninger, der stode paa Dagsordenen blandt disse. Sendebudene søgte Adgang til Kongen, der afslog at modtage dem og henviste dem til sin Kabinetssekretær. En Del Medborgere med Drevsen og Christensen i Spidsen udstedte Indbydelse til ved et Festmaaltid paa den kongelige Skydebane at vise Adressens Overbringere deres Samstemning. Men selv ligeoverfor en saadan Plan og midt i Hovedstaden spøgede Cirkulæret. Efter forskjellige Gjenvordigheder fra Politiets Side kom Maaltidet vel i Stand. Men det aabnedes med Oplæsningen af en Skrivelse fra Politidirektøren, hvorved Indbyderne gjordes ansvarlige for, at Intet forefaldt, som kunde stride mod Cirkulærets Bestemmelser — ikke at tale om, at Politiet beslaglagde en til Festen skreven Sang, saa den ikke kom til Afsyngelse. Ved denne Fest var det overdraget Lehmann at udbringe Skaalen for Bondestanden. Han udførte dette Hverv med Værdighed, Takt og Besindighed; han steg ikke ned til dem, hans Tale særlig var rettet til, men søgte at drage dem op til sig. Han vedkjendte sig atter her den Overbevisning, at Selvejendoms Gjennemførelse var i højeste Grad vigtig „ikke blot for Agerbrugets Udvikling og Landets Rigdom, men fremfor Alt for Folkets Fremgang i Uafhængighed og Oplysning“, og udtalte, at det maatte komme dertil, at Lovgivningen tog Sagen i sin Haand. Men han lagde tillige Bønderne indstændig paa Hjerte at nytte hver Lejlighed, der frembød sig, til i det Enkelte at vinde Selvejendom, idet „enhver Tomme Land, som vindes for Friheden, er en Sejr for den gode Sag.“ Betegnende nok for hans hele politiske Standpunkt henvendte han dog fremfor Alt Bøndernes Opmærksomhed paa Erhvervelsen af almindelig Værnepligt. „Jeg veed saa godt som Nogen“ — sagde han — „at et Kancelli-Cirkulære ikke er en Lov, og jeg har den faste

Fortrøstning, at dette sidste snart vil have udcirkuleret"; men Spørgsmaalet om almindelig Værnepligt og Arbejdet herfor faldt ikke ind under Cirkulæret, og det kunde Bønderne altsaa uhindret kaste sig over. Hvad de overhovedet skulde opnaa, det vilde de, saaledes som Sagerne nu stode, naa ikke ved Andres Formynderskab, men ved egen Anstrængelse i deres Ansigts Sved. Herover skulde de dog ikke sørge; thi vare de voxede ud af Umyndigheds-Tilstanden, maatte de ogsaa „føle Mandens Stolthed, der ved egen Kraft vil bygge sin Velfærds Hus", og havde de mindste Forstand paa Livet, da vidste de ogsaa, at „kun hvad der er surt erhvervet, det skattes højt, forsvares mandig og bruges godt".

Vi skulle iøvrigt ikke her dvæle ved de Plagerier fra Politiøvrighedernes Side, hvortil Bonde-Cirkulæret gav Anledning, eller ved de mange Vidnesbyrd om den bitre Stemning, det havde vakt hos dem, imod hvem det nærmest var rettet. Den kraftigste og mest virkende Modforanstaltning, der blev truffen, var vel ikke nærmest foranlediget ved Cirkulæret, idet Spiren dertil kan føres tilbage til Dagen før sammes Udstedelse, men fik i alt Fald ved dette en Styrke og Udbredelse, hvortil der ellers vilde have været krævet meget længere Tid. Vi sigte til den Forening, der senere fik en saa mægtig politisk Betydning, Bondevennernes Selskab. Allerede den 7de November 1845 var der fra Bevægelsens Brændpunkt, Holbek Amt, udgaaet en Opfordring til Drevsen og Christensen om at stille sig i Spidsen for Dannelsen af en hele Landet omfattende Landboforening med det Hverv at arbejde for Bondestandens fuldstændige Ligeberettigelse med de andre Samfundsklasser. I December udgik den almindelige Indbydelse til Indtrædelse i den paatænkte Forening, og den 5te Maj 1846 dannedes denne under en Bestyrelse, der foruden de nysnævnte tvende Mænd bl. A. ogsaa talte Lehmann, Tscherning og Gleerup i sin Midte. Omtrent samtidig hermed ophævedes pludselig det berygtede Cirkulære ved en kongelig Befaling af 12te Maj. Hermed gjordes der vel ikke Ende paa Bonde-

bevægelsen, som tvertimod efter at have organiseret sig i hint Selskab optraadte mere bevidst og kraftig end nogensinde før, men tildels dog paa den Bitterhed, som den ophævede Foranstaltning havde spredt over Sindene.

For Fuldstændigheds Skyld skulle vi iøvrigt bemærke, at Bonde-Cirkulæret ikke lodes uomtalt i den nærmest paafølgende roskildske Stænderforsamling. Der indbragtes en med talrige Underskrifter bedækket Besværing over Kancelliet i Anledning af hin Foranstaltning, over hvilken der nedsattes et Udvalg, hvoraf ogsaa Lehmann blev Medlem. Medens Flertallet i Udvalget kom til den Beslutning at tilraade Forsamlingen ikke at foretage Noget i Anledning af Besværingen, hævdede han med Styrke, at Forenings- og Forsamlings-Frihed maatte anses hjemlet det danske Folk ved Retsfædvane, og foreslog Forsamlingen at andrage paa, at ingen Indskrænkning i denne Frihed for Fremtiden skete uden ad Lovgivningsvejen, ligesom ogsaa paa Ophævelsen af de enkelte særlige Forbud eller andre indskrænkende Foranstaltninger, der endnu bestode som Følger af Cirkulæret, efterat dette selv var bortfaldet. Sagen kom ikke til endelig Behandling i Salen; men det var dog nærmest som en Anerkjendelse af Lehmanns Optræden ved denne Lejlighed, at der endnu engang, i December 1846, til Ære for ham og Drevsen blev foranstaltet en Bondefest paa Skydebanen ved Kjøbenhavn, hvor der som Gave fra danske Bønder overraktes ham en Sølvpokal.

— Det var saare heldigt, at den Spænding, som Bonde-Cirkulæret havde skabt, mildnedes, thi paa andet Hold vare Forholdene af den Beskaffenhed, at Enighed i det Indre var mere nødvendig end nogensinde. Allerede i de 1844 forsamlede sønderjydske Stænder havde de statsopløsende Tilbøjeligheder givet sig Luft i saadanne Andragender som, at der maatte tilstaas „de forenede Hertugdømmer Schleswig-Holstein“ en fælles Forfatning og Folkerepræsentation, at deres Pengevæsen maatte adskilles fra Kongerigets o. s. fr. Endnu

tydeligere aabenbarede de sig dog i den samme Efteraar afholdte holstenske Stænderforsamling. Saasnart man her fik Nys om Ussings ovenomtalte Andragende angaaende Udstedelsen af en offenlig Erklæring om Arvefølgen, og inden der i Roskilde endnu var taget nogen Beslutning i saa Henseende, rejstes der i Itzeho en sand Storm af Forbitrelse. Den endte med Vedtagelsen af en Erklæring til Kongen, som uden Omsvøb opstillede det schleswigholsteinske Partis tre Hovedgrundsætninger: Hertugdømmerne ere selvstændige Stater, i Hertugdømmerne hersker alene Mandsstammen, Hertugdømmerne ere fast med hinanden forbundne Stater.

Det er en Selvfølge, at denne hensynsløse Frækhed gjorde et dybt Indtryk paa det danske Folk, og da Kongerigets Stænder ikke vare samlede, paatoge Kjøbenhavns Borgerrepræsentanter sig det Hverv i en Adresse til Kongen at tolke deres Landsmænds Følelser i hin Anledning. Den 10de April 1845 overbragte deres graanede Formand L. N. Hvidt i Kristian VIII.s Forværelse paa Amalienborg denne Adresse, hvori Kongens Opmærksomhed henledes paa det Farefulde i en Tilstand, hvor en Erklæring som de holstenske Stænders turde voves offenlig fremsat, og opfordrede ham alvorlig og indstændig til at træde op imod det schleswigholsteinske Uvæsen. I det danske Folks Navn erklæredes der, at dette aldrig vilde taale, at Sønderjylland fravristedes Danmark, og der tilsagdes Kongen, at Nationen var rede til ethvert Offer for at støtte ham i Bestræbelsen for at hævde Rigets Ære og Ukrænkelighed. Denne Adresse, der fandt levende Paaskjønnelse blandt Kjøbenhavns Befolkning, vidnede tilstrækkelig om, at man begyndte at faa Øje for, hvortil den schleswigholsteinske Bevægelse kunde føre, om end neppe Nogen endnu anede, at det Øjeblik, da hint Løfte om Beredvillighed til at bringe de tungeste Ofre for Fædrelandets ukrænkede Bestaaen skulde indløses, kun laa tre Aar frem i Tiden. I sit Svar paa Adressen erklærede Kongen vel, at han kun modtog den som en Udtalelse af de enkelte Underskriveres personlige Følelser. Ikke desto mindre var

det dog i hans hele Holdning at spore, at ogsaa han endelig begyndte at faa Øje for, hvem af hans Undersaatter det var, han skulde frygte, og hvem han skulde støtte sig til. Eet var under alle Omstændigheder blevet ham klart, at der maatte gjøres et højtideligt Skridt i Statsenhedens Interesse, og efter omstændelige og grundige Undersøgelser og Overvejelser kom da det bekjendte aabne Brev af 8de Juli 1846. Det erklærede, at Kongelovens Arvefølge utvivlsomt omfattede Sønderjylland, og at det var Kongens og hans Efterfølgeres Pligt og Kald at opretholde Kronens Ret til denne med Danmark uadskillelig forbundne Landsdel, at der med Hensyn til enkelte Dele af Holsten var Forhold tilstede, som hindrede ham i med samme Bestemthed at ytre sig om Arvefølgen der, men at hans Stræben skulde være rettet paa at fjerne disse Hindringer.

Det aabne Brev vakte en fnysende Harme i hele den schleswigholsteinske Lejr, og det kom paa flere Steder i Hertugdømmerne til truende Tumulter. Indsigelser mod dets baade historisk og retlig saa utvivlsomme Erklæring om Arveretten til Sønderjylland indløb der i Mængde, deriblandt ogsaa fra Hertugen af Augustenborg, som nu, paa engang brydende det Rænkespil, hvormed han hidtil havde bedaaret sin kongelige Svoger, nedlagde Indsigelse ikke alene hos denne, men endog hos den tydske Forbundsdag. I hele Tydskland, hvis formaaende Blade allerede gjennem en lang Aarrække væsenlig for augustenborgske Penge havde optaget spidsfindige og løgnagtige Artikler om Forholdene i Hertugdømmerne og derved efterhaanden hos Befolkningen skabt et lidenskabeligt Had mod Danmark, sluttede Landdage og Stænderforsamlinger sig til disse Indsigelser, ja selv den tydske Forbundsdag, der 23 Aar i Forvejen havde erklæret Sønderjylland sig aldeles uvedkommende, inddrog nu dette danske Landskabs Forhold i sine Forhandlinger. Hele denne Storm havde dog i alt Fald een god Følge. Nu endelig fik nemlig Prins Frederik af Noer Afsked fra alle sine højtbetroede Stillinger. Grev Josef Reventlow-Criminil og sex Medlemmer af Fællesregeringen paa Gottorp

delte Skæbne med ham. L. N. Scheel blev Præsident i denne og Grev Karl Moltke i det saakaldte slesvigholstenske Kancelli i Kjøbenhavn, begge Holstenere, men Kongen tro. I de holstenske Stænder, der sammentraadte Ugedagen efter det aabne Brevs Udstedelse, blev det tilkjendegivet, at Regeringen ikke vilde modtage noget Andragende, der gik paatvers af hint Aktstykke. Forsamlingen vedtog ikke desmindre en bestemt Indsigelse derimod og besluttede, da Kommissarius vægrede sig ved at modtage den, at indsende samme til den tydske Forbundsdag. Derefter gik Medlemmerne fra hinanden, saa at der ikke stod Andet tilbage for Regeringen end at opløse Forsamlingen, hvad der skete i Midten af den paafølgende Maaned. Omtrent paa samme Vis gik det med den i Oktober sammentraadte sønderjydske Stænderforsamling. Ogsaa den skiltes ad i fuldstændig oprørsk Holdning og opløstes i Begyndelsen af December.

Paa denne Side af Kongeaaen var man vel tilfreds med, at Regeringen endelig havde besluttet sig til at gjøre et Skridt til Fordel for den saa haardt anfægtede Statsenhed; men man følte med Bekymring, at Regeringen i Maaden, hvorpaa det var gjennemført, røbede sin vanlige Slaphed og Halvhed. Thi ikke nok med, at det aabne Brev selv indeholdt den uheldige Udtalelse, at det ikke var Hensigten at gjøre nogen Forandring i den bestaaende Forbindelse mellem Sønderjylland og Holsten, saa besvarede Kongen den 18de September Schleswigholsteinernes næsten oprørske Holdning ligeoverfor hint Brev med en yderligere Forsikring i samme Retning. Og Dagen forud lod han ved Forbundsdagen i Frankfurt afgive en Erklæring, hvori han i Anledning af Klagen fra de holstenske Stænder indlod sig paa en Forklaring af Sønderjyllands Forhold til Holsten i Stedet for fuldstændig at afvise enhver Indblanding af Forbundet i dette Lands Anliggender, og han gav herved dette et kun altfor velkomment Paaskud til at anstille sig, som om det havde en Ret til at tale med om Sønderjylland. De Begivenheder, der godtgjorde et aabent Brud mellem Kristian VIII og hans Svogre, bleve vel ogsaa af Kongens tro Under-

saatter hilsede med Glæde; men i Glæden var der dog en bange Anelse om, at Bruddet var kommet for sent, og at den Sæd, som hine Mænd og deres Hjælpere havde udsaaet, vilde komme til at bære blodig Frugt. Stemningen var i det Hele fortrykt og bekymret hos dem, der virkelig havde Sind og Sands for Andet end Døgnets Glæder eller det daglige Brød. Fuld Fortrøstning til Kristian VIII lod sig ikke fremkalde; thi var end Bindet blevet revet ham fra Øjnene for de schleswigholsteinske Rænker, saa forsmaaede han dog tillidsfuldt og helt at kaste sig i det trofaste danske Folks Arme og var endnu bestandig kun altfor tilbøjelig til i enhver varm og livskraftig Ytring af Fædrelandskjærligbeden kun at se en Overskridelse af „Kompetencen". Med en vis Længsel begyndte man derfor at se ud over hans Regeringstid, ud imod den, der engang skulde afløse ham paa Thronen, og hos hvem man, hvor ubekjendt han iøvrigt var de Fleste, dog forudsatte et virkelig dansk Hjertelag. Man følte, at Stænder-Indretningen havde udspillet sin Rolle og ikke længer var et Middel til at bøde paa Tidens Brøst; derfor fejrede man heller ikke mere Aarsdagen for dens Indstiftelse. Men klamrede sig med større Iver end nogensinde til Tanken om, at fuldstændig politisk Frihed dog maaske var det eneste Middel, der formaaede at løse Forvirringeu.

— Tilhører nu vel end Et og Andet i de Stemninger, vi her have antydet, ligesom ogsaa enkelte af de Begivenheder, der skabte dem, en lidt senere Tid, saa har man dog i det Anførte et Bidrag til Bedømmelsen af Tilstanden, som den var, da Stænderne i Roskilde traadte sammen den 15de Juli 1846 samtidig med Forsamlingen i Itzeho. Hvad der allerede tidligere havde været Tegn til, var i denne Samling umiskjendeligt, at Flere af dem, der i sin Tid havde staaet nærmest om den politiske Friheds Banner, nu havde trukket sig bort, vare overfløjede af Bevægelsen og havde stillet sig i deres Række, der ved alle Lejligheder holdt igjen. Det gjaldt saaledes baade David og Ussing, det gjaldt ogsaa Bang, der i Mellemtiden

var bleven Medlem af Rentekammeret og nu afløste Ørsted som kongelig Kommissarius. Gjennem hans Mund modtog Forsamlingen Bud og Hilsen fra Kongen om, at denne ventede, at Stænderne ikke vilde indlade sig paa Anliggender, der vedkom andre Statsdele og altsaa laa udenfor deres Omraade, ledsaget af en Tilrettevisning for, hvad der i formentlig Modstrid hermed var fremkommet i den sidste Samling. Professor Clausen, der indtog Formandssædet, værnede imidlertid i en kraftig Udtalelse om Forsamlingens Ret til at ytre sig om saadanne almindelige Anliggender, ved hvilke den enkelte Statsdels Interesse ikke kunde skilles fra det Heles, og uagtet al anden Meningsforskjel mellem Forsamlingens Medlemmer blev denne Erklæring enstemmig tiltraadt. Men Spaltningen skulde snart vise sig.

Inden Forsamlingens Sammentræden var det paa et Møde mellem Orla Lehmann og forskjellige jydske Stændermedlemmer, der tilhørte Frihedspartiet eller, som det nu med Føje kunde hedde, det „national-liberale" Parti, blevet vedtaget paany at rejse Spørgsmaalet om en fri Forfatnings Indførelse og at gjøre det i Forbindelse med Spørgsmaalet om Forholdet mellem de forskjellige Statsdele. Idet Lehmann paatog sig at bringe denne Sag frem i Østifternes Stænder, gjorde han et Skridt, langt alvorligere end noget af de tvende, der tidligere havde bragt ham en offenlig Tiltale paa Halsen. Men han gjorde det med en inderlig Overbevisning om, at det for det faretruede Fædrelands Frelse maatte gjøres uden Hensyn til de mulige Følger for ham personlig. Allerede i Forsamlingens andet Møde indbragte han sit Forslag, der gik ud paa, at Forsamlingen skulde indgaa med Andragende om følgende tre Punkter. For det Første, at Kongen i Gjerning vilde sikre den uadskillelige Forbindelse mellem Sønderjylland og det øvrige danske Rige, der nys havde fundet sin Stadfæstelse i det aabne Brev, ved at træffe Foranstaltninger til at udvikle hin Landsdels provindsielle Selvstændighed i et saa stort Omfang, som det uden Afbræk for Rigets

Enhed var muligt. Dernæst, at der snarest mulig maatte sammenkaldes en for Øerne, Nørre- og Sønderjylland fælles grundlovgivende Rigsforsamling i Kjøbenhavn, valgt efter de for Stænderne gjældende Bestemmelser, dog med fri Valgbarhed, og til denne Forsamlings Overvejelse og Beslutning forelægges et Udkast til en fri Forfatning, der kunde „betrygge Staten en kraftig og folkelig Regering ved at knytte Kronens Virksomhed til et Ministeriums Ansvarlighed og ved at indrømme en af en frisindet Valglov, der gjør Valgretten uafhængig af Standsadskillelser og Valgbarheden fri, fremgaaet Folkerepræsentation besluttende Medvirkning ved Lovgivningen og ved Skatternes og Statsudgifternes Bestemmelse." Endelig, at Kongen, saasnart Arveforholdene i Holsten vare ordnede, vilde enes med Holsten, Lauenborg og det tydske Forbund om den Maade, hvorpaa de to nævnte Hertugdømmer kunde ønske at slutte sig til det danske Riges Statsforfatning og Statsforvaltning, hvorom en Lov derefter vilde være at forelægge Danmarks tilkommende Rigsdag, „som stedse vil være rede til at indgaa i ethvert Fællesskab med Hensyn til Institutioner, Love og Statsstyrelse, som kunde bestaa med det danske Riges Selvstændighed som en af det tydske Forbund uafhængig Stat og med Nationens Velfærd som en væsenlig nordisk Folkestamme."

I den skriftlige Begrundelse af dette Forslag hentydede Lehmann til, at det, efterat Arvespørgsmaalet nu var afgjort, maatte anses som en uafviselig Nødvendighed at gjenoptage Forfatningssagen, hvis heldige Løsning i Kristian VIII.s Levetid var Danmarks højeste Velfærdsanliggende, og at ligesom en Udsættelse af denne Sags lovlige og fredelige Ordning kunde medføre ubodelig Skade for Kronen og Riget, saaledes maatte hin Nødvendighed især være indlysende, efterat det belejlige Øjeblik til en mæglende Overgang var gaaet ubenyttet forbi, idet jo Regeringen havde ladet sit eget Forslag om Stænderkomiteer falde. Hele den senere Tids Historie havde kun altfor tydelig godtgjort, hvor lidet betrygget Danmarks

offenlige Retstilstand var, og hvor lidet en Regering formaaede for det almene Vel, naar den ikke hvilede paa en gjennem en egenlig Nationalrepræsentation udtalt Folkevilje. Forfatningssagen kunde imidlertid ikke drøftes uden i Forbindelse med Spørgsmaalet om det indbyrdes statsretlige Forhold mellem de forskjellige Landsdele, og det ikke blot fordi det Forviklede i dette Spørgsmaal altid paaberaabtes som Hindring for en Forfatning, men fordi det netop afgav den vægtigste Grund for dennes paatrængende Nødvendighed. I saa Henseende maatte det nu fastholdes, at den Modsætning, det aabne Brev opstillede mellem Sønderjylland og Holsten, krævede en forskjellig Behandling af begge disse Statsdele. „Danmark kan aldrig faa en Forfatning uden i Forening med Slesvig, thi det vilde være det samme som den uigjenkaldelige Opgivelse af en Tredjedel af det danske Rige, og dets uadskillelige Forbindelse med Slesvig kan aldrig virkelig sikres ved en blot allerhøjeste Erklæring, men kun derved, at denne statsretlige Enhed besegles ved en fælles Forfatning. Men omvendt kan Danmark ikke erholde en Forfatning sammen med Slesvig, saalænge som den Selvstændighed, som Kongen hidtil har anerkjendt og nu atter har lovet samme, og som mig vitterlig aldrig fra dansk Side er bleven bestridt, nemlig dets med den virkelige Statsenhed forenelige provindsielle Selvstændighed, gjøres til en Sandhed.“ Hvad Holsten angaar, haabede han, det vilde lykkes Kongen at afværge en saadan Forargelse og Ulykke, som dets Udstykning mellem flere Fyrster vilde være, men tillige, at dette Maal ikke atter skulde kjøbes med Opofrelse af Danmarks Formue og Interesser. Iøvrigt behøvede man ikke helt at opgive det, men man skulde agte dets Forhold til det tydske Forbund, undgaa at blande sig i dets indre Anliggender og kun arbejde i Retning af, at det frivillig vilde slutte sig til Riget; men det bedste Middel hertil var netop at give Kongeriget og Sønderjylland Friheden.

I Forsamlingens femte Møde den 21de Juli kom Sagen til indledende Forhandling. Neppe var imidlertid Andragendet

oplæst, førend den kongelige Kommissarius erklærede det for at ligge udenfor Forsamlingens Omraade. Det kunde ikke være nogen Undersaat eller Samling af Undersaatter tilladt at indgaa med et Andragende til Kongen om Tilintetgjørelsen af den bestaaende Statsforfatning, hvis Opretholdelse var gjort til en almindelig undersaatlig Pligt, der endog ved Indtrædelsen i enhver offenlig Stilling maatte bekræftes med Ed. Han kunde ikke tilstede, at Forsamlingen befattede sig med et Forslag, der gik ud paa at ryste den Grundvold, hvorpaa hele Samfundsordenen hvilede, og forventede det derfor afvist. Herimod hævdede Clausen som Forsamlingens Formand, at det maatte være dennes Ret selv at afgjøre, om den ansaa sig beføjet til at lade Sagen gaa til Udvalg eller ej, og Lehmann fik uhindret Ordet for nærmere og udførligere end i sin skriftlige Begrundelse at udtale sig om Andragendet. Han fralagde sig enhversomhelst Hensigt til at ville ryste den Throne, hvortil han ved sin Ed var bunden, og hævdede, at hans Forslag var stillet i Overbevisningen om, at han deri havde paapeget den eneste Maade, hvorpaa Rigets Udelelighed og Kronens Majestæt kunde opretholdes og sikres for alle kommende Tider. I varme Ord gjorde han gjældende, at det konstitutionelle Kongedømme var en højere og ædlere Form for et oplyst Folks Samfundsliv end Enevælden, at denne i Historien havde udspillet sin Rolle, og at Danmark ikke nu kunde staa udenfor den almindelige Verdensudviklings Lov, men efter den hele givne Stilling netop burde søge sin Frelse i at følge denne. Man skulde imidlertid ikke frygte for, at han vilde en saadan Forfatning, at Friheden skulde kjøbes med Opofrelse af lovlig Orden og en fast Regering. „Hvad jeg savner her i Landet“ — sagde han — „er nok saa meget en stærk Regering som et friskt og dygtigt Folkeliv, og jeg vil spørge Enhver, om Enevælden hos os staar i sin fulde Kraft og Glands, omstraalet af Krigens og Fredens Bedrifter, Kjærlighed vækkende og Frygt indgydende, eller om den ikke staar bøjet af Tidernes Tryk og Ansvarets Overmaal, saa at den selv maa ønske at lægge en Del

af den Byrde paa Nationen, der er for tung for dens egne Skuldre." Han var indtraadt i Stænderne med den Overbevisning, at det maatte blive deres Hovedopgave at gjentage og nærmere at begrunde Kravet paa fuld politisk Frihed. Hvorfor han ikke selv hidtil formelig havde rejst dette Krav, var, fordi han 1842 troede at burde tage imod Tilbudet om Stænderkomiteer og 1844 maatte anse Arvespørgsmaalets Ordning for det nærmest Fornødne. Men hvad skulde nu afholde Forsamlingen fra at rejse det? Mindst dog vel Hensynet til Stænder-Indretningens Fortræffelighed; thi hvert Medlem maatte, troede han, fra sit Hjem have medbragt det Indtryk, at Folket nu kun følte Ligegyldighed for denne, „som det i sin Tid omfattede med saa store Forhaabninger, men som har beredet det saa mange bitre Skuffelser." Folket maatte dog nu endelig have Krav paa en ærlig og aaben Udtalelse fra sine Repræsentanters Side af, hvad der, saaledes som Forholdene stillede sig, maatte anses som det ene Fornødne. En slig Udtalelse maatte dog Stænderne kunne bringe, det var Kongen, hvem selve Afgjørelsen tilkom, og saalænge hine holdt sig paa Bønnens Omraade, forstod han ikke, hvorledes de skulde kunne overskride deres Beføjelse. Hvad Sagens nærmere Ordning angaar, havde man, bemærkede han, saa tit og spydig foreholdt en fri Forfatnings Venner, at de kun udtalte Ønsket om en saadan ganske i Almindelighed uden at paavise Maaden, hvorpaa Forfatningen skulde blive til. Han var derfor heller ikke blevet staaende ved det blotte Ønske. Forfatningsudkastet selv, mente han visselig, maatte efter sin Natur udgaa fra Statsraadet, der til den Ende ønskedes gjenfødt med frihedssindede Medlemmer; hvad angaar den folkelige Medvirkning ved Tilblivelsen, indeholdt Forslaget selv alt Fornødent, og spurgtes der om, hvorledes han i det Enkelte tænkte sig Forfatningens Indhold, da var han rede til under Forhandlingerne efter Evne at give fuldstændig Besked. Iøvrigt miskjendte han ingenlunde, at Opgaven for os var langt vanskeligere end i ethvert andet Land, hvor det gjaldt om at afløse Enevælden

med Folkefrihed, og atter her betonede han stærkt baade de Hindringer for den heldige Løsning, der laa i det Uføre, som det schleswigholsteinske Parti og vor egen Styrelses Blindhed og Svaghed havde skabt, og sin Overbevisning om, at man desuagtet maatte ind paa en Løsning. „Dette er jo netop den Forbandelse“ — sagde han — „hvormed Fædrenes Synder hjemsøges over den nærværende Slægt, at Danmarks Grændseguder ere styrtede i Grus, saa at Fremmede udstrække formastelig Haand efter vor lovlige Odel og Eje, saa at Danmarks tidligere højtagtede Navn nu besudles med Haan og Had, fordi vi ville forsvare vor truede Ret.“ Til Løsningen af disse sørgelige Forviklinger havde vel det aabne Brev gjort det første Skridt, hvis Betydning iøvrigt beroede paa den Alvor, hvormed det opretholdtes. Men det nyttede ikke at erklære Sønderjylland for en uadskillelig Del af Danmarks Rige, naar man vedblivende behandlede det som en uadskillelig Del af det tydske Forbundsland Holsten, og man maatte derfor søge den endelige Løsning ad den Vej, han paapegede. Ligeledes udviklede han nærmere, at han kun kunde opfatte Begrebet om Sønderjyllands „Selvstændighed“ som en provindsiel, ikke som en statsretlig Selvstændighed, med andre Ord ikke saaledes, at det fik sin egen selvstændige Forfatning, „thi dette vilde ikke blot gjøre al fornuftig Regering i disse Lande umulig,“ men det vilde tillige være det samme som at „udtale Danmarks Opløsning og for al Verden vitterliggjøre det danske Folks Vanære.“ Om den kongelige Kommissarius, endte han med, vilde tage imod hans Andragende, hvis Forsamlingen gjorde det til sit, det maatte rolig afventes; men at Sagen maatte fremmes, derpaa stod han indstændig, thi de middelbare Følger, som dette vilde medføre, og som bestod i „at opmande den dybt nedbøjede Folkeaand og at faa de Spørgsmaal nærmere drøftede, som maa ordnes i god Fred og uforstyrret Rolighed“, de vilde kunne naas uafhængig af Kommissarius.

Under den paafølgende Forhandling opbød Salens højre Side al sin Opfindsomhed for at opstille Indvendinger mod

Forslagets videre Fremme. Nogle fandt, at Øjeblikket til dets Fremkomst var ubetimelig valgt, Andre, at det var uklogt at forøge det schleswigholsteinske Partis Forbitrelse ved her at tage Beslutning om et Anliggende, der saa stærkt berørte ogsaa Hertugdømmernes Interesser; Nogle, at Forslaget overhovedet ikke anviste en praktisk Vej til Øjemedets Opnaaelse, Andre, at det for lidet gik ind paa Spørgsmaalets Enkeltheder; ja der hentedes endog Modgrunde fra Hensynet til, at den repræsentative Forfatning hverken i Frankrig, England eller andre konstitutionelle Stater havde kunnet skabe materielt Velvære blandt de arbejdende Klasser. Med størst Dygtighed optraadte David mod Forslaget, men tillige med en paafaldende Bitterhed, der iøvrigt ikke var enestaaende. Vi skulle i saa Henseende blot minde om, at da Lehmann senere ligeoverfor den megen Tale om Ansvaret ved at fremme Sagen havde antydet, at Ansvaret ved at afvise den var mindst ligesaa stort, idet „en Afvisning af denne Sag fra den lovlige Behandling i en Forsamling, som er stillet under bestemte Former og Regeringens Tilsyn, let kunde blive det samme som en Henvisning af Sagen til Kredse og Omstændigheder, hvor ingen saadan lovlig Afgjørelse vilde kunne finde Sted" — besvaredes denne Ytring bl. A. med en Bemærkning om, at „de, der nu som Demagoger glæde sig til den Tid, da de skulle staa højt, mulig engang vilde komme til at føle, hvor dybt de vare faldne fra deres indbildte Højde." Formanden hævdede gjentagne Gange, at han ikke kunde gaa ind paa den kongelige Kommissærs Anskuelse om, at Sagens Fremme skulde være utilstedelig, medmindre denne oplyste, at et udtrykkeligt Kongebud erklærede enhver Forhandling af Sagen for ligefrem ulovlig. For et saadant vilde han bøje sig, paa den ene Side vel med dyb Beklagelse, paa den anden dog med Tilfredshed over, at denne Samling var den sidste i de 6 Aar, for hvilke Stændervalgene gjaldt; men uden det maatte han forvare ethvert Medlem, der vilde stemme for Udvalg, mod Beskyldningen for at handle ulovlig. Kommissarius efterkom imidlertid ikke den Opfordring til ham, der

laa i denne Ytring, men henholdt sig til sin tidligere Bemærkning om, at han efter den Stilling, han indtog i Salen, ikke kunde tilstede Sagens Behandling. Tillige søgte han at afkræfte Betydningen af sin egen tidligere Optræden til Fordel for en Udvikling af Stænder-Indretningen med Bemærkningen om, at de 1840 indkomne Andragender om en konstitutionel Forfatning, som han dengang havde stemt for at henvise til Udvalg, for største Delen hidrørte fra „Folk af Almuestanden", at hans antydede Stemmegivning var begrundet i Ønsket om, at Andragerne kunde blive „oplyste om Forhold, som de ikke havde begrebet", at det nu var forbi med hele hin Bevægelse, og at det havde vist sig, „at den ikke havde nogen sund Rod i Folket". Forgjæves tog Lehmann den ene Gang efter den anden Ordet for at imødegaa sine Modstanderes Indvendinger, forgjæves støttedes han fra mange Sider, deriblandt de fleste af Hovedstadens Stændermedlemmer, og med størst Varme af B. Christensen, som erklærede, at Lehmann ved sit Forslag havde gjort sig vel fortjent ikke blot af Folket, men ogsaa fortrinsvis af Thronen. Ved Afstemningen, der foregik i Mødet den følgende Dag — efterat Forsamlingen paa Opfordring af Formanden enstemmig havde erklæret, at den ikke fandt Anledning til særlig at udtale sig om sin Beføjelse til at tage Beslutning i Sagen — nægtedes ikke desmindre Sagens Henvisning til Udvalg med 34 Stemmer mod 29, og den var dermed bortfalden.

Om denne Forhandling drejede Hovedinteressen sig i Stændersamlingen 1846. Hvad der senere fremkom, klang mat i Sammenligning dermed, Ussings Forslag om at gjenoptage Tanken om Stænderkomiteerne, Tuteins gjentagne Andragende om en forandret Sammensætning af Statsraadet o. s. fr. Ikkun Larsens Forslag til et nyt Andragende om Foranstaltninger til at betrygge dansk Sprog og Nationalitet i Sønderjylland var egnet til at finde fuld Gjenklang i Folket. Kommissarius modsatte sig selvfølgelig Behandlingen af dette Forslag; men det afgjordes dog med 31 Stemmer mod 28, at

der skulde nedsættes et Udvalg, hvori Lehmann fik Sæde, og som ogsaa anbefalede Sagen, uden at denne dog kom til endelig Afgjørelse. Der hvilede i det Hele en vis Mathedens og Afspændthedens Aand over Forsamlingen, og de senere sammentraadte viborgske Stænder holdt sig imod Sædvane ikke ganske fri for Paavirkning af den samme Aand. Først i den sidstnævnte Forsamlings Slutnings-Henvendelse til Kongen fik de Stemninger, der besjælede den bedre Del af Folket, et saa fyldigt og alvorligt Udtryk, som Tiden og Stillingen havde Krav paa. Idet Forsamlingen hævdede, at det aldrig fra dansk Side havde været tilsigtet eller forsøgt at gaa den tydske Nationalitet for nær, men at der maatte trædes alvorlig op mod schleswigholsteinsk Anmasselse og ydes den danske Nationalitet i Sønderjylland lige Beskyttelse med den tydske, udtalte den tillige det danske Folks Beredvillighed til at bringe ethvert Offer, som den truende Fremtid maatte udkræve. Den omtalte vel med Anerkjendelse Udstedelsen af det aabne Brev, men mindede tillige om, at Regeringen ikke ene vilde kunne magte en Løsning af de forviklede Forhold, men at hertil vilde behøves en folkelig Medvirkning gjennem tidssvarende Institutioner. Forsamlingen havde ikke denne Gang villet foregribe Regeringens Beslutning i saa Henseende ved noget umiddelbart Andragende; men skulde Forholdene om to Aar ikke have forandret sig, da vilde sandsynligvis de da sammentrædende Stænder finde sig opfordrede til at udtale sine Anskuelser for Kongen om, hvorledes Fædrelandets Fremtid kunde betrygges og de ulykkelige Misforhold mellem Statsdelene udjævnes. Og skulde Regeringen da formene Stænderne frit at udtale sig om disse Livsspørgsmaal for Staten, saa maatte disse opgive Tanken om at kunne være til den Nytte for Fædrelandet, hvorpaa Folket syntes at have billigt Krav.

— Disse bevægede Aar med deres mangehaande gjærende, mere eller mindre uklare Rørelser, med deres Blanding af Frygt og Haab, af Mathed og Lede vexlende med en begejstret

Opblussen havde i Orla Lehmanns Privatliv været de lykkeligste, der bleve ham forundte. Han havde den 7de September 1844 ægtet sin Brud og skabt sig et smukt og lykkeligt Hjem, hvis Tiltrækning for ham endnu forøgedes, da hans Hustru i Februar 1846 skænkede ham en Datter. Han havde erhvervet sig ikke faa inderlige og trofaste Venner, og var der end allerede et lille Parti, hvis Frihedsdrømme gik saa vidt, at selv Orla Lehmann, naar han vejedes paa dets Vægtskaal, fandtes for let, idet han betegnedes som at staa udenfor „de konsekvente Demokraters" Række, saa modtages han dog endnu overalt, hvor han optraadte offenlig, med utvetydige Vidnesbyrd om Folkets Anerkjendelse og Hengivenhed. Til saadanne Vidnesbyrd maa det ogsaa henregnes, at han, da hans Fuldmagt som Medlem af Roskilde Stænder var udløben, den 22de December 1846 paany kaaredes til Medlem af Forsamlingen, denne Gang for Hovedstaden, hvor han allerede den 9de Februar s. A. var gjenvalgt til Borgerrepræsentant.

I Sommeren 1845, medens han var under Tiltale for sit Foredrag ved Ridehusfesten, havde han gjort en Rejse til England og med Iver og Interesse sat sig ind i de ejendommelige Forhold i dette Land, den parlamentariske Regeringsforms Vugge. Han maatte under sit Ophold i London berigtige en latterlig Misforstaaelse, hvortil hans Englands-Rejse havde givet Anledning. I en Artikel i Bladet »Times« hed det nemlig, at Breve fra Kjøbenhavn tydede paa, at der nu endog i denne ellers saa fornuftige By havde vist sig Spor til Tilværelsen af et republikansk Parti, og at en af dettes Ledere for at frelse sit Hoved havde maattet ty til London, „alle Synderes Tilflugt". Lehmann skrev derfor et Brev til Udgiveren, som denne faa Dage efter optog i Bladet, og hvori han med Oplysning om, at han, der var den Eneste, til hvem der ved hin Meddelelse kunde sigtes, var rejst hjemmefra med Pas fra sin egen Regering, berigtigede de ejendommelige Forestillinger, engelske Læsere gjennem hin Artikel havde maattet faa om de politiske Forhold i Danmark.

To Aar senere maatte Orla Lehmann foretage en anden Rejse til Syden, men denne Gang i en sørgelig Anledning. Den huslige Lykke, han nød, skulde ikke være af lang Varighed. Hans unge Hustru havde Anlæg til Brystsyge, der efter hendes Moders Død i Efteraaret 1847 antog en saa betænkelig Skikkelse, at nogen Tids Ophold under Italiens mildere Himmel blev anset nødvendig for hende. I Begyndelsen af December forlod derfor Lehmann med sin syge Hustru og deres lille Barn Fædrelandet og ankom efter en besværlig Rejse i den barske Vinter til Pisa, hvor de foreløbig vilde tage Ophold. De offenlige Forhold skulde ikke dengang kunne gjøre Lehmann betænkelig ved at opfylde sine Pligter som Ægtemand og Fader; thi mod Slutningen af 1847 var det stille og dødt herhjemme i Danmark. Men denne Stilhed var kun Havblikket før Stormen.

Tredje Bog.

Lehmann havde ikke været mange Uger i Syden, da Kong Kristian VIII den 20de Januar 1848 døde, og den tunge danske Kongekrone tilfaldt Kronprins Frederik, til hvem baade de fortrykte danske Sønderjyder og Frihedsmændene i Kongeriget, kort Alle, der havde vendt deres Øu fra hans svage og raadløse Fader, havde sat deres Haab. Ved det forrige Thronskifte havde det været Lehmann, der først kom til at fremføre Folkets Ønsker og Forhaabninger for den nye Konge. Ved dette var det Clausen og Schouw — de to Mænd, som nu i en saa lang Aarrække med dyb Alvor, men tillige med uforanderligt Maadehold Haand i Haand havde kæmpet for Frihedens og Nationalitens Sag — der først lode deres vægtige Stemmer høre. I den lille Bog „Ved Thronskiftet 1848", der udkom faa Dage efter Kristian VIII.s Død, opkastede og besvarede de det Spørgsmaal, hvor ganske anderledes Alt vel vilde have set ud, hvis den Afdøde ved sin Thronbestigelse havde imødekommet de Forventninger, Folket dengang nærede til ham, og udtalte, at hvad der da havde været ønskeligt, nu var ligefrem nødvendigt, idet en virkelig fri Forfatning efter menneskelig Beregning var det eneste Middel til at sprede de tunge Tordenskyer, der trak sammen over Hovedet paa Konge og Folk.

Skulde Forventningerne nu ogsaa denne Gang skuffes? Den kun fire Dage efter Thronskiftet kundgjorte kongelige Be-

faling om, at alle Sager angaaende politiske og Presseforseelser, der henstode for Domstolene, skulde bortfalde, indeholdt vel et Fingerpeg om Forskjellen mellem Frederik VII.s og Kristian VIII.s Syn paa Tingene. Men iøvrigt vidste kun de faa Indviede, at hin allerede i Februar Aaret forud som Kronprins havde tilstillet sin Fader en formelig Forestilling, hvori han tilraadede ham at besværge Tidens Farer ved at skænke sit Folk Friheden, at Kongen i den paafølgende Juli Maaned havde paalagt sine Ministre at afgive Betænkning over, hvad der kunde gjøres for at holde Statsdelene sammen, men udtrykkelig havde betegnet en Forandring i Forfatningen som det yderste Nødmiddel, men at han endelig paa sit Dødsleje havde skrevet et Brev til sin Søn, hvori han tilraadede denne strax ved sin Regeringstrædelse at erklære, at han vilde indføre en for hele Staten fælles fri Forfatning. Det var denne sin Faders sidste Vilje, Kong Frederik VII søgte at fuldbyrde ved det bekjendte Forfatnings-Reskript af 28de Januar 1848. Ifølge dette, der væsenlig var bygget paa et af Bang efter Kristian VIII.s Opfordring udarbejdet Forslag, skulde der indføres fælles Stænder for den hele danske Stat, bestaaende af ligemange Medlemmer fra Kongeriget paa den ene og Sønderjylland samt Holsten paa den anden Side, uden at der derved skulde ske nogen Forandring i de to sidstnævnte Statsdeles hidtidige Forbindelse, i Holstens Forhold til det tydske Forbund eller endelig i de enkelte Stænderforsamlingers Virkekreds. Fællesforsamlingen, der skulde sammentræde afvexlende i Kongeriget og Hertugdømmerne, skulde have besluttende Medvirkning ved Forandring i Skatterne, ved Finansstyrelsen og ved Love i Fællesanliggender. Ved Forfatningslovene, hvortil Udkastet skulde forelægges en Forsamling af erfarne Mænd, 26 for Kongeriget og 26 for Holsten og Sønderjylland i Forening, skulde der træffes Foranstaltning til at sikre saavel det danske som det tydske Sprog i sidstnævnte Landsdel. Dette var Grundtrækkene i den Forfatningsplan, som Kongen havde arvet fra sin Fader, og som det overdroges

dennes Mænd, Ørsted, Karl Moltke og Bang, nærmere at udarbejde i det Enkelte.

Men Kristian VIII.s Forfatningsplan tilfredsstillede Ingen, thi ogsaa den var præget af hans Halvhed. Det schleswigholsteinske Parti satte sig fuldstændig op mod Reskriptet og udtømte sig i Erklæringer om, at enhver Forfatning, for hvilken Tanken om en dansk Helstat laa til Grund, enhver Forfatning, der skulde være fælles for Kongeriget og Hertugdømmerne, var „en paa engang retlig, moralsk og politisk Umulighed". Hvad Under? Partiet havde jo nu i saa lang en Aarrække ustraffet turde arbejde for sit Fantasifoster Staten „Schleswigholsteins" Oprettelse, og Reskriptet var jo dog altid et, om end uheldigt, Forsøg paa at hævde den danske Stats Enhed. I Kongeriget fik man mere og mere Øjnene op for, at en fri Forfatning, og det tilmed en saadan, der i det store Indbegreb af Anliggender, som ikke vare fælles for Kongeriget og Hertugdømmerne, lod Alt forblive ved det Gamle, var for dyrt kjøbt, naar Sønderjylland og Holsten i Forening skulde stilles op som en Helhed ligeoverfor Kongeriget, og naar der i den tilkommende Rigsforsamling skulde tildeles hine to Landsdele ligesaa mange Stemmer som dette, uagtet Forholdet mellem Befolkningerne var som 8 til 13. Madvig optraadte for første Gang paa den politiske Skueplads med en Artikel i „Fædrelandet", hvori han udtalte Frygt for, at under en saadan Forfatnings Herredømme vilde den danske Nationalitet komme til at ligge fuldstændig under for det tydske Væsen. Monrad paapegede i et særligt lille Skrift med endnu større Skarphed den samme Fare. I Hovedstaden sammentraadte 45 ansete Mænd, hvoriblandt 13 Medlemmer af Stænderne, for at tage de ved Forfatnings-Reskriptet hidførte Forhold under Overvejelse. Efter forskjellige hos Professor Clausen afholdte Sammenkomster udstedte de den 23de Februar en offenlig Erklæring, der senere tiltraadtes af en stor Del Kjøbstæder og Landdistrikter, og hvori de med al Anerkjendelse af Kongens Løfte om Enevældens Opgivelse udtalte, at det danske Folk ikke kunde finde sig til-

fredsstillet ved en Forfatning, der bestemte, at Rigsstænderne skulde vælges i lige Antal fra Kongeriget og Hertugdømmerne, samt at Intet skulde forandres i de sidstes bestaaende Forbindelse, og som overhovedet tilsigtede at ordne Fædrelandets offenlige Forhold ved en konstitutionel Sammensmeltning af Danmark og Sønderjylland med det tydske Forbundsland Holsten. Omtrent samtidig hermed forenede 17 Medlemmer af Kongerigets Stænder sig om ikkun at ville deltage i Valget af „erfarne Mænd“ med det udtrykkelige Forbehold, at den ved Reskriptet af 28de Januar bebudede Forfatning først vilde faa Lovskraft efter at være forelagt for en efter en friere Valglov dannet Folkerepræsentation, og at ingen af Bestemmelserne i hint Reskript skulde blive unddragen de „erfarne Mænds“ Overvejelse.

Midt under denne Bevægelse var Orla Lehmann hjemvendt til Fædrelandet. Da Budskabet om Kristian VIII.s Død naaede ham i Pisa, havde han strax følt, at hans Plads nu var i Hjemmet, og hans syge Hustru var højhjertet nok til i Erkjendelsen heraf uden Klage at se ham drage bort fra hende og deres Barn. Han tiltraadte altsaa Hjemrejsen og blev paa sin Vej gjennem Frankrig allerede Vidne til de Rørelser, der gik forud for den Revolution, som snart efter skulde bringe den halve Verden til at knage i sine Fuger og give Aaret 1848 dets enestaaende Særpræg. Han ankom tidsnok til Kjøbenhavn til at deltage i Forhandlingerne om og medunderskrive baade de Femogfyrretyves Erklæring og Forbeholdet med Hensyn til Valget af erfarne Mænd, med hvilket Forbehold han den paafølgende 17de Marts deltog i Valget i Roskilde, hvor han selv tilligemed Hvidt og Monrad fik de fleste Stemmer som Repræsentanter for Kjøbenhavn og Østifternes Kjøbstæder. Den 1ste Marts kom Budskabet om Februar-Revolutionen hertil, og snart paafulgte Efterretningerne om de første Tegn til den svimlende Bevægelse, der under Paavirkning af Begivenhederne i Paris efterhaanden greb hele Tydskland og endte med at gjøre saa mangen hovmodig og tvetunget Fyrste til den

ophidsede Mængdes viljeløse Tjener. Vidstes det end herhjemme ikke endnu, at Februar-Revolutionen havde bragt de schleswigholsteinske Partiføreres Planer til Modenhed, at det væbnede Oprør nu allerede var besluttet, og at der kun manglede de sidste Forberedelser og Aftaler for at sætte det i Værk, saa følte man dog med hver Dag mere, at Faren voxede.

I den første Halvdel af Marts havde Lehmann gjentagne Gange længere Samtaler med Kongen for at sætte ham ind i sine og sine Meningsfællers Opfattelse af Stillingen og dens Krav, og samtidig hermed arbejdede han med Kraft og Ihærdighed for at paavirke Folket i samme Retning. Han sammentraadte med Professorerne Clausen, Flor, Krieger og P. Pedersen, Grosfererne Hvidt og Meinert, Redaktør Ploug og afskediget Kapitain Tscherning for ved den muligst udstrakte Benyttelse af det mundtlige og skriftlige Ord at vække en almindelig Erkjendelse af den Fare, hvormed Bevægelsen i den schleswigholsteinske Lejr truede Fædrelandet, saavelsom Overbevisningen om Nødvendigheden af Kongerigets og Sønderjyllands konstitutionelle Forening. De udstedte en Indbydelse til Indsamling af Pengemidler for at støtte denne Plan og sammenkaldte et offenligt Møde i Kasino for at drøfte Sagen. Om Aftenen den 11te Marts vare over 2,300 Mennesker mødte i Kasinos store Sal. Gamle Hvidt førte Forsædet, og Clausen, Lehmann, Krieger og Tscherning talte hver paa sin Vis for Nødvendigheden af med Alvor og Kraft, ved Opbydelsen af alle lovlige Midler at arbejde for Gjennemførelsen af hin Tanke om ved en fælles fri Forfatning at fastholde det allerede halvt løsnede Sønderjylland ved Danmark. Clausen havde Ordet først og paaviste med al den Alvor, Klarhed og Tankevægt, der stod ham til Raadighed, at Spørgsmaalet om hin Landsdels Forbliven ved Danmark var et Spørgsmaal om Liv og Død for vort Folk. Hertil vilde Lehmann for sit Vedkommende „knytte nogle Bemærkninger“. Men det blev til et Foredrag ligesaa udførligt som Clausens, hvori han med vanlig Veltalenhed gjendrev alle de Indvendinger, der fra

Helstatsmændenes Standpunkt kunde tænkes fremsatte med hans og Medindbydernes Tanke, og indstændig lagde fine Landsmænd paa Sinde ikke at lade sig bedaare til for Frihedens Skyld at tage imod nogen Forfatning, som ikke gav Danmark, hvad Danmarks var, og Tydskland, hvad Tydsklands var, men som for at holde paa Holsten bortkastede Sønderjylland. Med fuld Føje kunde han i saa Henseende tilraabe de Tilstedeværende de Ord, hvormed han sluttede sit Foredrag: „Her er i denne Sal Ingen, der med mere brændende Længsel end jeg har ventet paa den Dag, da jeg højt kunde løfte min Pande som en fri Stats fri Borger. Der er derfor heller Ingen, som har større Ret til at advare imod, at vi i utaalmodig Higen skulle gribe efter Noget, der vilde berede os Fordærv og Anger. Friheden er os vis, det gjælder nu kun om at faa den paa den rette Maade." Uagtet Indbydernes Syn paa Øjeblikkets Krav vel ikke ganske blev uden Modsigelse, idet der i alt Fald optraadte een Talsmand for den Mening, at Danmarks Konge og Folk skulde mangle Beføjelse til imod Sønderjyllands eget Ønske at hindre det i at følge Holsten ind i Tydskland, saa tilkjendegav Forsamlingen dog med levende Bifald sin Tilslutning til de af hine forfægtede Anskuelser. Iøvrigt vidnede Forhandlingerne paa Kasinomødet om, at hvor levende de Mænd, som havde sammenkaldt dette, end vare gjennemtrængte af Overbevisningen om den Fare, hvormed Fremtiden truede, saa øjnede selv de den dog endnu ikke i dens hele Omfang, eftersom Clausen i sit Foredrag ikke tog i Betænkning at erklære Tanken om, at det tydske Forbund skulde indblande sig i det Tydskland ganske uvedkommende Sønderjyllands Forhold, for „Spøgelsefrygt". Men Aaret 1848 skulde lære endog de mest Fremsynede Meget, de ikke for havde vidst.

Mødet den 11te Marts var berammet til Fortsættelse den 22de s. M.; men forinden kom Afgjørelsens Time. Lørdag den 18de samledes de fleste Medlemmer af Sønderjyllands og Holstens Stænderforsamlinger til et Møde i Rendsborg,

hvor Oprørsbanneret udfoldedes, hvor det under Forhaanelser mod Danmark og det danske Folk vedtoges at skikke Sendemænd til Frankfurt og Kjøbenhavn med Forlangende om Sønderjyllands ufortøvede Løsrivelse fra Danmark og Optagelse i Tydskland for i Forening med Holsten at danne en uafhængig Stat under sin egen Forfatning. To Dage efter naaede Budskabet om dette Møde til Kjøbenhavn og vakte med eet Slag hver Sjæl til Bevidsthed om, at nu gjaldt det Liv eller Død for Fædrelandet.

Allerede samme Formiddag samledes Indbyderne til det tidligere Kasinomøde med Schouw, Gjødwad og flere Meningsfæller paa „Fædrelandets" Kontor. Man enedes her om at beramme Fortsættelsen af hint Møde endnu til samme Aften Kl. 8, ligesom Hvidt for sit Vedkommende strax tog den Beslutning som Borgerrepræsentanternes Formand at sammenkalde disse til et Møde en Time tidligere og foreslaa dem næste Formiddag at indgive en Adresse til Kongen om at vælge Raadgivere, der bedre end de fra hans Forgænger arvede Ministre vilde være i Stand til at fyldestgjøre Øjeblikkets Krav. Lehmann paatog sig strax et skrive et Udkast, og faa Minutter efter overgav han i Hvidts Hænder den mærkelige Adresse, der om Aftenen vedtoges af Borgerrepræsentanterne med 27 Stemmer mod 3, efterat Forfatteren selv i et ildfuldt Foredrag til dens Forsvar havde revet Forsamlingen med sig. Den lød i al sin ejendommelige Korthed og Kraft saaledes:

„Allernaadigste Konge! De Raadgivere, Deres Majestæt har arvet fra Deres Forgænger, ere ikke i Besiddelse af Folkets Tillid, ligesaalidt i det egenlige Danmark som i Slesvig og Holsten; de daglig mere fremtrædende sørgelige Følger af deres Regeringssystem have maattet undergrave hver Tro paa, at de nu skulde besidde Indsigt og Kraft til at frelse Landet.

Afgjørelsens Time nærmer sig med Kæmpeskridt. Staten vil opløses, dersom Deres Majestæt ikke uopholdeligen omgiver Deres Throne med Mænd, som ere Opgavens Storhed voxne,

og som kunne tilføre Regeringen en energisk Vilje og Nationens Bistand, Mænd, der kunne redde Danmarks Ære og grundlægge Landets Frihed.

Vi anraabe Deres Majestæt om ikke at drive Nationen til Fortvivlelsens Selvhjælp!"

Om Aftenen aabnedes efter Aftale det andet Kasinomøde, og hvor sent end Beslutningen var tagen, bleve dog Adgangskortene bortrevne i et Nu, saa at 2,500 Mænd fyldte hver Vraa i den store Sal. Forsamlingen maatte vente længe paa Hvidt, der ogsaa denne Gang var udset til at føre Forsædet, og paa de øvrige Borgerrepræsentanter. Men den ventede i Alvor og Tavshed, der kun afbrødes, da en af Indbydernes Opfordring til ikke at tabe Taalmodigheden besvaredes med, at de Tilstedeværende som med een Mund istemmede „Danmark dejligst Vang og Vænge". Endelig kom Hvidt, der under levende Bifald meddelte Borgerrepræsentanternes Adresse og deres Beslutning om næste Formiddag at ville drage samlede fra Raadhuset til Slottet for at overlevere den til Kongen. Han gav derpaa Ordet til Lehmann, der havde faaet det Hverv at begrunde de Beslutninger, som Indbyderne vilde forelægge Forsamlingen til Vedtagelse. Med en til hin Adresse svarende Korthed og Simpelhed i Udtrykket erklærede disse Beslutninger en schleswigholsteinsk Forfatning for en Opgivelse af den danske Krones Ret over Sønderjylland, hvortil Kongen var uberettiget, og som det danske Folk aldrig vilde taale, tilsagde Kongen Folkets ubegrændsede Bistand til at værne om det dansk-slesvigske Riges Opretholdelse, udtalte, at Kongerigets og Sønderjyllands Forbindelse kun kunde sikres derved, at begge, iøvrigt med al Agtelse for det sidstes provindsielle Ejendommeligheder, forenedes under en fælles fri Forfatning, og endelig forlangte Thronen omgiven med Mænd, som besade Folkets Tillid.

Vi have i det Foregaaende meddelt mangt et Uddrag eller Brudstykke af de Taler, Lehmann ved denne eller hin mere fremtrædende Lejlighed har holdt. Den Tale, hvormed han indledede og begrundede hine Beslutninger, og som vel tør

kaldes den mærkeligste i hans Liv, den se vi os imidlertid ikke i Stand til at yde lige Skjel; thi som en let forklarlig Følge af de store Begivenheder, som i den nærmeste Fremtid derefter lagde Beslag paa Alles Kræfter og Alles Sind, kom der aldrig nogen udførligere Beretning om Kasinomødet den 20de Marts. Talen skildres iøvrigt af dem, der vare tilstede, som fuldstændig værdig Øjeblikkets Alvor og Betydning, varm og ildfuld, gribende og bevæget, og helt igjennem fulgtes den med den mest levende Deltagelse, der jevnlig gav sig Luft i tordnende Bifaldsraab. Schleswigholsteineren C. Ph. Francke, Medlem af Generaltoldkammeret, søgte at gyde Vand paa den Ild, som Lehmanns Foredrag havde blæst op til Flamme; men Tscherning, Monrad og Ploug gjorde hans Anslag til Intet, og Beslutningerne vedtoges, de tre enstemmig, de to mod een Stemme, ligesom man enedes om Dagen efter at ledsage Borgerrepræsentanterne, til hvilke Magistraten imidlertid havde sluttet sig, paa deres Vandring til Slottet. Næste Dag, den evig mindeværdige 21de Marts, kom. Det mægtige Tog, der tilsidst voxede til henved 20,000 Mennesker, bevægede sig med Hvidt og Stadens Overpræsident i Spidsen langsomt gjennem Kjøbenhavns Gader fra Raadhuset til Kristiansborg. Hvidt oplæste Adressen, og Frederik VII gav sit uforglemmelige Svar, der gik ud paa, at han allerede havde forekommet Folkets Ønsker, og at han, naar dette vilde have samme Tillid til ham, som han havde til det, vilde være det en tro Leder til Ære og Frihed — det Svar, som var Indledningen til den Pagt mellem ham og det danske Folk, der først brødes med hans Død. Det gamle Ministerium, Kristian VIII.s Mænd, vare fjernede fra Roret. Hvem skulde gribe det nu i dette Øjeblik, da Orkanen rasede rundt omkring, og Statsskibet huggede i Bølgerne, som om det skulde slaas sønder? Hvem skulde først og fremmest tage Beslutning om det Svar, der skulde gives de schleswigholsteinske Affendinge, som allerede vilde ankomme næste Morgen?

— Forhandlingerne om Dannelsen af en ny Regering vare allerede begyndte om Morgenen den 21de, inden Kongen endnu havde meddelt Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse Svaret paa Adressen; men Martsministeriets Fødsel kostede svære Veer. For en Del skylde vi Lehmann selv den nærmere Kjendskab til de Underhandlinger, der gik forud. Forsøget paa at erstatte det afskedigede Ministerium med et nyt havde Kongen overdraget sin personlige Ven C. E. Bardenfleth, der allerede strax efter hans Thronbestigelse fra Stiftamtmandsposten i Odense var indtraadt i Statsraadet, hvor han imidlertid snart fik det Indtryk, at den Politik, dets øvrige Medlemmer fulgte, kun vilde føre til Landets Undergang. Bardenfleth havde tidligst henvendt sig til Monrad, som forlangte i alt Fald Hvidt medoptagen i Ministeriet, og derefter til de to Medlemmer af Generaltoldkammeret, Grev Sponneck og den ovennævnte Francke. Men dette første Forsøg, der en Stund syntes at skulle lykkes, strandede om Aftenen den 21de paa de Betingelser, som Francke — hvem man havde tiltænkt Styrelsen af Sønderjylland og de to tydske Hertugdømmer — stillede, og som fornemmelig gik ud paa, at den bestaaende Forbindelse mellem hine Statsdele skulde opretholdes, indtil de selv erklærede sig derimod, ligesom han ogsaa modsatte sig Hvidts Indtrædelse.

Monrad, som stod paa, at der strax maatte gjøres et nyt Forsøg, hentede nu selv med Kongens Tilladelse Kl. 1 om Natten Bang til Slottet, hvorhen ogsaa Hvidt tilkaldtes, og i Løbet af Natten forhandledes der om en ny Sammensætning af Ministeriet imellem de nævnte tre Mænd, Bardenfleth og Sponneck. Bang forlangte, at der til Vederlag for Adskillelsen af Sønderjylland og Holsten indrømmedes det første en selvstændig Landdag, saaledes at det kun fik Forsvarsvæsen og Udenrigsstyrelse sammen med det øvrige Danmark, hvilket Monrad og Hvidt gik ind paa under Forudsætning af Clausens, Lehmanns og Tscherings Tiltrædelse. Han foreslog endvidere Forhandling indledet om Optagelse i Regeringen som Krigsminister enten af Tscherning eller, hvis

Stemningen ikke var for ham, af den daværende Generaladjutant Schøller, og at den senere noksom bekjendte Baron Karl Scheel-Plessen, som dengang var Medlem af Rentekammeret, skulde tilkaldes for at overtage Hertugdømmernes Styrelse. Men ogsaa dette Forsøg brast, da den sidstnævnte som Modvægt mod Monrad og Hvidt forlangte en udpræget Schleswigholsteiner optagen, og Kl. 6 om Morgenen den 22de maatte Bang yderst nedtrykt over sit Uheld meddele dette til Kongen. Denne, der var overanstrængt af Nattevaagen og dybt greben af de sidste Dages skæbnesvangre Begivenheder, blev ikke mindre nedslaaet ved dette mistrøstende Budskab, og i det første Øjeblik undslap der ham endog en Ytring om mulig at ville nedlægge Kronen.

I denne Forlegenhed foreslog Bang, at det skulde overdrages ham selv, Bardenfleth og Scheel-Plessen for nogle Dage at overtage Ledelsen af de løbende Regeringsforretninger, forhandle med de schleswigholsteinske Afsendinge og gjøre et sidste Forsøg paa en Udsoning med disse og deres Parti. Denne foreløbige Ordning skulde dog være betinget af, at Hvidt, Monrad, Clausen, Lehmann og Tscherning til Beroligelse af Stemningen i Hovedstaden underskrev en til Offenliggjørelse bestemt Erklæring, der gik ud paa, at de efter de dem gjorte Meddelelser ansaa samme for hensigtsmæssig. De to Førstnævnte erklærede sig strax villige til at underskrive og forlod Slottet for at formaa deres Venner til det Samme. Da det var uvist, om dette vilde lykkes, og hele den af Bang henstillede foreløbige Ordning stod og faldt hermed, blev det tillige paa Forslag af Kongens Kabinetssekretær Tillisch vedtaget at knytte Forhandling med de to aftraadte Ministre, Greverne Karl Moltke til Nütschau og Adam Vilhelm Moltke til Bregentved samt Præsident i Generaltoldkammeret Bluhme, som Tillisch gik ud i Byen for at opsøge. Medens Forsøget for den Førstnævntes Vedkommende strandede derpaa, at han vilde have sin tidligere Embedsfælle Grev Reventlow-Criminil med, erklærede Moltke-Bregentved sig villig til at forsøge et Ministerium

dannet paa den Betingelse, at han ved sin Ankomst til Slottet forefandt Kasinomødets Ledere og særlig Hvidt, ligesom Bluhme ogsaa for sit Vedkommende fulgte Kongens Kaldelse. Paa Slottet var man imidlertid bleven utaalmodig over intet Nærmere at have hørt fra Monrad og Hvidt, og Bang tilbød derfor at opsøge dem for at faa deres omtalte Erklæring tilvejebragt. Han traf hine to Mænd i Forening med Clausen, Lehmann og Tscherning samlede hos Schouw i dennes Bolig ved botanisk Have, hvor desuden Krieger, Ploug og H. Hage vare tilstede. Efter at være gjorte bekjendte med de Grundsætninger, paa hvilke den foreløbige Regering skulde dannes, vare de i høj Grad betænkelige ved at underskrive hin Erklæring og gjorde det tilsidst kun for at undgaa de mulige Følger af Vægringen, som Bang antydede, Kongens Nedlæggelse af Kronen, Uroligheder i Hovedstaden o. s. fr. Lehmann vægrede sig længst og søgte at formaa Bang til at give Afkald paa at faa hans Medunderskrift; men da denne erklærede, at dermed den hele Ordning maatte briste, føjede han sig tilsidst for ikke at splitte Enigheden mellem Folkemeningens Ledere.

Da Bang Kl. 9½ om Formiddagen kom tilbage til Kristiansborg med Erklæringen, havde Stillingen imidlertid fuldstændig forandret sig. Under hans Fraværelse havde Kongen modtaget nyere Efterretninger om Rejsningen i Holsten og et uforskammet Brev fra Prinsen af Augustenborg, hvori denne ligefrem erklærede, at han havde stillet sig i Spidsen for Bevægelsen, og at Hertugdømmerne, saafremt ikke alle deres Fordringer vare indrømmede inden den 24de, vare tabte for Kongen. Denne var selvfølgelig yderst forbitret herover, og nu tilraadede Bang selv at hente Førerne for det nationalliberale Parti, hvortil han fik Kongens Bemyndigelse. Mellem Kl. 10 og 11 begave hine Mænd sig altsaa til Slottet, idet, som Lehmann siger, ingen af dem havde „mindste Tvivl om, at det var vor Pligt at følge Kongens Kald, hvor uventet end denne Tingenes Vending var, og hvor tungt et Ansvar det

end lagde paa vore Skuldre" — og allerede Kl. 11 underrettede et trykt Opslag paa Gadehjørnerne Befolkningen om, at Hvidt, Clausen, Lehmann, Monrad og Tscherning vare kaldte til Kongen.

Ankomne til Kristiansborg erfarede de, at Grev Moltke-Bregentved havde paataget sig Dannelsen af det nye Ministerium, og førtes nu enkeltvis ind til denne. Hvad angaar Grundsætningerne for den nye Styrelse, beroligedes Lehmann for sit Vedkommende strax ved Moltkes uforbeholdne Erklæring om, at han tiltraadte de paa Kasinomødet tagne Beslutninger. Med Hensyn til Sammensætningen af Ministeriet savnede han Tscherning som Krigsminister paa den foreløbig udkastede Liste og stillede hans Indtræden som Betingelse for sin egen. Moltke søgte derfor at formaa Kongen til ogsaa at gaa ind paa Tscherning Optagelse i Ministeriet. Tscherning selv, der forudsaa de store Vanskeligheder, hvormed han vilde faa at kæmpe, vilde imidlertid kun saare nødig indtræde i Regeringen og søgte, om end forgjæves, at formaa daværende Oberst C. F. Hansen til at overtage Krigsministeriet. Da han endelig føjede sig efter Moltkes Ønske, stillede han dog det Vilkaar, at hans Indstillinger skulde tages til Følge, saalænge Kongen ikke fandt Anledning til at afskedige ham, ja forbeholdt sig endog udtrykkelig at kunne afskedige Arveprins Ferdinand som øverstbefalende General for Sjelland og øvrige Øer, og Kongen gik ind paa begge Fordringer. Hvidt var for sit Vedkommende tilbøjelig til at gjøre Udsættelse ved, at Clausen ikke var optagen paa Ministerlisten; men Lehmann fik ham overtalt til ikke at gjøre Indvendinger i saa Henseende, da det var godt at have en saa udmærket Talsmand for deres Anskuelser at ty til, naar de selv vare „opslidte". Omvendt fandt Lehmann sig foranlediget til at nedlægge bestemt Indsigelse imod, som først var paatænkt, at gjøre General V. Oxholm til Udenrigsminister, da han fandt, at denne vigtige Post burde beklædes af en Mand, der kunde betragtes som en udpræget Repræsentant for de forandrede Grundsætninger for

Danmarks Styrelse, hvorpaa den nye Regering dannedes. Da Moltke erkjendte denne Betragtnings Rigtighed, tilbød han Lehmann selv at overtage Udenrigsministeriet efter først forsigtig at have forhørt sig, om han var det franske Sprog fuldkommen mægtig. Efter hvad der var gaaet i Forvejen, troede Lehmann ikke at kunne undslaa sig for at modtage dette Tilbud; men inden Moltkes Forhandlinger med de andre Tilkaldte vare afsluttede, fik han den Tanke at foreslaa Udenrigsministeriet overdraget til daværende Amtmand i Sorø, Grev F. Knuth, hvem man først havde tiltænkt Forsædet i Rentekammeret. Det antydede Forslag gik Moltke med Glæde ind paa, og da Bardenfleth ifølge Kongens bestemte Ønske skulde overtage Justitsministeriet, og det fra Først af havde været afgjort, at Monrad skulde være Kirke- og Undervisningsminister, medens Moltke selv skulde have Finansernes og indtil videre ogsaa Flaadens Styrelse, ønskede Lehmann for sit Vedkommende helst helt at træde tilbage, idet han gik ud fra, at han maaske vilde kunne gjøre mere Nytte udenfor end i Regeringen. Da Moltke imidlertid trængte ind paa ham, erklærede han sig tilsidst villig til ligesom Hvidt at indtræde i Regeringen som „Minister uden Portefeuille". Allerede tidligere havde Moltke endelig sikret sig Bluhme som Handelsminister og Scheel-Plessen som Minister for Hertugdømmerne. Inden den 22de Marts endnu var forbi, var saaledes Martsministeriet dannet og forestilledes — med Undtagelse af Knuth, der endnu ikke var ankommen fra Sorø — for Kong Frederik, der erklærede, at han udnævnte de Tilstedeværende til sine ansvarlige Ministre og fra nu af betragtede sig som konstitutionel Konge. Det var ogsaa paa høje Tid, at Danmark endelig havde faaet en Regering; thi samme Dag vare, som ovenfor antydet, Sendebudene fra Oprørsmødet i Rendsborg ankomne til Kjøbenhavn, og den første vigtige Regeringshandling, der tilfaldt det nye Ministerium, var Meddelelsen af det kongelige Svar paa de Fordringer, som hine medbragte.

Umiddelbart efter Ministeriets Udnævnelse benyttede Lehmann den Omstændighed, at de nysnævnte Udsendinge havde taget Bopæl hos hans Besvogrede, Grosserer A. Hage, til at indlede en iøvrigt fuldstændig privat Samtale med dem, under hvilken han ikke alene fik værdifulde Oplysninger om Stemninger og Tilstande i den oprørske Lejr, men ogsaa søgte at stemme dem til Forsoning og Maadehold. Var end dette forgjæves, opnaaede han dog, for om mulig at berolige Stemningen i Holsten og vel ogsaa for at vinde Tid, at faa dem til at udstede en Erklæring om, at de endnu ikke havde opgivet Haabet om en fredelig Udjævning. Med denne Erklæring og med et af Lehmann udstedt Lejdebrev affendtes endnu om Aftenen den 22de dennes Svoger C. E. E. Lesser, Kontorchef i det saakaldte slesvigholstenske Kancelli, til Hertugdømmerne. Denne Sendelse bar imidlertid ikke de forventede Frugter; thi som bekjendt udbrød det væbnede Oprør allerede den 24de, inden Kongens Svar paa de schleswigholsteinske Fordringer endnu var udfærdiget, end sige inden man derovre kjendte dets Indhold. Lesser selv gik tilligemed de andre i Kjøbenhavn ansatte holstenske Embedsmænd strax over til Oprørerne, og Lehmann mistede herved sin kjære eneste Søster, der vel ikke undlod at følge sin Mand, men, segnende under Vægten af Sammenstødet mellem sin Pligt som Hustru og sin Kjærlighed til det danske Fædreland, kort efter lagdes i Graven.

Udarbejdelsen af Udkastet til den Besked, der skulde meddeles de schleswigholsteinske Affendinge, overdroges til Baron Scheel-Plessen som Minister for Hertugdømmerne. Saaledes som vi nu fra de mellemliggende 23 Aars Historie kjende denne Mand, der har tilstræbt at erhverve sig en Ulfeldsk Berømmelse, ville vi kunne forstaa, at det ikke var med et let Hjerte, at Lehmann og hans nærmeste Meningsfæller i Regeringen saa dette Hverv overdraget ham. Sit Udkast til det kongelige Svar forelagde han i Statsraadsmødet den 23de. Paa Grund af de andre Ministres Overlæsselse med Forretninger blev det særlig Lehmann, hvem det tilfaldt at underkaste dette Udkast

den fornødne Prøvelse. Det var, siger han, i Formen „holdt i en forskruet Kancellistil, der kun lidet svarede til Tidens hele Aand og Tone", medens det dog, „efterat nogle Forandringer og Tilsætninger med stort Besvær vare bragte ind i samme, stemmede overens med, hvad der var blevet vedtaget af Ministeriet, om det end var et kummerligt og forpint Udtryk for samme." Det blev dog heldigvis ikke Scheel-Plessens Udkast, hvorefter det endelige Svar meddeltes. Da de schleswigholsteinske Sendebud næste Dag allerede vare paa Slottet, meddelte Moltke de øvrige Ministre, at han fra Scheel-Plessen havde modtaget Underretning om, at denne trak sig tilbage fra den af ham foreløbig overtagne Ministerpost, og det af ham affattede Svar kunde man trods al Anstrængelse ingensteds faa fat paa. I denne Forlegenhed, medens Sendebudene ventede paa Kongens Besked, og Slotspladsen mere og mere fyldtes af Mennesker, der ogsaa længtes efter at erfare, hvad Svar de fik, overtog Lehmann paa Opfordring det Hverv at affatte et nyt Udkast. Uden Forberedelse gik han ind i et Sideværelse og kom kort efter ud med et Udkast, som strax fandt udelt Bifald baade hos hans Embedsfæller og hos Kongen. Det var dette kongelige Svar, som Lehmann selv i al Hast maatte renskrive, det var dette, der blev det berømte „store Konge- og Folkeprogram", for hvis Gjennemførelse det danske Folk i en treaarig Krig villig ofrede sine Sønners Blod. I korte klare Udtryk erklærede det, at det var Kongens Agt at tilstaa Holsten som en selvstændig tydsk Forbundsstat en i Sandhed fri Forfatning, men at han hverken havde Ret, Magt eller Vilje til at indlemme Sønderjylland i det tydske Forbund, at han tvertimod vilde styrke dets uopløselige Forbindelse med det øvrige Danmark ved en fælles fri Forfatning, dog uden ligefrem at sammensmelte det dermed. Efterat Kong Frederik havde sat sit Navn under denne Erklæring, overleverede Lehmann den personlig i de schleswigholsteinske Sendebuds Hænder ombord i Orlogsdamperen „Hekla," hvorhen man for en Sikkerheds Skyld havde bragt dem. Men

da saa Dampskibet lettede og gik til Søs med hine ombord, stod han længe tavs og stirrede ud over Kongedybet, indtil han endelig løsrev sig med det Udbrud: „Nu faldt den gamle tunge Sten fra Danmarks Hjerte!"

Udfærdigelsen af Kongens Svar til de schleswigholsteinske Affendinge var som bemærket Martsministeriets første politiske Handling udadtil; men den samme Dag betegnedes tillige ved dets første betydningsfulde Skridt med Hensyn til de indre Forhold. Den 24de Marts udkom der nemlig en midlertidig Forordning, hvorved alle de Baand, der vare lagte paa Pressefriheden lige siden Forordningen af 27de September 1799, med eet Slag ophævedes tilligemed den ved hint Lovbud befalede Censur for domfældte Forfattere, ikke at tale om, at alle de i samme foreskrevne Straffe betydelig nedsattes. Det var Bardenfleth, der som Justitsminister nedlagde Forestilling om denne Foranstaltning; men efter den nidkjære og utrættelige Virksomhed, som Orla Lehmann bestandig hidtil havde udfoldet til Fordel for Pressefrihedens Udvidelse, er det højst sandsynligt, at han i Gjerningen havde en ligesaa betydningsfuld Andel i dette som i hint Skridt. At Lehmanns hurtige og smidige Pen derhos blev Redskabet for Kongens og Martsministeriets Udtalelser ved flere Lejligheder end netop ved Affattelsen af „det store Konge- og Folkeprogram", er ikke at betvivle, og særlig turde man vel have ham at takke for den rene, simple og skjønne Stil, der gjenfindes i de forskjellige fra Martsdagene hidrørende kongelige Opraab og Hilsener til hele Folket eller Dele deraf, og som dannede en slaaende Modsætning til den tilvante smagløse Kancellistil.

— Hvad et aristokratisk Medlem af Roskilde Stænder 1844 spydig havde forekastet Lehmann, at han tragtede efter, hvad et frisindet kjøbenhavnsk Blad i den Anledning havde udmalet som et skjønt Drømmebillede, tilhørte nu altsaa Virkelighedens Verden: Orla Lehman var bleven Minister, han havde i det mest skæbnesvangre Øieblik, Danmark i Mands Minde

havde oplevet, gjort det mægtige Spring fra Talerstolen i Kasino til Pladsen ved Statens Ror. Spørges der nu, om han selv havde forudset eller vel endog forudsat denne Tingenes Vending, da tro vi at turde besvare dette Spørgsmaal med et Nej. Han havde jo vel i hin Tale i Kristiansborg Slots Ridehus profetisk henvist til den Tid, da han selv og hans Tilhørere skulde sidde ikke blot i Folkenes, men ogsaa i Kongernes Raad. Derpaa turde der imidlertid i den omspurgte Henseende ligesaa lidt lægges nogen afgjørende Vægt som paa, at han i Roskilde Stændersal havde udtalt den Overbevisning, at han vilde komme til at leve og dø „paa Oppositionens Bænke." Men i et fortroligt Brev til Grev Knuth kort efter Martsdagene skrev han: „Husk, at jeg blev Minister uden i Forvejen at have drømt derom," og af alle hans skriftlige Udtalelser fra samme Tid fremgaar det, at han var saa udelukkende og levende gjennemtrængt af Følelsen af det uhyre Ansvar, han og hans Embedsfæller havde paataget sig, at han selv med nok saa megen Selvfølelse og nok saa megen Tro paa sin Lykkestjerne umulig kunde have eftertragtet sin nye Stilling blot for Ærens Skyld, men maa have taget imod den af ren Pligtfølelse, da det nu engang ikke kunde være anderledes. Det var først efterhaanden, som det ad Erfaringens Vej mere og mere gik op for ham, hvor blind den aftraadte Regering i Virkeligheden havde været for Tidens Alvor og for de Krav, som denne maatte have stillet til den, at der i den trykkende Følelse af hint Ansvar blandede sig en Glæde over, at han og hans Venner vare komne til Roret. Da han saaledes havde overbevist sig om, at den aftraadte Udenrigsminister endnu den 20de Marts ikke havde havt Andet at meddele vort Sendebud ved det engelske Hof end „det fadeste Thevandspassiar om den franske provisoriske Regerings Stilling og Hensigter" og lignende Emner, „som enhver ubeskæftiget Avislæser i Evropa vilde kunne have gjort ligesaa godt," og „hvori der ikke findes den fjerneste Hentydning til Danmarks Anliggender" — undslap der i et Brev til Knuth

hans Pen det Udbrud: „Hvor smerteligen vi end stundom vist Alle føle vore Kræfters Utilstrækkelighed ligeoverfor den store Opgave, vi have paataget os, saa er dog Intet vissere, end at det for Danmark var en Lykke, at Sagernes Ledelse blev taget ud af de Hænder, i hvilke den hvilede... Komme, hvad komme vil, vi skulle aldrig fortryde, hvad vi have gjort, thi vi have gjort det Rette, og vi have gjort, hvad Danmark vilde". Haand i Haand med Følelsen af Ansvaret gik hos Lehmann en ængstelig og samvittighedsfuld Omhu for i Varetagelsen af sine nye Pligter ikke i nogen Henseende at lade sig paavirke af forudfattede Meninger eller af tidligere personlig eller politisk Forkjærlighed eller Afsky. Og hvor høj en Pris end han ligesaavel som enhver Anden, der engang har smagt Sødmen af Folkegunstens Virak, satte paa samme, saa viste dog hans hele Færd som Minister, at havde han allerede ved sin Indtræden i Stænderne været paa det Rene med, at han kunde komme til at gaa paatvers af den Vej, ad hvilken Folkegunsten bedst bevaredes, saa var denne Erkjendelse dobbelt levende hos ham, efterat han havde taget Sæde i Kongens Raad.

Som Minister skulde der snart tilfalde Lehmann større og betydningsfuldere Hverv end blot i Opraab og aabne Breve at være Regeringens Ord- og Penneførér. Allerede to Dage efter Meddelelsen af Svaret til Oprørernes Udsendinge overdroges der ham af Statsraadet det hæderlige, men i sig selv lidet misundelsesværdige Hverv at tale Danmarks Sag ved Hofferne i Berlin og London og i Forening med de derværende danske Sendebud at sætte dem paa det rette Standpunkt med Hensyn til Forholdet mellem Danmark og Hertugdømmerne. Det gjorde ikke Udførelsen af dette Hverv lettere, at den nye Regering i det forløbne Par Dage endnu ikke havde kunnet vedtage nogen fast Plan for sin Optræden ligeoverfor Øjeblikkets brændende Spørgsmaal, og at der derfor ikke kunde medgives Lehmann anden Forholdsordre, end at han, saavidt muligt uden at binde den danske Regerings Frihed, maatte gjøre Alt, hvad der efter hans bedste Skjønnende kunde

gjøres for at besværge det Uvejr, der allerede var brudt løs over Fædrelandet. Men hvad der stillede ham særlig vanskelig, var, at den hjemmeværende Del af Regeringen, væsenlig vel under Trykket af det Overmaal af paatrængende Forretninger, der hvilede paa den, efterat han først var borte, ikke alene ikke bødede paa hint Savn af nærmere Forholdsordrer, men endog i lang Tid lod ham uden Kundskab om blotte Kjendsgjerninger. Med fuld Føje kunde han derfor gjentagne Gange føle sig opfordret til at minde den om, „i hvilken pinlig Stilling en Underhandler befinder sig, som ingen Underretning erholder, som altsaa ikke blot er uvidende om, hvad hans Regering har i Sinde, men selv om, hvad den har gjort, ikke erfarer Andet, end hvad han kan læse sig til i Aviser eller lokke ud af bedre underrettede Gesandter fra tredje Magt eller af selve sin Modpart i Underhandlingen".

Hvor liden Vejledning end Lehmann saaledes med Hensyn til sin Opgaves Løsning medtog fra Hjemmet, var han dog strax rede til at underkaste sig, hvad man forlangte af ham, idet han lovede at benytte den ham givne Bemyndigelse med Takt og Forsigtighed, men i paakommende Tilfælde ogsaa med den Frihed og Kraft, uden hvilken der under de ualmindelige Tidsforhold Intet vilde være at udrette. Med en Times Varsel afrejste han fra Kjøbenhavn midt om Natten mellem 26de og 27de Marts og ankom efter en anstrængt Dagsrejse næste Eftermiddag til Nysted paa Lolland. Her fragtede han en ærøsk Jagt, der den paafølgende Morgen landsatte ham paa den mecklenborgske Kyst, hvorfra han over Rostock naaede Berlin den 29de om Formiddagen. Han satte sig her strax i Forbindelse med vort Sendebud ved det preussiske Hof, Grev Wulf Plessen, af hvem han til sin Glæde fik det Indtryk, at han baade rigtig havde fattet Øjeblikkets Stilling og var ivrig for at tjene Kongens og Landets Sag, og sørgede for at give sin Rejse til Berlin Udseende af kun at være en fortrolig Sendelse til Grev Plessen, fremkaldt ved de skriftlige Meddelelsers Usikkerhed og Langsomhed.

Varslerne for den rastløse Virksomhed, Lehmann paabegyndte umiddelbart efter sin Ankomst til Berlin og de første nødvendige Samtaler med vort eget Sendebud ved det derværende Hof, vare yderst ugunstige. Han modtoges her med Efterretningen om Rendsborgs Overrumpling ved Prinsen af Noer, Oprørsregeringens Dannelse og alle holstenske og sydslesvigske Myndigheders Anerkjendelse af denne. Oven i Kjøbet fik han strax Lejlighed til at stifte Bekjendtskab med det berygtede Brev fra Preusserkongen til Hertugen af Augustenborg af 24de Marts, hvori hin fuldstændig havde gjort Oprørernes statsretlige Trossætninger til sine og lovet den mensvorne Hertug „at beskytte Hertugdømmerne Schleswig-Holstein imod mulige Overgreb og Angreb med de mest passende Midler“. Uagtet Alt dette ikke kyste Lehmann tilbage, men kun, som han selv siger, for ham „indeholdt Opfordring til en modig og ihærdig Anstrængelse“, gjorde han sig dog ingen falske Forventninger. Allerede den 31te Marts skriver han til Grev Knuth, at han ikke kan Andet end „finde den herværende Tilstand højst beklagelig og den herskende Stemning mod Danmark yderst faretruende“, at „den nærværende Regering med Hensyn til Fasthed og Holdning kun har meget Lidet tilfælles med en regelmæssig Regering, og at der kun er liden Udsigt til ad Underhandlingernes Vej at kunne indvirke paa sammes Overbevisning“. Efter i det Enkelte at have udtalt sig om Kongen og om Ministeriets Personer tilføjer han: „Men Hovedsagen er, at Regeringen paa ingen Maade er Herre i Landet eller i Stand til at følge en efter modent Overlæg og med fri Selvbestemmelse valgt Politik, men adlyder en feberagtig og upersonlig Folkemening, som naturligvis er aldeles uimodtagelig for Fornuftgrunde, og som ved den foregaaende politiske Dannelses fuldkomne Utilstrækkelighed væsenlig beherskes af en temmelig uklar Nationalfølelse, som har Meget tilfælles med de livløse Naturkræfters Raahed og Blindhed, desværre ogsaa med deres Uimodstaaelighed.“

Saaledes var altsaa den Regering, som Lehmann skulde søge at paavirke. Med dens Udenrigsminister, Baron von

Arnim, havde han i Forening med Grev Plessen allerede et Par Dage efter sin Ankomst en langvarig og omfattende Ordvexel. Lehmann fremsatte og begrundede udførlig den danske Opfattelse af Stridsemnet og gjendrev den schleswigholsteinske, som Preusserkongen nys havde lyst i Kuld og Kjøn, idet han iøvrigt fremhævede, at selv efter den sidste Opfattelse maatte Danmarks Konge være berettiget til at begjære de øvrige tydske Forbundsfyrsters Bistand mod et væbnet Oprør. Hertil svarede Arnim imidlertid kun, at den tidligere tydske Forbundsret i Gjerningen ikke mere var gjældende. I saa Fald, mente Lehmann, og hvis altsaa Preussens Regering betragtede sig som en revolutionær Regering, maatte den dog erkjende den Grundsætning om ikke at indblande sig i andre Staters Anliggender, hvori slige Regeringer altid havde sat deres Styrke, og Andet eller Mere vilde Kongen af Danmark ikke forlange. Da Svaret herpaa lød, at Tydskland ikke kunde være ligegyldigt ved, hvad der angik et tydsk Land, gjorde Lehmann gjældende, at selv om Preussen virkelig vilde indblande sig i Sagen til Fordel for Oprøret, vilde en slig Indblanding dog ikke kunne gaa ud over Ejderen og først kunne finde Sted, hvis danske Tropper rykkede ind i det tydske Forbundsland Holsten. Hertil bemærkede Arnim, at siden Slesvig stod i en Forbindelse med Holsten, hvis Indhold og Betydning han ikke vilde indlade sig paa nærmere at bestemme, og derhos havde begjært sig optaget i det tydske Forbund, maatte Danmark opretholde Freden, indtil dets Konge og Forbundet i Forening havde truffet en Afgjørelse med Hensyn til hin Begjæring, og Lehmanns Forespørgsel, om da Sagen allerede var indledet i Frankfurt, besvarede han efter nogen Tøven bekræftende. Lehmann nedlagde nu paa det Bestemteste Indsigelse imod, at Tydskland skulde have nogen Ret til Indblanding i Sagen, fordi en Del af Sønderjyllands Befolkning talte Tydsk, og hævdede, at var denne Landsdels Skæbne ikke et indre dansk Spørgsmaal, saa var det under alle Omstændigheder et almindelig evropæisk og ikke noget tydsk. „I den Maade" — siger

Lehmann — „hvorpaa Ministeren tilkjendegav, at Preussen nu engang i alt Fald havde besluttet i Forening med sine Forbundsfæller at betragte og behandle Sagen som tydsk, laa efter mit Skjønnende mere Bevidstheden om Magt end Overbevisningen om Ret, og skjøndt det ikke blev sagt, troede jeg dog at kunne skimte igjennem den Tanke, at Ministeriet var nødt til at handle saa, enten det vilde eller ikke, og at Evropa befandt sig i en saadan Opløsningens Tilstand, at det vilde være nødt til at taale det, enten det billigede det eller ikke. Det gjør mig ondt at maatte sige, at saaledes er efter min Overbevisning Stillingen i Virkeligheden. Mod Havet, som under en Stormflod bryder ind over min Ejendom, er det frugtesløst at fremlægge et nok saa godt affattet og thinglæst Skjøde."

I Samtalens videre Løb henledede Lehmann Opmærksomheden paa, at Besiddelsen af Sønderjylland af hver dansk Mand i den Grad blev betragtet ikke blot som en Æres-, men ligefrem som en Livssag, at der ikke var Tvivl om, at hans Landsmænd vilde kæmpe mandig derfor, at Preussen, om vi end i Længden ikke vilde kunne værge Halvøen, dog vilde komme i en ubehagelig Stilling, naar det ikke kunde naa os paa Øerne og fik sin Handel ødelagt ved vor Flaade, og at det var en egen Sag selv for en Magt som Preussen at tænde Krigsluen, der i et Øjeblik som det daværende let kunde stikke hele Evropa i Brand. Om det Første erklærede Arnim sig overbevist, det Andet havde han og de øvrige Ministre allerede modent overvejet, og med Hensyn til det Tredje maatte han bemærke, at Preussens Indblanding netop var begrundet i Ønsket om at forebygge Krig. Ingen Magt paa Jorden vilde nemlig kunne afholde Tydskerne fra skarevis at styrte sig ind i en regelløs Kamp, naar de Danske angreb Schleswigholsteinerne, dersom ikke Preussen med sin Hærmagt traadte imellem. Netop deri burde den danske Regering søge et anstændigt Paaskud til ikke at gjøre det første Skridt, og dette vilde i Verdens Øjne være den bedste Borgen for, at den

danske Konges Vilje var fri og ikke stod under blinde Partilidenskabers Herredømme. Lehmann tilbageviste med Alvor den Tanke, at Danmarks Konge skulde kunne siges at begynde Krig, naar han brugte sin væbnede Magt til at dæmpe et Oprør, og gav sit personlige Æresord paa, at Kong Frederik med den fuldeste Overbevisning tilhørte og allerede i lang Tid havde tilhørt de to Formaal, hvis Gjennemførelse hans nye Ministerium havde paataget sig, at grundlægge konstitutionel Frihed og at værne om den danske Krones Ret til Sønderjylland.

Hermed endte Lehmanns første Samtale med den preussiske Udenrigsminister. Jo mere mistrøstende denne var med Hensyn til Preussens Holdning ligeover for det schleswig-holsteinske Oprør, desto større Iver udfoldede Lehmann for at faa Rusland og England — de to eneste evropæiske Stormagter, der i Øjeblikket havde Hænderne nogenlunde fri — stemt saa gunstig som muligt for os gjennem deres i Berlin værende Sendebud og fornemmelig for at faa disse til at støtte vor Fordring paa at opgjøre Mellemværendet med Oprørerne uden fremmed Indblanding. Baade hos den russiske Gesandt Baron Meyendorf og hos den engelske Grev Westmoreland fandt han den mest forekommende Modtagelse. Medens den første viste sig at være fortrolig med de danske Anliggender indtil de mindste Enkeltheder, var den anden blottet for enhver Kundskab til Spørgsmaalet, men Henvendelsen til begge havde i alt Fald foreløbig i det Væsenlige samme Udfald. Ligesom nemlig hin, hvor mangt værdifuldt Vink han end gav Lehmann, og hvor villig han end paa flere Maader beredede Vejen for ham, dog maatte erklære sig ude af Stand til umiddelbart at støtte hans Fordring ligeoverfor det preussiske Hof paa Grund af den i Anledning af de polske Anliggender bestaaende Spænding mellem dette og hans eget, saaledes gik dennes Svar ud paa, at han af Mangel paa Forholdsordrer intet Skridt kunde foretage i Sagen. Dette afholdt imidlertid ikke Lehmann fra ogsaa at henvende sig til den udmærkede engelske Diplomat

Sir Stratford Canning (senere Lord Redcliffe), der netop befandt sig i Berlin i en overordenlig Sendelse til den preussiske Regering. Efterat Lehmann først fuldstændig havde sat ham ind i Sagen og især, støttet af Grev Plessen, havde revet ham ud af den ogsaa ham bibragte Vildfarelse, at Frederik VII.s Vilje ikke var fri, søgte han at formaa ham til at gjøre et umiddelbart Forsøg paa at tale Preussen til Fornuft. Som en Udvej, der formentlig kunde tjene til Grundlag for Sir Stratfords Bestræbelser i saa Henseende, antydede Lehmann, at Preussen kunde fortolke sin hidtidige Optræden i Sagen derhen, at det var dets Hensigt at skride ind, saasnart de Danske ved at gaa over Ejderen betraadte tydsk Grund. Sir Stratford, der iøvrigt følte sig tiltalt af denne Tanke, forbandt sig vel ligesaalidt til Noget som hans Landsmand Grev Westmoreland. Men ligesom hin ikke desto mindre søgte en personlig Sammenkomst med Kongen af Preussen for at tale vor Sag, saaledes bearbejdede denne, opmuntret ved Exemplet, hans Udenrigsminister i samme Retning og opfordrede endog, om end forgjæves, Baron Meyendorf til at gjøre et fælles Skridt hos den preussiske Regering mod den paatænkte Indblanding i Oprøret. Desværre skulde imidlertid disse Bestræbelser, som vi strax ville faa at se, ikke føre til det tilsigtede Maal.

Den 1ste April havde Lehmann og Plessen paany en udførlig Samtale med Baron Armin. Efterat Plessen havde oplæst en imidlertid fra Grev Knuth indløben Note, udviklede Lehmann, idet han gik ud fra, at Preussens Hensigter, som paastaaet var, sigtede til Fredens Vedligeholdelse, hvorledes der formentlig lod sig finde en Udvej, hvorpaa Preussen, efter hvad der hidtil var sket, med Ære kunde gaa ind. En saadan Udvej var det, naar Preussen i Overensstemmelse med den Tanke, han allerede havde fremsat for Sir Stratford Canning, først satte de Danskes Overskridelse af Ejderen som Krigsgrund. At opstille Overskridelsen af Kongeaaen som saadan lod sig allerede af den Grund ikke gjøre, at samme vistnok

allerede vilde have funden Sted, inden den danske Regering kjendte eller kunde kjende Preussens Anskuelser i saa Henseende. Hertil svarede Arnim, at Slesvig og Holsten udgjorde et saadant Hele, at deres Sag ikke kunde skilles, og at man ved at prisgive os hint i Grunden indrømmede os Alt, hvad vi vilde, og tilmed udsatte sig for, at vi efter at have taget det ogsaa vilde gaa løs paa Rendsborg og Holsten. Ligeoverfor denne Bemærkning erklærede imidlertid baade Lehmann og Plessen, at de, saafremt man fra tydsk Side vilde forpligte sig til ikke at rykke ind i Holsten, saalænge danske Tropper heller ikke betraadte holstensk Grund, paa deres Regerings Vegne ligefrem vilde paatage sig en hertil sigtende Forpligtelse, idet de iøvrigt begge fremstillede det som et stort Offer, at Kongen af Danmark skulde binde sig til at give Afkald paa ved egne Midler at gjenoprette den lovlige Orden i sine egne Stater. Dette Forslag smagte Arnim paa og tog det, som det i det diplomatiske Sprog hedder, »ad referendum«, saa at Plessen for sin Del nærede Haab om dets Antagelse, medens Lehmann stillede sig mere vantro. I den Tanke, at det var bedst at smedde, mens Jernet var varmt, vidste han endnu at skaffe sig Adgang til den nysudnævnte preussiske Førsteminister Camphausen for ogsaa at bringe ham under sit Snilles og sin Veltalenheds umiddelbare Paavirkning. Samme Aften indløb imidlertid den Efterretning til Berlin, at de danske Tropper vare gaaede over Kongeaaen og havde besat Haderslev, og da Lehmann og Plessen næste Morgen tidlig efter Aftale indfandt sig hos Arnim, forsynede med et Udkast til den antydede Overenskomst, modtoges de med det Budskab, at det Aftenen forud i Ministerraadet var vedtaget at lade en preussisk Hær rykke ind i Holsten og besætte Rendsborg samt at afsende en Stabsofficer til Kongen af Danmark for at meddele denne det Nærmere om Preussens Hensigter.

Fra Baron Arnim ilede de danske Underhandlere til Sir Stratford Canning, der billigede deres Udkast og efter forgjæves at have følt sig for, om Danmark ikke efter Omstæn-

dighederne skulde kunne finde sig i Preussernes Besættelse af Holsten, naar de kun lode det frie Hænder i Sønderjylland, var villig til at prøve et nyt Forsøg. Dagen efter maatte han imidlertid meddele Lehmann, at Preussen ikke vilde afstaa fra sin Beslutning om at besætte Holsten, og at denne Beslutning øjeblikkelig vilde blive gjennemført. Han vidste under disse Omstændigheder ikke at give de to danske Statsmænd et bedre Raad end det, som Baron Meyendorf for sit Vedkommende tiltraadte, at deres Regering uden Hensyn til, hvad Preussen gjorde eller ikke gjorde, skulde sætte sig saa fast som muligt i Sønderjylland og saa vidt som muligt undgaa noget blodigt Sammenstød med Oprørerne. I Henhold hertil og i Overbevisningen om, at Kjendsgjerninger vilde have nok saa meget at sige som det at have Retten paa sin Side, lød Lehmanns eget Raad til den hjemmeværende Del af Regeringen paa Følgende. For det Første at kaste ned i Sønderjylland „Alt, hvad der kan røre sig“, for at besætte den Del af Hertugdømmet, der i videste Forstand kunde kaldes dansk, saa stærkt, at Oprørerne ikke kunde tage imod en Kamp, men maatte trække sig tilbage til Rendsborg, og efterhaanden, som man skred frem, strax indrette sig paa en saadan Fod, som om en endelig Sejr allerede var vunden. Fremdeles indtil videre at lade det staa hen, om vi vare i Krig med Preussen eller ej, erklære dets Adfærd for en saadan, der stred imod Folkeretten og hjemlede os Anvendelsen af passende Modforanstaltninger, men ikke skride til Iværksættelsen af saadanne og særlig ikke af Blokade eller Opbringelse, forinden vi havde Englands Anerkjendelse af vor utvivlsomme Ret hertil.

Efter Modtagelsen af Arnims sidste Ord maatte Lehmann betragte sit Hverv i Berlin som endt. Tilbage stod kun i Forening med Plessen at affatte en højtidelig Indsigelse mod Preussens Voldsfærd, der foruden til dettes Regering blev afgiven til alle fremmede Gesandtskaber i Berlin for saaledes at faa Sagen indbragt for Evropas Domstol. At Lehmann trods al den utrættelige Iver og al den udmærkede

Dygtighed, han lagde for Dagen, ikke udrettede Mere, end han gjorde, smertede ham selv dybt, men vil ikke undre Nogen, naar det erindres, at han først begyndte sine Underhandlinger, da Krigen efter sædvanlige Begreber baade var erklæret og paabegyndt, og overfor Historiens Dom vil den Forventning neppe beskæmmes, som han udtaler, naar han siger: „at jeg under saadanne Omstændigheder ikke med mine to stakkels Hænder kunde stoppe en saa godt som marscherende Hær, haaber jeg ikke vil blive lagt mig til Last.“ Og ligesom han med Føje turde haabe paa, at hans Virksomhed i Berlin vilde lette Regeringens senere Forhandlinger baade med England og Rusland, saaledes kunde han ogsaa pege hen paa, at hans Sprog og hans Holdning ligeoverfor de preussiske Statsmænd maatte have bidraget til at indgyde dem „den Overbevisning, at et Angreb paa Danmark ikke, som man i Begyndelsen paa en temmelig krænkende Maade forudsatte, er den sikreste Vej til Fred, men tvertimod den utvivlsomme Vej til en ret alvorlig Krig“, og at han saaledes i hvert Fald havde værnet om „Danmarks Ære, som i vanskelige Tider er det Eneste, der staar fast, højt over alle Klogskabens Beregninger og Politikens Stridsspørgsmaal.“

Hans Hu stod nu til snarest muligt at naa London, hvor det skulde være hans Opgave at søge at formaa England, der udtrykkelig havde tilsikret den danske Krone den uforstyrrede Besiddelse af Sønderjylland, til at erklære det for Krigsgrund, at en tydsk Soldat betraadte sønderjydsk Jordbund. Fra Berlin af var han forsynet med gode Anbefalinger baade til Englands Udenrigsminister Lord Palmerston og til det daværende russiske Sendebud Baron Brunnow, der af sin Embedsfælle i Berlin indstændig opfordredes til hos de engelske Statsmænd at støtte den Opfattelse, at Sønderjyllands Skæbne enten maatte overlades den danske Regering som et rent indre Anliggende eller i alt Fald behandles som et almindeligt europæisk Spørgsmaal. Selv skrev Lehmann, endnu før han forlod Berlin, til Grev Knuth og anmodede ham om at for=

syne ham med alle mulige haandskrevne og trykte Hjælpekilder til at optage en mulig Kamp med de engelske Kronjurister. „Jeg tør nu" — tilføjede han — „efter den gjorte Erfaring paastaa, at jeg med Kraft kan bestaa en mundtlig Drøftelse; men Englænderne ville have Alt sort paa hvidt, og hvis jeg ikke stolede paa, at Gud er stærk i de Svage, og at Troen kan flytte Bjerge, vilde jeg aldrig fordriste mig til det Vovestykke, hvortil Pligt og Mod nu driver mig."

Lehmann skulde imidlertid, endnu inden han naaede England, komme til at tale Danmarks Sag paa et Sted, han aldrig havde anet. Umiddelbart før hans Afrejse fra Berlin henvendte det belgiske Sendebud sammesteds Baron Nothomb sig til ham med det Spørgsmaal, om han ikke havde Lyst til at tale om sit Fædrelands Anliggender med Kong Leopold af Belgien, da han i saa Fald let skulde skaffe en Anledning hertil. Lehmann gav paa denne Henvendelse det eneste rette Svar. Han erklærede, at da han hverken havde nogen Sendelse til Belgiernes Konge eller endog blot et antageligt Paaskud til at søge ham, og han hverken for sin egen eller sit Lands Skyld turde løbe Fare for at faa Udseende af en politisk Eventyrer, kunde han ikkun gaa ind paa Sagen under Forudsætning af, at det blev gjort aldeles klart, at det ikke var ham, der havde søgt, men Baron Nothomb selv, der havde foreslaaet en slig Sammenkomst. I saa Fald vilde han med Glæde meddele Kong Leopold enhver mulig Oplysning om vor Sag og gjøre det med Haab om, at denne, hvis Mening stod saa højt hos Englands Statsmænd, vilde gjøre Noget for hos disse at understøtte, hvad han ansaa for Sandhed og Ret. Paa denne Maade blev da Sagen ogsaa ordnet. Om Aftenen den 3dje April afrejste Lehmann fra Berlin forsynet med en Skrivelse til Kong Leopolds fortrolige Minister van Pradt. Han ankom om Eftermiddagen den 5te til Brüssel og havde endnu samme Aften en Samtale paa 1½ Time med Belgiernes Konge. Lehmann udviklede fuldstændig og frimodig vor Opfattelse af Stridsspørgsmaalet for Kongen, der allerede paa

Forhaand var inde i alle dettes væsenlige Punkter og ved mange indsigtsfulde Spørgsmaal gav ham Anledning til i høj Grad at gaa i det Enkelte. Kongen udtalte derhos i varme Udtryk sin Deltagelse for Danmark og dets Konge saavelsom sin Agtelse for de Mænd, der under saa vanskelige Forhold ikke havde ladet Konge og Fædreland i Stikken, og erklærede uforbeholdent Preussens Fremfærd for uædel, da der efter Alt, hvad der forelaa, ikke kunde være Tvivl om, at den var begrundet i Ønsket om at aflede Opmærksomheden fra ubehagelige indre Forhold. Lehmann kunde saaledes ikke Andet end med Tilfredshed se tilbage paa sit korte Besøg hos Kong Leopold og forlod Bryssel med det Haab, at Lord Palmerston snart vilde have nogle Linier fra dennes Haand i sit Værge.

Over Ostende naaede Lehmann den 7de April om Eftermiddagen London. Med stor Tilfredsstillelse overbeviste han sig om, at Varetagelsen af den danske Sag her var i gode Hænder. Gesandten selv, Grev F. D. Reventlow, udviste ikke alene den mest utrættelige Iver i sine Pligters Opfyldelse, men havde ogsaa efter Lehmanns Vidnesbyrd med stort Held tilegnet sig den hele engelske Maade at være, tænke og tale paa. Legationssekretæren F. H. R. Bielke havde ved sine Forbindelser med den engelske Presse en ikke ringe Andel i, at denne og fornemmelig Kæmpebladet »Times«, der dengang endnu mere end af Navn var „den sjette Stormagt", allerede ubetinget havde stillet sig paa dansk Side, ligesom han vedblivende satte det sidste i Stand til at holde Skridt med Begivenhedernes Udvikling ved stadige Meddelelser fra Kjøbenhavn. Under disse Omstændigheder og da tilmed de engelske Ministre vare i højeste Grad optagne af Forretninger, var der i de første Dage ikke Opfordring for Lehmann til at søge nogen Samtale med dem. For ikke at svække Grev Reventlows Stilling ligeoverfor den britiske Regering var han endog saa hensynsfuld, at han, da han i Lord Palmerstons Hjem forestilledes for denne og blev spurgt, om han ønskede nogen særlig

Sammenkomst, erklærede, at hans Rejse alene gjaldt vor Regerings eget Sendebud i London, ligesom han ogsaa kun efter Palmerstons udtrykkelige og skriftlige Begjæring indfandt sig ved den nedenfor omtalte Forhandling.

Imidlertid laa Lehmann derfor ingenlunde ledig i London. Han drøftede paa det Omhyggeligste vor Sags hele Stilling med Reventlow og gjennemgik med stor Tilfredsstillelse dennes og Knuths hidtil stedfundne Brevvexling. Han havde en udførlig Forhandling om vore Anliggender med Baron Brunnow, der raadede til, at vi ikke skulde opgive en Haarsbred af vor utvivlsomme Ret til Sønderjylland, men holde fast ved Englands Tilsikring af denne Landsdel og ikke lade det smutte bort fra den, uagtet det ganske vist vilde tilraade os den util-børligste Eftergivenhed. Han skrev endelig uden Navn en Række Artikler om vore Forhold til »Times« for yderligere at fastholde Englændernes Stemning for os. Disse Artikler gjorde saa megen Opsigt, at Preussens Udsending i England, Ridder Bunsen, fra gammel Tid Danmarks Dødsfjende og i enhver Henseende en værdig Repræsentant for den nedarvede preussiske Politik, fandt det nødvendigt at træde offenlig op derimod. Da han, efter hvad man sagde, ikke vilde kunne faa noget Stykke optaget i »Times«, om han saa bød 100 Pund Sterling for Linien, skete det i et særligt Skrift, men med saa liden Agtelse for Sandheden, at han for at svække Vægten af Lehmanns Ord — hvem han uden videre angav som Forfatter til de i hint Blad uden Navn optagne Artikler — end ikke undsaa sig ved at paastaa, at denne i Roskilde Stændersal havde opfordret sine Landsmænd til at „skrive de danske Love med Sværdet paa Slesvigernes og Holstenernes Ryggе". Lehmann nødtes herved til endnu engang at ty til »Times« for at oplyse Almenheden i England om, hvad Sandt der laa til Grund for hin Paastand. Det var ved Majfesten 1842 paa Skydebanen ved Kjøbenhavn — i den samme Tale, vi ovenfor have omtalt som den, i hvilken han første Gang udtalte Tanken om „Danmark til Ejderen" — at han i Anled-

ning af de allerede dengang gængse tydske Drømme om, at Danmark skulde indlemmes i Tydskland som dettes Admiralstat, havde sagt, at vi vare „rede til at forsvare vort gamle Dannevirke baade mod Nordalbingiernes højforræderske Skraal og mod alle tydske Fuglefængeres søsyge Erobringslyst". „Og skulde det gjøres fornødent" — tilføjede han — „da ville vi med Sværdet skrive paa deres Ryg det blodige Bevis for den Sandhed: Danmark vil ikke!" Efter Hukommelsen meddelte Lehmann denne Sagens sande Sammenhæng, der imidlertid ikke gjorde det forventede Indtryk paa Bunsen. Efter det af hans Venner Schleswigholsteinerne givne Exempel fandt „Ridderen" det nemlig nemmest at fastholde den ondskabsfulde Sandhedsfordrejelse, han engang havde opstillet.

Inden denne Skriftvexel fandt Sted, var det imidlertid den 12te April kommet til en henved to Timers mundtlig Forhandling mellem Lord Palmerston paa den ene og Grev Reventlow og Lehmann paa den anden Side. Den sidste førte væsenlig Ordet, og Palmerston hørte til med Opmærksomhed og Velvilje. Samtalen begyndte med, at Lord Palmerston fremstillede de gjensidige Paastande, saaledes som han havde opfattet dem. Da denne Fremstilling røbede, at Lorden ansaa Kjærnepunktet i Striden for at være et rent Arvespørgsmaal og endda havde temmelig forvirrede Forestillinger om dettes sande Sammenhæng, var Lehmann temmelig vis paa, at det var umiddelbart Bunsens og middelbart Hertugen af Augustenborgs Indskydelser, som her gik igjen. Paa Opfordring berigtigede han gjennem en udførlig Fremstilling Palmerstons Misforstaaelser med Hensyn til Arvespørgsmaalet og udviklede, at det egenlige Stridspunkt simpelthen var det, om Sønderjylland skulde forblive ved Danmark eller løsrives derfra for at indlemmes i Tydskland. Man kom derfra ind paa Spørgsmaalet om Englands Garanti for Sønderjylland, som Lehmann paa Forespørgsel forklarede at vi opfattede saaledes, at hin Magt var forpligtet til at haandhæve Danmarks Krone i Besiddelsen af Sønderjylland og altsaa for sit Ved-

kommende maatte betragte det som Krigsgrund, naar Nogen angreb denne Besiddelse. Da Palmerston derefter spurgte, om vi da ogsaa ansaa England forpligtet til at sikre Danmarks Konge hin Besiddelse imod oprørske Undersaatter, svarede Lehmann, at Kongen ikke vilde finde det stemmende med sin Værdighed at give dette Spørgsmaal praktisk Betydning. Palmerston ønskede fremdeles at vide, om vi ikke kunde anse os fyldestgjorte, naar England sikrede os imod, at Preusserne rykkede ind i selve Sønderjylland. Herimod gjorde Lehmann gjældende, at vi for det Første ikke kunde indrømme, at Rendsborg ikke hørte til Sønderjylland, at dernæst Preussernes Besættelse af Holsten samt af hin Fæstning udelukkende var begrundet ved Kongens Forhold til Sønderjylland, og at endelig preussiske Troppers Nærværelse i Holsten i Gjerningen allerede var et Angreb paa Sønderjylland, da det satte Oprørerne i Stand til uden Fare at kaste deres hele Styrke ind i denne Provinds. Han havde derimod, bemærkede han, gjort Sir Stratford Canning bekjendt med et Forslag, der gik ud paa, ikke hvad der i og for sig var Ret, men paa, hvad der var Preussen praktisk muligt at gaa ind paa — en Ytring, som Palmerston, efter hvad Lehmann siger, „belønnede med et lysende Blik og et bifaldende Øjekast" — og som hin engelske Diplomat havde skænket sit Bifald. Lord Palmerston lod ogsaa til at synes ret godt om det, men bemærkede dog, at det syntes afpasset efter den Opfattelse, at Preussen vilde beholde Holsten for sig selv, hvad der jo dog ikke var dets Mening. Og medens Grev Reventlow vedblivende holdt bestemt paa, at vi som Udgangspunkt for videre Underhandlinger ikke kunde tage imod den preussiske Besættelse af Holsten, var Lehmann selv — som han siden skrev til Knuth — af den personlige Anskuelse, at vi, saaledes som Sagerne stode, ikke med Nytte kunde forlange, at Preusserne atter skulde gaa ud deraf, og at der derfor maatte søges et andet Grundlag for mulig fortsatte Underhandlinger, i hvilken Henseende han til nærmere Overvejelse henkastede den Tanke, at Preusserne indtil videre

skulde holde den syd for Ejderen liggende og vi den nord for samme liggende Del af Rendsborg besat, medens ingen af Parterne maatte betræde den Del af Fæstningen, der ligger paa en Ø i Floden.

Efterat Emnet for Samtalen med den britiske Udenrigsminister iøvrigt var udtømt, erklærede Lehmann, at han ønskede at erfare, hvad han selv kunde betragte og tilmelde sin Regering som dens praktiske Udbytte. Hertil svarede Palmerston, at han i Øieblikket ikke kunde sige Andet, end hvad han allerede havde udtalt i sine Noter til Berlin og Hannover, at England var villigt til at anvende sine „gode Tjenester" for at bringe Sagen til en fredelig Løsning, saasnart det opfordredes dertil af de paagjældende Parter, og at han, inden han ytrede sig nærmere, først maatte sætte sig ind i de Aktstykker, hvorved England skulde have tilsikret Danmark Besiddelsen af Sønderjylland. Lehmann henledede imidlertid Opmærksomheden paa, at et Tilbud om venskabelig Mægling vistnok vilde være tilstrækkeligt ligeoverfor en blot Hensigt til Indblanding i Striden, men neppe ligeoverfor en fuldbragt Kjendsgjerning. Han bad fremdeles Lord Palmerston at betænke, om det, naar der skulde sættes Ord mod Bajonetter, ikke maatte være Ord af en langt kraftigere Beskaffenhed, og om den Tid ikke maatte være kommen, da England vilde betegne, naar dets Forpligtelse til at støtte os, og naar dets Forpligtelse til Krig mod Preussen indtraadte. Hvor ivrig end Lehmann trængte ind paa Palmerston, opnaaede han dog kun en Gjentagelse af det Forrige med Tilføielse af, at der jo endnu ikke var indløbet Svar fra Berlin paa hans Note, og at han haabede, allerede den vilde virke til at forebygge yderligere Skridt fra Preussens Side. Lehmann fandt, at hvad den sidstnævnte Magt alt havde gjort, var nok til efter alle folkeretlige Begreber at kaldes Krig, og at han ikke kunde staa inde for, hvilke fjendtlige Skridt dets Fremfærd allerede havde fremkaldt fra dansk Side; men under alle Omstændigheder maatte den britiske Regering i saadanne Skridt ikke se en Misagten af dens Mæglingstilbud, men kun en

yderligere Opfordring til at give sine Forholdsregler Hurtighed og Kraft. Ligesom Palmerston hertil bemærkede, at England naturligvis ikke kunde se skævt til, at Danmark forsvarede sig efter bedste Evne, saaledes lykkedes det ogsaa Lehmann at faa ham til udtrykkelig at erkjende vor Berettigelse til Blokade og Opbringelse. Men han lagde dog til Slutning Lehmann paa Sinde, at det, hvis det var vor Mening at ville gjøre Brug af Englands Mægling, maatte være Maalet for vore Bestræbelser snarest muligt at faa tilveiebragt en Vaabenstilstand.

Efter denne Samtale var Lehmann paa det Rene med, at der i Øjeblikket ikke var Andet at opnaa af de kolde, beregnende og af tusind andre Ting optagne Englændere end Tilbud om Mægling eller »bona officia«, som det hedder i det diplomatiske Sprog. Han maatte derfor betragte sit Hverv i England som endt og tiltraadte den 13de April Hjemrejsen med et Dampskib, der afgik umiddelbart fra London til Kjøbenhavn. Inden Fartøjet stod til Søs, maatte det imidlertid underkaste sig en Reparation, der fastholdt det paa Themsen i over et Døgn, og gjennem Skibsføreren, der havde været i Land, fik Lehmann tilfældigvis Budskabet om vor fuldstændige Sejr over Oprørshæren ved Bov. Under disse Omstændigheder mente han at burde gjøre et nyt Forsøg paa at faa den britiske Regering til at røre sig og vendte strax over Land tilbage til London, hvor Gaderne gjenlød af Avissælgernes Raab: „Store Nyheder! De Danske have sejret! Tydskerne have faaet Prygl!" Hvor gunstig Stemningen end var for os, hengav Lehmann sig dog ikke til overdrevne Forventninger, men gjorde, hvad han kunde.

Dagen efter sin Tilbagekomst til London tilskrev han Lord Palmerston et privat Brev med en kort Fremstilling af Indholdet af de Aktstykker, hvorpaa Englands Forpligtelse til at sikre os Sønderjylland beroede, og en nærmere Belysning af de Punkter deri, hvorpaa Palmerston kunde mistænkes for at ville støtte en Udflugt. Samtidig hermed gjorde han Skridt for at søge fremkaldt en Forhandling i Parlamentet om den dansk-tydske Strid og derved maaske nøde Regeringen til en

bindende Udtalelse til vor Fordel. Med Oppositionens Fører, den veltalende d'Israeli, hos hvem der allerede i Forvejen af Grev Reventlow var gjort indledende Skridt, havde han gjentagne Gange udførlige Samtaler for fuldstændig at sætte ham ind i Sagen, ligesom d'Israeli tillige i Fortrolighed fik meddelt Afskrift baade af Grev Knuths Noter og af Lehmanns eget Brev til Palmerston. Den 17de og den 19de April blev det danske Anliggende da ogsaa Gjenstand for udførlige Forhandlinger i Parlamentet, der rejstes den første Dag af Wilson, den anden af d'Israeli, som i et glimrende Foredrag udtalte sig om Striden aldeles fra et dansk Synspunkt. Men ligesom Lord Palmerston i en Samtale med d'Israeli allerede inden den sidste Dags Forhandling vel udtalte stor Deltagelse for os og stor Afsky for Preussernes Færd, men tillige vedkjendte sig den Beslutning bestemt at værge sig imod, at England skulde anses pligtigt at komme Danmark til Hjælp, saaledes blev han denne Beslutning kun altfor tro under sin paafølgende Optræden i Parlamentet Han havde nu udfundet den Udflugt, at Preusserne, selv om de rykkede ind i Sønderjylland, jo ikke gjorde det for at erobre dette Land for sig selv, men kun for derved at fremtvinge en vis statsretlig Ordning, hvorom Englands Forsikringsakt Intet meldte. Da denne Udflugt allerede var antydet under den første Parlaments-Forhandling, søgte Lehmann Dagen efter at gjøre den umulig ved at tilskrive Palmerston et nyt Brev, hvoraf d'Israeli ogsaa fik Afskrift. Men al hans Utrættelighed strandede paa den britiske Regerings egennyttige Politik, der ikke vilde se Sagens sande Sammenhæng, og Lehmann saa for sit Vedkommende ikke Forholdene gjennem farvede Briller. Samme Dag, som han havde tilstillet Lord Palmerston sit sidste Brev, skrev han hjem, at ligesom vi vel kunde gjøre sikker Regning paa Englands Mægling, „dog saaledes at der ikke gives nogen Indrømmelse saa uhæderlig og uretfærdig, som det jo vil tilraade os, naar kun derved denne Krigsaarsag kunde stoppes, saaledes maa vi paa den anden Side være belavede paa, at England og navnlig

den i Sligt lidet nøjeregnende Lord Palmerston ikke vil forsmaa nogen Udflugt, ved hvilken han kunde smutte fra den Garanti, der kunde bringe England i den Stilling enten at bryde sit Ord eller selv at give Mere og Andet end gode og Godtkjøbs-officia". Og uagtet han endnu anstrængte sig for at finde nye Udveje til om muligt at naa Maalet gjennem Parlamentet, tilføjede han dog, at han var vis paa, at ogsaa dette „vilde kysse den", som kunde finde paa et nogenlunde antageligt Paaskud til at slippe fra Garantien. Med Palmerstons Udtalelser i Parlamentet var der dog i alt Fald vundet en Stadfæstelse paa, at England ikke i fjerneste Maade delte de tydske Drømme om, at der ved denne Leilighed kunde skabes en ny Søfolkeret til vor Skade, idet han erkjendte vor fuldstændige Berettigelse til at lægge hele den Overlegenhed til Søs, som vor Flaade skaffede os, i Vægtskaalen. Lehmann raadede derfor ogsaa nu Regeringen til hurtig og kraftig at gribe til Blokade og lignende Foranstaltninger mod Preussen og enhver anden tydsk Stat, der sendte Tropper imod os, idet England, naar det saa, at vi vare i Stand til ikke alene at holde Orden indenfor vore egne Enemærker, saafremt vi blot maatte være fri for fremmed Indblanding, men ogsaa til at stoppe Verdenshandelen en Smule, maaske derved endnu kunde bevæges til at tage sig af os.

Hans Hverv i England var imidlertid nu under alle Omstændigheder udtømt. Den 26de April kom han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han ved Landstigningen paa Forespørgsel ytrede, at han medbragte „ret gode Efterretninger." Bortset fra, at den hjemvendende Minister dog ikke godt kunde gjøre Folk paa Gaden til sine Fortrolige med Hensyn til Udfaldet af sin Sendelse, maatte det i sig selv synes temmelig indlysende, at hin Ytring var enstydig med „mindre gode Efterretninger." Ikke desmindre blev den ved en besynderlig Misforstaaelse opfattet, som om Lehmann selv havde været tilfreds med Udbyttet af sin Rejse, og senere, da det blev vitterligt for Alle, at England fuldstændig svigtede os, tagen ham saare ilde op af de Mange, der kun

dømte efter det endelige Udfald, men manglede Forudsætninger til at tage med i Betragtning, at han Intet havde forsømt for, at det havde kunnet være bedre.

— Umiddelbart efter Lehmanns Hjemkomst betroedes der ham et nyt Hverv, idet han nemlig den 29de April fik Bemyndigelse til som overordenlig kongelig Kommissær at bereise Nørrejylland og efter bedste Skjøn at træffe alle de Foranstaltninger der, han i Anledning af Krigsforholdene maatte finde fornødne. I Udførelsen af dette kildne Hverv, hvorfra han hjemvendte den paafølgende 17de Maj, viste han stor Takt og Maadehold. Bemyndigelsen til at af- og indsætte Embedsmænd fortolkede han særlig i den mest indskrænkede Betydning, idet han nemlig kun for de to Krigsskuepladsen nærmest liggende Amters Vedkommende, hvor de personlige Forhold indeholdt stærk Opfordring hertil, i det ene fritog Amtmanden for hans Forretninger og overdrog dem til en Konstitueret og i det andet efter Amtmandens egen Begjæring stillede ham en dygtig og kraftig Personlighed ved Siden. Iøvrigt optraadte han overalt i Provindsen som Embedsmændenes og Befolkningens Vejleder og Raadgiver, men lod, for ikke at gribe ind i den sædvanlige Forretningsgang, sine Raad og Forskrifter udgaa gjennem de bestaaende Øvrighedsmyndigheder. Særlig drog han Omsorg for, at man ikke fra Egne, hvor Kongen endnu i Gjerningen var Herre, efterkom Fjendens Udskrivninger og derved satte denne i Stand til at nyde godt af en Besættelses Fordele uden at bære dens Farer. Ligeledes søgte han at gjøre den fædrelandssindede Befolkning det indlysende, at en uordnet Folkevæbning er magtesløs ligeoverfor regelmæssige Hære, og at en saadan Væbning, hvorfor Jyderne vare stærkt stemte, kun uden Nytte vilde nedkalde Blodsudgydelse og andre Ulykker over dem. Ved disse Forestillinger fik han Befolkningen i de Egne af Landet, der vare udsatte for fjendtlig Besættelse, til at udlevere alle Vaaben, medens han i de fjernere Udkanter af

Provindsen lod de frivillige Væbninger bestaa især for at tjene som Værn mod mulig foretagne dristige Strejftog.

Nogen Tid efter Tilendebringelsen af det her omhandlede Hverv foretog Lehmann endnu engang i dette bevægede Aar en Rejse til Udlandet. Rejsen var denne Gang nærmest fremkaldt af private Grunde og gjaldt Frankrig, hvor han skulde mødes med sin Hustru. Denne var nogen Tid efter, at hun i Pisa havde taget Afsked med sin Mand, i Selskab med sin Fader og Broder, med hvem hun og Lehmann vare stødte sammen i Italien, rejst til Sorrent. I Juni havde hun med sit Barn tiltraadt Hjemrejsen under de nysnævnte Slægtninges Ledsagelse, og endnu i samme Maaned mødtes hun og Lehmann i Frankrig efter henved et halvt Aars Adskillelse. Det var ublide Varsler, under hvilke Mand og Hustru gjensaas; thi i den korte Tid, medens de opholdt sig i Paris, forefaldt den forfærdelige Gadekamp, under hvilken General Cavaignac tilintetgjorde de røde Republikaneres Forsøg paa at bemægtige sig Herredømmet i Frankrig. Indtrykket af disse Begivenheder var under alle Omstændigheder neppe heldbringende for Lehmanns endnu svage Hustru, med hvem han kort efter vendte tilbage til Fædrelandet.

Herhjemme deltog han med Iver og Interesse i at lægge den sidste Haand paa Udkastet til Grundloven, der skulde løse den ene af de Opgaver, Martsministeriet havde stillet sig. Udarbejdelsen af dette Udkast var allerede tidligere paa Aaret overdraget et Udvalg af Ministeriet, bestaaende af Bardenfleth, Hvidt og Monrad, og, saavidt vides, var det den sidste, der maa betragtes som den egenlige Forfatter af det foreløbige Grundlovsudkast. Efter Ytringer, som Lehmann selv har brugt, er det imidlertid afgjort, at han har udøvet en meget gjennemgaaende Kritik med Hensyn til hint første Udkast, ligesom han har havt en betydelig Indflydelse paa dets endelige Affattelse. Under alle Omstændigheder er der et umiskjendeligt Slægtskab mellem Grundlovens simple og ædle Sprog og saa Meget af, hvad der ellers er flydt fra Lehmanns Pen, og forsaavidt kunne

vi ganske tiltræde, hvad der i den Henseende blev sagt ved Lehmanns Død: „Det er hans Aand, der har præget det som Helhed — denne Klarhed og Simpelhed, denne fulde Gjennemførelse af Frihedens store Tanker, denne frejdige Tillid til Folkets Aand, denne Overførelse af Idealet paa Virkeligheden er i fuld Samklang med hans Tænkemaade."

Men deler Lehmann saaledes Æren for Grundlovsudkastets Indhold, saa deler han ogsaa Ansvaret derfor, Ansvaret særlig for den dristige Tanke, det gjennemførte i Modsætning baade til Alt, hvad man indtil Martsdagene 1848 i saa Henseende herhjemme havde tænkt sig, og til enhver hidtil i Evropa bestaaende Forfatning, at bygge begge Afdelinger af en Folkerepræsentation paa almindelig Stemmeret kun med den tarvelige Betryggelse, der laa i, at Landsthingets Medlemmer ikke skulde oppebære noget Vederlag. Det overses nu vel ikke, at Grundlovsudkastet blev til under Paavirkning af de Anskuelser, der raadede i 1848, da almindelig Stemmeret var et Løsen, som fra Frankrig trængte ud over hele det øvrige Evropa, og at der herhjemme var Mange — og det fortrinsvis blandt Folk, som før Martsdagene havde fundet sig helt vel tilrette under Enevælden — hvis Udvikling i Retning af Ønsket om politisk Frihed havde gjort et saa mægtigt Spring, at de endog fandt Grundlovsudkastet altfor „reaktionært." Men paa den anden Side havde der ikke manglet advarende Røster imod altfor meget at give efter for Tidens Strømninger og ikke mindst netop fra flere af dem, som hidtil med størst Trofasthed og Udholdenhed havde tjent Frihedens Sag. Saaledes havde Flertallet i det Udvalg, Roskilde Stænder havde nedsat i Anledning af Udkastet til den senere udkomne Valglov for den grundlovgivende Rigsforsamling, ytret levende Frygt for Følgerne af, at ethvert Hensyn til Formue eller Skatteydelse var opgivet som Grundlag for Valgretten, og Sammensætningen af hin Forsamling saaledes overgivet til Vælgere, hvoraf kun et ringe Antal havde Indsigt i Opgavens Betydning og Storhed. Udvalget havde derhos særlig fremhævet, at denne Frygt maatte

blive saa meget stærkere, fordi hin Valglov i sine Grundtræk formentlig vilde blive Forbilledet for den tilkommende Grundlovs Valgbestemmelser og disse saaledes komme til at gaa videre i demokratisk Retning, end Tilfældet var i nogen hidtil bestaaende monarkisk Forfatning.

Martsministeriet troede imidlertid ikke at burde lytte til disse Røster, og Lehmann har, saavidt vides, aldrig siden ligefrem villet indrømme, at han fortrød sin Andel i, at man i 1848 altfor meget gav efter for de politiske Stemninger, Februar-Revolutionen havde skabt. Han har ikke desto mindre flere Gange offenlig udtalt sig saaledes, at det middelbart deraf fremgik, at han i et senere Afsnit af sit Liv ikke har kunnet anse de Bestemmelser i Grundlovsudkastet, hvori hin Eftergivenhed fortrinsvis gav sig Udtryk, for heldige i deres fulde Omfang. I saa Henseende vare især hans Udtalelser i Rigsraadet 1863 af Interesse. Han ytrede der, at han paa den ene Side i 1848 ikke havde gjort sig overdrevne Forventninger om, at en Nation, „der fra en høj Grad af Ufrihedstilstand blev ført til fuldstændig Selvregering, skulde ligesom ved et Trylleslag tilegne sig alle et fribaaret og under Friheden opvoxet Folks Dyder og gode Egenskaber", eller været blind for, at Befolkningens store Masse i længere Tid vilde lade sig lede „af Førere, af hvilke ingenlunde alle vare skikkede og værdige til at faa en betydelig og afgjørende Indflydelse paa et Lands Styrelse." Han havde imidlertid sat sin Lid til, at der i det danske Folk var saa gode og sunde Bestanddele, at de vel vilde faa Overhaand over de Misligheder, der ganske vist vare at befrygte af en saa udstrakt Valgret, saavelsom til den Sætning, at Friheden selv er den bedste Skole for Frihedens rette Benyttelse. Paa den anden Side havde det staaet ham klart, at „Enhver der har Magten, ikke stopper, før han har opnaaet Alt", og at det derfor maatte være Opgaven for ethvert Forsøg paa en konstitutionel Ordning at tilvejebringe en saadan Ligevægt mellem Kræfterne, at ingen enkelt Stand eller enkelt Klasse skulde faa den hele og udelukkende Myndighed, thi saa havde man

igjen Absolutismen, kun under en anden Form. Netop fordi „en hvilkensomhelst Magt, der ikke i selve Forfatningen finder sin Modvægt og Begrændsning, nødvendigvis bliver tyrannisk", maatte man komme til Fordringen ikke alene om, at Repræsentationen skulde bestaa af to Kamre, men tillige om, at det ene Kammer ikke blev „et blot Echo af det andet." Thi blev det et saadant, da var det værre end slet intet, „fordi ethvert Echo altid er en Stemme, bag hvilken der ikke er nogen Sjæl, ikke noget Hjerte, ikke nogen Vilje", og hvo der vilde staa paa en en saa udstrakt Valgret som den, der hos os var hjemlet med Hensyn til Folkethinget, maatte nødvendigvis tillige staa paa et derfra forskjelligt, kraftigt og selvstændigt Landsthing. Han havde derfor aldrig kunnet Andet end finde, at Landsthingets Sammensætning var det svageste Punkt i vor Grundlov, og det var i det Hele urigtigt at ville søge nogen Betryggelse i en Indskrænkning af Valgbarheden, den maatte søges i en Indskrænkning af Valgretten. — Enhver vil nu lettelig se, at denne Udtalelse med Nødvendighed indeholder en saadan Synsmaade som den, vi ovenfor sigtede til. Thi vel bleve Grundlovens Valgbestemmelser med Hensyn til Landsthinget forskjellige fra Udkastets; men søgte hin Betryggelsen ved en Indskrænkning i Valgbarheden, saa gjorde dette, som alt forhen antydet, i Grunden det Samme, og det turde visselig være et stort Spørgsmaal, om der i Tidens Længde vilde være fremkommet et kraftigere og selvstændigere Landsthing med en Bestemmelse om, at dets Medlemmer intet Vederlag skulde oppebære, fremfor med en Bestemmelse om, at de skulde have en aarlig Indtægt af 1200 Rdr. eller svare 200 Rdr. om Aaret i Skatter.

Den 23de Oktober 1848 var den Dag, da Rigsforsamlingen aabnedes paa Kristiansborg Slot med en udførlig af Lehmann affattet Tiltale til Medlemmerne, som Førsteministeren oplæste. Denne Dag var visselig en af de betydningsfuldeste Dage i Lehmanns Liv. Han stod nu ved Dørtærskelen til det ene af de Formaal, han havde viet sit Liv, og for hvilket han i henved 20 af sine kraftigste Leveaar havde arbejdet med

en sjelden Ufortrødenhed. De, der hin Dag saa Lehmann i Rigsforsamlingen, ville mindes det Udtryk af Sejrsglæde, der hvilede over dennes smukke og aandfulde Ansigt og kastede ligesom et forklaret Skær hen derover. Det var den berettigede Følelse af, at han havde sin rige Andel med i at have bragt det danske Folk til Indgangen af Frihedens Tempel, der saaledes gav sig Udtryk, og netop i denne Følelse var han ængstelig ivrig for, at det ogsaa skulde slippe ind ad Porten, inden denne mulig atter ved Tidernes Ugunst lukkedes. Derfor var han — vi burde maaske sige desværre — iblandt dem, der bragte det betydningsfulde Forslag, som Krieger den 6te November fremkom med om af Hensyn til Sønderjylland indtil videre at udsætte Grundlovsudkastets Behandling, til at strande. Man burde nemlig, sagde han, anvende det daværende Øjeblik saaledes, „at vi ud af denne Omvæltningernes Syndflod i det mindste maatte kunne medbringe den Pagtens Ark, der kunde indeholde Forjættelse om Fremtidens Lykke og Frihed."

Men hvorledes stod det sig med det andet Maal for Lehmanns Stræben — det, der efterhaanden havde arbejdet sig frem ved Siden af hint og i de sidste 5—6 Aaringer vel fuldt saa meget lagt Beslag paa alle hans Tanker? Nationalt kunde det vel nu siges saa temmelig at være naaet, men statsretlig lod dets Opnaaelse til endnu at ligge fjernt ude i det Uvisse. Ene, som vi stode, maatte det synes umuligt for os, selv med nok saa store Ofre, ligeoverfor Tydsklands uhyre Overmagt at sætte Tanken om et Danmark til Ejderen igjennem saaledes, at dette Danmark i Aand og Sandhed skulde være og blive uafhængigt af al fremmed Indflydelse og Paavirkning. Det var derfor ikke unaturligt, at, naar det bitre Valg endelig skulde gjøres, den Løsning kunde frembyde sig at sætte Folkets „Integritet" over Rigets og for hint at vinde den fulde betryggede Uafhængighed ved at opgive den sydligste Del af Sønderjylland, hvor et fremmed Sprog og en fremmed Aand efterhaanden havde vidst at gjøre sig gjældende. Om Lehmann var den, der havde undfanget denne Tanke om Sønderjyl-

lands Deling, maa vi lade staa hen — den var allerede i Løbet af Sommeren antydet saavel fra Oprørsregeringens som den saakaldte tydske „Centralmagts“ Side og varmt anbefalet af Lord Palmerston — men saa Meget er i alt Fald afgjort, at han greb den med stor Styrke og under Tidernes og Forholdenes tunge Tryk saa den taaleligste Udvej til at faa en endelig Løsning paa Striden deri, at, som han udtrykte det, „Tydskerne fik deres Schleswigholstein og vi vort Sønderjylland.“ Det var vel ikke umiddelbart fra ham, snarere paa anden Haand fra en af hans Embedsfæller, at den Række Artikler hidrørte, der i Efteraaret 1848 stod at læse i „Fædrelandet“ med Overskriften „Danmark, Slesvig og Tydskland“, og som uforbeholdent udtalte Delingstanken; men disse Artikler vare ganske vist en Gjenklang af, hvad der i Statsraadssalen var fremkommet fra hans og to eller højst maaske tre af de andre Ministres Side. Hvad skulle vi — saaledes var Tankegangen i dem — helst indrømme Tydskland, naar Valget kun staar imellem enten at finde sig i, at hint faar Ret til at føre Tilsyn med de Vilkaar, hvorunder Sønderjylland stilles, eller i, at Grændsen rykkes noget mod Nord? Det første Kaar vil ufravigelig aabne Døren for endeløse Forviklinger, der ville give Tydskland større og større Indflydelse i Sønderjylland, indtil dette tilsidst helt og holdent hjemfalder som Bytte til hint. Hvad staar der da tilbage uden at tage det andet Kaar, om end Hjertet bløder derved, tilmed da den Del af Sønderjylland, som der kunde blive Spørgsmaal om at aftræde — ikke til en fremmed Fyrste, men til det med Riget under samme Konge forbundne Holsten — i Væsen, Aand og Stræben er bleven tydsk, hvad vi yderst vanskelig nogensinde ville kunne gjøre om, og derfor bestandig vil tære paa det øvrige som en Kræftskade? — Nu ville vel de Fleste belærte af bitter Erfaring indrømme, at en slig Tankegang var alt Andet end grundløs. Dengang kunde imidlertid hverken Kongen eller Folkets store Flertal forsone sig dermed. Allerede den 18de September banlyste Frederik VII paa Lerbæk Mark Delings-

tanken med sit navnkundige Udbrud: „Det skal ej ske!" og senere udtalte Folket sig gjennem skarpe Adresser mod at give hin Tanke Rum.

Det var da ogsaa paa samme Tanke, at Martsministeriet faldt. Spliden i Regeringen kom til Udbrud, da der i November forhandledes om Udfærdigelsen af Forholdsordrer for de tvende danske Underhandlere, der i London under Lord Palmerstons Mægling skulde indlede Forhandlinger om Fred, og Aftrædelsen af den sydligste Del af Sønderjylland foresloges optaget, ikke som Danmarks Tilbud, men som en Udvej, der ikke skulde være udelukket fra Forhandling. Den 16de udtalte Lehmann paa dertil given Anledning i Rigsforsamlingen, at Ministeriet for at virke med Held og Kraft maatte være i Overensstemmelse med Kronen, og at det var det stærkeste Bevis paa Hengivenhed og Agtelse for denne, naar man ved en mulig Meningsforskjel gav den Opfordring til med udstrakt Frihed at sætte sin Mening igjennem — en Opfordring, der maatte være dobbelt stærk, naar der var Formodning for, at Kronen derve var i ønskelig Overensstemmelse med en stor Del af Nationen. Forat et Ministerium kunde være stærkt, tilføjede han, maatte det være indbyrdes enigt; men i Martsministeriet, der var sammensat af saa forskjellige Bestanddele, havde der i mange Tilfælde været stor Meningsulighed, og det havde været forbundet med store Anstrængelser at holde det sammen. Alle havde imidlertid ment, at man burde undgaa et Brud, i alt Fald indtil Rigsforsamlingen var sammentraadt, men nu var jo denne Nødvendighed forbi. Da Lehmann udtalte disse Ord, var allerede Martsministeriet aftraadt, og Dagen efter meddeltes der Rigsforsamlingen, at Kongen den 15de efter Ansøgning havde afskediget sine hidtilværende Ministre, og at der var dannet en ny Regering.

— Med de øvrige Mænd, der med ham havde givet Martsministeriet dets ejendommelige Særpræg, traadte Lehmann saaledes efter i tre Fjerdingaar at have staaet ved Statens Ror

tilbage i Privatlivet. Han var indtraadt i Regeringen under Folkets tusindstemmige Jubel. Han traadte ud deraf ledsaget af krænkende og hadefulde Beskyldninger fra de kun altfor Mange, der i deres Kortsynethed vare nærved at anse ham for en Forræder, fordi han af to Onder havde været mest stemt for at vælge det mindste. Han bar i Tavshed disse Beskyldninger — som han senere sagde — fordi det bidrog til at hæve Kongen i Folkets Gunst og lette det paafølgende Ministeriums Stilling. Det var dog forbeholdt ham paa en endnu mere slaaende Maade end just gjennem bitre Udfald og uretfærdige Beskyldninger at faa Lejlighed til at overbevise sig om Folkegunstens Ustadighed og Massens Utaknemmelighed. Kort efter sin Udtrædelse af Ministeriet søgte han at se det helt naturlige Ønske opfyldt at tage Sæde blandt den grundlovgivende Rigsforsamlings Medlemmer, som han selv havde været med at skabe. Martsministeriet var blevet enigt om, at ingen af dets Medlemmer skulde søge Valg til Forsamlingen, og Novemberministeriet optog for sit Vedkommende samme Grundsætning. Da nu Madvig, der var indtraadt i det som Kirke- og Undervisningsminister, derfor nedlagde sit Hverv som Medlem af Forsamlingen for Bornholms 2den Valgkreds, søgte Lehmann Valg i den saaledes ledigblevne Kreds. Men den Mand, som for saa faa Aar siden havde været det danske Folks udkaarne Yndling, faldt igjennem paa Valgdagen den 11te December. Han opnaaede kun 45 Stemmer, medens der faldt 94 paa Modkandidaten Pastor Marckmann. Saaledes fremkom den Synderlighed, at Orla Lehmann slet ikke kom til at deltage i Forhandlingerne om det Lovudkast, hvoraf Danmarks Riges Grundlov fremgik, og i hvis Tilblivelse han havde havt en saa betydelig Andel.

Vragede saaledes Folket Lehmanns Tjeneste, var dette dog ikke Tilfældet med den nye Regering. Han var endnu baade for ung og for virkelysten til ikke at attraa paa anden Maade end just som Minister at gjøre sine rige Evner frugtbringende for Fædrelandet. I Følelsen af, at han efter de Prøver, han

havde aflagt under sin Sendelse til Berlin og London, ikke var uoplagt til en diplomatisk Virksomhed, havde han allerede tidligere ytret Lyst til ved Lejlighed at overtage Gesandtskabsposten i Paris for i det mildere Klima at kunne tilbringe nogle Aar med sin svagelige Hustru. Efter Martsministeriets Afgang blev der af Grev Moltke-Bregentved, som havde overtaget Forsædet i den nye Regering, ogsaa gjort Lehmann formeligt Tilbud om Ansættelse i hin Post, og dette Tilbud blev fra hans Side modtaget. Men uvist af hvilken Grund var Regeringen igjen kommen paa andre Tanker og tilbød ham i Stedet derfor Posten som Amtmand over Vejle Amt, hvortil han udnævntes den 8de December 1848.

Uagtet Lehmanns Virksomhed i denne Embedsstilling strakte sig langt ud over Grændsen for det Affnit af hans Liv, vi her behandle, skulle vi dog allerede paa dette Sted skænke den en kort Omtale for ikke senere at komme tilbage dertil. Han lagde snart for Dagen, at den Mand, i hvem det Gamles Tilhængere havde været altfor tilbøjelige til kun at se „den værste af de liberale Skraalere", ej blot forstod at tumle Ord og Pen, men i administrativ Dygtighed ikke gav det graanede Bureaukrati noget efter. Det var kun yderst faa af Landets Amtmænd, fra hvilke der til Regeringen indkom Betænkninger, være sig om Anliggender vedkommende det enkelte Amt eller om paatænkte Lovgivningsarbejder og andre Sager af almindelig Interesse, som i Fylde og Værd kunde maale sig med dem, der bleve afgivne af Amtmanden over Vejle Amt. Fra ham udgik Stødet til mange for Amtet i det Hele eller dets enkelte Kommuner heldbringende Foranstaltninger, og ligesom der ikke mangler Træk, som vidne om, at der blandt Vejle Amts Beboere raadede en Almensands, hvis Tilblivelse og Fremvæxt umiskjendelig kan føres tilbage til Amtmandens Personlighed, saaledes lod det sig vistnok efterspore, at han forstod at give Forhandlingerne i det Amtsraad, hvori han førte Forsædet, et Sving udover, hvad der ellers er sædvanligt i en kommunal Repræsentation. I de 13 Aar, han

saaledes med Hæder og Dygtighed udfyldte sin Plads som Amtmand, fik han ogsaa ved mere end een Lejlighed talende Vidnesbyrd om, at hans Embedsvirksomhed mødte Paaskjønnelse og Anerkjendelse hos Amtets Beboere. Det fortjener i saa Henseende særlig at fremhæves, at da han den 19de Maj 1860 fejrede sin 50de Fødselsdag, overrakte Mænd fra Amtets Kjøbstæder og Landkommuner ham en Adresse med over 3000 Underskrifter, der i varme Ord bragte ham en Tak for hans Fortjenester ikke alene af Fædrelandet i Almindelighed, men ogsaa af den snevrere Kreds, hvori han nu saa længe havde virket som Overøvrighed. Omtrent samtidig hermed udstedte 58 Mænd i forskjellige Livsstillinger fra Fredericia Kjøbstad og tilstødende Herreder en Indbydelse til at virke for at faa hans Brystbillede i Marmor opstillet i hin Kjøbstads nye Raadhus. Dette Billede, hvis Fodstykke bærer den Indskrift: „Orla Lehmann, Frihedens og Nationalitetens Forkæmper, Kongens og Statens nidkjære Embedsmand", afsløredes den 6te Juli Aaret efter i Lehmanns Overværelse, og det var ved denne Lejlighed, at han i sin Tak for den Hæder, der var ham vist, udtalte de betegnende Ord: „Gid det med Sandhed maa kunne vidnes om mig: han elskede sin Næste som sig selv og sit Fædreland over Alt! Det er det Eftermæle, hvortil jeg vil stræbe at gjøre mig værdig."

Det var i Embedet som Amtmand over Vejle Amt og under Udøvelsen af de Pligter, dets Varetagelse paalagde ham, at det Aaret efter hans Udnævnelse dertil faldt i Lehmanns Lod paa en hel usædvanlig Maade at lide som Martyr for den Iver, han havde udfoldet i Kampen mod schleswigholsteinsk Troløshed og Anmasselse, ved nemlig at komme som Fange i Oprørernes Vold. Den 23de April 1849 stod Slaget i og omkring Kolding, og under Kampen blev en Del af Byen skudt i Brand af Fjenden. Saasnart Lehmann i Vejle fik Budskab herom, fandt han det stemmende med sin Pligt mod den brændende Bys Indbyggere som deres Overøvrighed at ile til dem for at yde dem den Beskyttelse ligeoverfor Fjenden, der

stod i hans Magt. Han begav sig derfor strax til Vogns afsted til Kolding. Hos de første fjendtlige Forposter, han stødte paa, forhørte han sig, om han udsatte sig for Ubehageligheder ved at tage ind i Byen, og fik af vedkommende Befalingsmand den beroligende Forsikring: „Bedste Herre! vi ere da ingen Barbarer — den civile Øvrighed!" Officeren medgav ham derhos to Dragoner, som skulde ledsage ham til Oprørshærens Øverstbefalende General Bonin. Ved den anden Forpostkjede lod Lehmann sin Vogn vende tilbage og begav sig nu til Fods med sin militære Bedækning ind i Kolding til Borgmesterens Bopæl. Han fik her Anmodning om at indfinde sig hos den øverstbefalende fjendtlige Officer i Byen Oberst St. Paul, i hvis Kvarter han anmeldte sig som den Amtmand, under hvis Omraade Kolding laa. Der forefaldt nu et Optrin, som ikke skulde antages at kunne høre hjemme under Krigsforhold mellem civiliserede Folkeslag. Inden Lehmann kunde komme til Orde om sit Ærinde, blev han fra alle Sider overfuset med de raaeste Skældsord og Forhaanelser. En Kapitain af Staben overbrølede de Andre med den Bemærkning, at han kunde „se Nederdrægtigheden lyse frem af" Lehmanns „Jødefjæs" og glædede sig til at skulle „skrive Frakturskrift paa hans Pukkel", ja en af den tilstedeværende Officerer lagde endog Haand paa Lehmann, men slap dog, da denne rolig henledede Opmærksomheden paa, at han var vaabenløs. Lehmann søgte at gjøre en Ende paa dette Optrin ved at forlange sig ført for General Bonin og ytrede, at der syntes at herske den Misforstaaelse, at han var fangen af Forposterne, medens de ham ledsagende Dragoner kunde bevidne, at han frivillig havde meldt sig hos hine for at varetage sine Pligter som Stedets Overøvrighed og tilbyde sin Mellemkomst mellem Hæren og Befolkningen. Obersten bemærkede hertil, at Lehmann ganske vist var fangen, og hvis denne tvivlede, skulde han give ham Troen i Hænde ved at lade ham bagbinde. Han befalede samtidig Dragonerne at trække Sablen og hugge Fangen ned, hvis denne ikke lystrede. Under militær Bedæk-

ning førtes Lehmann dernæst til Hest til General Bonin, der havde sit Kvarter i Vonsyld. Efter Ankomsten hertil ytrede en af de højere Officerer i Hovedkvarteret for Lehmann den Formening, at det vilde være Generalen kjært at forefinde de civile Øvrigheder i Nørrejylland paa deres Post, og at han vilde paaskjønne Lehmanns uforsagte Færd ved nærværende Lejlighed. Det viste sig imidlertid, at Officeren havde overvurderet sin Foresattes ridderlige Tænkemaade. Ved Sammenkomsten med Bonin fik Lehmann neppe bemærket, at han i Vejle havde erfaret, at det brændte i Kolding, som hørte til hans Amt, før hin faldt ham i Talen med det Udbrud, at det kunde man ikke dengang have vidst i Vejle, og da Lehmann forsikrede, at Efterretningen var bragt af Flygtninge fra Kolding, forlod Generalen pludselig det paabegyndte Emne for Samtalen og afgav den Erklæring, at Lehmann var en Person af for stor politisk Betydning til, at han selv vilde raade over ham, og at det derfor var hans Agt strax at sende ham til Oprørsregeringen, det saakaldte „Statholderskab.“ Paa Lehmanns Spørgsmaal, om Generalen da vilde gjøre ham til Fange uden engang at høre ham, svarede denne et kort Ja, og det var forgjæves, at Lehmann nedlagde Indsigelse mod det Brud paa Folkeretten, der blev begaaet ved at gjøre en civil Embedsmand som ham til Krigsfange, forgjæves, at han fordrede i alt Fald at blive stedet for den tydske Overgeneral Prittwitz selv. I Bonins Vogn blev han derpaa, ledsaget af en af dennes Stabsofficerer, den følgende Nat ført afsted som Fange paa Vejen til Slesvig By, hvor han indsattes paa Gottorp Slot.

For at besmykke den saaledes udførte Voldsdaad opdiskedes der i de schleswigholsteinske Blade med forskjellige Løgne om, at den fangne Amtmand havde opbudt Landstormen, ophidset Indbyggerne til Modstand, ja endog taget personlig Del i Kampen i Koldings Gader. Statholderskabet tog sig rundelig Tid med at udtale sig om det Skete, og først tre Uger efter erklærede det sig foranlediget til at stadfæste Fængslingen, „saalænge Schleswigholsteinere fra dansk Side ind-

skrænkedes i deres Frihed", hvad der bl. A. vilde sige saa meget som: saalænge vor Regering tillod, at danskfindede Sønderjyder kæmpede med i vor Hærs Rækker. Lehmann forsøgte imidlertid, hvad der stod i hans Magt, for at gjenerhverve sin Frihed. Efter i Forvejen at have forevist Kommandanten paa Gottorp et Udkast dertil affendte han den 20de Maj en Besværing over det Skete til General Prittwitz, gjendrev de usandfærdige Fremstillinger, hvormed dette var blevet besmykket, foreholdt Generalen alvorlig det imod al Krigsbrug og Folkeret Stridende i den Adfærd, der var udvist imod ham, og mindede ham om, at han selv, inden han drog ind i Nørrejylland, havde lovet Indbyggerne personlig Sikkerhed og opfordret Embedsmændene til at forblive paa deres Post. Statholderskabet var imidlertid egenmægtigt nok til at tilbageholde Lehmanns Besværing og meddelte ham kort og godt, at det ikke havde fundet sig foranlediget til at lade den komme til sin Bestemmelse. Lehmann vidste imidlertid den 23de Maj uden Statholderskabets Vidende at faa en Afskrift af Besværingen tilstillet Prittwitz, der ogsaa fire Dage senere skriftlig meddelte Tilstaaelse for Modtagelsen, men, som det synes, slog sig til Ro hermed. Vor egen Regering lod sig det, saasnart den fik Underretning om Begivenheden, selvfølgelig ogsaa være magtpaaliggende snarest muligt at faa udvirket Lehmanns Frigivelse. Udenrigsministeren henvendte sig desangaaende til det engelske Sendebud i Kjøbenhavn for at søge hans Regering formaaet til hos den tydske Centralmagt i Frankfurt at tage sig af Sagen. Centralmagten lovede ogsaa England at gjøre Skridt i den omhandlede Anledning, og den 24de Maj anbefalede dens Udenrigsminister Statholderskabet at tage Sagen under ny Overvejelse. Men lige meget hjalp det. Lejligheden for Schleswigholsteinerne til at tage Hævn over Lehmann var altfor fristende til, at de kunde bekvemme sig til saa snart at give slip paa deres ulovlige Bytte.

Paa den Maade trak det i Langdrag med Lehmanns Fangenskab, og han stilledes tilmed senere under værre Kaar end

dem, han i Begyndelsen havde fristet. Ved sin Ankomst til Gottorp havde han efter Opfordring givet sit Æresord paa ikke at forlade Slottet og til Gjengjæld nydt en nogenlunde anstændig Behandling. Han var gaaet ind paa hin Opfordring i den sikre Tro, at hans Krigsfangenskab kun vilde vare saa lang Tid, som der udfordredes til med Anstand at ordne hans Frigivelse. Da hans Misforstaaelse i saa Henseende blev ham klar, kunde han ikke længere udholde at staa paa en tilsyneladende venskabelig Fod med de Oprørshøvdinge, der havde tilføjet ham saa blodig Uret. „At Beseler bød mig sine Skjorter" — skrev han til sin Hustru — „og Hertugen af Augustenborg sendte mig Aviser samtidig med, at de fornægtede min Ret, det stred i den Grad mod min Sands for rene og klare Forhold, at jeg ikke kunde finde mig deri." Den 25de Maj fordrede han derfor sit Æresord tilbage af Statholderskabet, og allerede samme Dags Aften blev han ført fra Gottorp til Rendsborg. Paa denne Forandring og dens Følger for hans personlige Velbefindende var Lehmann fuldkommen fattet. „Jeg kom hertil" — skriver han fra Rendsborg i det samme Brev, vi nys anførte — „med det Forsæt at tage det akkurat, som de bød det, og ikke at forlange noget Slags Lempelse eller Gunst. Jeg blev ført paa Hovedvagten, hvor jeg fik et lille Hul anvist, ud til en snæver Gaard, med Jernstænger, et Par skidne Møbler og, hvad der var det Værste, en formelig væmmelig Soldaterseng med et gammelt beskidt Lagen. Døren blev laaset og en Skildvagt sat udenfor." Han fik Lov til at gaa ud under Bevogtning, men udenfor vare Forholdene ikke lysteligere end indenfor. „Jeg kunde ikke gaa ud" — skriver han i et andet Brev — „uden at hele Horisonten istemte en Hymne om, at jeg var „besopen", og Drengene rendte mig formelig mellem Benene med „Spitzbube", „Landesverräther", „danske Abekat", „Hundsvott" og slige Økggenavne . . . Den sidste Gang gik det saa vidt, at voxne Folk gik klods op paa mig og foreviste mig for hver Forbigaaende som „ein dänischer Spitzbube", og hvis jeg enten var

bleven bange eller vred, vilde det være kommet til Voldsomheder — nu slap jeg med en halv Snes Stenkast." De her antydede Forhold undergik dog efterhaanden igjen en Forandring til det Bedre. Ligesom Kommandanten i Rendsborg nemlig siden tillod Lehmann selv at lade anskaffe det Fornødne til at gjøre hans Fængsel til et taaleligt Opholdsted, saaledes traf han ogsaa Foranstaltninger til at beskytte ham imod Forhaanelser paa hans Spadsereture, og i den sidste Maanedstid, Lehmann tilbragte i Rendsborg, havde han — bortset fra den bitre Følelse af overhovedet at maatte hensidde som Fange i vore Dødsfjenders Vold — ikke særlig Anledning til at beklage sig over sine Kaar.

Hvad der imidlertid mangefold maatte forøge ham Bitterheden i hin Følelse, var den Omstændighed, at hans Hustrus Tilstand alt imens bestandig forværredes, og at han under disse sørgelige Forhold var skilt fra hende. Hun havde i Efteraaret 1848 skænket Lehmann endnu en Datter, og da han i Begyndelsen af det følgende Aar rejste til Vejle for at overtage sit nye Embede, var hun bleven tilbage i Kjøbenhavn med de to Smaa, indtil det Fornødne kunde ordnes med Hensyn til Bolig o. desl. Hun længtes efter det rolige Samliv i den lille Provinsby, men Krigsbegivenhederne gjorde hende det umuligt at komme derover. Omtrent samtidig med, at Lehmann som Fange slæbtes til Gottorp, blev deres yngste Barn syg og døde kort efter. Det dobbelte Slag var for meget for den allerede haardt angrebne Kvinde, og efterat hun i Maj var flyttet fra Kjøbenhavn ud til Skodsborg, tydede Alt paa hendes nære Opløsning. Da Lehmann fik Budskab herom, søgte han Statholderskabet om Tilladelse til at rejse til Sjelland for at sige sin dødssyge Hustru det sidste Farvel imod paa Æresord igjen at vende tilbage til sit Fængsel. Men saa vidt gik Hadet og Hævnen hos de schleswigholsteinske Magthavere, at Opfyldelsen selv af denne Anmodning længe haardnakket nægtedes, og den tilstodes først, da Skamfuldheden over en slig Fremfærd havde bevæget en anset Mand hist-

ovre (Lægen Dr. Hegewisch), som under tilsvarende Forhold havde udvirket flere krigsfangne Oprøreres midlertidige Frigivelse hos den danske Regering, til at gaa i Forbøn hos Statholderskabet for Lehmann. Han rejste da til Skodsborg og kom tidsnok til at være hos sin Hustru, da hun den 27de Juni drog sit sidste Suk. Samme Dag, som han havde ledsaget hende til hendes tidlige Grav paa Søetatens Kirkegaard ved Kjøbenhavn, vendte han tilbage til sit Fængsel i Rendsborg, hvorfra først den senere afsluttede Vaabenstilstand udfriede ham den 15de August 1849.

Som en fangen Mand og betynget af Sorg først over et Barns, siden over sin unge Hustrus Død saa altsaa Orla Lehmann de tvende Dage oprinde, som det øvrige Danmark hilsede med jublende Glæde, Frihedsdagen den 5te Juni og Sejrsdagen den 6te Juli 1849 — disse Dage, af hvilke hin saa at sige satte Seglet paa Opnaaelsen af det ene af de Formaal, for hvilke han i en Snes Aar havde kæmpet, medens denne hos det haardt prøvede Folk paany tændte et frejdigt Haab om ogsaa at se det andet lykkelig naaet.

Fjerde Bog.

Aaret 1849 indførte Danmark i de konstitutionelle Staters Række; Aaret 1850 bragte paany hele Sønderjylland i dansk Besiddelse, og Kanonernes Drøn fra de nedskudte Skandser ved Frederiksstad forkyndte i hin mindeværdige Oktobernat for Verden, at Tydskernes Forsøg paa ved Vaabenmagt at fravriste os det for denne Gang var bristet. Disse tvende Aar danne som i Danmarks saa ogsaa i Lehmanns Historie et Vendepunkt. Paa en vis Maade kunde hans Livsopgave nu siges foreløbig at være løst, hans særlige Sendelse at være fuldbragt, og medens den politiske Udvikling herhjemme hidtil i en Aarrække fortrinsvis havde været knyttet til hans Navn, blev det fra nu af andre Mænd og andre Navne, om hvilke Tidens Historie særlig grupperer sig. Vi skulle derfor ogsaa fra nu af ikke længer i den Grad som hidtil følge Lehmann Skridt for Skridt; men paa den anden Side skulle vi heller ikke lægge Pennen her. Thi endelig var Lehmanns Gjerning langtfra at være udtømt, mere end een Gang kaldte endnu Danmarks Skytsaand paa ham, mere end een Gang havde den endnu Brug for hans rige Evner og varme Hjerte. Det var ham nu forbeholdt at vise, at han ikke blot var i Stand til at være blandt de Første til at bryde Banen for en ny Tidsaand, men ogsaa til det mindre glimrende, men ikke mindre frugtbringende og nyttige Arbejde, der maatte til for at bringe det Nye ind i Livet, at han formaaede ikke alene at rive med, men ogsaa at

holde igjen, og at, om han end i sin begejstrede Ungdom tit trak store Vexler paa Fremtiden, saa havde han baade Evne og Vilje til for sit Vedkommende at indfri dem.

I den nærmeste Fremtid efter de Prøvelser, Aaret 1849 havde bragt Lehmann, førte han et stille og mindre bemærket Liv i Vejle. Han havde vel umiddelbart efter sin Frigivelse af det schleswigholsteinske Fangenskab gjennem Bang tilbudt Regeringen sin Bistand ved de da forestaaende Fredsunderhandlinger, saaledes at det skulde have Udseende af, at han med Orlov fra sit Embede af Helbredshensyn opholdt sig i Berlin; men dette Tilbud blev ikke modtaget. Han ofrede sig derfor udelukkende for sit Embede og for den lille Pige, der var det Eneste, han havde tilbage af sit tilforn saa lykkelige Hjem, og hvem han nu paa engang skulde være baade Fader og Moder. Det var først i 1861, at han vendte tilbage til virksom Deltagelse i det politiske Liv. Den 22de September stillede han sig til Valg som Folkethingsmand i Vejle Amts 3dje Kreds, der var bleven ledig ved Herredsfoged Stockfleths Udtrædelse af Thinget, og sejrede med 385 Stemmer over Modkandidaten Krigsminister Fibiger, der fik 326. Han gjenvalgtes i samme Kreds ved de næste almindelige Valg i August 1852 og repræsenterede Kredsen i Folkethinget, indtil dette efter at have forkastet Forslaget til Loven om Toldgrændsens Flytning fra Ejderen til Elben den 13de Januar 1863 blev opløst. Som Folkethingsmand indtog Lehmann snart en fremtrædende og indflydelsesrig Stilling, hvad der alene kan sluttes deraf, at han i de to korte Samlinger, hvori han deltog, valgtes til Medlem af Udvalg i 13 af de betydningsfuldeste Sager, der forelaa Thinget, og optraadte som Ordfører i 4. Det er imidlertid ikke Lehmanns Forhold til disse Lovgivningsarbejder, det er hans Holdning ligeoverfor Afgjørelsen af Fædrelandets store Livsspørgsmaal — Spørgsmaalet om den endelige Ordning af Sønderjyllands Stilling paa den ene Side til det øvrige Danmark, paa den anden Side til Holsten — hvorved vi her noget nærmere skulle dvæle. Men forinden bliver det nødvendigt med

et Par Ord at give et Omrids af, hvorledes de almindelige politiske Forhold stillede sig ved det Tidspunkt, da Orla Lehmann første Gang indtraadte som Medlem af Danmarks Rigsdag.

Hvad der var sket i den nærmest foregaaende Tid, var kun en Gjentagelse af den gamle Historie, at vi efter at have sejret paa Valpladsen trak det korteste Straa i den diplomatiske Pennefejde og ved Underhandlingernes grønne Bord. Freden med Tydskland i Berlin (Juli 1850) var kun en „ren og simpel Fred", ved hvilken enhver af Parterne forbeholdt sig de Rettigheder, hvorom der havde været Tvist, og Bestemmelsen om, at Danmarks Konge skulde kunne paakalde det tydske Forbunds Mellemkomst for at faa sin Myndighed gjenoprettet i Holsten imod at meddele sine Hensigter i Henseende til Fredens Gjenoprettelse der i Landet — en Bestemmelse, der tilsyneladende var til vor Fordel — blev i Virkeligheden en Lænke om vort Ben. Det var den, der gjorde os det umuligt, efterat Schleswigholsteinerne i 1850 vare slaaede paa Sønderjyllands Valpladser, at drage ind i Holsten og knuse Oprøret i dets Rede. Det blev saaledes Tydskland, der paatog sig Holstens Fredeliggjørelse; men da Tydskerne engang havde sat sig fast der, stod det i deres Magt at bestemme den Pris, for hvilken det paany kunde overgives til dets Konges Myndighed. Og det blev snart aabenbart, at Prisen skulde være en saadan Ordning af den hele danske Stats og særlig Sønderjyllands Forhold, der gav Tydskland tilstrækkelig Haand i Hanke med os til, naar Omstændighederne næste Gang stillede sig gunstig, at faa udført det, man denne Gang maatte opgive. Omtrent et Aar hengik med pinlige Underhandlinger mellem vor Regering og de to tydske Stormagter Preussen og Østerrig, der havde Fuldmagt til at forhandle paa hele Tydsklands Vegne. Forgjæves anstrængte man sig fra dansk Side for at faa sat en Ordning igjennem, der i alt Fald nogenlunde lignede det „Danmark til Ejderen", for hvilket man havde kæmpet og sejret. Støttet af den almindelige europæiske Reaktion, der

saa skævt til den demokratiske Forfatning, Aaret 1848 havde skaffet Danmark, og ønskede dennes Omraade indskrænket inden de snevrest mulige Grændser, forkastede Tydskland længe ethvert Tilbud fra dansk Side og nødte vor Regering til det ene Tilbageskridt efter det andet. Saa godt som for ethvert saadant skete der Forandringer i Ministeriets Sammensætning herhjemme, idet de Mænd i Kongens Raad, der oprigtig vare gaaede ind paa den danske Politik, som kom til Roret i Marts 1848, ikke vilde række Haand til Gjennemførelsen af Tydsklands Fordringer. Men Kongen fandt tilsidst Raadgivere, der paatoge sig Ansvaret for at gaa ind paa disse Fordringer, som fandt deres Udtryk i de saakaldte „Overenskomster af 1851 og 1852" — en Benævnelse, der forsaavidt er misvisende, som der i alt Fald i Formen ikke var Tale om egenlige Overenskomster eller Traktater. Fra dansk Side meddeltes det i Fortrolighed de tydske Magter, hvorledes Kongen var sindet at ordne det indbyrdes Forhold mellem de forskjellige Lande, der laa under hans Herredømme — idet udtrykkelig tilføjedes, at det, hvad Sønderjylland angaar, skete af hans egen fri Vilje og ikke, fordi han var forpligtet til at raadspørge nogen fremmed Magt om denne Landsdels Forhold — medens der fra Preussen og Østerrig indløb Erklæringer, som udtalte sig bifaldende om de gjorte Meddelelser. Det væsenligste Indhold af disse var følgende. Der skulde gives en fælles Forfatning for alle under Kongens Scepter hørende Lande, som altsaa tilsammen skulde danne en Helstat, hvori ingen enkelt Landsdel var den anden underordnet. Sønderjylland maatte ikke indlemmes i Kongeriget, men paa den anden Side ikke stilles i noget nøjere Forhold til Holsten end hidtil. Det var en Forudsætning for den hele Ordning, at Tydskland opgav ethvert Krav paa at indblande sig i Sønderjyllands Anliggender, og at Kongen heller ikke i Holsten og Lauenborg skulde være anden eller yderligere Indskrænkning undergiven, end der fulgte af disse Hertugdømmers Beskaffenhed som tydske Forbundslande.

Grundtrækkene af den saaledes aftalte Ordning bleve bragte til almindelig Kundskab ved en kongelig Kundgjørelse af 28de Januar 1852, der — som det er sagt — gik ud paa „Tilintetgjørelsen af det danske Folks kjæreste Ønsker", idet den fuldstændig brød med det store Konge- og Folkeprogram fra Marts 1848. Hin Kundgjørelse udkom altsaa, medens Lehmann var Medlem af Folkethinget. Hvorledes stillede han sig nu til samme? Som alle Andre bøjede han sig under den „europæiske Nødvendighed", der paaberaabtes som Grund for, at vi saaledes atter skulde styre Statsskibet ind i Helstatens Farvand. Han gjorde det med blødende Hjerte, men paa en Maade alligevel med mere Sindsro end mangen Anden; thi han var forberedt derpaa som en næsten uudeblivelig Følge af, at man havde afvist det Forslag til en Løsning, hvorpaa Martsministeriet faldt. Han erklærede i Thinget, at han længe havde forudset, at det vilde komme, som nu var kommet, og at Grundtanken i hin Kundgjørelse ikke med Nytte lod sig bestride, da Stillingen var saadan, at et Forsøg paa at løse Helstatens Opgave maatte gjøres; men at det paa den anden Side var hans Tro, at et sligt Forsøg vilde mislykkes, fordi Holsten og Danmark vel kunde føre et lykkeligt Samliv under samme Fyrste, naar de fik Lov til hvert at være sig selv, men at det var „umuligt at sammensmedde dem til eet Statslegeme med een Sjæl og eet Hjerte." Han bøjede sig under Helstaten, fordi han intet Øjeblik var i Tvivl om, at kunde vi kun bevare Sønderjylland ved at tage Holsten med, saa maatte vi tage Holsten med — en Tanke, han gav Udtryk i det Mundheld, at nu gik Vejen til Ejderen ikke over Kolding, men over Altona — fordi det stod ham klart, at hvis det ikke lykkedes Tydskland, som dets Hensigt aabenbart var, gjennem Holsten at beherske hele Danmark, da vilde det nok selv mage det saa, at Holsten atter kom ud af Forbindelsen, og det maatte da være vor Opgave at sørge for, at Sønderjylland ikke fulgte med. Men alene af Hensyn hertil — for ikke at tale om Nødvendigheden af at undgaa ethvert Brud paa Forholdenes lov-

lige Udvikling — maatte den Fordring bestemt fastholdes, at Helstaten kun kunde blive til paa forfatningsmæssig Maade, og at den tilkommende Grundlov for de fælles Anliggender maatte være en virkelig konstitutionel Forfatning. Med Hensyn til denne Fordrings samvittighedsfulde Opfyldelse nærede Lehmann visselig dyb Mistillid til det Ministerium, der skulde føre Helstaten ud i Livet, og i hvilket Firkløveret Bluhme, Sponneck, Karl Moltke og Reventlow-Criminil dannede Sjælen. Og vilde han end ikke være med til Skridt, der umiddelbart tilsigtede at fjerne det fra Roret, da den eneste Mand i Landet, som dengang kunde tænkes i Stand til at gribe det — den tidligere Regeringskommissær i Sønderjylland F. F. Tillisch — erklærede ikke at turde tage Ansvaret derfor paa sig, saa benyttede han dog, saalænge han sad i Folkethinget, enhver Lejlighed til at gjøre gjældende, at skulde vi endelig ind paa Helstaten, maatte det være en konstitutionel Helstat, og til derfor at foreholde Regeringen Nødvendigheden af at komme frem med et Forslag til en Fællesforfatning. Endnu den sidste Gang, han havde Ordet under Behandlingen af Loven om Toldgrændsens Flytning fra Ejderen til Elben — som Rigsdagen netop af den Grund modsatte sig, fordi den heri saa et Forsøg fra Regeringens Side paa i Virkeligheden at faa Helstaten gjennemført, forinden Spørgsmaalet om dennes Forfatning var afgjort — erklærede han højtidelig: „Jeg vil gjøre Alt, hvad der staar i min Magt, til at gjøre det umuligt for denne eller hvilkensomhelst Regjering at komme til Helstaten ad anden Vej end gjennem en fælles Forfatning".

— Det havde imidlertid lange Udsigter med Fællesforfatningens Tilblivelse. Efterat Ordningen af Spørgsmaalet om Thronfølgen efter Kong Frederik VII i længere Tid havde lagt Beslag paa Alles Kræfter og Interesser, skred Regeringen først til at kalde Stænderforsamlingerne for Sønderjylland og Holsten op af den Grav, hvori de siden Begivenhederne 1848 havde slumret. Efter Raadslagning med disse Forsamlinger udstedtes der to

Forfatningslove for begge de nævnte Landsdeles særlige Anliggender, og disse Love afgave et sørgeligt Fingerpeg om den Retning, hvori Kundgjørelsen vilde blive gjennemført af Januarministeriet, der nu var tiltraadt af Ørsted og altsaa omfattede ikke mindre end tre af de Mænd, der den skæbnesvangre 21de Marts 1848 vare fjernede fra Statens Ror. Uagtet det schleswigholsteinske Uvæsen, som Bluhme 1852 paastod ihjelslaaet for evig, under Forhandlingerne i den holstenske Stænderforsamling allerede paany havde vist sig lyslevende, tog dog Regeringen ikke i Betænkning at gjøre Schleswigholsteinerne den yderst farlige Indrømmelse at støbe hine to Forfatningslove fuldstændig i samme Form, medens de hver for sig dannede den største Modsætning til Danmarks Riges Grundlov, ja foretog end ikke de tarveligste Lempelser i de Valgbestemmelser til den sønderjydske Stænderforsamling, der hidtil havde givet Magten i Forsamlingen i Hænderne paa Repræsentanterne for Befolkningens tydske Mindretal.

Hint Fingerpeg var desværre ikke misvisende. Det lagde sig mere og mere for Dagen, at en Helstat, hvori Danskhed og Frihed skulde have Overvægten, ikke var det Maal, Regeringen styrede efter. Uagtet Rigsdagen havde retligt Krav paa en ligefrem besluttende Medvirksomhed ved Fællesforfatningens Tilblivelse, havde den dog af Hensyn til Statsdelene søndenfor Kongeaaen opgivet dette Krav og indskrænket sig til Paastanden paa at ville kjende Udkastet til hin Forfatning, forinden den gav sit Minde til, at Danmarks Riges Grundlov undergik den Indskrænkning, som var fornøden for at rydde Grunden, hvorpaa Fællesforfatningen skulde opføres. Men end ikke herpaa syntes Regeringen at ville gaa ind. Den forelagde tilmed et Udkast til Grundlovens Indskrænkning, der gik langt videre end nødvendigt og tilsigtede at berøve Folket en god Del af dets grundlovhjemlede Rettigheder. I Stedet for dette Udkast vedtog Rigsdagen et andet derfra grundforskjelligt og betegnede Ministeriet i en Adresse til Kongen som „politisk upaalideligt" — kort Spændingen mellem begge Parter blev bestandig større.

Under disse Omstændigheder bestemte Regeringen sig til at overhugge med Sværdet den Knude, den ikke syntes paa lovlig Maade at ville løse. Ved en Forordning af 26de Juli 1854 gav den paa egen Haand en Helstatsforfatning, om hvilken det var en meget mild Dom, naar Ministeriet selv betegnede den som ikke konstitutionel i Ordets almindelige Betydning. Uden at gaa ind paa en nærmere Belysning heraf skulle vi kun minde om dette Ene, at den tilkommende Fællesrepræsentation (Rigsraadet), af hvis Medlemmer Kongen skulde vælge de to Femtedele, alene i Skattesager skulde have besluttende Medvirkning, med Hensyn til alle andre Love kun raadgivende Medvirkning.

Lehmann havde efter Rigsdagens Opløsning i Januar 1853 ikke paany stillet sig til Valg, og i største Delen af dette og det følgende Aar, da Modsætningen mellem det „upaalidelige" Ministerium og den oplyste Folkemening stedse blev større, var han saaledes atter udenfor umiddelbar Deltagelse i det politiske Liv. Men netop da Spændingen var paa sit Høieste, da hint Ministerium havde formaaet Kongen til at udstede den nysnævnte Forordning og søgte at nedslaa al Modstand mod sin egenraadige Færd ved Midler, der tilhørte Tiden hinsides 1848 — traadte Lehmann igjen ind i Rigsdagen. Den 27de September 1854 blev han valgt til Medlem af Landsthinget for 10de Kreds med 163 af 184 afgivne Stemmer og nærede intet Øjeblik Betænkelighed ved at tage imod Valget, uagtet det selvfølgelig ikke kunde staa ham tvivlsomt, at han herved lettelig maatte komme paatvers af en Regering, der kort i Forvejen ved Halls, Monrads og Andræs Afsættelse tilstrækkelig havde vist, hvilke Farer dens politiske Modstandere af Embedsstanden udsatte sig for. Da Rigsdagen den paafølgende 2den Oktober atter samledes, indtraadte Lehmann altsaa som Medlem af Landsthinget, og — hvad vi allerede paa dette Sted skulle bemærke — han blev stedse senere trods alle mellemkommende Forandringer i Forholdene gjenvalgt snart i denne, snart i hin Kreds, saaledes at han havde Sæde i Rigsdagens Landsthing

lige til sin Dødsdag.*) Som Landsthingsmand valgtes han ogsaa til Medlem af Rigsretten — første Gang den 7de Oktober 1854 — og deltog som saadan i Paadømmelsen af den store Rigsretssag mod det aftraadte Ministerium (Februar 1856). Det var ogsaa ved Landsthingets Valg, at han, efterat Fællesforfatningen af 1855 var traadt i Kraft, den 19de December s. A. fik Sæde i Rigsraadet, medens han senere, da hin Forfatning var afløst af Grundloven af 18de November 1863, den 3dje Juni 1864 indtraadte i Rigsraaadets Landsthing som Medlem for 10de Kreds.

I den første Rigsdagssamling, efterat Lehmann paany var indtraadt som Medlem af Repræsentationen, var det Folkethinget, der aabnede Kampen mod Regeringen med Tuteins Andragende om Rigsretsanklage mod Ministeriet og Halls Forslag til en Adresse, som bestemt fastholdt Fordringen om, at Fællesgrundloven blev en sand konstitutionel Forfatning. Denne Adresse besvarede Regeringen med at opløse Folkethinget, og Landsthinget undgik kun samme Skæbne, fordi Ministrene, da Beslutningen i saa Henseende toges, endnu ikke vidste, at det havde gjort Adressen til sin. Opløsningen ledsagedes af et aabent Brev af 20de Oktober, der i en ejendommelig hovmestererende Tone tilholdt det danske Folk at vælge nye Rigsdagsmænd efter Ministeriets Hjerte, og Buen var nu strammet saa stærkt, at den syntes at maatte briste. Men endelig oprandt den 3dje December 1854, da Frederik VII, oplyst om Forholdenes sande Beskaffenhed, skilte sig af med det Ministerium, som var paa bedste Veje til at forspilde ham den Folkets Kjærlighed, hvor-

*) I Foraaret 1867 var det nærved, at Lehmann havde mistet sit Sæde i Landsthinget. Han meddelte nemlig Formanden, at han var fraflyttet den Kreds (Kjøbenhavn), for hvilken han var valgt, og ønskede Thingets Afgjørelse af det Spørgsmaal, hvorvidt han herved mistede den af Valget flydende Ret. Det i denne Anledning nedsatte Udvalg indstillede enstemmig, at Landsthinget skulde besvare dette Spørgsmaal bekræftende; men efter en udførlig Forhandling kom Thinget ikke desto mindre med 27 mod 21 Stemmer til den modsatte Afgjørelse.

paa han satte saa megen Pris. Danmark undgik herved Faren for det Forfatningsbrud fraoven, hvormed Luften lod til at være svanger, og Lehmann de Sammenstød mellem hans Stilling som Embedsmand og hans Pligter som Folkerepræsentant, der vistnok ellers havde været uundgaaelige. Det nye Ministerium, i hvilket L. N. Scheele, Bang, Andræ og Hall vare de mest fremtrædende Medlemmer, vidste strax at sætte sig i et Forhold til Rigsdagen, der varslede godt om en heldig og lovlig Gjennemførelse af den uundgaaelige Opgave — Tilvejebringelsen af en Fællesforfatning — som det havde taget i Arv fra sin Forgænger.

Paa Rigsdagens endelige Behandling af Forslaget til den Indskrænkning af Grundlovens Omraade, som var en nødvendig Forudsætning for Helstatsforfatningens lovlige Gjennemførelse, fik Lehmann Lejlighed til at udøve en meget betydningsfuld Indvirkning. Den 29de August 1855 meddelte Ministeriet Rigsdagen sit Udkast til Fællesforfatningen, som, hvor lidet det end paa Grund af Forholdenes Tryk lignede Danmarks Riges Grundlov, dog paa den anden Side fjernede sig ikke mindre fra Januarministeriets Forordning af 26de Juli 1854. Som Ordfører for det af Landsthinget i den Anledning nedsatte Udvalg tilfaldt det Lehmann at affatte Betænkningen om, hvorvidt det var tilraadeligt for Rigsdagen at gjøre det sidste Skridt til hin Indskrænkning af Grundlovens Omraade. Paa nogle faa Dage og Nætter skrev Lehmann denne udførlige Betænkning, der saavel fra Formens som fra Indholdets Side indtager en særdeles høj Plads blandt de statsretlige Erklæringer, der ere fremkomne i vort parlamentariske Liv. Den gav en grundig og dybtgaaende Kritik af den tilkommende Fællesforfatning, som gik ud paa at godtgjøre, at der ikke i samme var Noget, der stod i ligefrem Strid med Grundloven, og at de mindre heldige Bestemmelser, den indeholdt, under alle Omstændigheder vare Betingelser for den Tilslutning til Helstaten af de to tydske Forbundslande, der ved Forholdenes Ugunst var bleven en ogsaa af Rigsdagen erkjendt

Nødvendighed. Den dulgte ikke Farerne ved Helstaten, men hævdede, at denne nu engang var bleven den Pris, for hvilken vi maatte kjøbe, hvad der laa os Alle paa Hjerte, Gjennemførelsen af en konstitutionel Forbindelse mellem Kongeriget og Sønderjylland. Med et Blik paa den Betryggelse, den vordende Forfatning afgav for Folkets Indflydelse paa Varetagelsen af de fælles Anliggender, tilraadede den endelig Samtykket til Grundlovens Indskrænkning i følgende Ord, der med al Fremhævelse af Faren ved dets Nægtelse dog tillige forudsaa og forudsagde en anden Fare, som allerede en nærliggende Fremtid skulde bringe. „Udvalget tror ikke" — hed det — „at denne hele Tilstand med Rette kan betegnes som en saadan, at Rigsdagen skulde kunne føle sig fristet til at berede Danskhedens og Folkefrihedens Fjender en Triumf ved at vrage det Udkast, der nu aabner en nær Udsigt til at komme ud af de Vanskeligheder, hvori vor hele Udvikling saalænge har været hildet. Upaatvivlelig vil der ogsaa af den nye Tingenes Orden rejse sig nye Vanskeligheder, og det lader sig ikke engang forudse, om de ikke fra en anden Side muligen endog ville vise sig snart. Men det er da ikke den danske Rigsdag, som derfor er ansvarlig, naar den har indfriet sit Tilsagn om redeligen at understøtte det Forsøg, der i hvert Fald skulde gjøres. Følgerne skulle da komme over dem, paa hvem Ansvaret hviler".

Det var paa Grundlag af de Betragtninger, denne Betænkning hævdede, at Landsthinget den 14de September med 38 Stemmer mod 10 samtykkede i Grundlovens Indskrænkning. Tolv Dage senere tiltraadtes denne Beslutning af Folkethinget med 54 Stemmer mod 44, og den paafølgende 2den Oktober udkom Forfatningsloven for den danske Stats Fællesanliggender. Hvad de Mænd, der ligeoverfor Udlandet havde forbundet sig til at bringe en dansk-tydsk Helstat til Veje, ikke havde mægtet, det gjennemførtes af dem, der med Sorg og Uvilje havde bøjet sig under Kundgjørelsen af 28de Januar 1852 som en fuldbragt Kjendsgjerning, der ikke stod til at ændre, og vi gjøre neppe Nogen Uret ved at paastaa, at var

der blandt de Sidste nogen Enkeltmand udenfor Regeringen, der fortrinsvis havde Æren for at have bidraget til at føre Danmark ud af det politiske Uføre, hvori det siden hin Kundgjørelse havde befundet sig, saa var det Orla Lehmann.

— At Lehmann allerede i den første Rigsdagssamling, efterat han var indtraadt i Landsthinget, havde havt en rig Andel i dettes Arbejder, kan skjønnes deraf, at han valgtes til Medlem af 7 Udvalg. For 3 af disse var han Ordfører, og blandt de Betænkninger, han i denne Egenskab affattede, var fornemmelig den om Statsrevisionens Beretning for Finansaaret 1851—52 affattet med en saa ualmindelig Omhu og indtrængende Kritik, at Thingets Formand, Højesteretsassessor P. D. Brun, fandt Anledning til ved Samlingens Slutning særlig at fremhæve den. Imidlertid var det dog fortrinsvis ved den Rolle, Lehmann spillede i den nysberørte Sag om Grundlovens Indskrænkning, at han lagde Grunden til den fremragende Stilling, han indtog i Landsthinget i Aarene indtil 1861. Han blev fra nu af ligefrem Bæreren af dette Things Forhandlinger, Lederen af dets Optræden og Sjælen i dets Arbejder i et Omfang, som neppe engang tilnærmelsesvis har været Tilfældet med nogen anden Enkeltmand i hvilkensomhelst af vore repræsentative Forsamlinger. Erkjendelsen af denne Tingenes Tilstand gik ogsaa saaledes over i den almindelige Bevidsthed, at der i de Aar hos Mange var en vis Tilbøjelighed til at slaa Landsthinget og Lehmann sammen i Et, til at betragte ham som enstydig med Thinget og omvendt. At dette nu i sig selv var et sundt og naturligt Forhold, eller at det var fremmende for Landsthingets Anseelse i det Hele, at en enkelt Mand i den Grad var dets Mester, skulle vi ikke hermed paastaa. Vi paapege kun, at Stillingen var saaledes, og det vidnede under alle Omstændigheder ligesaa meget om Lehmanns overordenlige Begavelse og Arbejdsdygtighed som om den Anerkjendelse, samme mødte hos hans Fæller i Thinget. Om Omfanget af hans Virksomhed, ved hvis Enkeltheder vi

iøvrigt ikke her kunne dvæle, vil det i alt Fald nogenlunde kunne bidrage til at give et Indtryk, naar vi anføre, at han i Landsthingets 7de, 8de, 9de, 10de og 12te Samling — under 11te Samling var han hele Tiden fraværende paa Grund af Sygdom — var Ordfører for ikke mindre end i Alt 33 Udvalg, ikke at tale om, at han desuden var Medlem af endnu 15. Mange af de Udvalg, for hvilke det saaledes tilfaldt Lehmann at føre Ordet, vare nedsatte til Behandling af vigtige og betydningsfulde Lovgivningsarbejder — vi skulle exempelvis nævne Kjøbenhavns nye Kommunallov, Loven om Kvindens Myndighed, Eftertrykslovn, Næringsloven, Lovene om smitsomme Sygdomme blandt Husdyrene, om Fallitboers Behandling, om Forandringer i Fæstelovgivningen, om overordnede Kommunalbestyrelser, om Kreditforeninger og om Jernbaneanlæg i Nørrejylland — og paa flere øvede han en saa indgribende og omformende Indvirkning, at de i deres endelige Affattelse væsenlig kunne føres tilbage til hans Haand. I tre Samlinger hædrede Landsthinget ham med Valg til sin Næstformand, og ved Tilbageblikket paa Thingets 9de Samling, hvori hans Virksomhed naaede sit Højdepunkt, følte Formanden Trang til at slaa det fast, hvad Lehmann havde udrettet. „Der har" — sagde han i sin Slutningstale den 22de December 1857 — „været nedsat 15 Udvalg. Jeg kan ikke tilbageholde den Bemærkning, at et af Thingets Medlemmer har været Medlem af 10 Udvalg og ikke blot Medlem, men tillige Ordfører i dem alle, og vil det deraf fremgaa, hvorledes dette ene Medlem har udøvet en ganske særdeles Virksomhed og havt en overordenlig betydende Andel i de Afgjørelser, der i Thinget have fundet Sted."

Hvor rig og frugtbar en parlamentarisk Virksomhed Lehmann end saaledes udfoldede i dette andet Afsnit af sit politiske Liv, var det dog langtfra idel Anerkjendelse, han høstede. Han var i Kristian VIII.s Dage løftet saa højt paa Folkegunstens Bølger, at der efter den for Menneskelivet i saa Henseende gjældende Naturlov maatte komme en Tid, da hans Stjerne var i Dalen. Denne Tid var allerede kommen for ham,

medens han 1848 stod ved Statens Ror, og vi have allerede i det Foregaaende meddelt tilstrækkelige Vidnesbyrd derom. Men under og som Følge af hans politiske Virksomhed i Aarene fra 1854 til 1861 omskiftedes Anerkjendelsen hos en stor Del af dem, der i Fyrretyverne havde været med om at bære ham paa Hænderne, med sin ligefremme Modsætning, med Forbitrelse og Had, og den, der maaske mere end nogen Anden havde beredet Friheden her til Lands Vejen, blev udskregen som en Fjende af Friheden.

Det var allerede en halv Snes Aar eller længere tilbage i Tiden, da Lehmann for den almindelige Bevidsthed endnu stod som selve den personliggjorte Frihedsstræben, blevet sagt paa Prent, at han var Aristokrat, og Lehmann havde selv, som det vil erindres, i sin Forsvarstale for Højesteret antydet, at der gik det Ord om ham. Fastholder man nu den oprindelige Betydning af Ordet „Aristokrati", der ligefrem maa gjengives ved „de Bedstes Herredømme", saa kan Paastanden om, at Lehmann var Aristokrat, ikke siges ganske at være greben ud af Luften. Han havde visselig fordret ikke blot Friheden, men ogsaa Retten til umiddelbar Deltagelse i eller Indvirkning paa det politiske Liv for Alle uden Forskjel; men i sin Tro paa Menneskeheden havde han forudsat, at det frie Folk kun vilde lade sig repræsentere af dem, der fortjente Navn af de Bedste i dets Midte. Denne Forudsætning blev imidlertid snart skuffet. Et stort og vel sammensluttet Parti, der, om det end ikke faldt sammen med, saa i alt Fald udgik fra hint „Bondevennernes Selskab", som Lehmann selv i sin Tid havde været med at grundlægge, hildede sig tidlig i den Misforstaaelse, at Folket var enstydigt med Almuen, tog ikke i Betænkning snarere at fremme end at hæmme dennes medfødte Mistro og Misundelse mod de bedre stillede Samfundsklasser og stræbte mere og mere at fortrænge fra Folkerepræsentationen saadanne Mænd, der ikke blindt hen vilde tjene hint Partis ensidige Formaal, og at erstatte dem med Personer, der i saa Henseende ikke lode Noget tilbage at ønske, men som stundom

manglede ethvert andet Krav paa at tage Plads blandt Nationens Udvalgte. Denne Stræben fandt i Orla Lehmann en kraftig og bestemt Modstander. Han, der selv nærede den dybeste Ærefrygt for Aand, der satte det danske Folks bedste Berettigelse til vedvarende at danne et Led i de uafhængige Nationers Række, i hvad det havde ydet i Videnskab og Kunst, kunde ikke med Hænderne i Skjødet se paa, at Friheden skulde misbruges til at trykke Nationens bedste Kræfter ned for at give Middelmaadigheden Plads til at brede sig, at Ligheden skulde opfattes, som om det gjaldt ikke at løfte det Lavere op til Jævnmaal med det Højere, men omvendt. Og ligesom han aabent vedkjendte sig som „en Selvfølge, at Ingen har større Forpligtelse til saa vidt muligt at holde Demokratiets slette Tilbøjeligheder i Ave end de, der have arbejdet for at bringe det til Anerkjendelse og Indflydelse“, saaledes fandt han det ogsaa helt „naturligt, at en saadan Modstand betragtes som et Frafald“, og var rede til at tage de heraf flydende Følger.

Det skal nu villig indrømmes, at Lehmann i Fyldestgjørelsen af den Forpligtelse, han saaledes følte til at holde det uvorne Demokrati i Ave, ikke lagde Fingrene imellem, og at hans hvasse Tunge stundom udskjød Pile, der ramte Modstanderne saa meget smerteligere, som de vare sigtede netop imod deres ømmeste Steder. Men det maa da ogsaa erindres, at der paa den Side, hvor Lehmann stod, ikke var Nogen, der i den Grad som netop han var Gjenstand for deres udfordrende Nag. Hvorvidt Ytringerne af denne Følelse kunde gaa, derpaa skulle vi kun anføre det ene betegnende Exempel, at der ved Nytaarstid 1850 fra bondevenlig Side tilstilledes Lehmann en formelig Aktserklæring. I denne mærkelige Skrivelse erklærede Bestyrelserne for „den sjellandske Kommunal- og Valgforenings“ Afdelinger for Kjøbenhavns, Holbek, Sorø og Præstø Amter samt Langeland, at det kun var med ringe Tilfredsstillelse, at Underskriverne havde fulgt Lehmanns Færd som Medlem af Landsthinget, idet de vilde have bemærket en stadig Bestræbelse hos ham efter der at faa standset eller forkastet

flere for Befolkningen vigtige Lovforslag, der vare komne fra Folkethinget, i hvilken Henseende der særlig — foruden til Loven om Erklæringers Meddelelse — henvistes til Fæstesagen. „Vi formaa ikke" — hed det — „at værge os mod den Tanke, at Deres gjentagne Udtalelser og varme Ønsker i Henseende til denne vigtige Sags Ordning kun kunne, da Gjerningen aldrig har fulgt Ordet, henregnes til den Art af henholdende Forsikringer, hvorved Mange — i Reglen i Overensstemmelse med deres sande Tilbøjelighed — stedse søge at hindre en Sag i dens Fremme, men derhos stræbe at bevare Skinnet af at være den bevaagne, ja vel endog at arbejde i dens Tjeneste". Underskriverne kunde derfor — hed det fremdeles — „ikke tilbageholde Udtalelsen af vor dybtfølte Beklagelse og Misbilligelse af Deres Optræden, der saa lidet stemmer med Deres egen Fortid". Lehmann, der dengang laa syg i Vejle, besvarede denne besynderlige Henvendelse i et fint og træffende Brev, hvori han særlig fremhævede det Glædelige i, at der hos den Kreds, Underskriverne repræsenterede, var vaagnet en Trang til nøje at prøve, hvem man burde skænke sin Tillid. „Det er nemlig kun den blinde Tillid, som saa ofte har sat Uværdige i Stand til at blive farlige for det almene Vel, og som har hævet Middelmaadigheden til en Betydning, som intet Andet har kunnet retfærdiggjøre". Han offenliggjorde derhos baade Tiltale og Svar i „Fædrelandet", der med Føje fandt det „latterligt, naar Førerne for et Parti, og det oven i Kjøbet det mest iltre og mest ensidige, mindst skjønsomme og mindst oplyste Parti her i Landet, forsøger paa at opkaste sig til Historiens Højesteret og at sidde til Doms over Mænd af andre Anskuelser, om hvis i alt Fald betingede Berettigelse de ere aldeles ude af Stand til at dømme, og for hvis Værd de forlængst have tabt alt Syn, om de nogensinde have havt det".

— Lehmann skulde imidlertid ikke for hele den tilbagestaaende Del af sit Liv udelukkende være henvist til at tage Broderparten af Landsthingets Deltagelse i Lovgivnings-Arbejdet eller

at lægge Skuldrene til for at hæmme Demokratiets Udskejelser. Den 15de September 1861 blev han fra Amtmands-Embedet i Vejle, som han nogle Aar forinden forgjæves havde ønsket ombyttet med Posten som Overpræsident i Kjøbenhavn, kaldet til som Indenrigsminister paany at indtræde i Regeringen. De Omstændigheder, der saaledes førte den fordums Martsminister tilbage til den Plads i Kongens Raad, han havde forladt 13 Aar tidligere, ville vi faa Rede paa ved et Tilbageblik paa de politiske Forholds Udvikling i det nærmest foregaaende Tidsrum. Dette Tilbageblik tør ikke være saa ganske kort, netop fordi det ved samme tillige maa være Opgaven at paavise Fornuftmæssigheden, ja ligefrem Nødvendigheden af den Politik, i hvis Ledelse Lehmann ved sin Indtrædelse i Ministeriet blev Deltager.

Den Frygt, Lehmann som Landsthingets Ordfører i September 1855 havde udtalt for, at den da paatænkte Fællesforfatning „fra en anden Side" vilde blive anfægtet, viste sig snart grundet. Rigsraadet traadte første Gang sammen den 1ste Marts 1856, og allerede den 18de — Aarsdagen for det berygtede Stændermøde i Rendsborg 1848 — fremkom 11 af dets tydsktalende og tydsksindede Medlemmer med et Andragende, der gik ud paa, at det nys med saa stort Besvær tilendebragte Forfatningsværk skulde gjenoptages paany, idet et Udkast til en Fællesforfatning skulde forelægges først for de særlige Repræsentationer for Sønderjylland, Holsten og Lauenborg og dernæst for Rigsraadet. De Elleve tilhørte alle det schleswigholsteinske Ridderskab, fra hvis Midte de statsopløsende Tilbøjeligheder oprindelig vare udgaaede, og deres Ordfører var Baron Karl Scheel-Plessen — den samme Mand, der i 1848 havde været Medlem af Martsministeriet, fra Høns fløj op, til de fløj ned igjen, og der nu sidder i Kiel som Preusserkongens Statholder over Provinsen „Schleswigholstein". Det var saa langt fra noget Ønske om at se Fællesforfatningen udviklet i en friere Retning, der fremkaldte hint Andragende, at Ordføreren tvertimod erklærede, at det ikke vilde være

fremkommet, hvis det aftraadte lidet frihedsvenlige Ministerium var blevet ved Roret. Den foregivne Grund dertil var at gjøre den formentlige Uret god igjen, som skulde være tilføjet Statsdelene søndenfor Kongeaaen derved, at deres Repræsentationer ikke vare hørte over Fællesforfatningen — som om der tilkom disse større Ret i saa Henseende end Danmarks Rigsdag — den virkelige at holde det Saar aabent, som nys syntes lægt, forat Danmark derigjennem skulde forbløde sig. Hvad vilde nemlig Følgen være bleven af Andragendets Vedtagelse? At Regeringen var bleven stillet ligeoverfor Betænkninger fra Stænderforsamlingerne, som enten modsatte sig enhver Fællesforfatning eller ønskede den givet et Indhold, som hverken Regeringen eller det danske Folks Repræsentanter havde kunnet gaa ind paa, og fik saa den tilkommende Fællesforfatning en Affattelse, der ikke stemmede med dette Indhold, var der ny Grund til Besværing, og Sagen vilde altsaa ikke være bragt et Hanefjed videre. Som det var at vente, forkastede Rigsraadet de Elleves Andragende efter flere Dages levende og skarp Forhandling, under hvilken ogsaa Lehmann brød en Landse for sund Sands og lovlig Orden mod schleswigholsteinsk Anmasselse. De Besejrede havde imidlertid let ved at trøste sig over dette Nederlag; thi de stolede paa, at der bag dem stod 40 Millioner Tydskere, der havde baade Evne og Vilje til at gjenoptage den Kamp, hvori de selv havde maattet ligge under — og heri bedroge de sig ikke.

Allerede den 1ste Juni 1856 kom der en preussisk Note hertil og tre Uger senere en østerrigsk, der begge støttede de Elleves Andragende og paastode, at hverken Fællesforfatningens Tilblivelse eller Maaden, hvorpaa den afpælede Grændsen mellem Fælles og Særligt, for Holstens Vedkommende stemmede med de af Danmark indgaaede Forpligtelser — og hermed var det andet tydske Overfald paa Danmark indledet, som først skulde afsluttes med Statens Sønderlemmelse ved Freden i Wien 1864. For at vedligeholde den gode Forstaaelse med de to tydske Stormagter indlod

vor Regering sig ligeoverfor disse paa at forklare og forsvare det Skete. Men dens Bestræbelser i saa Henseende bleve uden Frugt, og allerede næste Foraar (Marts 1857) ytrede hine den Hensigt at indbringe Sagen for det tydske Forbund og forlangte, at der skulde gives Holsten og Lauenborg Lejlighed til at udtale sig om deres Forfatningsforhold.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om den Holdning, der fra dansk Side burde indtages ligeoverfor den tydske Indblanding, var der i Regeringens Midte delte Meninger. Den ene Side, der nærmest repræsenteredes af Andræ, var stemt for ubetinget at hævde den engang oprettede Helstat, var det endog ved de yderste Midler. Paa den anden Side stod Hall med den Mening, at der ganske vist, saalænge Sligt kunde ske ved fredelige Midler, burde værnes om Helstaten, men at en Krig ikke kunde tilstedes til Forsvar for en Ordning, som Tydskerne ikke vilde gaa ind paa og største Delen af det danske Folk kun nødig havde bøjet sig under, og at der først kunde blive Spørgsmaal om væbnet Modstand, naar det uafhængige Danmarks Rige antastedes. Efterat den sidste Retning havde sejret, og Forsædet i Ministeriet som Følge deraf var gaaet over til Hall, sammenkaldte Regeringen i Sommeren 1857 de holstenske Stænder og forelagde dem et nyt frisindet Udkast til en særlig Forfatning for Holsten, hvorved der tillige vilde gives dem Lejlighed til at komme ind paa Behandlingen af Spørgsmaalet om Fastsættelsen af Grændserne mellem fælles og særlige Anliggender — et Spørgsmaal, som Januarministeriet i sin Tid havde unddraget Stændernes Raadslagning. Forsamlingen afviste imidlertid Udkastet og forlangte den „ulovlige" Fællesforfatning omgjort, førend der kunde være Tale om Ordningen af Hertugdømmets særlige Anliggender. Lauenborg sejlede i Holstens Kjølvand og indgav ligefrem Klage over Regeringen til det tydske Forbund.

Dette, i hvis Hænder Preussen og Østerrig samtidig nedlagde den hele Tvist med Danmark, greb med Begjærlighed Lejligheden til at indblande sig i den danske Stats Anliggender.

Og uagtet de rejste Klager fra dansk Side fuldstændig gjendreves, kom Forbundsdagen dog i Februar 1858 til en Beslutning, der væltede hele Uretten over paa Danmarks Side. Den erklærede, at Forbundet hverken kunde erkjende den særlige holstenske Forfatning, forsaavidt Bestemmelser deri ikke havde været forelagt Stænderne til Raadslagning, eller Forfatningsloven af 2den Oktober 1855, forsaavidt den skulde finde Anvendelse paa Holsten og Lauenborg, for lovlig bestaaende, og at den sidstes Tilblivelsesmaade lige saa lidt fyldestgjorde Overenskomsterne af 1851—52, som dens Indhold ganske stemmede med Forbundsretten. Denne Erklæring ledsagedes af en Opfordring til den danske Regering om i Holsten og Lauenborg at tilvejebringe en Tilstand, der stemmede med Forbundsretten og hine Aftaler og sikrede Hertugdømmernes Selvstændighed og Ligeberettigelse. Uagtet denne Beslutning i Grunden gik ud paa, at den danske Stat i sin Helhed, blot fordi Holsten og Lauenborg vare Dele deraf, skulde være undergivet Forbundets Tilsyn med Udviklingen af dens Forfatningsforhold, lod vor Regering, der af de fremmede Magter, som stode udenfor Striden, opfordredes til Eftergivenhed, sig dog ikke drive ud af sin Forsonlighedspolitik. Den tilbød enhver rimelig Indrømmelse: den vilde give Stænderne Lejlighed til at deltage i Fastsættelsen af Holstens særlige Anliggender og tillige til i Almindelighed at udtale deres Ønsker om Hertugdømmets Stilling i Helstaten, den vilde være villig til ved Kommissærer at forhandle med Forbundet om Spørgsmaalet angaaende Fællesforfatningens Lovlighed for de tydske Landsdele o. s. fr. — men Alt forgjæves. Forbundet erklærede sig bestandig utilfredsstillet ved vor Regerings Tilbud og forlangte under Trusel om Exekution Fællesforfatningen ophævet for de to tydske Hertugdømmer. Da Tydskland saaledes ligefrem stillede Anvendelse af væbnet Magt i Udsigt for at faa gjennemført et Brud paa den Ordning, det selv havde paanødt os ved Overenskomsterne af 1851—52, troede vor Regering ikke at burde modsætte sig Forbundets Forlangende. Ved en Kund-

gjørelse af 6te November 1858 erklærede den Fællesforfatningen hævet for Holstens og Lauenborgs Vedkommende, idet den forbeholdt sig at indlede de fornødne Skridt til paa forfatningsmæssig Maade atter at knytte dem til de øvrige Statsdele. Det var altsaa bragt dertil, at Tydskland selv havde tvunget Danmark til foreløbig at udelukke de tydske Forbundslande af Helstaten, medens Forfatningsloven af 1855 vedblev at bestaa for Kongeriget og Sønderjylland. Som Sagen stod, havde Tydskland Intet mere at fordre, og vor Regering erklærede derfor ogsaa for de fremmede Hoffer, at det var den umuligt at gaa længere ad Indrømmelsernes Vej, og at det særlig maatte være den en bydende Pligt at gjøre Modstand, hvis Forbundet skulde gaa saa vidt at gjøre Indgreb i Kongens Uafhængighed som Hersker i det danske Rige.

Som det fremgik af det til Kundgjørelsen af 6te November knyttede Forbehold, betragtede Regeringen Fællesforfatningens Ophævelse for de tydske Hertugdømmer som en foreløbig Foranstaltning, og dens Opgave maatte altsaa være at forsøge Helstatsbygningen gjennemført paa et nyt Grundlag. Da de holstenske Stænder Aaret efter traadte sammen, gjorde den det første Skridt til ved en Overenskomst med sine tydske Undersaatter at naa dette Maal. Der forelagdes atter et Udkast til en Forfatningslov for Holsten, og Fællesforfatningen af 1855 meddeltes derhos til Efterretning, ligesom det i sin Tid var sket ligeoverfor Rigsdagen. Stænderne modtoge imidlertid ikke den Haand, Ministeriet rakte dem, og stillede Forslag til en Ordning, der gik ud paa en fuldstændig Firdeling af Monarkiet, og hvis Kjærnepunkt var Forlangendet om, at intet Anliggende, der angik hele den danske Stat, skulde kunne sættes igjennem, førend det var forelagt for og vedtaget af enhver især af de fire Repræsentationer, Rigsdagen og Stænderforsamlingerne for Sønderjylland og de to tydske Hertugdømmer, saaledes at hvis kun een af disse fire Forsamlinger sagde Nej til Sagen, skulde den betragtes som forkastet. Dette

Forslag var saa vanvittigt, at det med Føje lod sig betvivle, at det kunde være fremsat for fuldt Alvor. Men det afgav under alle Omstændigheder det uforkasteligste Vidnesbyrd om, at det ikke var de schleswigholsteinske Partigængere om at gjøre at komme til nogen Overenskomst med Regeringen eller deres danske Medundersaatter, men kun om at holde Striden gaaende, indtil Tidsforholdene maatte begunstige deres og deres sydlige Stammefrænders Planer til det danske Riges Sønderlemmelse. Tonen i Stændernes Forhandlinger passede ganske til det Sindelag, der havde aabenbaret sig i hint Forslag: Baron Scheel-Plessen ytrede fra Formandssædet uforbeholdent, at Holsten ikke vilde tilhøre nogen anden Statshelhed end Schleswigholstein, og en af hans ridderskabelige Standsfæller opstillede den Paastand, at det var Danmark og ikke Schleswigholstein, der i Aaret 1848 havde gjort Opør. — Holstenernes udæskende Anmasselse formaaede dog ligesaalidt som Forbundets Overgreb at faa det hallske Ministerium til at opgive sin besindige og forsonlige Holdning. Det besvarede Stændernes Optræden med at foreslaa Rigsraadet Foranstaltninger til at sikre Holsten mod finansiel Overbebyrdelse, saalænge det ikke var repræsenteret i Raadet, og henstillede til Forbundsdagen at søge en Overenskomst med Holsten bragt til Veje ved en Forhandling mellem 8 Rigsraader og 8 Medlemmer af Hertugdømmets Stænderforsamling under en af Ministrenes Forsæde. Af Grunde, der ikke vedkom Landets udenrigske Politik, afløstes Hall i December 1859 af Folkethingets hidtidige Formand Rotwitt. Men ved dennes pludselige Død i Februar 1860 opløstes den af ham dannede Regering, og Hall overtog Forsædet i et nyt Ministerium, der bl. A. talte Monrad og Fenger i sin Midte.

Forhandlingerne med Tydskland indtraadte nu i et nyt Udviklingstrin. For den mere Skarpsynede kunde det vel ikke være skjult, at det ikke var for Holstens Skyld, den hele Strid var yppet, at tvertimod Indblandingen i Virkeligheden gjaldt Sønderjylland, og at Holsten kun benyttedes som

Løftestang for at komme hint til Livs; men hidtil havde man dog fra tydsk Side udvist saa megen Sømmelighedsfølelse, at Sønderjyllands Navn ikke var nævnt i Forhandlingerne. Nu troede man imidlertid ikke længer at behøve at iagttage dette Hensyn. I Forbundets Svar paa vor Regerings Henstilling om Stridens Udjævning ved Forhandling mellem Medlemmer af Rigsraadet og de holstenske Stænder stak allerede Hestefoden frem. Kort efter gav den ene af den preussiske Rigsdags Afdelinger sig til at forhandle om Forholdene i Sønderjylland, som om dette var en preussisk Provins, og det var saa langt fra, at denne Forhandling mødte nogen Indsigelse fra den preussiske Regerings Side, at den endog deltog deri og gjennem Udenrigsministerens Mund erklærede, at Forbundets retlige Fordringer med Hensyn til Sønderjylland endnu ventede paa deres Opfyldelse. Imod en slig Fremfærd nedlagde Hall en kraftig Indsigelse og hævdede Sønderjyllands Egenskab som en udelukkende dansk Landsdel; men Preussen besvarede denne Indsigelse med Paastanden om, at Danmark med Hensyn til hin Landsdel var „traktatmæssig" bundet ved Overenskomsterne af 1851—52. Nu blandede England sig i Striden: det modsagde Preussens Paastand om, at Enkelthederne af Sønderjyllands Styrelse kunde vedkomme det tydske Forbund, men raadede paa den anden Side den danske Regering til at gjøre det tydske Sprog nogle Indrømmelser i Sønderjylland og herved stemme de tydske Magter til Forsonlighed. For ikke at støde England fra sig indrømmede Regeringen det Forlangte, uden at der dog derfor viste sig nogen forsonligere Stemning i Tydskland. Der truedes tvertimod paany med en Forbundsexekution, hvortil Paaskudet denne Gang søgtes deri, at de Foranstaltninger, Regeringen netop for at beskytte Holsten imod Overbebyrdelse havde faaet sat igjennem, ikke havde været forelagte de holstenske Stænder.

Under disse Omstændigheder troede Regeringen det rettest at gjøre endnu et sidste Forsøg paa at komme overens med Stænderne. Den forelagde dem ikke alene for tredje Gang

Udkast til en særlig holstensk Forfatning, men tillige Grundtræk til en ny Fællesforfatning samt Forslag til en Lov om Holstens Stilling til den øvrige Stat i Mellemtiden, indtil en saadan Fællesforfatning kunde gjennemføres. Alle disse Forslag havde imidlertid samme Vanskæbne som tidligere. De enten forkastedes eller vendte tilbage fra Stænderne i en saa forkvaklet schleswigholsteinsk Skikkelse, at de vare fast ukjendelige, og Forholdene fik denne Gang et saa meget uhyggeligere Udseende, som Regeringens egen Befuldmægtigede, den holstenske Minister Raasløff, under Forhandlingerne overskred sine Forholdsordrer og viste en saa slap Holdning overfor Forsamlingen, at han ufortøvet maatte afskediges.

Med det sidste Forsøg ligeoverfor de holstenske Stænder syntes Regeringens Langmodighed endelig at være udtømt, og med den truende Udsigt til en Forbundsexekution for Øje rustede man sig for at være forberedt paa alle Muligheder. Og det danske Folk var med sin Regering fattet paa disse Muligheder. En fra Rigsdagen udgaaet Adresse, der i kort Tid fik over 71,000 Underskrifter, erklærede, at Folket aldrig vilde taale, at dets Udvikling gjordes afhængig af en fremmed Vilje, og at det ved alle de Midler, der stode til dets Raadighed, vilde hævde Kongerigets og Sønderjyllands Forening til et udeleligt og uafhængigt Rige. Da Hall i Maj 1861 modtog denne Adresse, antydede han i sit Svar, at der maatte søges en Udgang paa Striden derved, at der gaves Holsten en saadan selvstændig Stilling, at det ikke kom til at give Paaskud til en fremmed Indgriben i Styrelsen af de Landsdele, der ikke stode i nogetsomhelst Forhold til det tydske Forbund. England søgte imidlertid ved paany at optræde som Mægler at fjerne Faren for en dansk-tydsk Krig og foreslog Striden henvist til en evropæisk Konference. Preussen vilde vel ikke indlade „et indre Forbundsanliggende" for en slig Voldgiftsret; men desuagtet lykkedes det England at formaa vor Regering til ved en foreløbig finansiel Indrømmelse til Holsten at faa Forbundet til at tage sin Exekutionstrusel tilbage,

og samtidig gik den ligeledes efter Englands Raad ind paa at aabne fornyede saakaldte „internationale" Underhandlinger om Sagen med Preussen og Østerrig for at forsøge, om her dog ikke efter de mange Indrømmelser, der allerede vare gjorte, skulde vise sig noget mere Imødekommen end hos Forbundet.

Saaledes var Stillingen, da Lehmann efter forudgaaende Samraad med sine nærmeste politiske Venner udenfor Ministeriet for anden Gang tog Sæde i Statsraadet. Lehmanns Udnævnelse til Minister var ikke alene begrundet i Halls Ønske om i hans rige Begavelse og ubestikkelige Fædrelandskjærlighed at finde en Støtte i den Dyst med det fjendske Tydskland, der endnu forestod, men var tillige at opfatte som en nærmere Belysning af hans Svar paa hin Adresse, som et Program for den Retning, i hvilken de internationale Forhandlinger vilde blive førte fra dansk Side. Betydningen af dette Program maatte være saameget mindre tvivlsom, som Lehmann i Løbet af samme Aar gjentagne Gange havde havt Lejlighed til offenlig med stor Aabenhed at udtale sig om Stillingen. Han havde paa den ene Side ligeoverfor den stærke og højrøstede Misfornøjelse med Ministeriets Indrømmelses- og Forsonligheds-Politik, der lagdes for Dagen af Mange herhjemme, hævdet, at Regeringens sidste Henvendelse til Holstens Stænder var rigtig og fornuftig, „om end kun for at gjøre det klart, hvor Ansvaret hviler for det endelige Brud." „Dette var nødvendigt" — sagde han — „for Regeringens egen Samvittighed, fordi Krig i alle Tilfælde er et saa alvorligt Onde, at Ingen bør vælge den, forinden han har udtømt alle Midler til at undgaa den. Det var nødvendigt for det danske Folks Skyld, fordi Mange holde saa fast ved det Haab gjennem fælles Frihed at kunne befæste den ældgamle Forbindelse med Holsten, at de ikke vilde slippe det, saalænge der endnu var en Mulighed for dets Opfyldelse. Det var endelig nødvendigt for Udlandets Skyld, ved hvis Dom i vore Dage ingen Stat kan være ligegyldig, men som allermindst den Stat kan agte ringe, som uden dets Mellemkomst umulig kan føre sin Sag til en taalelig

Udgang, for det Udlands Skyld, hvis Sind og hvis Kræfter ere saaledes optagne af de farefuldeste Spørgsmaal, at det aldrig vilde kunne tilgive os at forøge dem med en ny Vanskelighed, hvis dens Uundgaaelighed ikke var klarligen bevist." Dette Bevis forelaa imidlertid tilstrækkelig i de Beslutninger, hvortil Stænderne kom. Efter disse maatte „selv de Fredsommeligste iblandt os erkjende, at der ikke længer er noget Valg", og Evropa vide, „at det ikke er den danske Regering, som har forladt det Grundlag, hvorpaa man engang troede at have bygget en varig Fred." Men han havde tillige med stor Styrke fremhævet, at hermed var da ogsaa „det Øjeblik kommet, da den igjennem en Række af Aar med saa stor Selvfornægtelse og Taalmodighed forfulgte Stræben, at indordne Holsten i en hele Monarkiet omfattende konstitutionel Forfatning, maa opgives". „Siden vi i 1852 maatte bøje os for Kundgjørelsen af 28de Januar, have vi troligen arbejdet paa at skabe og opretholde den Helstatsforfatning, som nu ikke vi, men Holsten og Tydskland have brudt. Nu er for os som saa mange andre Stater Tankerne fra 1848 vendte tilbage, og Tydsklands paany truende søsyge Erobringslyst maa nødvendigvis paany samle alle gode Danske om Ejderprogrammet". Folkets Opgave maatte være at styrke Regeringen „i den Erkjendelse, at ethvert videre Forsøg paa at vinde eller kjøbe Holstens Samtykke til en Tilslutning til Fællesforfatningen nu maa opgives, saa at Maalet for den danske Regerings Stræben nu maa være: at anvise Holstens tydske Berettigelse og statlige Selvstændighed fuldstændig Fyldestgjørelse og gjennem en folkelig og frisindet Udvikling af Fællesforfatningen at gjøre den til, hvad den bør være, til et Værn for den dansk-slesvigske Stats Uafhængighed og Frihed."

— Vi skulle her saa meget mindre dvæle ved Lehmanns Virksomhed i hans særlige Egenskab af Indenrigsminister, som det — hvad alt er antydet i det Foregaaende — ved hans Udnævnelse hertil mere gjaldt om overhovedet at give ham Plads i Stats-

raadet end netop at stille ham i Spidsen for dette enkelte Ministerium. Det er Maaden, hvorpaa den Regering, af hvilken han var bleven Medlem, stillede sig til Danmarks Livsspørgsmaal, som her har størst Interesse for os, og vi skulle derfor saa kort som muligt forfølge Gangen i denne Sags Udvikling i den Tid, da Lehmann delte Ansvaret for Sagernes Ledelse, da han utrættelig og trofast stod Hall ved Siden og i Forening med ham maaske mere end noget andet af Regeringens Medlemmer bidrog til at give denne dens ejendommelige Særpræg.

De internationale Forhandlinger med Preussen og Østerrig aabnedes med et Forslag fra dansk Side til den midlertidige Ordning af Holstens Forhold svarende til det, der sidst havde været forelagt de holstenske Stænder. Men i Stedet for at skænke dette Forslag nogen Opmærksomhed drejede vore Modstandere Forhandlingen ind paa det Tydskland uvedkommende Sønderjylland. De begyndte med Klager over den danske Regerings „Færd" i denne Landsdel og over, at Rigsraadet vedblivende gav sig af med dens Anliggender, og fortsatte med formelig Indsigelse imod enhver Beslutning af Rigsraadet, der berørte Sønderjyllands Stilling — en Indsigelse, hvortil det tydske Forbund for sit Vedkommende sluttede sig. Tilsidst gik Anmasselsen saa vidt, at man i August 1862 forlangte, at Fællesforfatningen skulde fuldstændig ophæves og et nyt Udkast til en saadan udarbejdes, der ikke som Forfatningen af 1855 maatte bygge de enkelte Landsdeles Repræsentation i Rigsraadet paa Folketallet, at dette Udkast derefter skulde forelægges til Vedtagelse saavel for Kongerigets som Sønderjyllands og de to tydske Hertugdømmers Folkeraad, og at disse, indtil en Fællesforfatning paa denne Maade var bleven til, hvert især skulde have lige Indflydelse paa Fællesanliggenderne. Videre kunde fremmed Indblanding i en uafhængig Stats Anliggender vanskelig gaa. Det affindige Forslag, der 1859 var kommet til Verden i Stændersalen i Itzeho, klang nu igjen fra Preussens og Østerrigs Hoffer, og selv Storbrittaniens

vankelmodige Udenrigsminister Lord Russel, der under et Ophold i Tydskland fuldstændig var erobret for de schleswigholsteinske Lærdomme, støttede nu denne Tanke. Vor Regering havde strax tilbagevist de tydske Stormagters grundløse Klager, mindet om, at det i 1851 fra tydsk Side udtrykkelig var erkjendt, at Forholdene i Sønderjylland maatte være Tydskland uvedkommende, og hævdet Rigsraadets fuldgyldige Bestaaen for de Landsdele, der ikke hørte under Forbundet, ligesom den heller ikke havde forsømt at henlede de venskabelige Magters Opmærksomhed paa, hvorledes Tydsklands Indblanding mere og mere gjaldt den utvivlsomt danske Besiddelse Sønderjylland. Ligeoverfor Modstandernes voxende Fordringer fastholdt den med Fasthed og Værdighed sit engang indtagne Stade og afviste „paa Grund af sørgelige Erfaringer" enhver Forhandling om Sønderjyllands Forhold.

Under den ivrige Notevexel i Løbet af det sidste Aars Tid var Spørgsmaalet om Holsten tilsyneladende trængt i Baggrunden. Men vor Regering tabte for sit Vedkommende ikke denne Stridens oprindelige Gjenstand af Syne, og da de holstenske Stænder samledes i Januar 1863, gik den endnu et Skridt videre i Imødekommen, idet den nemlig bestemte sig til at give dem medbesluttende Indflydelse paa Fællesanliggenderne ved at forelægge dem til Vedtagelse en Række Lovforslag om saadanne. Men heller ikke disse Forslag vilde Stænderne indlade sig paa. De udtalte ligefrem, at der kun under Forudsætning af Sønderjyllands og Holstens Forening kunde tænkes paa Forsoning, og vedtoge paany at opfordre Forbundet til at tage sig af Hertugdømmets „krænkede Rettigheder".

Naar de holstenske Stænder saaledes endog vægrede sig ved at gaa ind paa et Tilbud om med Hensyn til Fællessagerne at stilles paa lige Fod med Rigsraadet, maatte Statslivet, der allerede længe havde været lammet under Trykket af det Usikre og Midlertidige i alle Forholdene, fuldstændig standse. Om ikke før, nu maatte dog i alt Fald Øieblikket endelig være kommet, da selv de mest Forblindede maatte indse, at der ikke

kunde tænkes paa ved nogen Overenskomst med det gjenstridige Holsten eller med dets selvbestaltede Værger paany at faa gjennemført en Helstatsforfatning, medmindre den indrettedes saaledes, at al Magt over den danske Stats Anliggender lagdes i det tydske Mindretals Hænder. Et saadant Selvmord kunde hverken den danske Regering eller det danske Folk gaa ind paa. Vilde Holsten ikke leve i Samliv med os paa rimelige og billige Vilkaar, maatte man lade det leve sit eget Liv, men vi maatte da til Gjengjæld ogsaa have Ret til at leve vort eget Liv uafhængigt af tydsk Forgodtbefindende. Det var denne Tanke, som Hall allerede i Svaret paa de 71,000.s Adresse havde udtalt, som Rigsdagen siden den Tid gjentagne Gange havde anbefalet som den Løsning, der burde tilstræbes, og som endelig Sverig=Norge — den eneste evropæiske Magt, der helt og udelt stillede sig paa vor Side — indstændig havde tilraadet vor Regering at søge gjennemført. Nu eller aldrig maatte denne Tanke være moden til Udførelse, og Regeringen — der allerede i November 1862 som en forberedende Foranstaltning havde truffet Bestemmelse om Oprettelsen af en stedlig Regeringsmyndighed for Holsten — tog derfor ogsaa sin Beslutning i Overensstemmelse hermed. I en Kundgjørelse af 30te Marts 1863 udtalte Kongen, at de Aftaler med Tydskland, hvorpaa den hidtil bestaaende Ordning af Staten var bygget, ikke vare blevne opfyldte fra tydsk Side, idet Forbundet havde indblandet sig i hans Riges indre Anliggender og opstillet Fordringer, som hverken havde nogen Berettigelse i Forbundslovene eller vare forenelige med hans Krones Uafhængighed, og at en saadan Tilstand ikke længere kunde taales. Det var derfor hans Agt fuldstændig og endelig at udløse Holsten af det hidtil bestaaende Forfatnings=Fællesskab med Danmarks Rige og stille det hen som en selvstændig og ligeberettiget Statsdel ligeoverfor dette.

Uagtet Holstens endelige Udsondring visselig ligesaa fuldt som det Skridt i samme Retning, der foreløbig toges den 6te November 1858, var fremtvunget af Tydskland, vakte

dog Beslutningen herom en sand Storm baade i den schleswig-holsteinske Lejr og syd for Elben. I Holsten prædikede man i offenlige Møder ligefrem Oprør og Hertugdømmernes Besættelse af tydske Tropper. Fra Preussen og Østerrig indløb der Indsigelser mod Kundgjørelsen af 30te Marts, og ogsaa Forbundsdagen satte sig i Bevægelse. Under Paaberaabelse af, at Kundgjørelsen skabte en Stilling for Holsten og Lauenborg, der stod i Strid med Overenskomsterne af 1851—52, og tilsigtede at forberede Sønderjyllands Indlemmelse i Kongeriget, besluttede Forbundet den 9de Juli at gjøre Exekution i Holsten og for Sønderjyllands Vedkommende at anvende „alle passende Midler" til at sikre sine formentlige Rettigheder, saafremt den danske Regering ikke inden sex Uger gjorde Meddelelse om, at der var indledet Skridt til Tilvejebringelsen af en ny Holsten og Lauenborg omfattende Fællesforfatning, indrettet enten efter Aftalerne fra 1851 eller efter Firdelings-Grundsætningen. Vor Regering svarede hertil, at Kundgjørelsen var en simpel Følge af de holstenske Stænders og Tydsklands egen Optræden, at den iøvrigt var rede til at opfylde ethvert Forlangende fra Forbundets Side med Hensyn til de to tydske Hertugdømmer og kun for Sønderjyllands Vedkommende maatte modsætte sig al fremmed Indblanding. Ligeoverfor Forbundet, som ikke vilde nogen rimelig eller billig Løsning af Tvisten, var dette Svar selvfølgelig virkningsløst, og den 1ste Oktober vedtoges den nærmere Fremgangsmaade med Hensyn til Exekutionens Udførelse, idet der endnu gaves Danmark tre Ugers Betænkningsfrist.

To Dage forud havde vor Regering imidlertid gjort et Skridt, der udfyldte og fuldstændiggjorde Beslutningen af 30te Marts. Efterat Holstens Udsondring var slaaet endelig fast, maatte Fællesforfatningen udtrykkelig indskrænkes til kun at gjælde Kongeriget og Sønderjylland, og der var ikke længer nogen Grund til at lade dens Indhold være saa afvigende fra Danmarks Riges Grundlov, som Tilfældet havde været med Forfatningen af 1855. Uden — som Forbundet gav sig Skin af

at befrygte — at indlemme Sønderjylland i Kongeriget eller ved en Forandring af Grændsen mellem Fælles og Særligt at udvide Omraadet for Rigsraadets Myndighed paa den sønderjydske Stænderforsamlings Bekostning, ønskede Regeringen derimod indenfor det engang givne Omraade at udruste Fællesrepræsentationen med væsenlig samme Rettigheder, som Rigsdagen havde paa sit, og bygge den paa et bredere og folkeligere Grundlag end hidtil. Dette tænktes udført paa den Maade, at Fællesrepræsentationen kom til at bestaa af to Kamre, af hvilke Landsthinget væsenlig dannedes af det hidtilværende Rigsraad, medens Folkethinget sammensattes ganske efter samme Regler som Rigsdagens. Herved vilde der ske en saadan Tilnærmelse mellem begge Repræsentationer, at den ene tildels kunde komme til at bestaa af de samme Personer som den anden, og Vejen vilde være aabnet for en Udvikling, der under gunstige Tidsforhold kunde føre til en fuldstændig Sammensmeltning. Dette var Hovedtrækkene i det „Udkast til Grundlov for Danmarks og Slesvigs Fællesanliggender", som Hall forelagde Rigsraadet den 29de September 1863, og som senere fik en saa stor Navnkundighed under Navnet Forfatningen af 18de November. Lehmann har ganske sikkert havt en meget væsenlig Andel i Udarbejdelsen af dette Lovudkast — der, som han ytrede, engang skulde bære hele vor konstitutionelle Udvikling — selv om han ikke skulde kunne betegnes som den første Ophavsmand til Tanken derom. Det skulde efter hans Opfattelse være det sidste afgjørende Træk i den lange Tvist med Tydskland, det, der maatte hidføre en Afgjørelse, være sig nu paa den ene eller den anden Maade. Det var denne Tanke, Lehmann antydede, da han under den paafølgende Forhandling i Rigsraadet ytrede: „Hvis denne Grundlov antages, saa ere vi ganske vist ikke sikrede imod al Anfægtelse — der er intet Menneske paa Jorden, som kan indestaa derfor — men saa er der sket, hvad der kan ske ved vore egne Kræfter, nemlig at slaa fast, at i Danmarks Rige raader kun Danmarks Konge og Rigets Folkerepræsentation." Det var fremdeles hertil, han

sigtede, da han den 16de Oktober i sit Foredrag paa Skydebanen ved den første almindelige Skyttefest i Kjøbenhavn talte om „den Krise, som Regeringen med beraad Hu havde gjort Sit til at fremkalde." Denne Ytring, som er bleven Gjenstand næsten for ligesaa mange Fordrejelser og ligesaa mange hadefulde Angreb, som hans Tale paa samme Sted den 28de Maj 1842, havde det visselig dengang været klogest at holde tilbage, men det maa paa den anden Side fastholdes, at der ikke laa nogetsomhelst Formasteligt eller Overmodigt deri. Thi indeholdt eller medførte hint Udkast en „Krise", saa vil det Følgende vise, at Regeringen, saavidt menneskeligt Fremsyn kunde række, havde valgt netop det rette Øjeblik til at fremkalde den.

En omhyggelig Vurdering saavel af den almindelige politiske Stilling i Evropa som særlig af Danmarks Forhold til de fremmede Magter paa den Tid, da Forfatningsudkastet forelagdes Rigsraadet, maatte nemlig lede til den Erkjendelse, at vort Fædreland aldrig, saalænge Tvisten med Tydskland havde staaet paa, havde været stillet gunstigere og Haabet om en snarlig og for os heldig Udgang paa den endeløse Strid havt Mere at støtte sig til. Med Sverig-Norge havde der allerede længe været plejet Underhandlinger om Afslutningen af et Forsvarsforbund, for hvilket Forudsætningen netop var en „Udsondring" af de tydske Forbundslande Holsten og Lauenborg eller med andre Ord en saadan Ordning af de danske Statsforhold som den, der tilstræbtes gjennem Udkastet til Forfatningen af 18de November. Disse Forhandlinger vare nu, efter Mødet paa Skodsborg mellem de to nordiske Konger den 22de Juli 1863 og den derefter stedfundne Sammenkomst i Kjøbenhavn mellem den svensk-norske Udenrigsminister Grev Manderstrøm og den danske Førsteminister Hall, saa vidt fremskredne, at kun Underskrifterne paa Overenskomsten syntes at staa tilbage. Forholdet til England havde udviklet sig paa en saadan Maade, at Danmark for det Tilfælde, at det trods al udvist Imødekommen og Eftergivenhed skulde komme til et aabent Brud med det ufor-

sonlige tydske Forbund, med Føje syntes at kunne gjøre Regning paa der at finde virksom Bistand, eller paa, at det, som Lord Palmerston i Juli Maaned ytrede, „ikke vilde staa alene". Ligesom det danske Fyrstehus var traadt i nærmere Forbindelse med det engelske ved Prinsesse Alexandras Ægteskab med Prinsen af Wales, saaledes havde den danske Regering ved Prins Vilhelms Modtagelse af den ham tilbudte græske Kongekrone ydet England en betydningsfuld Bistand til at komme ud af en pinlig Forlegenhed. Og hele den Maade, hvorpaa dette Anliggende, der optog en stor Del af Statsmændenes Opmærksomhed, blev ordnet, de i den Anledning stedfundne diplomatiske Forhandlinger, Kong Frederik VII.s bekjendte smukke Udtalelse ved Prinsens Modtagelse af den ham af de græske Sendebud overbragte Krone — Alt dette bidrog ganske vist ikke Lidet til paa den Tid at vække en velvillig Interesse for vort Fædreland. Som et lille Vidnesbyrd om det Hensyn, der toges til Danmark, kan her erindres om den bestemte Opfordring, der i Sommeren 1863 blev stillet til det om at tage Del i den fra de tre Stormagter England, Frankrig og Østerrig udgaaede Anbefaling til Hoffet i St. Petersborg om at vise Maadehold imod de ulykkelige Polakker, hvis Opstandsforsøg Rusland paa den Tid med yderste Hensynsløshed søgte at kue. Den polske Opstand — der i sine videre Følger middelbart skulde føre til den for vort Fædreland utvivlsomt saa fordærvelige Adskillelse mellem England og Frankrig — maatte iøvrigt i Øieblikket fremtræde som en for Danmark ikke uheldig Begivenhed, forsaavidt den nemlig i høj Grad lagde Beslag paa Evropas Opmærksomhed og maatte gjøre dette lidet velvillig stemt mod en Optræden fra Tydsklands Side, der kunde føre til at tænde Krigsluen andetsteds. Endnu mere syntes den Strid om Herredømmet i Tydskland, der bestandig mere og mere udvikledе sig mellem Preussen og Østerrig, at maatte bidrage til at lette Danmarks Stilling. Ligesom nemlig den største Fare for dette fremgik af en fuldstændig Enighed mellem Tydskerne indbyrdes, under hvilken deres Opmærksomhed og Interesse

udelukkende fæstede sig paa „den forladte Broderstamme i Schleswigholstein“, saaledes var det naturligt, at der under den tiltagende Spænding mellem de to tydske Stormagter kunde vise sig en vis Tilbøjelighed hos enhver især af dem til at drage Kongen af Danmark som Hertug i Holsten og Lauenborg over paa sin Side. Og det er maaske ikke umuligt, at dette Hensyn kan have havt nogen Andel i den forandrede Holdning, som Preussen paa den Tid begyndte at indtage ligeoverfor Danmark, og som især lagde sig for Dagen under de Forhandlinger, der i Oktober og Begyndelsen af November førtes mellem vor Regering og den nye preussiske Førsteminister Baron Bismarck for om mulig at afvende den truende Exekutionsfare. Under disse Forhandlinger var det saa langt fra, at Bismarck misbilligede den Vej, hvorpaa Danmark siden Foraaret var slaaet ind, at Forhandlingerne tvertimod netop bleve førte paa Grundlag af den Ordning, der var slaaet fast ved Kundgjørelsen af 30te Marts. Bismarck indrømmede ligefrem, at Forbundets Myndighed var indskrænket til Holsten, men da det med Hensyn til dette havde Ret til at opstille Fordringer, burde den danske Regering efter hans Mening ikke optage Exekutionen som Krig, og han troede at kunne indestaa for, at det slet ikke vilde komme til nogen Exekution, saafremt Danmark vilde gjøre Holsten endnu en nærmere betegnet finansiel Indrømmelse, hvad vor Regering kort efter virkelig ogsaa gik ind paa. Spørgsmaalet om Sønderjylland var derimod, ytrede han, et almindeligt europæisk Anliggende, og han var for sit Vedkommende rede til i den Sag at modtage Englands Mægling, naar Danmark vilde tage derimod. Ja han gik endog saa vidt, at han for ikke at lade Tvivl tilbage om Meningen med sine Udtalelser ytrede, at hans Tanke gik ud paa, at der midlertidig skulde skabes et „Holsten til Ejderen“ og et „Danmark til Ejderen“.

Medens Forholdene udadtil saaledes stillede sig lysere end nogensinde, var det Regeringens Opgave at føre Udkastet lykkelig gjennem Rigsraadet. Det mødte her Modstand ikke alene hos

de ubetingede Tilhængere af Helstaten — der ikke toge i Betænkning, for at berede et Ministerium af politiske Modstandere Vanskeligheder, under Forhandlingen at fremkomme med Paastande, som vore Fjender kunde bruge og virkelig ogsaa brugte som et farligt Vaaben mod Danmark selv — men tillige hos det demokratiske Venstre, for hvem det mægtige Skridt, Udkastet paa Fællesstatens Omraade gjorde henimod Grundloven af 1849, ikke var stort nok endnu. Det var fornemmelig mod denne Side af Salen, at Lehmann under Udkastets Drøftelse rettede sin Veltalenhed, medens det nærmest var Hall, det tilfaldt at bekæmpe de Indvendinger, der rejstes fra Helstatspartiets Førere. Efter en langvarig og varm Forhandling lykkedes det tilsidst Regeringen og det national-liberale Parti i Forsamlingen at besejre al Modstand, og om Aftenen den 13de November foregik under aandeløs Spænding den Afstemning, ved hvilken Udkastet vedtoges.

Det maatte saaledes synes, som om Regeringens opfindsomme Klogskab, sejge Udholdenhed og uopslidelige Taalmodighed endelig skulde krones med Sejr, som om det Tryk, der i saa lang en Aarrække kvælende som et Mareridt havde ligget paa Danmarks Hjerte, endelig skulde hæves. Men ret som Værket skulde fuldbyrdes, greb Guds Finger ind i det, der saa møjsommelig var opbygget. Kun to Dage efter den nye Grundlovs Vedtagelse lukkede Døden Kong Frederik VII.s Øjne efter nogle faa Døgns i Begyndelsen neppe ændsede Sygdom — og fra nu af var det, som om Alt sammensvor sig til vor Fordærvelse. Schleswigholsteinernes og deres tydske Forbundsfællers Planer til Danmarks Sønderlemmelse, som hint kostbare Liv havde holdt nede, bragte dets Udslukkelse med eet Slag til Modenhed, og Bevægelsen i Tydskland antog i kort Tid Præget af en Stormflod, der maatte bortskylle enhver Skranke, som stillede sig imod den. Preussen greb med Glæde Bevægelsen som et Middel til at tilfredsstille sine egne Erobringslyster, medens Østerrig for ikke at give sin Medbejler noget Forspring i Kapløbet efter at vinde Stemningen i Tydskland

for sig villig stillede sig ved dets Side. Sverig-Norge trak sig tilbage fra det aftalte Forsvarsforbund, og for at gjøre Maalet fuldt, fremkaldte Englands haanlige Afvisning af Kejser Napoleons Kongres-Forslag en fuldstændig Forandring i den almindelige politiske Stilling i Evropa, der hidtil havde været os saa gunstig. Under disse Omstændigheder maatte de Mænd, der hin 13de November syntes at staa ved Dørtærskelen til Endemaalet for saa mange Aars ufortrødne Arbejde, træde bort fra Styret. Hvad Lehmann angaar, da var han under alle Omstændigheder paa Grund af særlige personlige Forhold neppe længe efter Thronskiftet forbleven i Regeringen — nu stod han Last og Brast med sine Embedsfæller, der i den sidste Tid holdt deres Raadslagninger om hans Sygeseng. Som en Følge af det Tryk, Stormagterne og især England og Rusland udøvede i Kjøbenhavn for at formaa Danmark til at indrømme Tydskland Alt for Intet at vinde, indgav hele Ministeriet Hall Juleaften 1863 Begjæring om sin Afsked, som det fik paa Aarets sidste Dag, og siden den Tid indtraadte Lehmann ikke mere i Statstjenesten.

— Nu kom Aaret 1864 med sine grændseløse Skuffelser og grændseløse Ulykker. Hvad Lehmann med sin glødende Fædrelandskjærlighed led i dette Sorgens Aar, behøver ikke nærmere at paavises. Hans Sjæl vaandede sig under de Slag, Forsynets Haand slog vort Fædreland, og han blev under Trykket af dette Aars Byrder en gammel Mand. Men saalænge hans fordums Embedsfælle Monrad stod ved Styret, var han rede med Raad, saa tit saadant æskedes, og det er for nylig sagt, at han særlig skal have fraraadet saadanne Beslutninger, hvorved Danmark vilde være Skyld i, at London-Konferencen gik fra hinanden med uforrettet Sag. Freden i Wien sluttedes, og hvad før 1864 kun de Færreste i Danmark i deres mest mistrøstige Øjeblikke havde anet, det skete: hele Sønderjylland løsreves fra Moderlandet. Men var der Nogen, som desuagtet ikke lod Baandet imellem sig og de trofaste Brødre dernede

briste, var der Nogen, som altid var rede til med Raad og med Daad at staa dem bi i Løsningen af den tunge Opgave, der fra nu af var dem stillet, var der Nogen, som tidlig og sent i det Stille kun virkede for dem — saa var det Orla Lehmann, og det var denne Gjerning, der saa at sige fra nu af mest udfyldte hans Liv og holdt ham oppe. Den Glæde i alt Fald havde da Lehmann ogsaa at opleve, at de danske Sønderjyders Nationalfølelse aldrig har vist sig kraftigere og renere end netop under Fremmedherredømmets Tryk. Og hvad der ligger heri af Haab og Fortrøstning, fandt han i de senere Aar gjentagne Gange Lejlighed til klart og slaaende at udtale, fyldigst maaske i det Foredrag, han 1868 i den danske Folkeforening holdt om „Det gamle Mellemværende mellem Dansk og Tydsk."

Umiddelbart efter Krigens Slutning udbrød den langvarige og uhyggelige Forfatningsstrid. Med Afstaaelsen af Sønderjylland var Grunden bortfalden til at have to Forfatninger her i Riget. Men fordi det Fællesskab i Anliggender mellem Kongeriget og Sønderjylland, der havde foranlediget Tilblivelsen af Grundloven af 18de November 1863, ikke længer var til, havde denne Lov ikke uden videre tabt sin Gyldighed. Den kunde kun ophæves og Grundloven af 5te Juni 1849 paany udvides til at gjælde alle Lovgivningssager derved, at saavel Rigsraadet som Rigsdagen grundlovmæssig gave deres Samtykke dertil. Det er bekjendt, hvorledes et stort og mægtigt Parti lagde al sin Indflydelse i Vægtskaalen først for ved Fremdragelsen af en Række Formspørgsmaal at faa Forslaget til den saaledes nødvendigblevne Forfatnings-Forandring skudt til Side og senere for at tilintetgjøre ethvert Forsøg paa at benytte Forfatnings-Forandringen til at skaffe de Dele af Befolkningen, der efter Junigrundlovens Valgbestemmelser for stedse maatte være i Mindretallet, nogen til deres Betydning for Samfundet svarende Indflydelse i alt Fald paa Landsthingets Sammensætning. Det er bekjendt, at der længe ikke var nogen Ende eller Løsning at øjne paa

Striden, og at den nys overmandede og udplyndrede danske Nation gav Verden det uhyggelige Skuespil af et med sig selv splidagtigt Folk.

De Interesser, der her stode paa Spil, vare altfor vigtige til, at Lehmann vilde holde sig tilbage fra Kampen. Som Medlem af Landsthinget kæmpede han med ædel Varme baade imod for vidtgaaende Forsøg fra Regeringens Side paa at benytte Lejligheden til Indgreb i Junigrundlovens Indhold og imod Venstremændenes blinde og ensidige Paastande om hin Lovs ubetingede Uangribelighed. Ogsaa udenfor Rigsdagen og særlig gjennem et lille af den danske Folkeforening udgivet Skrift, der i 45,000 Exemplarer blev udbredt over alle Landets Egne, virkede han for at stemme Sindene til at søge en snarlig Udgang paa Striden, og med hele det Parti i Folkerepræsentationen, hvortil han hørte, var han selvfornægtende nok til sluttelig at gaa ind paa en Løsning, der fremfor Alt var egnet netop til at formindske dets egen politiske Indflydelse.

At Lehmanns Holdning i denne Sag paany vilde udsætte ham for hadefulde Angreb og Krænkelser fra det umiddelbare Demokratis Side, bekræftede Erfaringen tilfulde. Men i 1864 og nærmest paafølgende Aar var der en anden politisk Retning herhjemme, hos hvis Tilhængere Lehmann var fuldt saameget Gjenstand for et lidenskabeligt Nag, som han nogensinde havde været fra Venstremændenes Side. Vi sigte til det ejendommelige Parti — eller hvorledes vi nu skulle betegne det — som man træffende har kaldt „Fjenden i vor egen Lejr“. Det var en af den ulykkelige Krigs ikke mindst uhyggelige Følger, at Alt det, der bevidst eller ubevidst hængte sammen med Tydskeriet i Danmark, mylrede frem af de Kroge, hvor det hidtil havde ligget skjult, og pludselig fik Maal og Mæle. Det havde Mod til at vedkjende sig en Tvivl, som Ingen i hele Verden udenfor Tydskland ellers nærede, om nemlig dette eller Danmark havde Retten paa sin Side. Det lammede vor Modstandskraft og splittede Folkets Enighed og Sammenhold, og efter Krigens Slutning bredte det sig, som om det vilde

kvæle ethvert Forsøg paa en national Gjenfødelse. Det blev et af de Yndlingsemner, som Tilhængerne af denne Retning tidlig og silde prædikede over, at det nationale Parti, hvis Mænd i den nærmeste Aarrække før Krigens Udbrud havde staaet ved Statens Ror, selv vare Skyld i denne, der kun var ført for en Lap Papir (Forfatningen af 18de November 1863), og denne Paastand gjentoges med en Ihærdighed og Sikkerhed, som om det skete i Tillid til, at ingen Løgn, den være nok saa grundløs, jo i Længden vil blive troet, naar den kun stadig og fripostig gjentages.

Her var atter Noget, som Lehmann, hvor betaget hans Sind end var af Ulykken, dog ikke kunde lade ligge uændset. Netop han udpegedes ganske særlig som en af dem, der med beraad Hu skulde have nedkaldt Krigen over vore Hoveder, hvilket blandt Andet søgtes godtgjort ved en ligesaa taabelig som ondskabsfuld Fordrejelse af de ovenantydede Ord, han havde brugt i sin Tale ved Skyttefesten den 16de Oktober 1863. I en lille Bog „Om Aarsagerne til Danmarks Ulykke", der i kort Tid oplevede 7—8 Oplag, gjendrev han klart og bestemt den ovenfor antydede Paastand. Han godtgjorde, at de sande Aarsager til den Jammer, Aaret 1864 havde bragt over os, var at søge i, at Tanken om at fravriste Danmark Sønderjylland efterhaanden var bleven skruet op til at blive det tydske Folks Livs- og Æressag, til det nærmest liggende Maal for dets formentlige Kald til at udbrede den „kristelig-germaniske" Kultur ud over dets oprindelige Grændser — i Preussens umættelige Erobringssyge, der allerede lige siden Napoleons Fald havde udset sig Hertugdømmerne som et fremtidigt Bytte — i vore enevældige Kongers og ikke mindst Kristian VIII.s Synder, der havde skabt en fuldstændig Opløsningstilstand i Riget — i den næsten uløselige Opgave, der siden 1851—52 var stillet den danske Regering, at skulle koble det uafhængige Danmarks Rige sammen med Holsten, der som et tydsk Land maatte følge den almindelige tydske Enhedsstræben — i den bagvendte og fordærvelige Maade, hvorpaa Ministeriet af 28de Januar 1852

havde forsøgt at løse denne Opgave — i Holstens og Tydsklands ubetingede Modstand imod enhver senere og for Danmark lempeligere Løsning af Opgaven — i Kong Frederik VII.s Død netop paa det for Riget mest skæbnesvangre Tidspunkt — endelig i Evropas hele retløse Tilstand. Ligesom Lehmann i Indledningen til sin lille Bog hævdede, at han havde taget Ordet ikke nærmest for at værge sig og sine politiske Meningsfæller mod Miskjendelse og Had, men for at imødegaa en Opfattelse, der var lagt an paa at nedbryde Folkets Tro paa det nationale Partis Stræben efter at hævde Fædrelandets Uafhængighed og Selvbestemmelse, saaledes fremhævede han ogsaa i dens Slutning, at dette Partis Politik „var ingen anden end at bevare et uafhængigt dansk Rige, hvori det danske Folk i Fred og Frihed kan udvikle sit eget Livs Væsen og Indhold", og at „dette samme Formaal ogsaa maa være vor Fremtids Opgave." Men hvor uimodsigelig endog Lehmanns Bevisførelse var, saa formaaede han dog ligesaa lidt som de Andre, der offenlig toge Ordet i samme Retning, at overbevise Modstandere, der nu engang, forblindede af Had, ikke vilde lade sig overbevise. Endnu en rum Tid førte de det store Ord, endnu en rum Tid udtømte de sig i Forhaanelser og falske Beskyldninger mod de Mænd, der i største Delen af Frederik VII.s Regeringstid havde gaaet i Spidsen for Udviklingen, og i deres Lyst til særlig at komme Lehmann til Livs toge de stundom ikke i Betænkning at ty til de smaaligste Drillerier.

Ihvorvel Lehmann ingenlunde var tilstrækkelig pandsret mod personlige Krænkelsers Naalestik, saa kunde han dog i det Hele ryste det Slags Forfølgelser af sig. Der var andre Følger af de forandrede Forhold, som han tog sig mere nær. Det var, vil man ikke kalde det naturligt, saa i alt Fald helt forklarligt, at den Forgudelse, for hvilken Lehmann gjennem en Aarrække af sit Liv havde været Gjenstand, havde udviklet ikke alene hans berettigede Selvfølelse, men tillige hans Forfængelighed. Han kunde lettere bære ligefremme Forhaanelser

fra Fjenders Side, ja endog et saadant Martyrium som det, der 1849 paalagdes ham, end Trykket af Forhold, der krænkede hin Følelse. Og det lader sig ikke nægte, at Lehmanns Stilling i Landsthinget efter den Forandring, dettes Sammensætning var undergaaet ved den gjennemsete Grundlov, var af den Beskaffenhed, at hans Selvfølelse ikke sjelden maatte saares. Det var nu et Særsyn, at han, der i saa mange Aar havde været ubetinget den Første i denne Afdeling af Repræsentationen og med Broderparten af Arbejdet ogsaa havt Broderparten af Æren, blev sat ind i et Udvalg. Han havde, som han undertiden udtrykte sig, „nedlagt sin Kommandostav" i andre Hænder; men denne Nedlæggelse var ikke helt frivillig. Og naar han blev forbigaaet ved Lejligheder, hvor han mente, at han var selvskreven til at være med, da turde det vel være, at Saadant ikke altid alene skyldtes Modstandere, men nu og da ogsaa Venner, der havde Øjet mere fæstet paa hans smaa Brøst og Skrøbeligheder end paa hans store og uomtvistelige Fortrin. Paavirket heraf trak han sig stundom saaret tilbage i sig selv og forstod da ikke altid at bære virkelig eller formentlig Tilsidesættelse med den Ro og Værdighed, man kunde have ønsket. Men det skal dog siges med Sandhed, at han altid igjen stillede sig i første Række, naar det gjaldt noget Større og Alvorligere, og fremfor Alt, naar Sagen strejfede, hvad der kunde henføres under „den højere Politik", som nu engang var egnet til at give hans Arbejdskraft og Veltalenhed det rette Sving. Dette kom saaledes særlig frem under Behandlingen af den islandske Forfatningssag i Samlingen 1868—69. Mærkelig nok, ligesom Island havde været Gjenstand for en af hans første politiske Afhandlinger, saaledes blev det ogsaa Emnet for hans sidste storslaaede parlamentariske Optræden. I denne Sag bar han som Ordfører for Udvalget atter saa godt som ene den hele Behandling, og det var med fuld Føje, naar et fremragende Medlem af Thinget om hans Holdning ved denne Lejlighed sagde, at det var kjendeligt, han her igjen for Alvor „havde iført sig sit gamle Styrkebælte". Iøvrigt virkede dog

hin Følelse af i Sammenligning med tidligere at være tilovers i Forening med det stedse voxende legemlige Tryk, vi nedenfor nærmere skulle omtale, til, at Lehmann tilsidst følte sig træt af den parlamentariske Virksomhed, og i Marts 1870 erklærede han det privat for sin Hensigt at nedlægge sin Fuldmagt som Landthingsmand, inden Rigsdagen atter traadte sammen.

Som han imidlertid i Rigsdagen trods al Træthed vedblev at virke til det Sidste, saaledes var han ogsaa udenfor Repræsentationen rede til at træde frem, saa tit der i den Sags Navn, han havde viet sit Liv, stilledes et Krav til ham, og mangfoldige vare endnu i Aarene efter Krigen de Lejligheder, hvor hans mægtige Veltalenhed bruste ud over denne eller hin offenlige Forsamling. Vi skulle saaledes minde om hans Tale ved Festen paa Klampenborg for de sønderjydske Gjæster den 5te September 1865, hvor han, idet han mindede om, at Gud „er ikke blot Hjemsøgelsens, men ogsaa Oprejsningens Gud", prædikede Haabets Evangelium og stærkt betonede, at de Sønderjyder, „som ere Danske og ville være det, ophøre ikke at være Danske, fordi de nu statsretligen ere skilte fra Danmark." Vi skulle minde om de frimodige og alvorlige Ord, som han i den mesterlige Tale, han efter Opfordring holdt paa Stockholms Børs den 29de Juni 1866, lagde de Broderfolk paa Sinde, der havde svigtet os i Nødens Stund. „Hvis de Svenske og Nordmændene" — sagde han bl. A. — „ikke betragte det hele Norden som deres sande Fædreland, saa at det hele trues, naar en Del angribes, det hele lider, naar en Del er stedt i Vaande, ja mine Herrer! saa er den skandinaviske Tanke en smuk Drøm, god til Viser og Skaaltaler, men ikke værdig til alvorlige Mænds alvorlige Stræben. Ikke som en Medlidenhedens Almisse, men som et Selvforsvar, fordret af den egne Interesse, paabudt af den egne Pligt, ventede vi Sverigs og Norges Hjælp"; thi „Danmark er ligesaa nødvendigt for Sverig og Norge, som disse ere det for Danmark". Ja han tog end ikke i Betænkning at minde sine svenske Tilhørere om, at „Sverig kan ikke til evig Tid blive ved at leve

af sine Laurbær fra Trediveaarskrigen: Laurbær kunne holde sig længe, men tilsidst visne de." Vi skulle minde om hans Optræden ved de franske Journalisters Besøg i Kjøbenhavn i August 1867, da han ved med storslaaet Gjæstfrihed strax at modtage alle de Fremmede i sin daværende Bolig paa Frederiksberg Slot og ved de Ord, hvormed han tiltalte dem saavel her som senere ved Festen paa Klampenborg, fremfor Nogen bidrog til at paatrykke deres Ophold her i Landet et betydningsfuldt Præg og medgive dem et saadant Indtryk af Forholdene, at deraf kunde haabes nogen Frugt for den rette Opfattelse af vor Livssag i deres mægtige Fædreland.

Paa dette Sted turde der endnu være Opfordring til at minde om hans Virksomhed for og i den danske Folkeforening, i hvis Repræsentantskab og Bestyrelse han var Formand ligefra den 22de Marts 1865 til den 31te Marts 1870, da han bestemt frabad sig Gjenvalg som Formand uden dog at udtræde af Bestyrelsen. Han sluttede sig med Iver og Varme til Oprettelsen af denne Forening, for hvilken han haabede en langt større Fremtid, end Virkeligheden opfyldte. Han troede nemlig, at den i og om sig vilde have samlet hele den Del af Folket, der satte det som den „første og vigtigste Opgave højt at løfte Nationalitetens og Frihedens Banner, som et Øjeblik næsten syntes kastet til Jorden, men hvis Berettigelse ikke var svækket derved, at det under et skæbnesvangert Sammenstød af ulykkelige Omstændigheder ikke var lykkedes at gjennemføre, hvad man havde tilstræbt." Selv da han efterhaanden fik Troen i Hænde paa, at Foreningen, der, da den stod paa sit Højeste, talte over 1300 Medlemmer i Hovedstaden og havde 19 Underafdelinger omkring i Provinserne med tilsammen over 3,000 Medlemmer, ikke yderligere vilde voxe, idet Betænkelighedernes Hærskare og især Frygten for at faa Skin af at give sig under kjøbenhavnsk Indflydelse afholdt Mange, der iøvrigt vedkjendte sig dens Formaal, fra aabent at slutte sig den — selv da tabte han dog ikke Interessen for den og var ikke uvillig til selv at træde frem med sit Bidrag, naar

det fordredes. Endnu den 4de November 1869 indledede han i Foreningen en Drøftelse af vor almindelige politiske Stilling med et fortrinligt Foredrag, som i korte klare Træk og med Blikket vendt baade ud- og indadtil gjorde fuldstændig Rede for, hvor vi i Øjeblikket vare, og hvorledes vi vare komne der, som i Forbigaaende belyste alle Tidens Stikord, baade „Alliancen mellem store og smaa Bønder", „Kjøbenhavneriet", „Doktrinær" og „Professorpartiet", og som endte med Udtalelsen af det Haab, at den Tid ret snart maatte være omme, da det sidste Udtryk skulde kunne bruges som Haansord, og „at ogsaa i Almuen den Bevidsthed maa sejre, at Kundskab er Magt, og at det ikke er Hartkornet, men Aanden, som skal herske i Danmark".

— Under al denne forskjelligartede Virksomhed havde Lehmann dog selvfølgelig megen Fritid, og denne anvendte han til at at nedskrive sit Livs Erindringer, hvoraf i alt Fald enkelte Afsnit tør forhaabes at ville se Lyset endnu i en nærmere Fremtid. Han var imidlertid, sagde vi, gjennem Ulykkesaaret 1864 bleven gammel, og det var hverken skjult for ham selv eller hans Venner, at en Orm allerede længe havde gnavet paa hans Livstræ. Allerede i Aarene 1857 og 1858 havde et Hjerteonde gjort ham det nødvendigt to Sommere i Træk at gjennemgaa en Kur i Marienbad i Bøhmen, og under det sidste Ophold der havde hint Onde antaget et saa alvorligt Præg, at den tydske Læge, under hvis Behandling han laa, havde opgivet ham. Han kom sig dog dengang, om end langsomt; men i Efteraaret 1863 var der atter Fare for hans Liv, og i den tunge Tid efter Frederik VII.s Død og indtil Nytaar 1864 laa han fængslet til Sygelejet af det samme Onde, som sidst havde bragt ham til Gravens Rand. Han havde tilmed i en Aarrække havt hyppige Anfald af heftige Stensmerter; men det Onde, der i de sidste Aaringer hjemsøgte ham saa haardt, at det syntes, som om det kun var den stærke Aand, der opretholdt det svage Legeme, var Sukkersyge.

Ved gjentagne Rejser, der i Aaret 1868 endog udstraktes til det nordlige Afrika, søgte han at holde Kræfter og Livsmod vedlige, og naar dette til en Tid lykkedes ham, kunde han ogsaa, hvor nedtrykt hans Sind end var over Danmarks Ulykker, med Frejdighed og Haab kaste Blikket ud i Fremtiden især i den første Tid efter, at Pragfredens femte Artikel havde maattet give Forhaabningerne, selv hos dem, der vare nok saa fortrolige med vor mægtige Fjendes rænkefulde Politik, et bestemt Holdepunkt. Men naar de legemlige Lidelser bleve altfor store, da tilhylledes ogsaa Haabets Stjerne af Skyer for hans indre Blik, og i Følelsen af, at i alt Fald han ikke formaaede at gjøre Noget for at skaffe sit Fædreland og sit Folk Frelsen, kunde han paa Spørgsmaal om hans Befindende udbryde: „Jeg har det som den, der ikke har Mere at gjøre end at sidde og vente paa sin Død". Saadanne Stemninger bleve hyppigere i den første Halvdel af Aaret 1870. I det yndige Hellebæk, hvor han tilbragte Sommeren, følte han sig dog bedre, og da saa hin 17de Juli det mægtige Budskab fløj ud over Verden: „Frankrig har erklæret Preussen Krig", da blussede Livskraft, Haab og Mod atter vældig op i ham, da troede han endnu at skulle opleve at se Bod for Danmarks Ulykke og Lægedom for dets Ulivssaar. Men han oplevede kun at se sit kjære Frankrigs Lykkestjerne slukkes i Nederlagenes Nat. I aandeløs Spænding lyttede han til Kamptummelen ved Rhinen og Mosel, han havde ingen Ro mere i Hellebæk og flyttede til Kjøbenhavn for bedre at være i Stand til at holde Skridt med Begivenhederne. Saa kom Ulykkesbud paa Ulykkesbud, Wissembourg, Forbach, Wørth og tilsidst det forfærdeligste af Alt — Sedan, og det var Mere, end det Hjerte kunde bære, som havde troet paa saa meget Stort og Godt, men som det med Alt det dog turde have bristet paa den Tro, som holder Mennesket oprejst, naar alt Jordisk, hvortil han har fæstet sin Lid, styrter sammen.

Fra den 6te September maatte han efter allerede i flere Dage ikke at have følt sig vel holde Sengen for aldrig at

rejse sig mere. Samvirkningen af de forskjellige legemlige Onder, hvoraf han havde lidt, havde udtømt hans Kræfter, og en Brandbyld i Nakken stødte til, der maatte opereres den 9de. Smerter følte han ikke, men pintes af den ulidelige Tørst, der er Sukkersygens Særkjende. Skjøndt han var fri for Feber, var der dog flere Dage, da han bestandig fantaserede snart over Frankrigs fortvivlede Stilling og dets Brist paa Mænd, der vare denne voxne, snart om vore egne Ulykker, snart om Norden og dets Fremtid o. s. fr. — Alt med en Stemme og et Udtryk, som om han talte for en offenlig Forsamling. Fra den 12te midt paa Dagen laa han hen tilsyneladende uden Bevidsthed, med lukkede Øjne og et kort Aandedræt, og Tirsdag Morgen den 13de Kl. 8¼ drog han sit sidste Suk.

Ugedagen derefter foregik hans Jordefærd fra Frue Kirke, hvor hver Vraa var fyldt af de Tusinder, Mænd og Kvinder af alle Samfundsklasser, der vilde vise den Bortgangne den sidste Ære. Og da man saa tilsidst trængtes omkring den palmesmykkede Kiste for at faa Lov til at være med om at yde Orla Lehmann den sidste Haandsrækning, da man langsomt bar den ned forbi Apostelrækkerne og ud til Vognen, som skulde føre den didhen, hvor Marie Lehmann alt i mere end 20 Aar havde hvilet, medens de mægtige Toner af Hartmanns Sørgemarsch over Thorvaldsen gjennembruste Hvælvingerne — da følte vistnok mere end Een, at nu bar man ej blot en af Danmarks Hædersmænd, men tillige et Affnit af Danmarks Historie til Graven.

Vort Emne er hermed udtømt. Men skulle vi til Slutning med et Par korte Træk tegne et Billede af Orla Lehmanns Personlighed, saa ville vi sige først og fremmest, at han var en Mand med en ualmindelig aandelig Begavelse. Hans Opfattelse var ligesaa hurtig som sikker, hans Tanke ligesaa dyb som klar, hans Fremstilling let og sprudlende og, alt eftersom han vilde, snart anskuelig malende, snart inderlig og

overbevisende, snart dybt gribende, henrivende og begejstrende. Dette gjælder, hvad enten han skrev eller talte; dog traadte disse Egenskaber stærkest frem i hans Optræden som Taler. Som saadan var han udrustet med omtrent alle Naturbetingelser; thi til Tanke og Form kom endnu noget eget Betagende i Stemmens Klang, i det skjønne Hoved og den hele Personlighed. Naar han skulde optræde offenlig som Taler, undlod han sjelden at forberede sig omhyggelig og nedskrev ofte sin Tale hel og holden. Men for Formens Skyld behøvede han det ikke, thi hans Herredømme over Sproget svigtede ham aldrig, og der var derfor noget ejendommelig Smagfuldt og Afrundet selv over det i Udstrækning ubetydeligste af hans Foredrag.

Lehmanns Veltalenhed havde imidlertid visselig ogsaa sin svage Side. Han, som saa vel forstod at rive Tilhørernes Stemning med sig, lod sig stundom selv rive med af Stemningen, og naar han da først var i Drift, kunde han komme til at sige baade Et og Andet, som han siden i et roligere Øjeblik fortrød. Det er i det Hele betegnende, naar det om hans Veltalenhed er sagt: „Han førte sine Batailloner lige mod Fjenden, helst tog han Stillingen med et Bajonetangreb. Han lagde hele sin Personlighed, hele sin Sjæls Varme i sine Ord, og saa stormede han løs for at vinde Sejren for sin Overbevisning. Han begejstrede sine Tilhængere, rev de Ligegyldige hen med sig, han overvandt ofte, men vandt aldrig sine Modstandere."

Dette Sidste hængte nu igjen sammen med hans hele Karakter. Grundtrækket i denne var noget ejendommelig Aabent, Ærligt og Ridderligt. Han hadede Krogveje. Om de end førte langt sikrere til Maalet, gik han dog, naar han maatte raade, frygt- og hensynsløst helst den lige Vej. Han talte stundom, hvor han helst burde have tiet stille, og han havde ikke den Klogskab, der nøje afvejer, om det ikke er bedre at beholde sin Mening for sig selv end at udtale den. Derfor — vi have alt et tidligere Sted antydet det — derfor undgik han

heller ikke at saare, ofte mere af Uforsigtighed end af Forsæt. Men hans Hjerte var ædelt nok til hurtig at søge Saaret helet, og var han end, som vi ogsaa have sagt, i Besiddelse af en stundom vel pirrelig Selvfølelse, saa var han tillige forsonlig og let til ved mindste Imødekommen at række en Modstander Haanden.

Som Ven var han trofast, som Søn, Ægtemand og Fader øm og kjærlig. Han havde et aabent Hjerte for menneskelig Lidelse og Nød, og han var ligesaa rundhaandet, naar det gjaldt at lindre denne, som naar det kom an paa at støtte Videnskab og Kunst eller anden ædel menneskelig Idræt. I det Hele kunne vi vel sige, at var hans Aand stor, hans Hjerte var dog endnu større, og var hin Betingelsen for, at han kunde blive den, han blev, og virke det, han virkede, dette var dog Drivekraften. For alt Stort, Skjønt og Ædelt stod dette Hjerte aabent. Men hvad det end elskede, det elskede dog fremfor Alt Danmark. Vi kunne ikke sige noget Bedre om dets Ejer, end hvad en af de mest begavede af hans Ungdoms og Manddoms Kampfæller sagde, da han gav ham det Vidnesbyrd med i hans Grav, at selv i sit Livs bedste Øjeblikke har ingen Dansk elsket sit Fædreland inderligere end han. Hvor mørk og truende Danmarks Fremtid end ser ud, vi turde dog med Frejdighed og Fortrøstning gaa den i Møde, hvis hver af dets Sønner og Døtre kun tilnærmelsesvis var i Besiddelse af den Fædrelandskjærlighed, der glødede i Orla Lehmanns Bryst.

LIBRARY OF CONGRESS
0 028 153 332 0